NORSK PRESSE HISTORISK FORENING

Else-Beth Roalsø

Å SKRIVE I MOTVIND

Ruth Thomsen og Stavanger Aftenblad 1934 – 1980

Pressehistoriske skrifter nr. 3 2004

Pressehistoriske skrifter

3/2004

Redaksjon for Pressehistorisk skrifter:
Hans Fredrik Dahl
Martin Eide
Guri Hjeltnes
Rune Ottosen
Idar Flo (redaksjonssekretær)

□ Forfatterne 2004

Trykk: Lobo Media AS
Omslagsutforming: Thomas Lewe

ISSN 1503-9161
ISBN 82-92587-02-0

Utgitt av Norsk pressehistorisk forening
med støtte fra Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening (NFF)
Abonnement er gratis

Pressehistoriske skrifter
IMK
Universitetet i Oslo
Postboks 1093 Blindern
0317 Oslo

Tlf: (+47) 70 07 52 22
Faks: (+47) 70 07 52 01
E-post: idar.flo@hivolda.no
Internett: www.pressehistorisk.no

KJÆRE LESER! **5**

Å SKRIVE I MOTVIND **7**

RUTH THOMSEN OG VI OG VÅRE-SIDENE I STAVANGER AFTENBLAD 1934 – 1980 7
av Else-Beth Roalsø

1. INNLEDNING 9
1.1 Hvem? Ruth Thomsen og Stavanger Aftenblads kvinnelige journalister *9*
1.2 Hvorfor Ruth Thomsen? *12*
1.3 Hva? Stoff for og om kvinner *13*
1.4 Hvor? Vi og Våre-sidene i Stavanger Aftenblad *18*
2. JOURNALISTEN RUTH THOMSEN 19
2.1 Klassereisen *19*
2.2 Å skape sin egen rolle *20*
2.3 Dynastiet *21*
2.4 Journalist i særstilling? *22*
2.5 Symbolsk tilintetgjøring *22*
3. TEORETISK GRUNNLAG 25
3.1 Kvinnestrategier *25*
3.2 Kjønnete journalistiske konvensjoner *26*
3.3 Biologisk eller sosialt kjønn *27*
3.4 Feminisering av journalistikken *29*
3.5 Journalisters yrkesidealer *32*
4. METODE 35
4.1 Kvantitativ analyse *35*
4.2 Kvalitativ analyse *35*
4.3 Hvordan jeg gjorde det – utvalg og kategorier *36*
4.4 Hva og hvordan jeg vil analysere *40*
4.5 Intervjuer *41*
4.6 Skriftlige kilder *41*
5. JEG FANT, JEG FANT... 43
5.1 Mellom kvinnesak og foreldreskap *43*
5.2 Forbruker og folkeopplyser *44*
5.3 Skaff dere utdanning, jenter *44*
5.4 Arbeid for alle *44*
5.5 Klær skaper folk *45*
5.6 Ingen kommer med storken *45*
5.7 Mediemakt *46*
5.8 Kjønnskonservering eller kjønnsfrigjøring *46*
6. VI OG VÅRE I ET HALVT ÅRHUNDRE 48
6.1 De harde 1930-årene *48*
6.2 De vanskelige 1940-årene *59*
6.3 De optimistiske 1950-årene *66*
6.4 De gyldne 1960-årene *74*
6.5 De opprørske 1970-årene *82*
7. KONKLUSJON 91
7.1 Journalistrollen *91*
7.2 Feminisert journalistikk *94*
7.3 Mykt eller hardt stoff? *96*
7.4 Den implisitte leseren *97*
LITTERATUR 99
VEDLEGG: 104

AVISER SOM HISTORISK KJELDE **114**
av Hallvard Tjelmeland

PRESSEKLIPPET **131**
1. mai 's leder "Ingen nordmann til salgs"

PRESSEMINNER **135**

FRA SKOG OG FJELL TIL AKERSGATA 135
av Gunvor Gjessing, f. Rusånes

KAMPANJEJOURNALISTIKK OG AVISENES SAMFUNNSKONTRAKT 139
av Odd Gjerstad

JOURNALIST: EN GANG OG ALLTID 145
av Sven R. Gjems

Kjære leser!

Med dette legger vi fram tredje hefte av Pressehistoriske skrifter, og vårt tidsskrift har nå funnet den form og stoffmiks som er den vi ønsker å nytte, med veksling mellom lengre og kortere, nyere og eldre, resonnerende og erindrende bidrag. I dette heftet vil man finne Else-Beth Roaldsøs ferske hovedoppgave om Ruth Thomsen, Hallvard Tjelmelands artikkel om Aviser som historisk kjelde, holdt som foredrag i fjor, i tillegg til vår spalte Presseklippet samt de erindringsbidrag vi samler i avdelingen Presseminner.

Et tidsskrift har sine stoffbetegnelser og sjangere, og dette er altså våre. Denne smule konstatering kan for et pressehistorisk tidsskrift passende åpne for en refleksjon over forholdet - sett som likheter og forskjeller - mellom avisen og tidsskriftet som medier generelt. Hva skiller de to, og når oppstår egentlig skillet?

I den tidlige pressehistorien kan det være vanskelig å se forskjellen på en avis og et tidsskrift, ja det er egentlig ingen forskjell hvis vi går riktig langt tilbake. Begge er trykksaker av "blandet innhold" og forskjellen ligger vesentlig i utgivelsestakten. Universitetsbiblioteket i Norge begynte først å registrere "tidsskrifter", forteller Tom Arbo Høegh i UBs avisbibliografi. Kategorien "avis" ble da helt pragmatisk betegnelsen på de periodiske trykksaker som *ikke* allerede var registrert i denne kategori. Men selv om de to på 1700-tallet flyter i hverandre, spalter avisen seg snart ut som en egen og distinkt form, skjelnbar fra tidsskriftet og avgrenset fra pamfletten. Denne prosess kan følges i enhver nasjonal pressehistorie. Også i historien om norsk presse, selvfølgelig. Vi skal få lese mer om dette i det kommende bind 1 av Norsk presses historie.

Så forskjellige de etter hvert ble, er det likevel ett innholdselemenet som avisen har tatt opp etter mønster fra tidsskiftet - kronikken. Kronikken fremstod i følge Hakon Stangerup første gang i parisavisen *Journal des Débats et Décrets* i 1790-årene, som en resonnerende kulturartikkel av særlig lengde, plassert under en tykk strek nederst på annen og tredje side. Til å begynne med

opptrådde den i Journal's annonsetillegg, kalt la feulle, og het derfor "une feulle". Ordet går igjen i dagens europeiske kvalitetspresse, som ofte bringer sitt tyngre kulturstoff under sidebetegnelsen "Feuilleton".

Til Norden kom kronikken først senere. Politiken begynte sin i 1905. Redaktør Cavling kalte den da for "Føljetong", men skiftet snart navnet til "Kronik". De fleste i hans tid var signert Johs. V. Jensen eller Georg Brandes. Politikens daglige kronikk ble snart en institusjon, beundret av redaktører over hele Norden.

Norsk presse var sent ute. En undersøkelse foretatt av Arnljot Strømme Svendsen (gjengitt i Tanke og tone, Festskrift til Knut Tvedt 1976) viser at i første kvartal 1912 hadde Aftenposten bare fem kronikker gjennom disse tre måneder, Dagbladet 10 og Morgenbladet 13. Kronikken var altså en sjeldenhet, åpenbart av den grunn at det kvalifiserte stoffet ikke var så lett å skaffe. 20 år senere var imidlertid kronikken på plass i alle tre aviser som daglig tilbud.

Hvem skrev kronikkene? Strømme Svendsen talte opp forfatterne av samtlige kronikker i Aftenposten mai 1945 - september 1947, til sammen 700, og fant en noenlunde lik fordeling mellom forskere og vitenskapsmenn, ymse skribenter - og avisens egne medarbeidere. Også fra Dagbladet vil eldre lesere huske at mange av avisens kronikker var skrevet av medarbeiderne Ragnar Vold og Karl Emil Hagelund. I dag betraktes kronikken - i de aviser som fremdeles bruker den - i all hovedsak som et forum for utenverdenen. Yrkesgruppen "forsker" synes stadig tettere representert.

I dag, ja. Hvor lenge vil kronikken overleve den alminnelige overgangen til tabloidformat? I Aftenposten har den hederskronte vignetten med steinbryteren i relieff, nylig gjort sitt inntog på ny som kronikkens faste merke. Dermed er kronikken på ett vis oppgradert til merkevare. Skal vi håpe at dette innvarsler en vilje i redaksjonen til også å ta kronikken med seg over i det nye format?

Redaksjonen

Å skrive i motvind

Ruth Thomsen og Vi og Våre-sidene i Stavanger Aftenblad 1934 – 1980

av Else-Beth Roalsø

Da jeg tok mine første, vaklende journalistiske steg i *Dagbladet Rogaland* i Stavanger for 30 år siden, møtte jeg en redaksjon fullstendig dominert av menn. Det samme opplevde jeg, i større eller mindre grad, på mine senere arbeidsplasser. Det var derfor ingen stor overraskelse for meg da jeg oppdaget at kvinnelige journalister sjelden eller aldri ble nevnt da norske aviser skrev sin historie. Etter hvert meldte det seg likevel en liten tvil: Var kvinnelige journalister virkelig så få som historiebøkene kunne tyde på? Var det mulig at de ikke hadde satt mer synlige spor? Personlig kjente jeg flere dyktige kvinner i pressen, og noen av dem hadde faktisk arbeidet som journalister i flere tiår.

På hovedfagskurset "Kjønn og journalistikk" ved Høgskolen i Oslo høsten 2002, skrev jeg semesteroppgave om Vi og Våre-siden i *Stavanger Aftenblad* på 1950-tallet. Det gjorde meg nysgjerrig på kvinnen bak denne siden, Ruth Thomsen. Hun redigerte Vi og Våre i nesten et halvt århundre, men var likevel en relativt anonym kvinne i norsk pressehistorie. Jeg bestemte meg for å se nærmere på henne og journalistikken på Vi og Våre i hovedoppgaven min.

I løpet av arbeidet med oppgaven, er Ruth Thomsen gått bort. Min takk går likevel først og fremst til henne og hennes familie, døtrene Kari og Hanne og sønnen Eivind Thomsen, som fra første dag har tatt imot meg med interesse og entusiasme. Familien har stilt Ruth Thomsens arkiv og bibliotek til min disposisjon, og gjennom intervjuer og kommentarer hjulpet meg videre i arbeidet fram mot det endelige resultatet.

Helt fra jeg skrev semesteroppgaven, har *Stavanger Aftenblad,* først og fremst ved sjefredaktør Tom Hetland og avdelingsleder fakta, Wenche Lund, vist stor interesse for temaet mitt og stilt arkiv og aviskompletter til min disposisjon. Uten deres velvilje ville arbeidet med hovedoppgaven blitt betraktelig mer tungrodd. Takk også til tidligere kulturredaktør Alf Aadnøy for verdifulle innspill om Ruth Thomsen og Aftenbladet i etterkrigstiden.

Stipendpermisjonen fra Høgskolen i Stavanger, som for meg innebar ett år uten undervisningsplikter, gjorde det mulig å fordype meg i stoffet på en helt annen måte enn om jeg skulle fortsatt med hovedfaget "på si". Midtveis i arbeidet, var stipendet jeg fikk fra Norsk pressehistorisk forening ytterligere en inspirasjon til å fortsette.

Det har ikke manglet på råd fra kolleger om hvordan jeg burde gå fram. En ekstra takk til førsteamanuensis Erik Fossåskaret ved Høgskolen i Stavanger, for først å ha villedet og deretter veiledet meg inn på en fruktbar metodisk vei, til professor Martin Eide ved Universitet i Bergen, som hjalp meg å se lyset etter flere uker i mørket og til høgskolelektor Espen Reiss Mathiesens

som med sine PC-ferdigheter gjorde forsideoppslaget akkurat så interessevekkende som et oppslag skal være.

Størst faglig inspirasjon har jeg likevel fått hos min veileder, førsteamanuensis Elisabeth Eide, ved Høgskolen i Oslo. Hun har stått som en påle ved min side i solskinn og regn, hun har pisket meg videre, når det trengtes, og lokket, når det har vært på sin plass. Hennes tilbakemeldinger har alltid vært svært konstruktive. Tusen takk.

Med min kusine, Bente Roalsø Sirevågs, kyndige hjelp ble Excel en åpenbaring for meg, og analysearbeidet en sann glede. Tusen takk. Den største belastningen har trolig min nærmeste familie måttet ta, mine sønner Jonas og Marcus, og min far, Einar Roalsø. Takk for at dere har båret over med meg når arbeidet har stått i stampe og verden har gått meg i mot - og for oppmuntringene som brakte meg tilbake på sporet. Jeg ville aldri kommet i mål uten deres glade tilrop langs hele veien.

1. Innledning

"De har i høyere grad enn de mannlige hatt øre og øye for menneskenes nød, både den åndelige og den materielle. De har tatt til orde for reformer, for nye tiltak av sosial natur. De har kjempet for kvinnesak, de har kjempet for rett, mot urett i samfunnet. Og det har så menn ikke vært noe feminint i den gjengse oppfatning av begrepet – i ordvalg og billedvalg når de har grepet pennen. Det er slett ikke så at kvinnene da de fikk innpass i avisene ga dem en forsiktigere og snillere tone. Jeg er fristet til å si tvert imot."

Slik beskrev *Stavanger Aftenblads*[1] første kvinnelige journalist, Caro Olden, kvinnelige journalisters engasjement i mellomkrigstiden (Ottosen 1996:107). Selv begynte hun i pressen i 1908, og fortalte senere hvordan kvinner også måtte slåss mot fordommer og usynliggjøring: "Jeg var alene. Inn trer en mann, mønstrer meg og sier: Jaså, det e ikjt nån te stess her"(Ibid:22).

1.1 Hvem? Ruth Thomsen og *Stavanger Aftenblads* kvinnelige journalister

Caro Olden kom til *Stavanger Aftenblad* i 1919, etter ti år som journalist i *Trondhjems Adresseavis* og ett års tid som redaksjonssekretær i *Ålesunds Avis*. Hun var "den første i Stavanger som gikk med kjødfarvede strømper", fortalte Mathilde Oftedal Broch[2] mange år senere (Aadnøy 1993:71). I *Aftenbladet* skrev Olden først og fremst om teater, og "det fortelles at det ikke mindre enn tre ganger hendte at teatersjefer ville lage sjefskrise for hennes skyld" (Kvaale 1986:156). Etter fire år satte Caro Olden kursen mot *Arbeiderbladet* i Oslo, der hun var blitt ansatt for å ta seg av kulturstoffet. Senere ble hun en anerkjent kulturjournalist i *Dagbladet*, med film, teater og musikkliv som spesiale.

Elleve år senere, i 1934, blir 21 år gamle Ruth Øverland, senere Thomsen[3], ansatt i *Stavanger Aftenblad*. På denne tiden var det omkring 50 aktive kvinnelige journalister i Norge, av totalt 702 journalister[4] (Ottosen 1996:107).

Selv om de ikke var særlig mange, satte de kvinnelige journalistene tidlig spor etter seg. Allerede i 1890-årene hadde *Morgenbladet* en spalte de kalte "Fra Kvindernes Leir", med "meddelelser fra utlandet om stillinger kvinner kom inn i, om hva slags eksamener kvinner tok osv." (Thomsen 1953). I 1891 etablerte *Socialdemokraten* "Kvindernes Afdeling" som brakte biografier av kjente kvinner, i 1919 kom *Dagbladet* med sin "spinneside" og "avis etter avis fulgte etter" (Ibid 1953).

I *Stavanger Aftenblad* startet redaktør Lars Oftedals kone, Alice Oftedal, kjellerspalten[5] "Hjemmestell" 7. januar 1928 for å sikre seg at avisen også brakte stoff om og for kvinner. Allerede som ung var Alice Oftedal en meget bevisst kvinne som blant annet skrev i kvinnetidsskriftet *Nylænde*, fortalte

---

[1] Jeg kommer til å veksle mellom å bruke avisens fulle navn og den alminnelige forkortelsen *Aftenbladet*.
[2] Datter til Alice og Lars Oftedal jr., gift Broch
[3] Gift med journalist, senere redaktør i *Stavanger Aftenblad*, Per Thomsen.
[4] Omtalt i Pressefolk 1938.
[5] Kjellerspalte er en artikkel som går over alle spaltene nederst på siden.

datteren Mathilde mange år senere (Aadnøy 1993:32). I 1933 ble spalten utvidet til en helside hver lørdag og fikk navnet "Vi og Våre".[6] Alices datter Mathilde Oftedal redigerte siden et års tid før Ruth Øverland tok over i 1934. *Aftenbladets* framtidige sjefredaktør, Per Thomsen, beskrev senere "Vi og Våre" som en husmorside "der det ble lagt vekt på sosialt arbeid og kvinnelig frigjøring. Men på en behersket måte" (Molaug m.fl.1968:81).

Ruth Øverland hadde artium og sekretærlinje, pluss et års tid som sekretær bak seg da hun tiltrådte som journalist i Stavanger Aftenblad. I stillingsannonsen fra 5. september 1934 søkte avisen etter "Dame, perfekt i maskinskrivning og stenografi, med lyst til og anlegg for journalistikk...". Som nyansatt fikk hun ansvaret for den ukentlige siden Vi og Våre. Lite ante hun den gang at denne siden skulle bli hennes livsverk og hovedbeskjeftigelse i nærmere 50 år.

I *Aftenbladet* traff Ruth Øverland den knapt 30 år gamle journalisten Per Thomsen, som hun giftet seg med i mai 1936. Deres første barn ble født i mai 1938, og Thomsen gikk da over i deltidsstilling med mulighet til å redigere Vi og Våre delvis hjemmefra.[7] Det fortsatte hun med helt til hun gikk av med pensjon i 1980.

Da Mathilde Oftedal forlot redaksjonen for godt i 1936, ble Ruth Thomsen den eneste fast ansatte kvinnelige journalisten. Det var hun helt til Johanne Margrethe Johnsen ble ansatt i 1945. Johnsen hadde arbeidet som sekretær i avisen før krigen, og ble "som den første i norsk presse efter krigen sendt ut for å skrive om misjonens arbeid i Afrika, ikke minst om forholdene i de stater som senere er blitt kalt u-land og som har fått norsk utviklingshjelp" (Kvaale 1986:224). Når hun ikke var på reise, hadde hun også andre oppgaver i redaksjonen: "Johanne Margrethe Johnsen er den vi helst lar få snakke med alle dem så har noe å klage over, for hun er så flink til å trøste dem. Jeg tror hun går på flere møter enn de andre til sammen, og så har hun mest med det kirkelige og religiøse å gjøre", skrev Per Thomsen i en munter omtale av redaksjonen mot slutten av 40-tallet (Aadnøy 1993:134). Hans egen kone er forøvrig utelatt i denne omtalen – trolig fordi hun hadde hjemmekontor og dermed ikke hadde sin daglige gang i avisen.

Det hadde derimot Elsa Aadnøy, som var journalist i Aftenbladet fra 1948 til 1950, da hun giftet seg, tok navnet Askeland og begynte i *VG*.[8] Hun fikk raskt erfare at i folks bevissthet var journalister *menn*: "Jeg skulle på reportasje for avisen. Det var en industribedrift jeg kom til. De så på meg og sa: "Men-i- jøssenamm-har de ikke journalister i *Aftenbladet* lenger når de sender *et kvinnfolk!?*"" (Kvaale 1986:183). Det var disse som ble Ruth Thomsens kvinnelige kolleger de første tiårene. Ikke før på 1970-tallet begynte kvinnenes inntog for alvor i *Aftenbladet*. Men *det* er en annen historie.

---

[6] Vi og Våre er fortsatt en ukentlig side i Stavanger Aftenblad, som hver lørdag presenterer et tema med kvinne- eller sosialprofil. Sidens navn er blitt skrevet både med stor og liten "v" i "våre". Jeg har valgt den opprinnelige skrivemåten, med stor "V", slik man også skriver i dag.

[7] Ruth Thomsen var i avisen en dag ukentlig for å brekke om Vi og Våre.

[8] Elsa Aadnøy er søster av Aftenbladets journalist og kulturredaktør Alf Aadnøy, som har skrevet boken "Avisen og menneskene", om Stavanger Aftenblad i 100 år.

Hvem var så disse kvinnene som gikk inn i et så mannsdominert yrke som journalistikken? Fra det svenske "Pennskaftsprosjektet" vet vi at de kvinnelige journalistene i Stockholm i første halvdel av 1900-tallet ofte var unge, gjerne universitetsutdannede, kvinner fra øvre middelklasse som fikk arbeid som journalister fordi deres fedre kjente redaktørene (Stål 2002, Lundgren 2002). Mange av dem forble enslige, noe som ofte blir forklart med at det var vanskelig å kombinere de ulike kvinnerollene med journalistrollen. De kvinnelige svenske journalistene har ved flere anledninger fremhevet det gode "kameratskapet" mellom de kvinnelige journalistene i pionertiden. Kanskje var det et nødvendig nettverk for å "overleve" i en svært så mannsdominert presse.

I Norge var de kvinnelige journalistene et særsyn i mange redaksjoner til etter andre verdenskrig – og ofte enda lenger. Mange redaktører var fornøyd hvis de hadde ansatt én kvinnelig journalist, og de relativt få kvinnene i pressen den gang var spredt utover hele landet. Dermed var det nok også vanskeligere å etablere et kvinnekameratskap her enn det var i Stockholm, der det var registrert et femtitalls fast ansatt kvinnelige journalister på 1930-tallet (Lundgren 2002:53). De fleste pionerene blant norske, kvinnelige journalister var dermed ofte som Ruth Thomsen: Enslige svaler i redaksjonen.

I og med at de selv var pionerer, hadde de heller ikke mange forbilder som kunne støtte og hjelpe dem. Ruth Thomsen ble inspirert av sine samtidige kolleger i Sverige, Barbro Alving og Alva Myrdal, samt den noe eldre Elin Wägner.[9] I Norge satte hun Halldis Stenhamar i *Dagbladet* høyt. Kanskje ble det en slags profesjonell symbiose mellom disse samtidige kvinnelige journalistene når de leste hverandres stoff og ble inspirert, eller provosert, før de brakte videre sin egen versjon av temaet? Dette vet vi for lite om til å kunne si noe sikkert. Men gjennom lesning og omtale av de tidlige kvinnelige journalistene og deres journalistikk, finner vi enkelte tema som går igjen hos mange av dem. Det kan tyde på at de både påvirket og inspirerte hverandres journalistikk. Det kan også se ut som om den innflytelsen de hadde på hverandre var mer framtredende den gang enn den er i dag. Vår tids kvinnelige journalister har trolig større muligheter til å velge arbeidsfelt enn deres journalistiske formødre hadde. Dessuten blir de også påvirket fra mange flere hold enn de kvinnelige pionerene ble. Dagens kvinnelige journalister har kanskje heller ikke et slikt nært nettverk, som i hvert fall de tidlige kvinnelige svenske journalistene hadde.[10]

Sitatene av og om kvinnelige journalister viser at selv om de var få, så var de i mange tilfeller sterkt ønsket. At *Stavanger Aftenblad* etterlyste en *dame* i stillingsannonsen, skyldes nok ikke bare at de trengte en som var "perfekt i maskinskrivning og stenografi", men like mye behovet for å ha begge kjønn representert i redaksjonen, og ikke minst en dame som kunne ta seg av

---

[9] Når ikke annet er oppgitt, er Ruth Thomsens utsagn hentet fra mitt intervju med henne 16. oktober 2002.

[10] I 1974 organiserte kvinnelige journalister i Oslo seg i Engebretbevegelsen, som spilte en viktig rolle i kvinneopprøret i NJ på 1970-tallet. Bevegelsens siste møte ble avholdt i 1985 (Ottosen 1996:355). Dette er trolig det nærmeste norske kvinnelige journalister er kommet et nettverk.

kvinnesiden. At de skilte seg ut i forhold til sine mannlige kolleger, kan vi blant annet se i at de ofte valgte, eller ble tildelt, stoffområder som menn tradisjonelt ikke kjente til, interesserte seg for, eller som ikke tidligere var blitt omtalt i avisen – det som senere ble kalt "kvinnestoff".

Det fantes imidlertid også kvinner som valgte annerledes. Johanne Margrethe Johnsen i *Aftenbladet* hadde u-land generelt, og misjonen spesielt, som sitt spesialområde etter andre verdenskrig. Lise Lindbæk i *Dagbladet* er mest kjent for sine reportasjer fra den spanske borgerkrigen og Halldis Stenhamar, i samme avis, viet seg til den politiske kvinne- og sosialjournalistikken. De to sistnevnte var spesielle også ved at de kombinerte journalistrollen med rollen som alenemødre. Man kan bare forestille seg hvordan de må ha strevd for å få hverdagen til å henge sammen, og Lise Lindbæk lyktes da også bare måtelig i sitt forsøk (Slapgard 2002).

Kanskje kan man si at Ruth Thomsen fant en middelvei i journalistikken? Samtidig som hun ivaretok de tradisjonelle, kvinnelige interesseområdene på Vi og Våre, kunne hun rapportere både fra møter i kvinnesaksforeningen, om nye sosiale reformer for hushjelper og om krigsfaren. Men så bestemte hun også selv hvilket stoff som skulle på, og ble, ifølge henne selv, aldri fortalt hva eller hvordan hun skulle skrive.

1.2 Hvorfor Ruth Thomsen?

Stavanger Aftenblad var lenge en avis laget av menn. Derfor kom ofte ikke kvinnenes syn på samfunnet fram. Da kvinnelige journalister begynte å få fotfeste i norske redaksjoner på 1920-30-tallet, ble "kvinnestoff" snart et diskusjonstema (se nedenfor). *Aftenbladet* valgte å satse på en egen kvinneside, med en egen sideredaktør, mens andre aviser spredte stoffet rundt i avisen, der det måtte konkurrere med annet stoff.

Ruth Thomsen var én av flere kvinnelige journalister i Norge med spesielt ansvar for kvinnestoffet. I motsetning til de fleste kollegene, som med årene gikk over til andre stoffområder, ble Thomsen ved sin lest i nærmere 50 år. På den måten er hennes lange yrkesliv som redaktør av en kvinneside, ganske unikt i norsk presse. I lange tider var hun også den eneste kvinnelige journalisten i en stor regionsavis. Hun var gift med en av de andre journalistene, senere sjefredaktøren, i avisen, noe som lett kunne skapt misunnelse hvis andre oppfattet at hun fikk fordeler. Jo mer kunnskap jeg fikk om Ruth Thomsen, jo mer nysgjerrig ble jeg på denne kvinnen. Hva inspirerte henne? Hva drev henne fremover? Hvordan holdt hun interessen oppe for den samme siden i nesten 50 år?

Selv hadde Ruth Thomsen en klar oppfatning av hva som var hennes journalistiske oppgave, hennes "journalistiske oppdrag": Gjennom journalistikken ville hun frigjøre både menn og kvinner slik at de ble likestilte på alle områder. Hun valgte å gjøre det på en egen side, Vi og Våre, fordi hun da var sikker på at stoffet kom på. Hun så på siden som en sosialside, ikke først og fremst en kvinneside. Men det var likevel kvinner som var målgruppen hennes – *alle* kvinner: Yrkeskvinner, hjemmearbeidende, husmødre, eldre og

yngre. *Aftenbladets* ledelse så allerede fra starten av på Vi og Våre som en side for og om kvinner. Fram til 1935 sto det også i innholdsoversikten i lørdagsavisen "Vi og Våre. Kvinneside".

Jeg er selv en av de kvinnelige journalistene som har nytt godt av de kvinnelige pionerenes innsats i norsk presse, de som trosset usynliggjøring og vanskelige arbeidsforhold, og som bidro til at det fantes noen kvinnelige forbilder å ta lærdom av da min tid kom på 1970-tallet.

Et av disse forbildene var Ruth Thomsen, som brukte hele sitt journalistliv til å gjøre *Stavanger Aftenblad* til en avis også for og om kvinner. De færreste av oss som var unge og opprørske på 1970-tallet kunne vel tenke oss å skrive om kvinnesak, matoppskrifter, hus og hjem og barneoppdragelse i nesten 50 år. Men vi ville gjerne høste fruktene av Ruth Thomsens arbeid ved å fortsette å bringe deler av privatsfæren inn i offentligheten. Dermed kunne *vi* skrive om krav om flere barnehager og selvbestemt abort, om prostitusjon og kvinnemishandling, kvinnebevegelse og kvinnefrigjøring, uten å bekymre oss for å bli latterliggjort eller forsøkt usynliggjort slik mange av våre formødre i journalistikken opplevde. Vår journalistikk ble stort sett vurdert på lik linje, og i konkurranse, med tradisjonelle "harde" nyheter fra våre mannlige kolleger.

1.3 Hva? Stoff for og om kvinner

Da den nye radiokanalen *Kanal 24* skulle på lufta ved årsskiftet 2003/2004, opplevde publikum en intens jakt på ideallytteren "kvinne 32 år", en jakt som senere ble bilagt da kanalen forsto at den måtte satse på lyttere av begge kjønn.

Kanskje kan man si at (mannlige) norske avisredaktører oppdaget at de også hadde kvinnelige lesere på 1920-30-tallet, da kvinnesidene begynte å vise igjen her i landet. I USA hadde denne type sider eksistert siden 1880-tallet, i et forsøk på å skaffe flere abonnenter. "At that time, it appeared that every man who could buy a newspaper was already doing so. To build circulation by robbing each other of readers and attracting new readers, newspapers hired female reporters to write about society and fashion...", skriver den amerikanske medieprofessoren Gaye Tuchman i kapitlet om medienes symbolske usynliggjøring av kvinner (Tuchman 1978:26). Tema med potensiell interesse for kvinner ble plassert i nærheten av annonser for ting som kvinner kunne tenkes å skaffe til sine familier (Ibid:26). Vi og Våre ble derimot aldri noen annonsemagnet i *Stavanger Aftenblad* – og det ble heller aldri stilt slike krav fra ledelsen (Int. Thomsen 2004).[11]

Gaye Tuchman mener også at opprinnelsen til kvinnestoff viser hvor lenge aviser tradisjonelt har definert kvinners interesser som annerledes enn menns, og hvordan kvinnesaker nærmest er blitt definert som "non-news", som rariteter (Tuchman 1978:26).

[11] Referansen henviser til intervju med Ruth Thomsens datter, Kari Thomsen, våren 2004, heretter referert som (Int. Thomsen 2004).

Den danske journalisten Ole Cavlings[12] bok "Journalistikk" fra 1928, som var en "kortfattet vejledning i moderne journalistikk", spør i kapitlet om "damestof", om en avis skal være spesielt beregnet på kvinner eller menn (Cavling 1928:61). "Selvfølgelig ikke", svarer han selv, og forklarer at det er "en afgjort Misforstaaelse at tro, at Damerne *kun* læser om, hva der angaar deres eget Køn..." (Ibid:61). Likevel valgte mange å satse på egne faste sider for kvinnene. Om innholdet på kvinnesiden, skriver Cavling: "Man lagde til at begynde med i for høj Grad Vægten paa Kvindernes *politiske* Rettigheder, noget, som faktisk kun interesserer en ringe Procent, og uden at forstaa det forkerte deri, drøftede man Samfundsspørgsmaal i en Uendelighed, paa samme Tid, som man oversaa, hvad der faktisk fangede Læserindernes Opmærksomhed" (Cavling 1928:62). Deretter forteller han hva som fanger lesernes interesse og derfor bør finnes på en god kvinneside: "...saa mange smaa Artikler som mulig, og den skal lægge an paa de lokale Nyheder, som f. Eks. Forlovelser, Bryllupper, Fødsler, Skilsmisser, Velgørenhedsbazarer, Moder, Skønhedspleie, Stuekultur, Skræddersyning, Lægeartikler, Spørgsmaal og Svar, Madlavning samt Smaavink i den daglige Husholdning" (Cavling 1928:63). For Cavling var det en selvfølge "at dette særlige stof samles og skrives af Damer, da en Mand aldrig vil kunne forstaa, hva der til Stadighed fanger den kvindelige Opmærksomhed" (Cavling 1928:62).

Mange aviser fulgte Ole Cavlings råd, men etter hvert som flere kvinner rykket inn i redaksjonene tok de også opp samfunnsspørsmål og politiske saker av interesse for kvinnene, slik han beskriver at de tidlige kvinnesidene gjorde. Min kategorisering av artiklene på Vi og Våre viser at også Ruth Thomsen fulgte den linjen.

Flere kvinnelige kolleger i andre aviser delte Thomsens oppfatning at kvinnestoff var viktig avisstoff. Ulla Meyer Eskeland i *Morgenbladet* så det som sin fremste oppgave å skaffe stoff om og "fra den verden som kvinner kunne formodes å interessere seg spesielt for. At denne verden uten vårt strev var usynlig, det hadde vi anledning til å konstatere med gremmelse hver gang en nødvendig innsats for andre oppgaver hadde gjort det umulig for oss å tilgodese den spesielt kvinnelige verden, slik vi gjerne ville ha gjort" (Kvaale 1986:145).

Alfhild Bingen, som arbeidet i *Vårt Land* fra 1946 til 1954, sa det slik: "Vi hadde så mange oppgaver som ventet på oss. Blant annet det sosiale stoffet som den kvinnelige journalistgenerasjonen før oss, de dyktige skribentene og gode læremestrene hadde jobbet med. Det gjaldt problemer vi hadde kjent på kroppen og derfor brant for" (Kvaale 1984:67). Samtidig opplevde Bingen at kvinnene på denne tiden ikke var helt akseptert i det gode (les: mannlige) selskap i redaksjonen. "En kvinnelig journalist kunne ofte føle seg alene blant kolleger. Hun var liksom bare halvt med i den sosiale ringen, og var hun der, så var det like meget i egenskap av kvinne som kollega" (Ibid:67). Og krevde de kvinnelige journalistene sin rett til overtid og diett, "spurte man forbauset om hun ikke bare kunne ta med litt mat" (Ibid:67).

---

[12] Ole Cavling var journalist og redaktør i Danmark og sønn av journalisten og redaktøren Henrik Cavling, som har gitt navn til den store danske journalistprisen, Cavling-prisen.

De fleste kvinnelige journalistene ser ut til å ville fremheve kvinnens særart, slik dagens forskjellsfeminister gjør (se kapittel 3). Samtidig var de ofte sterkt opptatt av likestilling. Som forskjellsfeministene syntes de å mene at man ikke kunne oppnå full likestilling mellom kjønnene hvis ikke også kvinnene ble representert på lik linje med menn. Først da kunne man også få med det kvinnelige perspektivet. Heller ikke på 1930-tallet ble det ansett som nødvendig å ivareta det mannlige perspektivet spesielt, siden menn alltid har hatt sin selvfølgelige plass der bestemmelsene tas.

Da sosialantropologen Marjorie Shostak intervjuet !Kung-kvinnen[13] Nisa på bånd, sa Nisa at hun ville åpne opp for historien sin og fortelle hva som ligger gjemt der. "Then, like the others that have fallen out onto the sand, I will finish with it, and the wind will take it away" (Brettell 1999:xxiv). Enkelte hevder at denne uttalelsen reflekterer sannheten om kvinners liv – at det er blitt tatt av vinden. Det gjaldt lenge Lise Lindbæks liv, som knapt ble nevnt da *Dagbladet* skrev sin historie,[14] og det gjelder mange andre avisers historieskriving, der kvinnene i beste fall er nevnt i en bisetning eller en fotnote. Heller ikke i de bøkene som er skrevet om *Stavanger Aftenblad*, har de kvinnelige journalistene fått noen fremtredende plass. I Alf Aadnøys bok "Avisen og menneskene", som kom ut i forbindelse med *Aftenbladets* 100-årsjubileum i 1993, er Johanne Margrethe Johnsen avspist med en halv spalte, mens Ruth Thomsens innsats på Vi og Våre er beskrevet på en snau halv side (Aadnøy 1993:81 og 84). I tillegg forteller hun et annet sted i boken om møtet med Per Thomsen og hvordan han gjorde kur til henne: "Så begynte han å invitere meg på kino, helt ustanselig" (Aadnøy 1993:86). Nå er heller ikke alle avisens mannlige medarbeidere omtalt i denne boken, men med tanke på Ruth Thomsens nærmere 50 år lange arbeidsliv i *Aftenbladet,* ville det kanskje vært naturlig med en noe grundigere omtale av henne. Den lille plassen som er blitt kvinnene til del, har gjort det til et puslespill å plassere Ruth Thomsen i forhold til kvinnelige kolleger i avisen.

Susan Geiger, amerikansk professor i feministisk teori, mener at "each woman's life history is important – indeed precious – and the act of recording and publishing is one of writing against the wind" (Geiger 1986:351). Kanskje kan min hovedoppgave bli nettopp det: Et skrift mot vinden som har slettet sporene etter så mange kvinnelige journalister.

I Sverige har journalistikkforskerne Britt Hultén, Kristina Lundgren, Birgitta Ney og Margareta Stål i "Pennskaftprosjektet" fulgt sporene etter kvinnelige journalister og deres virksomhet i stockholmsavisene i første halvdel av 1900-tallet. Forskerne dokumenterte at én årsak til at redaktørene i de svenske avisene satset på kvinnestoff, var den samme som i USA: Kvinnelige lesere representerte en sterk forbrukergruppe og avisen kunne derfor sanke noen ekstra annonsekroner ved å opprette egne sider for dem. Redaktør Ivar Ljungqvist, ansvarlig for "Ur Dagens Nyheters historia", skriver at *Dagens Nyheter* startet bilaget "Nytt och Nyttig" i 1923 "av såväl

[13] !Kung-folket lever i Kalahariørkenen i det sørlige Afrika.

[14] Lise Lindbæk fikk sin biografi med Sigrun Slapgards "Krigens penn: ein biografi om Lise Lindæk" i 2002.

konkurrensskäl som annonsörernas krav på mer material riktat til den kvinnliga läsarkretsen..." (Lundgren 2002:84).

Både i Norge og Sverige valgte avisene ulike løsninger når det gjaldt hvor kvinnestoffet skulle presenteres. Enkelte aviser hadde egne kvinnesider, mens andre plasserte stoffet på nyhetsplass sammen med stoff som ikke var kjønnsspesifikt. Ruth Thomsen var en varm forsvarer av egne sider: "Jeg var redd for at stoff om og til kvinner ville drukne eller redigeres bort dersom det skulle slåss om plassen ellers i avisen. Med én hel side hver uke visste jeg i hvert fall at stoffet kom på. Og jeg bestemte selv hva som skulle på. Halldis Stenhamar i *Dagbladet* hånte siden min, men jeg mente at den direkte kontakten med kvinnene var viktig", sa hun selv om den saken. Thomsens motstandere mente at man ved å plassere stoff om og for kvinner på egne sider sementerte oppfatningen om at dette stoffet var bare for spesielt interesserte.

Med den nye kvinnebevegelsens inntog på 1960-tallet, ble det vanskelig å overse kvinnene også på avisenes øvrige sider. For eksempel ble næringslivsjournalistene etter hvert nødt til å befatte seg med bevegelsens ideer når det gjaldt kvinnelig arbeidskraft. Dermed fikk mye av det stoffet som tidligere ble plassert på kvinnesidene nå sin naturlige plass der det tematisk hørte hjemme. Men Gaye Tuchman mener at avisene fortsatt så menns interesser som generelle og kvinnenes interesser som så vidt spesielle, det vil si, forskjellige fra menns interesser, at de langt ut på 70-tallet opprettholdt de tradisjonelle kvinneverdiene på egne sider. Her trykket de artikler om hjem, familie, noen ganger om yrkesarbeid, men tok aldri opp tema som for eksempel kjønnsdiskriminering på arbeidsplassen (Tuchman 1978:27). Kanskje var Vi og Våre forut for sin tid, da artikkelen "Mot seksuell forfølgelse på arbeidsplassen" sto på trykk 14. januar 1978?

Menns motvilje mot å sette nyheter om kvinner og kvinnebevegelsen på nyhetsplass, gjorde at enkelte amerikanske kvinnesideredaktører nå så en ny mulighet til selv å bestemme hvilket stoff som skulle på. De amerikanske sosiologene Harvey Molotch og Marilyn Lester mener at muligheten til å definere hva som er nyheter, er uttrykk for rå politisk makt (Molotch og Lester i Tuchman 1978:186). Dette benyttet noen av de amerikanske kvinnesidenes redaktører seg av og slapp den nye kvinnebevegelsen til på sine sider ved å definere den som nyhetsstoff. Suffragettenes erfaring fra *The New York Times* flere tiår tidligere var at opprinnelig dekket avisen kvinnebevegelsen på nyhetsplass, men på et tidspunkt tok det slutt. Gaye Tuchman gir ingen forklaring på hvorfor, men konstaterer at media "had rung the death knell of the feminists", og mener at da avisen sluttet å dekke den eldre kvinnebevegelsens aktiviteter, var det med på å fremskynde dens død (Tuchman 1978:187).

Da den nye kvinnebevegelsen gjenoppsto på 1960-tallet, sørget den for ikke å gå i den samme fellen. Der de ikke fikk umiddelbar adgang, rekrutterte kvinnene "middle-class supporters who have routine media contacts", de sørget for å "attack those who attract media coverage, or recruit reporters to join their cause as "advocate journalists"" (Ibid:189). Journalisten ble betraktet som nøkkelpersonen når det gjaldt å få adgang til spaltene. Kanskje ikke så rart at *The New York Times*-journalisten Judy Klemesrud slo fast: "If the feminist

stories didn't run on our page, they wouldn't run anywhere" (Ibid: 203). Ruth Thomsen gjorde seg de samme tankene mer enn 30 år tidligere, da hun regelmessig refererte fra møter i kvinneorganisasjonene. Hun hadde trolig registrert hvor lite avisene brakte av den slags stoff, og så her sitt snitt til å gjøre noe med det, på samme måte som den nye kvinnebevegelsen gjorde da den la sin mediestrategi på 1960-70-tallet. Så fikk det heller være at kvinnestoffet alltid sto på en bestemt side og signaliserte at det var stoff for "spesielt interesserte". Det kom i hvert fall alltid på. Thomsen håpet, og fikk etter hvert vite, at flere menn leste Vi og Våre.

Også Ruth Thomsen hadde sine kontakter i kvinnebevegelsen. Hun var en av initiativtakerne da Yrkeskvinnenes Klubb (YKK) ble stiftet i Stavanger 3. november 1933, og satt i styret og senere som formann i YKK fra 1938 til 1949. I tillegg var Thomsen aktiv i Kvinnesaksforeningen og herredsstyremedlem for Venstre i Hetland fra 1951 til 1964. Kristina Lundgren har påvist en parallell tilhørighet mellom kvinnelige journalister og Yrkeskvinnenes Klubb i Stockholm på 1930-tallet (Lundgren 2002:22). Denne kontakten og utvekslingen av informasjon mellom kvinnelige journalister og kvinnebevegelsen kaller Kristina Lundgren for "kvinnenes skjulte offentlighet" (Ibid:91). Kanskje kan man si at dette var kvinnenes svar på datidens "Gutteklubben Grei", altså uformelle nettverk der det ble knyttet kontakter og utøvd makt.

Thomsen la aldri skjul på at hun presenterte saker på Vi og Våre som hun også arbeidet med i forenings- og partisammenheng. "Men det var ikke for å fremme mine forenings- eller partiinteresser. Dette var saker som var aktuelle i tiden, som var aktuelle for kvinnene, og som derfor krevde sin plass i avisen", sa hun senere. Med et slikt utgangspunkt skulle man tro det ville være lett for kvinneorganisasjonene å få innpass på Vi og Våre. Det var det også, noe oppslagene fra møter i Norsk Kvinnesaksforening, Norske Kvinners Nasjonalråd og Norges Husmorforbund, særlig de første tiårene, viser med all tydelighet.

Spørsmålet er om det var organisasjonene som rekrutterte Thomsen som "advocate journalist" eller Thomsen som selv valgte organisasjonene. Når hennes uttalte mål med journalistikken var "å frigjøre både menn og kvinner slik at de ble likestilte på alle områder", er det ganske sannsynlig å anta at hun selv tok det første initiativet. I årene som fulgte er det heller ikke urimelig å tro at forholdet utviklet seg til gjensidig nytte mellom sidens redaktør og organisasjonene, der organisasjonene i perioder trolig "brukte" Thomsen for å få fram sine saker i like stor grad som Thomsen "brukte" dem som kilder til egne oppslag. Å "bruke" er ikke nødvendigvis bare negativt i betydningen å "utnytte", og jeg har intet grunnlag for å betvile Ruth Thomsens journalistiske integritet i denne sammenheng, eller for å påstå at hun lot sine særinteresser gå foran sitt journalistiske oppdrag. Dette drøfter jeg nærmere senere i oppgaven.

Sett i en tidskontekst, var kravene til kildekritikk, i store deler av Thomsens virketid, mindre enn de er i dag. Helt fram til 1970-tallet ble det ikke sett på som særlig problematisk at journalister var politikere eller aktive i interesseorganisasjoner. Selv om redaktør Per Thomsen mente at "bare den

politisk uavhengige pressemann står helt fritt i sine kommentarer", var også flere av *Aftenbladets* medarbeidere i mange år både delegater *og* journalister når Venstre hadde sine årsmøter (Aadnøy 1993:182). At Ruth Thomsen hadde et liknende forhold til kvinneorganisasjonene, kan derfor neppe karakteriseres som verken uetisk eller urimelig, tidsperioden tatt i betraktning.

1.4 Hvor? Vi og Våre-sidene i *Stavanger Aftenblad*

Med denne diskusjonen i bakhodet, er det interessant å undersøke nærmere hva som er blitt presentert på Vi og Våre-sidene gjennom nesten 50 år: Hvilke tema blir tatt opp? Hva skriver Thomsen ikke om? Hvem er den implisitte leseren? Hvilket kvinnebilde blir formidlet på sidene? Hvilken profesjonsidentitet kan man skimte hos Ruth Thomsen?

Den amerikanske journalisten, forfatteren og kvinneaktivisten Gloria Steinem har foreslått at noen kvinners liv kan leses mellom linjene i det de skriver som profesjonelle (Steinem 1983). Er det slik at Ruth Thomsen skrev sitt liv – som hustru, husmor, mor og yrkeskvinne? Temaene hun tok opp på Vi og Våre berører flere av rollene hennes. Analysen vil vise om, og i så fall hvordan, de faller sammen med ulike faser i livet hennes.

2. Journalisten Ruth Thomsen

Ruth Thomsens journalistiske livsverk var Vi og Våre-sidene i *Stavanger Aftenblad*. I lange perioder kombinerte hun journalistrollen med rollen som mor, husmor, politiker og redaktørens hustru. Hun var derfor sannsynligvis nødt til å prioritere strengt også i sitt journalistiske arbeid. Det er trolig hovedårsaken til at hun valgte å konsentrere seg om Vi og Våre-siden gjennom nesten 50 år og i mindre grad skrev på avisens øvrige sider.

2.1 Klassereisen

Thomsen vokste opp i et lavere middelklassehjem med hjemmearbeidende mor, en far som var funksjonær ved jernbanen og tre yngre brødre. I tillegg hadde hun en psykisk utviklingshemmet søster som hun tidlig måtte ta ansvar for og som hun delte rom med gjennom hele barndommen (Int. Thomsen 2004). På den måten fikk Ruth Thomsen innblikk i en annen type liv enn sitt eget, noe som trolig fikk konsekvenser også for hennes senere journalistiske virke.

Thomsen fikk ta gymnaset og sekretærlinjen, noe som ikke var helt alminnelig den gang. Men hun fikk ingen mulighet til å studere videre. Gjennom sitt giftemål med Per Thomsen, foretok hun en klassereise fra lavere til øvre middelklasse. Men kanskje brakte Ruth Thomsen også med seg det Pierre Bourdieu kaller en *kulturell kapital*[15] hjemmefra? Datteren Kari Thomsen forteller om litterære interesser i morens barndomshjem, om sterke kvinner, om lensmenn og sågar om en stortingsrepresentant i tidligere generasjoner (Int. Thomsen 2004). Ruth Thomsens egen mor tok utdannelse ved telegrafistskolen i Oslo, men ble hjemmearbeidende husmor da hun giftet seg. Faren var funksjonær ved jernbanen og en typisk representant for "de dannelseskonservative" (Int. Thomsen 2004). Ruth Thomsens egen utdannelse, artium og sekretærlinje, må også ses som en del av den kulturelle kapitalen.

Ekteskapet med Per Thomsen kan også ha hjulpet Ruth Thomsen med å opparbeide en *sosial kapital*[16]. Jeg sier ikke at denne relasjonen alene skaffet henne den, men ekteskapet kan ha hjulpet henne med å maksimere andre former for sosial kapital raskere og mer effektivt enn uten denne relasjonen (Moi 1994:23). Kombinasjonen av disse kapitalformene gjorde sannsynligvis sitt til at Ruth Thomsen gled raskt og, så vidt vi vet, smertefritt inn i Stavanger Aftenblads mannsdominerte redaksjon. Også etter giftemålet og den første barnefødselen synes forholdet til redaksjonen å være uproblematisk. Kanskje ligger noe av forklaringen i at Thomsen ikke lenger oppholdt seg i redaksjonen til daglig, og heller ikke deltok i avisens morgenmøter. Dermed representerte hun ingen synlig konkurranse.

Å forflytte seg fra en klasse til en annen, hadde trolig en viss innflytelse på Ruth Thomsens journalistikk. Spørsmålet er om, og i så fall hvordan, denne

[15] Kulturell kapital består av minst tre former: utdanningskapital, kulturell kompetanse gjennom familiesosialisering og det å ha et behagelig sosialt vesen, å være kultivert (Rosenlund 1991:16).

[16] Sosial kapital er relasjonell makt, det vil si det antallet kulturelle, økonomiske eller politisk anvendbare relasjoner en gitt person har tilegnet seg (Moi 1994:8).

klassereisen avspeilte seg i stoffvalget på Vi og Våre-sidene. Var hun en radikal kvinnesakskvinne som stilte seg solidarisk med "vanlige" kvinner og menn? Eller ble hun først og fremst en representant for den moderate middelklassekvinnen? Og hvilken betydning spilte hennes ekteskap med journalisten, senere redaktøren, Per Thomsen for hennes posisjon i avisen og hva hun kunne tillate seg å skrive? Hvem skrev hun ikke om – eller ikke til? Hvordan taklet hun sine ulike roller i det hun skrev? Skrev hun "sitt liv", slik journaliststudentene Veslemøy Østrem og Hilde Wright har vist at journalistenes mødrerolle slo gjennom i stoffvalget i Dagbladets "LIV"-bilag (Østrem og Wright 1994:33)? Jeg kommer tilbake til spørsmålene om klassetilhørigheten i analysen.

2.2 Å skape sin egen rolle

Ruth Thomsen begynte som journalist på et tidspunkt da hun ikke hadde særlig mange kvinnelige forbilder å ta lærdom av. Hun måtte skape sin egen journalistrolle, og selv bestemme hva hun skulle legge i den og hvor fokus skulle ligge. Hennes svært selvstendige stilling som redaktør på Vi og Våre gjorde også at Ruth Thomsen opplevde seg selv som enerådende når det gjaldt å bestemme hva som skulle få plass på siden. "Hun tok utgangspunkt i det *hun* interesserte seg for når hun valgte tema. Og så regnet hun med at da var også *andre* interessert i å lese om det – uavhengig av om det sto på dagsorden andre steder", sier Kari Thomsen i dag.

Dersom vi forsøker å plassere Ruth Thomsen inn i den svenske medieforskeren Margareta Melin-Higgins's fire yrkesideal for journalister, ser vi at hun var innom flere av dem gjennom sin lange karriere. Hun "plockar upp bitar av flera olika ideal", som Melin-Higgins skriver (Melin-Higgins 1996:46). Noen ganger opererer hun både som *talerør* og *håndverker*, for eksempel når hun vil få fram et av Venstres forslag fra lokalpolitikken, der hun selv var aktiv, og skriver artikkelen på bakgrunn av et vedtak i partiet eller en pressemelding. Hennes nære bånd til Yrkeskvinnenes Klubb, der hun selv var formann fra 1938 til 1949, og til Kvinnesaksforeningen, skinner ofte gjennom når hun vil bevisstgjøre sine lesere om for eksempel betydningen av å stemme ved valget. Andre ganger rendyrker hun *pedagogen*, noe som blir spesielt tydelig før og under andre verdenskrig når det gjelder å få mest mulig ut av lite, og folkeopplysning om matauk og ernæring er et sentralt tema på sidene hennes. Hun er aldri i nærheten av yrkesidealet *sporhunden*, noe som kan skyldes de rammene Vi og Våre opererte innenfor. Her er det ikke den avslørende og undersøkende journalistikken som har førsteprioritet, men den nære, pedagogiske, informerende og praktisk orienterte journalistikken. I samme tradisjon ga hun også ut "Husmorens leksikon" sammen med Gerd Benneche[17] i 1947. Som tittelen antyder, er dette et leksikon der husmoren finner svar på spørsmål i forbindelse med arbeidet i hjemmet.

[17] Gerd Benneche var Ruth Thomsens venninne. Hun var journalist i Dagbladet 1958-1981 og fikk Narvesenprisen i 1974.

Kvinnestoff og kvinnesider har ikke alltid vært like høyt verdsatt i avisenes redaksjoner. Mange kvinnelige journalister har vært innom denne type stoff, men flyttet over til andre, og mer prestisjefylte, områder når sjansen ga seg (Stål 2002; Lundgren 2002). Ruth Thomsen ble ved sin lest gjennom hele sitt lange journalistliv. Men så hadde hennes side også en spesiell stilling i avisen.

"Vi hadde respekt for siden hennes, og for henne som journalist. Vi og Våre var en side med høy status innad i avisen. Dersom det var trangt om plassen, hadde Vi og Våre forrang", sier journalist og senere kulturredaktør i *Aftenbladet*, Alf Aadnøy,[18] som begynte i *Stavanger Aftenblad* i 1945 (Int. Aadnøy 2004). Da var Ruth Thomsens mann fungerende redaktør. Kanskje var det nettopp derfor Vi og Våre ble prioritert? Aadnøy tviler på det. Han opplevde aldri ekteskapet mellom Ruth og Per Thomsen som et problem i redaksjonell sammenheng.

2.3 Dynastiet

I Stavanger Aftenblad var det tradisjon at den sittende redaktøren pekte ut sin etterfølger. Grunnleggeren, pastor Lars Oftedal, overlot redaktørstolen til sønnen og statsråden Lars jr., som utpekte sin sønn Christian til sin etterfølger i 1933. Christian Oftedal var gift med Per Thomsens søster Anne Louise og innsatte sin svoger, som da var blitt nyhetsredaktør, som ansvarlig redaktør like før han døde i 1955. Da han gikk av i 1973, pekte Per Thomsen ut Jon Arnøy som sin etterfølger i 1973. Thor Bjarne Bore ble Aftenbladets første styreansatte redaktør i 1983. Men dynastiet slutter ikke her, for også redaktør*fruene* har spilt en sentral rolle i Aftenbladet. Alice Oftedal, som var gift med Lars jr., etablerte spalten "Hjemmestell" som var forløperen til Vi og Våre. Deres datter Mathilde videreførte morens arbeid før Per Thomsens fremtidige kone Ruth Øverland tok over. Da Thor Bjarne Bore tiltrådte som redaktør, ble hans kone Marie Rein Bore ansatt som journalist i avisen. Nyhetsredaktør, og senere kulturredaktør, Sven Egil Omdals kone, Ingeborg Eliassen, fikk også sitt daglige virke som journalist i avisen da ektefellen ble redaktør. Ruth og Per Thomsens datter Kari Thomsen har vært både journalist og redaktør i Aftenbladet i en årrekke, og hennes bror Eivind Thomsen sitter fortsatt i avisens styre, der han også har vært leder.

Da den unge Ruth Øverland kom til Aftenbladet som journalist i 1934, visste hun trolig lite om det dynastiet hun snart skulle bli en del av. Alf Aadnøy påpeker også ulikhetene mellom ektefellene Thomsen: "Det rare var jo at denne ganske så konservative redaktøren var gift med en temmelig radikal kvinnesakskvinne. Hun var til og med journalist, og kvinnelige journalister, det likte ikke Per Thomsen. Det er kanskje unødvendig å si at Ruth Thomsen hadde lite til overs for mannens syn?" (Int. Aadnøy 2004). Nå spørs det hvor dypt

[18] Jeg intervjuet Alf Aadnøy 13. februar 2004. Intervjuet får heretter referansen (Int. Aadnøy 2004). Aadnøy ble ansatt som journalist i *Stavanger Aftenblad* i 1945, og ble senere kulturredaktør i avisen. Han skrev boken "Avisen og menneskene" i anledning *Aftenbladets* 100-årsjubileum i 1993. Aadnøy var også venn av ekteparet Thomsen.

denne uviljen stakk, for Ruth Thomsen sa selv at "Per påsto alltid at jeg hadde vært hans inspirator i journalistikken".

2.4 Journalist i særstilling?

Ruth Thomsen fortsatte som journalist i Aftenbladet også etter at mannen gikk av som ansvarlig redaktør i 1973. I tiden som kom følte hun at avisens holdning til Vi og Våre endret seg. Kanskje hadde redaktørektemannen likevel holdt en hånd over Vi og Våre? I et personlig brev til den nye redaktøren, Jon Arnøy, høsten 1975 skriver hun: "Jeg har en bitter ettermiddag idag og føler trang til å gi luft for min ergrelse. Det gjelder plasseringen av Vi og våre – lengre bak i køen av sider kan den ikke komme. Tendensen har vært der en tid nå – alltid bak Ten-pen, en nykomling i forhold til V og V, noen ganger før idretten, men nå som et halesleng". I resten av brevet gir hun uttrykk for tvil om det er riktig å samle den type stoff som finnes på Vi og Våre på én side, fordi mange sier at "folk blar forbi". Hun lander likevel på sitt gamle standpunkt om at en slik side har livets rett, før hun avslutter: "Spørsmål omkring dette bør bli alvorlig debattert av redaksjonsledelsen. Jeg finner det mer og mer utilfredsstillende å arbeide med et stoff som jeg tror er viktig samfunnsstoff, men som jeg ikke kan se blir verdsatt deretter. Tilgi mitt utbrudd". Redaktøren har føyd til en håndskreven kommentar: "Jeg har sendt noen få ord til Ruth (i London) som en hilsen og har sagt at vi må drøfte saken i fellesskap. 29/10-75 A". I personalarkivet, der dette brevet er oppbevart, finnes verken svarbrev eller andre spor som kan fortelle hva som skjedde etter Ruth Thomsens utbrudd.

2.5 Symbolsk tilintetgjøring

Det var gått to år siden hennes mann gikk av som redaktør da hun skrev dette brevet. Kanskje har hun følt samme frustrasjon tidligere, men da tatt den ut hjemme. Hennes beskrivelse av at Vi og Våre blir skjøvet lengre og lengre bak i avisen, stemmer med virkeligheten, også at ungdomssiden Ten-Pen kommer før Vi og Våre. Men betyr dette at siden ikke lenger er prioritert, slik Alf Aadnøy mener den var tidligere? Det er ikke usannsynlig at avisens redigerere *var* mer forsiktige med å røre ved plasseringen av Vi og Våre så lenge Per Thomsen var redaktør. Det kan de ha vært uavhengig av om redaktøren hadde sagt noe eller ikke. Når Alf Aadnøy sier at "Vi og Våre var en side med høy status innad i avisen. Dersom det var trangt i lørdagsavisen, hadde Vi og Våre forrang", tyder det på at avisens medarbeidere hadde en klar oppfatning av hvilke sider som var prioritert (Int. Aadnøy 2004). Med en ny mann i redaktørstolen, ble det også endringer i hvordan avisen skulle redigeres. Sannsynligvis er det det Ruth Thomsen ble "offer" for.

Jeg var tidligere inne på Gaye Tuchmans teori om medienes "symbolske tilintetgjøring" av kvinnene (Tuchman 1978). Er det muligens noe av det samme vi her er vitne til, en tilnærmet tilintetgjøring av *siden* Vi og Våre ved å flytte den stadig lengre bak i avisen?

Menns interesser er tradisjonelt blitt betraktet som universelle, mens kvinners interesser blir sett på som spesielle. En kvinneside kan sies å tilfredsstille disse "spesielle" interessene. Diskursanalytikeren Norman Fairclough differensierer graden av tilstedeværelse i mediene og sammenlikner den med en stige "running from "absent" to "foregrounded": absent – presupposed – backgrounded – foregrounded" (Fairclough 1995:106). På Faircloughs stige er det nest øverste trinnet *det som kommer i bakgrunnen*, det som blir *overskygget* av det viktigste (Ibid:106). Ved å flytte Vi og Våre lengre bak i avisen, kan det oppfattes som et signal om at siden ikke blir betraktet som like viktig som tidligere. Dette er en annen form for usynliggjøring enn den Tuchman skriver om. Her er det ikke bare kvinnene som blir forsøkt usynliggjort, men en hel side med kvinnestoff. Det er kanskje ikke så rart at Ruth Thomsens ble frustrert etter mer enn 40 år som Vi og Våres redaktør. Kari Thomsen mener morens personlige ambisjon i alle år var "å holde ut" (Int. Thomsen 2004). I denne situasjonen kan man trygt si at ambisjonen ble satt på prøve. Da Ruth Thomsen gikk av i 1980, var Vi og Våre trygt plassert i avisens siste del, rundt side 22.

Per Thomsen lot seg inspirere av sin kones journalistikk, og mange kvinner i Stavanger-området satte Vi og Våre høyt. Men på nasjonalt plan ble Ruth Thomsen trolig ingen ledestjerne for sine kvinnelige kolleger. Birgit Wiig, kvinnesakskvinne og redaktør i avisen *Øvre Smaalenene* fra 1957 til 1993, holdt *Dagbladets* Halldis Stenhamar som "den eneste journalisten i samtiden som så kvinneperspektivet i full bredde, fra husmorens sak til den intellektuelle kvinnesak, og som hadde autoritet nok til å få dette stoffet inn i sin avis." (Wiig 1984:13). Understrekningen er gjort av Ruth Thomsen i hennes eksemplar av boken "Kvinner selv", og sier kanskje noe om hvor lite verdsatt *hun* må ha følt seg. "Uten henne [Halldis Stenhamar] hadde disse viktige grunnleggende årene for kvinnekampen vært vesentlig fattigere som vitnesbyrd", fortsetter Wiig, og demonstrerer ytterligere sin mangelfulle kunnskap om provinspressens kvinnelige journalister (Ibid:13). Man kunne kanskje ventet noe annet fra en kvinne som selv var redaktør i provinspressen i en menneskealder.

I den grad hun hadde tid, skrev Ruth Thomsen også i andre deler av avisen. Kanskje fikk hun der utløp for andre interesser enn dem som kom til uttrykk på Vi og Våre? Datteren Kari Thomsen fremhever det politiske mennesket Ruth Thomsen – noe hun også tok konsekvensen av ved å representere Venstre i herredstyret i Hetland kommune 1951-1964. "Hun ville være med og bestemme, å utøve makt i samspill med andre", sier Kari Thomsen (Int. Thomsen 2004). Det fikk hun både i herredsstyret og i de organisasjonene hun var medlem av. Men kanskje aller mest i avisens spalter.

Et av Ruth Thomsens første oppdrag i *Aftenbladet*, var å referere et foredrag i Stavanger kunstforening med tittelen "Hva er kunst?" (*Stavanger Aftenblad* 22. oktober 1934). Hun fortalte senere hvor vanskelig det var for en fersk journalist å notere når det ble vist lysbilder og hele foredraget foregikk i mørke . Sommeren 1953 dekket hun nåværende dronning Elisabeths bryllup i

London, der hun blant annet melder begeistret hjem at "Walt Disneys Askepott ble levende for meg" (*Stavanger Aftenblad* 3. juni 1953).

I en artikkel i 1966 konstaterer Thomsen på nyhetsplass at "Vi vet mye om sex – men lite om kjærlighet" (*Stavanger Aftenblad* 10. november 1966). Hovedartiklene på Vi og Våre behandlet sjelden temaet sex og samliv, men dersom temaet ble tatt opp, var det i så fall på andre sider i avisen eller på mindre framtredende plass på Vi og Våre.

På 1970-tallet viste Ruth Thomsens engasjement seg i flere artikler om Amnesty International, blant annet i artikkelen "Politiske fanger venter på hjelp" (Stavanger Aftenblad 25. februar 1976). Hennes aldri hvilende fredsengasjement dukket også opp igjen i avisens spalter med jevne mellomrom, for eksempel i artikkelen "70 års innsats i fredsarbeidet" om Internasjonal Kvinneliga for Fred. Etter at hun gikk av i 1980, leverte hun flere bokanmeldelser og kommentarer til aktuelle tema.

3. Teoretisk grunnlag

I kvinnebevegelsen har det lenge vært en spenning mellom forskjellsfeminister og likestillingsfeminister.[19] Den amerikanske historikeren Joan Scott beskriver den som "en identitetskonflikt mellom å nekte å være kvinne på de vilkår samfunnet tilbyr, og å representere kvinnene nettopp på disse vilkår" (Scott i Hagemann og Krogstad 1994:16). Gro Hagemann skriver at allerede i 1880-90-årenes kvinnebevegelse resulterte dette i paradokser og hårfin balanse i kvinnesakskvinnenes strategier: "De ville forkaste tidens kvinnelighetsidealer og overskride de begrensninger som disse satte. Samtidig argumenterte de for at nettopp de kvinnelige dyder skulle redde verden" (Ibid:16).

3.1 Kvinnestrategier

Dilemmaet som forskjells- og likestillingsfeminismen illustrerer, kan uten større vanskelighet overføres til kvinnelige journalister. Også de kan i hovedsak velge mellom to strategier i realiseringen av seg selv som journalister:

- gjennom å overskride, altså å tilstrebe likhet med mannlige journalister, å bli "en av gutta"
- gjennom å ivareta kvinners interesseområder og idealer, og dermed fremheve kvinner som særart

Den første strategien går inn under begrepet *likestillingsfeminisme*, der det altså gjelder å fremheve likhetene mellom kvinner og menn for å oppnå lik behandling. Tilhengerne mener at det blir feil å fastfryse kjønnsroller som hele tiden er i utvikling, slik *forskjellsfeministene*, eller *essensialistene*, kan tolkes. Forskjellsfeministene påpeker at kvinner har noen egenskaper som er kvalitativt forskjellige fra menns egenskaper, og at det er essensielt at kvinnene får bidra med sine særegne erfaringer. Får de ikke det, risikerer man at likestillingen skjer ensidig på menns premisser. For eksempel argumenterer de for kvinnerepresentasjon for å sikre kvinnelig perspektiv.

Den hollandske medieforskeren Liesbet van Zoonens undersøkelser på 1980-tallet viste at kvinnelige journalister mente de måtte tilpasse seg den maskuline kulturen i redaksjonene for å bli godtatt (Van Zoonen 1998:33). Det samme viser tilsvarende undersøkelser i Norge og Tyskland (Ibid:33). Det kan tyde på at kvinnelige journalister, i den grad de tenkte over det, praktiserte likestillingsfeminisme. Van Zoonens undersøkelse sier egentlig ikke noe om forskjellen mellom menn og kvinner i journalistikken, men om "self-perceptions and self-images, which interestingly enough border on the stereotypical" (Ibid:37). Den forteller lite om hvordan kvinnelige og mannlige journalister faktisk utøver yrket sitt, men det er heller ikke noe som indikerer at kvinner arbeider særlig annerledes enn menn. Med ett unntak: Kvinnelige journalister leter bevisst etter kvinnelige talspersoner (Ibid:37).

[19] Likestillingsfeministene fremhever likheten mellom kjønnene, mens forskjellsfeministene fremhever kvinnenes særtrekk.

Van Zoonen registrerte også at jo høyere opp i det redaksjonelle hierarkiet og jo mer prestisjefylt stoff det var snakk om – desto færre kvinner. De kvinnelige journalistene arbeider ofte på områder som kan ses som en forlengelse av deres huslige ansvar og deres sosialt "assigned qualities of care, nurturing and humanity" (Ibid:34). Van Zoonens påstand er at det skjer en *feminisering* av journalistikken gjennom en økende *"human interest"* med vekt på personifisering, på enkelthendelser og –personer. Det tas mer hensyn til *publikums ønsker og behov* ved at rating og publikumsundersøkelser tillegges større vekt. Dessuten investeres det mer *emosjonelt*, også kalt "tårer på TV", der skillet mellom den private og den offentlige sfæren blir stadig mindre. Dette skjer til tross for at kvinnene er i minoritetsposisjon i redaksjonene. Van Zoonen mener disse endringene vil åpne for flere kvinner i journalistikken. Da vil ikke diskusjonen gjelde om flere kvinner i journalistikken vil endre nyhetene, men hvordan endringene i nyhetssjangeren åpner for flere kvinnelig journalister (Ibid:35).

Kvinnene har også en annen oppfatning av *journalistrollen* enn sine mannlige kolleger i og med at de er mer orientert mot publikums behov. Van Zoonen peker på at denne divergensen viser igjen både i journalistenes arbeidsforhold og i utøvelsen av arbeidet (Ibid:37). De kvinnelige journalistene får ofte tildelt stereotype oppgaver på, journalistisk sett, marginale områder. De møter doble krav gjennom at de daglig skal vise at de er både gode journalister og "virkelige kvinner". I Nederland føler mange kvinnelige journalister at de primært blir betraktet som kvinner; de må tåle kommentarer både om sitt utseende og takle vennligsinnede heteroseksuelle invitasjoner og uvennlig seksuell trakassering fra mannlige kolleger. Går de inn i et heteroseksuelt forhold, mister de prestisje som profesjonelle journalister. Ignorerer de det, eller kritiserer det, blir de ikke akseptert som virkelige kvinner, og betraktes som "bitches, viragos or – the worst – "feminists"" (Ibid:37). Kvinnene møter ofte kravet om å bli en av gutta for å bli akseptert, og redaksjonen går glipp av det kvinnelige perspektivet eller særpreget. I den grad redaksjonene praktiserer noen form for feminisme, kan det altså se ut som om likestillingsfeminismen har de beste vilkårene. Samtidig blir mange kvinnelige journalister også behandlet som en særart, ved at det blir ventet at de i kraft av sitt kjønn skal dekke de "myke" verdiene. Disse doble forventningene gjør det vanskelig å si at den ene eller andre formen for feminisme dominerer i redaksjonene, eller om noen av dem faktisk blir bevisst praktisert.

3.2 Kjønnete journalistiske konvensjoner

Journalisters profesjonsidealer har lenge bygget på en mannsdominert arv, der mannlige journalister har definert hva som er viktig. En popularisert utgave av denne definisjonsmakten kan være at menn stiller spørsmål om hva, kvinner om hvorfor. Kvinner er kanskje ikke like opptatt som menn av hva som skjer, de vil heller vite hva som er årsaken, hvorfor noe skjer.

De kjønnete konvensjonene viser seg også når det gjelder arbeidsdeling og arbeidsområder. Mens menn oftere enn kvinner følger sporene innen sport

og politikk og som nyhetsjegere, velger kvinnene gjerne feature, reportasje-, kultur- og debatt-/kommentarstoff som sine arbeidsområder (Larsen 2000:104). Eller, velger? Mange vil hevde at kvinnelige journalister blir tildelt stoffområder. I journalist Vibeke Larsens undersøkelse om den kjønnspregede arbeidsdelingen i redaksjonene, peker de intervjuede redaktørene på flere årsaker til denne skjeve fordelingen: Få kvinnelige ledere i redaksjonene, færre kvinnelige søkere på mannsdominerte områder og ulike interesser hos kvinnelige og mannlige journalister. Ingen av de spurte mente kvinner var dårligere enn menn, men at kvinnene gjerne hadde andre kvalifikasjoner enn mennene. En kvinnelig redaktør i en hovedstadsavis sa det slik: "...men de mannlige lederne opplever ikke at det er den "riktige" kvalifikasjonen. Dermed blir ikke jentene engang funnet verdig til et intervju" (Larsen 2000:110).

3.3 Biologisk eller sosialt kjønn

Larsens undersøkelse gir altså ingen entydige svar, men både holdninger innad i redaksjonene og den enkelte journalists kvalifikasjoner og interesser blir oppgitt som bidragene årsaker til at journalistikken blir kjønnsdelt. Spørsmålet blir da om man likevel kan være dømt til å interessere seg for barn, utdanning, forbruk og sosialsaker, bare fordi man er født som kvinne? Ligger de journalistiske interessene virkelig i de kvinnelige genene? Er kvinner alltid slik? Velger de alltid sånn?

Nei, svarer den feministiske teoretikeren Toril Moi, og avviser at det finnes noe som kan karakteriseres som medfødte kvinnelige egenskaper: "Hvis vi tror at slike egenskaper ikke har en iboende eller nødvendig, men bare en ideologisk tilknytning til kvinner eller til kvinnekroppen, hvorfor fortsetter da feminister å kalle dem kvinnelige? Innebærer ikke dette at når det kommer til stykket, bestemmer biologisk kjønn sosialt kjønn likevel?" (Moi 1998:151)

Når man innen kvinneforskningen skiller mellom sosialt og biologisk kjønn, "gender" og "sex", er det for å fjerne det biologiske fra det sosialt konstruerte kjønnet. Poststrukturalistiske teoretiske feminister som Judith Butler definerer sosialt kjønn som personlig identitet, mens biologisk kjønn er en slags uhåndgripelig størrelse inne i eller bortenfor den faktiske kroppen. Butler dekonstruerer både sosialt og biologisk kjønn, og hun mener at biologisk kjønn er like kulturelt konstruert som sosialt kjønn. Hun antyder også at det kanskje til og med er slik at det biologiske kjønnet alltid har vært sosialt kjønn, og at skillet mellom sosialt og biologisk kjønn dermed ikke er noe skille i det hele tatt (Butler [1990] 1999). Butler blir dermed en tydelig eksponent for likestillingsfeminisme. I denne forbindelse minner Toril Moi om at vi i det minste bør "notere oss at transseksuelle insisterer heftig på at det er deres kjønnsidentitet (gender) og ikke deres biologiske kjønn som er foranderlig" (Moi 1998:80).

Den svenske idéhistorikeren Sara Arrhenius setter likhetstegn mellom forskjellsfeminisme og biologisme[20] (Arrhenius 1999). Hun mener det finnes

[20] Begrepet biologisme er et tankesett som gjør bruk av argumenter eller analogier fra biomedisinsk vitenskap for å forklare menneskelig adferd. I Norge også kalt livmorsfeminisme.

noe totalitært i biologismens syn på kjønnsforskjeller, der mannen er en tapper kriger og kvinnen er en madonna, den hellige mor (Arrhenius 1999:36). Mann og kvinne er to motsatte karakterer som til sammen skal utgjøre en heteroseksuell kjernefamilie med en tydelig mannlig og kvinnelig rollefordeling. Biologistene mener de kan påvise vesentlige medfødte forskjeller, og trekker konklusjonen at "det ikke er den skjeve fordelingen av ressurser og arbeid – for eksempel ulønnet dobbeltarbeid, dårlige kvinnelønninger og usynlige mannskvoteringer til attraktive jobber – som er kvinnenes verste fiende, men feminismens krav om rettferdighet" (Arrhenius 1999:32). Man kan jo spørre hvordan biologister, som, ifølge Arrhenius, "stiller seg kort og godt skeptisk til muligheten for politisk forandring" og dermed "avpolitiserer spørsmål som siden kvinnebevegelsens barndom i aller høyeste grad har vært ladet", kan ha tilhengere som kaller seg feminister? Den svenske journalisten Maria Borelius er en av dem. Hun forklarer sin forkjærlighet for biologismen slik: "Selv tror jeg på en ny feminisme som tør å åpne seg. Som tør å si ja til det som er særegent kvinnelig og slåss for å heve kvinnelighetens status" (Ibid:31). Problemet med biologistenes verdensbilde er blant annet troen på at det bildet av mannlighet og kvinnelighet som finnes i vår kultur gjenspeiler evige naturlover som verken kan eller bør rokkes ved. Når Borelius vil "si ja til det som er særegent kvinnelig", gjør hun det uten å stille spørsmål ved hvorfor vi knytter bestemte egenskaper til kjønnene, eller i sammenheng med politiske maktstrukturer. "Ved hjelp av paralleller til gamle myter og folkelige forestillinger tegner man i stedet et bilde av kvinnelighet og mannlighet som et evig rollespill med røtter i våre fysiske forskjeller", skriver Arrhelius (Ibid:35). Mitt spørsmål blir da hvor kvinnelige journalister – og for så vidt også andre yrkeskvinner – ville vært i dag dersom biologistenes syn hadde slått igjennom da kvinnene for alvor gjorde sin entre på arbeidsmarkedet i mellomkrigstiden? Riktignok mente nok mange den gang at visse egenskaper og interesser heftet ved kvinnene, men selv de mest konservative mente neppe at dette blokkerte for politisk forandring.

I journalistikken, der mange journalister fremholder objektiviteten eller nøytraliteten som idealet, blir kjønnsfaktoren ofte regnet som underordnet. Når kjønn kommer til syne i teksten, er det gjerne gjennom biologiske funksjoner: Når kvinner føder, menstruerer og ammer. Det knytter dem nærmere til intimsfæren enn menn (Wright og Østrem 1994:38). Men kjønnet er også synlig når kvinnene presenteres som "babes", nakne eller lettkledde kvinner med forførende blikk og veldreide kropper. Et tilsvarende bilde av det mannlige kjønnet finnes sjelden i form av biologiske funksjoner. Men ikke sjelden blir mannekjønnet fremhevet gjennom bilder av menn med store muskler eller når en mann har prestert noe usedvanlige fysisk, som å krysse gjennom Antarktis eller liknende utfordrende ekspedisjoner. Det er fortsatt stort sett menn som bestemmer i norske medier. Forskjellen i fremstillingen i media av kvinner, men sjelden menn, som biologiske fenomen, kan tyde på at menn tenker mindre kjønnsnøytralt enn sine kvinnelige kolleger. Eller kan det tenkes at mannlige journalister faktisk er mer interessert i å fremheve kjønn, og spesielt kvinnekjønnet, som biologisk kjønn - enn deres kvinnelige kolleger er?

For er det ikke nettopp mannlige journalister i "mannfolkbladene", men også i dagspressen, som setter "baben" på trykk?

Da kan man kanskje si at i forbindelse med profesjonaliseringen kan kvinnelige journalister ses på som poststrukturalistiske feminister[21] som ønsker å rive ned kjønnet fordi det anses som uprofesjonelt å snakke om kjønn i yrkesutøvelsen. Flertallet av de kvinnelige journalistene i dag er forsiktige med å fokusere på kjønn, muligens også fordi de føler presset fra mannlige kolleger. Samtidig opplever vi at sentrale kvinnelige premissleverandører i pressen, som Dagbladets politiske redaktør Marie Simonsen og Dagsavisens sjefredaktør Hilde Haugsgjerd, med jevne mellomrom setter kjønn på dagsordenen. I kraft av sine stillinger risikerer de sannsynligvis betraktelig mindre enn sine kvinnelige kolleger med lavere status – jamfør diskusjonen om hvem som setter dagsorden og hvem som kommer til orde i mediene.

3.4 Feminisering av journalistikken

De siste årene er feminiseringen av offentligheten gjennom journalistikken blitt et diskusjonstema.[22] Denne feminiseringen medfører en "forringelse", sier *Morgenbladets* forsknings- og sakprosaredaktør Jon Hustad i intervjuet "Dette er vulgærfeminisme" i *Klassekampen* 25. november 2003. Han får svar fra medieforsker Berit von der Lippe som i intervjuet "Finnes et feministisk marked?" i samme avis 27. november 2003, karakteriserer Hustads uttalelse som "kunnskapsløs". Hun fortsetter: "I "Borgerlig offentlighet" skriver Habermas om hvordan den engang kritiske offentligheten, som en demokratisk idealtype, apolitiseres av markedet. Ved kommersialiseringen av mediene får et kritisk publikum, de tenkende borgerne, en applauderende funksjon" (*Klassekampen* 27. november 2003). Von der Lippe understreker at Habermas aldri mente å påpeke kjønnsulikhet, men at han likevel kan brukes til å belyse emnet: ""Massen" har alltid vært ansett som feminin. En hegemonisk tanke har vært at kvinnen styres av ytre stimuli, mens mannen er indre styrt. Medienes nye markedsføringsstrategier overfor et kvinnelig publikum ser kvinnen som apolitisk og ukritisk" (Ibid 2003). Altså: Markedstilpasset feminisering og feminisme har ikke noe med hverandre å gjøre, og er noe helt annet enn en offentlig sosial- og intimsfære, der det private er brakt inn i den offentlige sfæren - og dermed ofte politisert - for eksempel på avisenes kvinnesider.

I forelesningen "Kvinnelige journalisters dilemma"[23] stilte Elisabeth Eide spørsmålet om en feminisering av medienes innhold ville bety en forsterking av tendensen til å se publikum som forbrukere, og ikke som borgere? Hun får langt på vei et bekreftende svar av Berit von der Lippe i *Klassekampens* intervju 27. november 2003, der hun sier at "fritiden overtar

---

[21] Poststrukturalistiske feminister mener det er unaturlig å skille mellom biologisk og sosialt kjønn.

[22] Det er forsket lite på feminisering i journalistikken, og jeg finner det derfor naturlig å trekke inn debatten om feminisering i pressen fra høsten 2003, der flere forskere deltok.

[23] Forelesning på kurset "Kjønn og Journalistikk" på hovedfag i journalistikk ved Høgskolen i Oslo 31. august 2002.

den litterære offentlighet og får preg av forbruk. Det skjer en overgang fra det resonnerende til det konsumerende" (*Klassekampen* 27. november 2003).

Liesbet van Zoonen konstaterer at mange journalister føler at deres profesjonelle idealer er solgt til markedskreftene gjennom reality-program, forbrukerstoff, identifikasjon og infotainment m.m. (Van Zoonen 1998:41). Nøkkelordene i denne markedsdrevne journalistikken er "human interest, audience needs and desires, emotional investment, sensationalism" (Ibid:41). Med unntak av sensasjon, er dette de samme kjennetegnene som den feminiserte journalistikken har, mener van Zoonen, og det er også et uttrykk for hvordan kvinnelige journalister har beskrevet sin rolle i flere forskningsprosjekt (Ibid:41).

Sensasjon stemmer også dårlig med den vanlige oppfatningen av femininitet og med kvinnelige journalisters verdier. Men til og med her ser det ut til at femininiteten kan utnyttes. Van Zoonen refererer til den engelske journalisten Anne Sebba som mener det høye antallet kvinnelige reportere under Golfkrigen er et slikt eksempel: "...the war on television is given added drama when it is reported by a woman and that the presence of a woman on screen is a pleasant distraction from the horror of the events themselves" (Ibid:44). Kvinnelig representasjon kan altså være lik sensasjon. Kvinnene blir ikke lenger usynliggjort, men kanskje ufarliggjort, eller mistenkeliggjort. Kan det tenkes at Åsne Seierstad var offer for denne type ufarliggjøring og mistenkeliggjøring, at hun var en "pleasant distraction from the horror of the events themselves"? Debatten som fulgte i kjølvannet av hennes innsats som eneste gjenværende nordiske journalist i Bagdad under Irak-krigen 2003 kunne noen ganger tyde på det. Mens mannlige krigsreportere ofte blir berømmet for sitt mot og sin evne til å rapportere under svært vanskelige forhold, ble Seierstads direkterapporter ikke sjelden møtt med at det kunne da slett ikke være så dramatisk som hun fikk det til å se ut når hun iførte seg hjelm og skuddsikker vest. Mannlige reportere blir sjelden møtt med liknende innvendinger. Det ble også stilt spørsmål ved om Seierstads reportasjer kunne være sanne. Hadde hun virkelig snakket med alle disse kildene? Hvordan hadde hun klart det? Dersom sensasjon også kan passes inn i feminisert journalistikk, synes det altså å ligge i for eksempel at krigsreporteren er en kvinne. Det kan igjen det skygge for selve krigen – enten gjennom ufarliggjøring, usynliggjøring eller mistenkeliggjøring av den kvinnelige reporteren.

Den finske journalistikkforskeren Henrika Zilliacus-Tikkanen diskuterer journalistkulturen og kjønnets betydning i journalistikken i sin doktoravhandling "Journalistikens essens i ett könsperspektiv". Også hun viser at journalistkulturen er maskulin og fortrenger kvinnelige vurderinger som for eksempel empati og hensyn. Derfor forandres heller ikke kvinnebildet i mediene automatisk når antallet kvinnelige journalister øker, mener hun (Zilliacus-Tikkanen 1997). I undersøkelsen av nyheter og debattprogram i radio og TV, deler hun stoffet som behandles inn i harde og myke nyheter. Hun viser til tre ulike måter å beskrive forskjellen på. Den klassiske måten, slik vi finner den i eldre, særlig amerikansk, litteratur, beskriver hardt og mykt stoff som synonymt med seriøst og useriøst (underholdende og human interest) stoff

(Ibid:49). En annen måte å skille mellom hardt og mykt stoff på, er å utgå fra formen, der det myke stoffet ikke følger prinsippet om fallende viktighet, men har en friere form, ofte med en dramaturgi som likner novellens (Ibid:49). I nyere litteratur, ofte nordisk, og innen kvinneforskning, finner vi den tredje måten å skille mellom hardt og mykt stoff. Her blir begge kategoriene betraktet som seriøs faktarapportering, men det myke stoffet berører områder som ligger nærmere den private sfæren, slik som familie, sosialpolitikk og lignende, stoff vi ofte karakteriserer som relasjonelt (Ibid:49). Sett i det perspektivet, blir skillet mellom hardt og mykt stoff ofte synonymt med skillet mellom mannlig og kvinnelig, og en tilsvarende feminisering som vi skal se at både Elisabeth Eide og Berit von der Lippe senere kommer inn på.

Gaye Tuchman finner det vanskelig å skille mellom harde og myke nyheter på denne måten, særlig når nyhetsjournalistene selv definerer harde nyheter som viktige og myke som interessante (Tuchman 1978:47). Hun mener problemet er at det ofte er umulig å avgjøre om en hendelse er viktig, interessant eller begge deler. Dermed kan den også bli presentert både som hard og myk i ulike medier, mener Tuchman (Ibid:47).

Stoff om og for kvinner berører ofte, som tidligere nevnt, områder innen den private sfæren, og er dermed ofte blitt gjort ansvarlig for feminiseringen av journalistikken. En feminisert journalistikk betyr imidlertid ikke at avisen bare skal se for seg leseren "som den relasjonelle, omsorgsfulle, shoppende kvinnen", slik medieforsker Elisabeth Eide sier det i et intervju i Dagens Næringsliv 3./4. januar 2004. Feminisering kan også bety at det blir satset på "mer journalistikk innenfor helse-, sosial- og utdanningssektoren der kvinner jobber". Eide oppfordrer i samme åndedrag mediene til å utfordre de etablerte kjønnsrollene dersom de vil opprettholde sin kritiske samfunnsfunksjon.

I *Klassekampen* 23. desember 2003 skriver medieforsker Wencke Mühleisen at "medienes nye markedsføringsstrategier overfor et kjøpesterkt kvinnelig publikum har lite med feminisme å gjøre, men med generelle endringer i offentligheten som kommersialisering, intimisering og seksualisering" (Mühleisen 2003). Hun mener at "der tegnes et bilde av kvinner som gruppe som mest av alt minner om 1950-tallets, der kvinnen stereotypifiseres som apolitisk, ukritisk – opptatt av mote, livsstil, samliv og forbruk. At disse generelle endringene i offentligheten kjønnes feminint, viser til at massekultur og det feminine har lavstatus". (Mühleisen 2003).

Det er mulig at Mühleisen har rett når hun hevder at massekultur og det feminine har lav status, men med kvinnesidene ble også viktige tema fra privatsfæren trukket inn i offentligheten, det vi i dag kaller feminisering. Gjennom å synliggjøre kvinners liv og virke også i privatsfæren i det offentlige rom, fikk kvinnestoffet trolig større anseelse enn det hadde hatt tidligere, da kvinners liv og interesser knapt nok var nevnt i avisene. Det er derfor med en viss undring jeg følger debatten om feminisering i pressen i dag. Her virker det som feminiseringen oppleves som noe som automatisk gir stoffet mindre anseelse. Blant annet hos Wencke Mühleisen, som i et intervju i *Dagens Næringsliv* 3./4. januar 2004 karakteriserer det som "mental lathet". Hun mener avisene er konvensjonelle og stereotype når de karakteriserer helse,

livsstil, mote og matlaging som kvinnestoff – altså noen av stoffkategoriene som er gjengangere på Vi og Våre. Ut fra den argumentasjonen, synes det å være en forutsetning at det er en grunnleggende motsetning mellom å delta i det politiske liv og i offentligheten, og samtidig interessere seg for områder som lenge har vært forbundet med kvinnelige interesser. Det vil nok mange kvinner protestere mot.

3.5 Journalisters yrkesidealer

Medieforskeren Margareta Melin-Higgins lanserte i sin studie "Pedagoger och spårhundar. En studie av svenska journalisters yrkesideal", fire idealtyper: *Pedagogen*, *sporhunden*, *håndverkeren* og *talerøret* (Melin-Higgins 1996:45). Hennes modell bygger blant annet på Torsten Thuréns tre journalistiske idealroller *skjutjärnet, agitatorn* og *hantverkaren* (Ibid:40) og Renate Körchers *spårhund* og *missionär* (Ibid:29). Melin-Higgins undersøker journalistenes oppfatninger av sitt yrke og hvordan det burde være, ikke hvordan de faktisk er eller agerer. Hun har derfor valgt ikke å benytte seg av *rollebegrepet*, men av begrepet *ideal* (Ibid:48). Når jeg senere i denne oppgaven forsøker å plassere Ruth Thomsen blant Melin-Higgins' idealtyper, prøver jeg henne i de ulike *journalistrollene* som de fire yrkesidealene skisserer.

Pedagogen er den idealtypen andre har kalt lærere, misjonærer eller agitatorer. Hun blir regnet som kunnskapsrik, engasjert og empatisk. Hun vil lære bort det hun kan, og som hun synes er viktig, til dem som ikke kan så mye, og hun arbeider aktivt for å få fram den nødvendige informasjonen. Hun forholder seg aktivt til nyhetsinnsamlingen, og er deltakende i forhold til nyhetsformidlingen. Pedagogen blir beskrevet som nøyeregnende både når det gjelder arbeidsmetode og etikk (Ibid:45)

Sporhunden blir beskrevet som en tøff, uredd, hard og aktiv helt som benytter seg av tøffe og harde metoder for å få fram stoffet sitt. Hun er hensynsløs og mener at målet helliger middelet i jakten på Sannheten. Hun deltar aktivt i innsamlingen av stoff, og forholder seg nøytralt til nyhetsformidlingen. Melin-Higgins sammenlikner henne med den britiske blodhunden, den amerikanske opposisjonsjournalisten, den svenske jegeren, revolverjournalisten og sporhunden, og delvis den norske journalistens servicerolle[24] (Ibid:46).

Håndverkeren aksepterer mer passive arbeidsmetoder og nøyer seg for eksempel med pressemeldinger som underlag for artiklene sine. For å klare en stadig kortere deadline, gjelder det å utnytte håndverksdyktigheten til å snekre sammen en artikkel på hurtigste og smidigste måte. Håndverkeren er passiv under innsamlingen av stoff, og nøytral i forhold til formidlingen (Ibid:46).

Den siste idealtypen, *talerøret*, er ikke påvist i noen tidligere undersøkelser. Talerøret er en engasjert og kunnskapsrik journalist "som ser sig som en av publiken, möjligtvis något avant-gardistisk och därför lämplig att hjälpa leda resten av publiken in på rätt väg" (Ibid: 46). Melin-Higgins antyder

[24] At journalisten skal gi tips, råd og vurderinger på lesernes vegne (Bech-Karlsen 1996:67).

at man kanskje kan finne spor av talerøret i agitatorrollen, slik svenske journalister innen partipressen arbeidet fram til 20-30-tallet (og norske journalister enda noen tiår lenger). Hun påpeker imidlertid at talerøret skiller seg fra agitatoren ved ofte å være politisk styrt og ved at hun blir brukt som et verktøy av politiske krefter for å nå publikum (Ibid:46). Dette skillet mellom agitator og talerør kan synes noe uklart. Mange vil nok mene at også en agitator kan være politisk styrt, for eksempel av det partiet, den interessegruppen eller den organisasjonen hun representerer. I forlengelsen av denne typen, finner vi det norske *mikrofonstativet*. Også mikrofonstativet fremfører andres budskap, men begrepet er mer negativt ladet fordi man antar at disse personene ikke alltid er seg bevisst hva de gjør og ofte blir betraktet som "nyttige idioter" av andre journalister.

Margareta Melin-Higgins advarer mot å tro at man kan finne igjen disse idealtypene rendyrket i det virkelige livet. Hun viser til tidligere studier, der visse ideal riktignok dominerer i bestemte journalistgrupper, men der de fleste journalister "glider på dimensionernas skalor och plockar upp bitar av flera olika ideal" (Ibid:46). Det betyr at resultatene skal tolkes slik at de som tilhører en bestemt gruppe journalister i sterkere grad kan ha, for eksempel, håndverksidealet.

Ikke desto mindre viser enkelte undersøkelser blant journalister, at et visst ideal ofte dominerer blant journalistene i undersøkelsen. Denis McQuail har laget en sammenstilling av en rekke undersøkelser av journalistrollen fra 1922 til 1977 (McQuail 1987). Han fant at blant verdens journalister er det *passive, nøytrale idealet* det mest forankrede. McQuail ser det som et tegn på "den nye journalistikkens" vektlegging av objektivitet – eller nøytralitet, som de fleste journalister vel vil bekjenne seg til i dag.

Også i Norge bekjente mange journalister seg lenge til det objektive idealet. I dag mener nok de fleste at "objektiv journalistikk" er en umulighet, all den tid journalisten i arbeid med sakene sine alltid foretar valg. Ved å velge bort noe, kan hun ikke lenger kan sies å være objektiv. Journalistikkforskeren Jo Bech-Karlsen går enda lengre når han vil ha mer subjektivitet inn i reportasjen (Bech-Karlsen 2000). Han vil også at journalisten skal synliggjøre de valgene hun tar, slik at leseren kan følge med på hva som blir gjort. Dermed understreker han enda tydeligere at det ikke finnes noen objektiv journalistikk.
Der er Bech-Karlsen på linje med mange kvinnelige journalister, slik Margareta Melin-Higgins ser det. Hun skriver at kvinnelige journalister ser sin rolle både som mer aktiv og mer deltakende enn menn (Melin-Higgins 1996:96). De største forskjellene mellom mannlige og kvinnelige journalister finnes i følgende tre påstander, mener hun: "Kvinnor anser mycket mer än män att journalister bör stimulera nya tankar och idéer, att de bör ge människor upplevelser samt att de bör kritisera orättvisor i samhället" (Ibid:96). Det innebærer at "kvinnors och mäns idealuppfatningar är diametralt motsatta varandra" (Ibid:96).

Denne oppfatningen styrkes av svarene fra de kvinnelige studentene i journalistikkforskeren Gunn Bjørnsens undersøkelse av journaliststudenters holdning til yrke og utdanning (Bjørnsen 2003:72). På spørsmål om hva som er

årsaken til at de velger journalistikk som yrke, er de mest slående forskjellene mellom kjønnene "at jentene markerer sterkere enn guttene når det gjelder både å være med i samfunnsdebatten, arbeide mot urettferdighet, møte interessante personer og skriveglede" (Ibid:72). Når det gjelder spørsmålet om medienes samfunnsoppgaver, trekker de kvinnelige studentene fram "å bidra til en levende samfunnsdebatt (kvinner: 79%, menn: 46%) og [å] tale svake gruppers sak (kvinner: 82%, menn: 60%)" (Ibid:79).

Kvinnenes syn på hva som er deres oppdrag, korresponderer også godt med Elisabeth Eides "the empathic reporter", som innebærer at kvinner er mer opptatt av forandring og av å være solidarisk med de undertrykte. (Eide 2002).

Også Henrika Zilliacus-Tikkanen mener et personlig engasjement er typisk for kvinnelige journalister. Hun påpeker at de har en tendens til å legge større vekt på helhet i stedet for løsrevne hendelser og at de konkretiserer hendelser og gjør rede for konsekvensene for enkeltmennesket i større grad enn mannlige journalister gjør (Zilliacus-Tikkanen 1996:67). Jeg kommer tilbake til hvordan Ruth Thomsen passer inn i disse beskrivelsene når jeg senere drøfter hennes journalistrolle(r).

4. Metode

Mange av de tidlige kvinnelige journalistene følte nok at de slåss mot vindmøller. Det er derfor viktig ikke bare å undersøke hva og hvordan de arbeidet og skrev, men også under hvilke forhold, hvor mye og hvilke tema som ble tatt opp og til hvilke tider. Jeg vil derfor ta i bruk både kvantitativ og kvalitativ metode når stoffet skal analyseres.

4.1 Kvantitativ analyse

Den *kvantitative* analysen brukes for å "finne sammenhenger i variabler og at disse sammenhengene avspeiler sammenhenger i virkeligheten" (Østbye m.fl. 2001:157). Jeg har registrert 1817 hovedartikler på Vi og Våre-sidene i *Stavanger Aftenblad* i Ruth Thomsens redaktørperiode fra 1934-1980. Artiklene er kategorisert i 14 kategorier, og jeg er interessert i å beskrive mønstre og utviklingstendenser i dette tekstmaterialet. Det gjør jeg ved å undersøke hvilke kategorier som dominerer i hvilke tidsperioder, hvilke kategorier som holder seg gjennom hele perioden og hvilke som bare finnes i enkelte tiår. Ved å studere utviklingen på denne måten, får undersøkelsen også et dynamisk perspektiv (Ibid:274). Hensikten er også å sammenlikne artiklenes innhold med den virkelige verden, altså sette det inn i en tidskontekst, og å finne ut hvordan tekstene fremstiller ulike grupper i samfunnet (Ibid:216).

4.2 Kvalitativ analyse

Jeg vil supplere den kvantitative innholdsanalysen med en kvalitativ analyse av tekstmaterialet. Jeg vil her konsentrere meg om det innholdsmessige i tekstene, både tematisk og i forhold til den implisitte leseren (Ibid:75), men også til teksten som historisk dokument, som "symptom på kultur- eller samfunnsforhold" (Ibid:69).

Den svenske medieforskeren Britt Hultén er opptatt av retoriske mønster i analysen av journalistiske tekster. Hun mener disse mønstrene er nær knyttet til tidsånden og at de har en betydelig innflytelse over hva tekstene kommer til å inneholde og hvordan de kommer til å gestaltes (Hultén 2001:94). For eksempel knytter hun mønstre som allpartiskhet, det vil si å la mange stemmer komme til orde i en tekst, til utviklingen av journalistutdanningene.

Ruth Thomsens tekster ble til i ulike kontekster gjennom nærmere 50 år. Tidsånden avspeiler seg trolig også i hennes tekster. Kanskje eksperimenterte også hun med sjangerne, slik Hultén mener at den svenske journalisten Barbro Alving ("Bang") gjorde når hun beskriver hennes journalistikk som "långe obrutne anföringer som följs upp av kommentarer och reflexioner" (Hultén 2001:35).

4.3 Hvordan jeg gjorde det – utvalg og kategorier

Jeg visste nok ikke helt hva jeg ga meg inn på, da jeg satte som mål for denne hovedoppgaven å registrere alle Vi og Våre-sidene som Ruth Thomsen redigerte gjennom et langt journalistliv. Jeg begynte med Thomsens egne utklipp, og fylte ut hullene i hennes arkiv ved å gå gjennom komplettene i *Stavanger Aftenblad.* Da satt jeg igjen med til sammen 1817 sider. Jeg konstaterte raskt at en fullstendig analyse av alle sidene, ville gå langt utover de alminnelige rammene for en hovedoppgave.

Etter å ha skummet gjennom alle sidene, valgte jeg derfor å fokusere på hovedartikkelen på hver side. *Hovedartikkelen* definerer jeg som den artikkelen som er slått størst opp. Dersom flere artikler har like stort oppslag, er hovedartikkelen den som står under sidens logo. Valget er gjort ut fra antakelsen om at Ruth Thomsen ga den artikkelen hun så som viktigst den beste plasseringen og det største oppslaget på siden.

Som alle andre avissider, har også Vi og Våre fornyet seg i årenes løp. De første tiårene inneholdt sidene mange notiser, med et par to- eller trespaltede artikler i tillegg. Etter hvert ble antallet notiser og artikler mindre, og det stoffet som kom på, fikk større oppslag. Mot slutten av Thomsens redaktørtid, kunne hele siden enkelte uker være viet ett tema. De artiklene som blir omtalt og analysert i oppgaven, vil derfor være av svært varierende lengde. Ut fra sidenes helhet er de likevel definert som hovedartikler.

Etter å ha identifisert og lest alle hovedartiklene, laget jeg et innholdsreferat og kategoriserte dem. De 15 kategoriene ble valgt fordi de fleste artiklene passet inn i en eller to av dem. Når artikkelen tar opp om mer enn ett tema, har jeg plassert den i to kategorier. Dermed er antall kategoriseringer større enn antall artikler. For mitt formål, å identifisere hvilke tema som til enhver tid finnes på Vi og Våre, er dobbeltkategoriseringen nødvendig for å få et riktig bilde av hva Ruth Thomsen til enhver tid definerte som viktig. Uavhengig av om artiklene blir plassert i én eller flere kategorier, vil *tendensen* i stoffsammensetningen komme fram.

Jeg skiller altså mellom *tema* og *kategori.* Kort sagt definerer jeg *tema* som det artiklene handler om, altså den eller de saken(e) som tas opp, for eksempel hushjelpenes arbeidsvilkår. I hver *kategori* inngår flere tema, og den blir dermed en bås der flere beslektede tema får plass.

Nedenfor har jeg redegjort for hva som faller inn under hver kategori, samt foretatt noen avgrensinger mot andre kategorier. Ved flere anledninger kom jeg opp i et dilemma da jeg skulle kategorisere artiklene. Jeg redegjør nærmere for det under gjennomgangen av de ulike kategoriene nedenfor.

Foreldre og barn: Artiklene handler om forholdet foreldre/barn, om barneoppdragelse, om barn generelt, om ungdom og ungdomskriminalitet, om barnehager og skole når foreldre og barn er involvert i saken. Et eksempel på dette er artikkelen "Hjemmene og skolen" der en mor reflekterer over hvor mye hjemmet skal involvere seg i barnas skolearbeid (Vi og Våre 12. januar 1935). *Krav* om barnehager og bedre skole faller inn under kategorien "politikk", og undervisning under kategorien "utdanning".

Eldre: I kategorien inngår artikler om eldres situasjon, gamlehjem og boliger og om å eldes. Et problem her er hvor artikler om eldres helse skal plasseres - i kategorien "helse" eller i kategorien "eldre"? Når artikkelen handler om eldre og boliger, skal den da kategoriseres under "eldre" eller under "hus og hjem", der annet boligstoff blir plassert? Dersom temaet eldre er like fremtredende som for eksempel helse, er artikkelen kategorisert både under "eldre" og "helse", som artikkelen "Fordom om alderdom. Passivitet påskynder aldringen" som handler om at mange eldre feilaktig blir diagnostisert som senile, når det ofte dreier seg om enkle, banale sykdommer, dårlig kosthold, isolasjon og understimulering (Vi og Våre 20. november 1976). Dersom temaet eldre mennesker er mer dominerende enn helse, er den bare plassert under kategorien "eldre" og ikke under "helse", slik som i artikkelen "Ny sannhet om de gamle. Ikke så skrøpelige som man har villet ha dem til" om en undersøkelse som viser at de gamle klarer seg godt, men at de føler seg diskriminert (Vi og Våre 7. februar 1976).

Kvinnesak: Artiklene omtaler krav fra kvinnene som gjelder kvinners situasjon på alle områder. De handler om kvinnebevegelsen, om likestilling og forskjellsbehandling av kjønnene, om kjønnsforskjeller. Et dilemma her er om *krav* om barnehager er "politikk" eller "kvinnesak"? Her har jeg valgt kategorien "kvinnesak" dersom det var kvinner (organisasjoner eller andre kvinnegrupper) som sto bak kravet, siden dette har vært et sentralt krav i kvinnebevegelsen gjennom mange år. Artikkelen er kategorisert under "politikk" dersom det er et mer allment krav om barnehager fra flere grupper i befolkningen. Artikkelen "Kvinner og streik" omtaler streiken blant barnehagelærerne og forteller om mødre som tilbyr seg å stille slik at barnehagene kan åpne som vanlig (Vi og Våre 29. mars 1969). Fordi det handler om en arbeidskonflikt, har jeg kategorisert den under "politikk".

Gjennom mange år appellerte Ruth Thomsen til kvinnene om å stemme ved valgene, og om å stemme på kvinnene, som i artikkelen "Nå må vi snakke om politiske plikter! I 50 år har det vært talt om rettigheter". Her skriver Thomsen at kvinnen ikke bruker stemmeretten sin tilstrekkelig, og mener at "nå er tiden kommet til å ville. Til virkelig å ville være med og ha en mening om det samfunnet vi er borgere av" (Vi og Våre 27. april 1963). Disse artiklene kan også sies å ligge i skjæringspunktet mellom kategoriene "kvinnesak" og "politikk", men her har jeg bare valgt å registrere dem under "kvinnesak" fordi det gjelder "krav fra kvinnene som gjelder kvinners situasjon".

I mange tilfeller flettes kvinnesaksperspektivet og politikken inn i hverandre. Derfor er en rekke av disse artiklene kategorisert under både "kvinnesak" og "politikk", slik som artikkelen "Kan det nytte noe? Vi er for lunkne" der skribenten gir kvinnene inn for å ha tidd stille og ikke hatt meningers mot og sagt sterkt nok fra om at de ikke vil ha krig (Vi og Våre 17. februar 1940).

Politikk: I denne kategorien finnes artikler som omtaler utredninger, politiske forslag, vedtak og tiltak. I artikkelen "Til kamp mot sosial vanetenkning. Sosialforvaltningen i Malmø bryter ned skranker innen alle ledd i omsorgen for medmennesket" blir sosialdirektøren i Malmø intervjuet om sitt

syn på sosialt arbeid. Det definerer jeg som en politisk ytring. Direktøren benytter seg av forskere for å komme til bunns i problemene og han vil gi uteliggerne selvrespekt, få eldre ut av isolasjonen og gi dem medbestemmelse. (Vi og Våre 15. februar 1969). Andre artikler er relatert til politiske hendelser, som for eksempel artikkelen om klesinnsamling i forbindelse med borgerkrigen i Spania (Vi og Våre 2. juli 1938). Problemene jeg støtte på i denne kategorien, er de samme som beskrevet under "kvinnesak".

Arbeidsliv: Kategorien gir plass til artikler om yrkesaktive kvinner, om husmorens arbeid, om kvinners muligheter på arbeidsmarkedet, om yrkesorganisasjoner for kvinner. På Vi og Våre blir sjelden mannens stilling på arbeidsmarkedet tatt opp, og derfor kan mange av artiklene kategoriseres både som "kvinnesak" og "arbeidsliv". Det gjelder for eksempel artikkelen ""Vi er helere med halv dags arbeid". Deltid og bedre arbeidsmuligheter for kvinnene på 40 og derover er viktige samfunnsspørsmål", der det blir argumentert for deltidsarbeid for kvinnene for å få dem ut i arbeidslivet (Vi og Våre 3. mars 1956). Deltidsarbeid for menn var den gang ikke aktuell politikk. Hadde det vært det, ville denne artikkelen vært kategorisert bare under "arbeidsliv" – nå er den også satt inn i kategorien "kvinnesak".

Utdanning: Artiklene i denne kategorien handler om utdanning på alle nivåer (barnehage, alle skoletrinn, universitet), om undervisning i ulike fag og på alle nivåer. Her blir både gutter og jenters rett til utdanning omtalt, for eksempel når det gjelder krav om sløydundervisning for begge kjønn i grunnskolen. "Vi skulle hatt sløydundervisning! – Vi piker også, sier husmødrene. De har det i svensk framhaldsskole", heter det i artikkelen om den svenske skolen som underviser begge kjønn i sløyd og hva det innebærer (Vi og Våre 9. september 1950). Når barnehagestoff også kommer inn under denne kategorien, er det fordi barnehage også er et pedagogisk tilbud til barn. Når artiklene handler om det, som for eksempel artikkelen "Barnehage – et pedagogisk tilbud", er det naturlig å kategorisere den under "undervisning" fordi den tar opp nettopp det pedagogiske tilbud og avviser barnehagen som ren oppbevaringsplass (Vi og Våre 8. februar 1969)

Samliv: I denne kategorien blir artikler som handler om ekteskap og skilsmisse samlet sammen med artikler om tema som seksualliv og seksualopplysning. Når seksualundervisning blir lagt inn under denne kategorien, er det fordi jeg har villet trekke fram dette temaet spesielt i forhold til øvrig undervisning. Ruth Thomsen bedrev ikke seksualundervisning på Vi og Våre, men hun omtalte bøker om emnet og behovet for denne type undervisning en rekke ganger. Dermed er det ikke egentlig undervisning i ordets rette betydning, men snarere et tema som blir behandlet separat. Noen ganger er det naturlig også å gi denne type stoff dobbelte kategorier, som artikkelen "Mer åpenhet i samlivet mellom to. Men den skal øves fra tidligste barndom" (Vi og Våre 12. april 1969). Her blir første program i en samlivsserie på fjernsynet omtalt. I dette programmet var budskapet større åpenhet omkring seksuallivet, og artikkelen er derfor kategorisert både under "samliv" og "foreldre og barn", siden forholdet mellom barn og foreldre er vesentlig når denne type "vanskelige" tema tas opp.

Forbruker: I denne kategorien finnes det stoffet som ikke passer inn i de øvrige forbrukerkategoriene ("matoppskrifter", "ernæring", "helse", "hus og hjem" og "mote"), men som det er viktig å skille ut som forbrukerstoff, siden denne stoffkategorien alltid har vært en viktig ingrediens i stoffmiksen på Vi og Våre. Det kan være en artikkel om riktige leker, som ikke passer inn under noen av de andre forbrukerkategoriene (Vi og Våre 13. desember 1969). En annen artikkel, med råd om hvordan man skal bekjempe udyr i hagen, er kategorisert både under "forbruker", for å fremheve forbrukerperspektivet (hvordan kvitte seg med udyrene), og under "hus og hjem" fordi stoff om hagen normalt havner i denne kategorien (Vi og Våre 14. juni 1980).

Helse: Her er artikler om sykdom, om å leve sunt og om ulike plager kategorisert. "Helse" er her definert i en vid forstand, og omfatter både artikler om kroppsøvelser for smårollinger, om hvordan sommeren ble en stimulans til å ta fatt på høst og vinter og om "slitte mødre" som lar seg sterilisere (Vi og Våre 11. april 1936, 17. august 1963 og 7. mars 1964). Den siste artikkelen er kategorisert også under "kvinnesak" fordi den i tillegg handler om at sterilisering ikke nødvendigvis gjør mødre mindre slitne. Det gjør derimot hjelpsomme fedre, flere barnehager, husmorvikarer, barnevennlige leiligheter og lekeplasser – sentrale kvinnekrav gjennom mange år.

Ernæring: Kategorien omfatter kost og kostholdets betydning for et sunt liv. Denne kategorien kunne vært lagt inn under "helse", siden ernæring også er et helsespørsmål. Jeg har likevel valgt en egen kategori for "ernæring" fordi det er et stadig tilbakevendende tema på Vi og Våre, og for å trekke grensene mot "matoppskrifter" og "helse". Ved å skille ut "ernæring" som en egen kategori, er det også lettere å se nærmere på hva dette spesielle ernæringsstoffet dreide seg om og i hvilke perioder det dukket opp.

Matoppskrifter: I denne kategorien finnes oppskrifter på mat og artikler om oppbevaring og tilberedning. Mens artiklene under kategorien "ernæring" konsentrerer seg om det sunne kostholdet, hva vi skal spise for å få et riktig sammensatt måltid, handler artiklene under "matoppskrifter" om nettopp det: Oppskrifter på hvordan man skal tilberede et godt måltid, ikke bare et sunt. Her er julemat, påskemat, sommermat og grillmat, her er oppskrifter på, tilberedning av og oppbevaring av frukt og grønnsaker. Stikkord kan være nytelse og matglede, for her blir det ikke løftet en eneste pekefinger som kunne gitt den matglade dårlig samvittighet.

Hus og hjem: Artiklene i denne kategorien handler om bomiljøer, arkitektur, innredning, hage og hagearkitektur. Her er artikler om ulike boformer, om ulike hustyper og om ulike bomiljøer, om hvordan hagen planlegges og holdes ved like. Bolignøden var påtrengende i mange av de årene Ruth Thomsen redigerte Vi og Våre. Selv satt Thomsen 13 år i bygningsrådet for Venstre i Hetland herred. Disse forhold gjorde nok at stoff om hus og hjem hadde en forholdsvis stor plass på sidene. Jeg har derfor skilt ut dette stoffet som en egen kategori. Når en artikkel er kategorisert både under "hus og hjem" og "forbrukerstoff", er det for å understreke forbrukerperspektivet i artikkelen (se under kategorien "forbruker").

Mote: Kategorien omfatter artikler om mote, om mønster, om søm og håndarbeidsoppskrifter. Ruth Thomsen ville absolutt ikke at Vi og Våre skulle være en moteside. Det ble den heller ikke, men motestoff forekommer med ujevne mellomrom gjennom hele hennes redaktørtid. For å undersøke hvor mye motestoff som egentlig kom på, laget jeg en egen kategori for dette stoffet.
Diverse: Det vil alltid finnes stoff som ikke passer inn i noen av de andre kategoriene i en undersøkelse som denne, og det er derfor nødvendig med et siste "oppsamlingsheat" der det uplasserbare blir plassert. Et eksempel er artikkelen om tradisjonen med inngangskoner[25] og reglene rundt fødsel og barsel i svunne tider (Vi og Våre 29. januar 1977). Et annet eksempel er artikkel en "Lauvingen. Her kan kvinnelig ungdom yte utmerket hjelp", der Ruth Hammer oppfordrer ungdommen til å hjelpe til med lauving, slik at maten til dyrene ikke blir hengende på grenene fordi bonden ikke har tid til å ta den (Vi og Våre 14. juni 1941). I tvilstilfeller har jeg kategorisert artiklene etter beste skjønn og analytiske evne.

4.4 Hva og hvordan jeg vil analysere

Etter å ha kategorisert og rekategorisert alle hovedartiklene på Vi og Våre, vil jeg foreta jeg en *strukturell analyse* av artiklene. Hovedartiklene signaliserer sidens profil. Ruth Thomsen bestemte selv hva som skulle stå på siden og hvor det skulle plasseres. Hun mente selv at hun aldri konkurrerte med andre om hva som skulle på. Slik hun ville ha det, slik ble det, sa hun selv.

Jeg vil undersøke *kvalitativt* hvilke kategorier som dominerte i hovedartiklene i ulike perioder, og se dette mot fasene i Ruth Thomsens liv og de rollene hun til enhver tid fylte. På den måten får jeg undersøkt i hvilken grad hun "skrev sitt liv" når hun utøvde sin profesjonelle rolle. Her må jeg ta forbehold om at min undersøkelse bare gjelder sidenes hovedartikler, og dermed ikke er helt fyllestgjørende for sidens innhold. Jeg har imidlertid lest samtlige sider, og har derfor dannet meg et inntrykk også av resten. Dette kommer jeg tilbake til i analysen.

Videre vil jeg undersøke jeg om det finnes *tema* som går igjen i hele perioden, og eventuell endring og/eller utvikling over tid. I analysen vil jeg også holde temaene og kategoriene opp mot hva som skjedde ellers i Norge og verden for øvrig i denne perioden. Fredsspørsmålet var for eksempel aktuelt både på 30-tallet, da det relaterte til krigsfaren i Europa, og på 70-tallet, da det ble koblet blant annet til kvinnenes fredsmarsjer. Jeg lurer på hvordan dette slo ut i dekningen. Andre universelle tema kan karakteriseres som gjennomgående grunntema, for eksempel barns oppvekst.

Jeg har også lett etter tema som var særegne for sin tid, for eksempel hushjelpspørsmålet i mellomkrigstiden, matauk rundt krigsutbruddet og tannråten som sprer seg etter krigen. Siden Ruth Thomsen var aktiv politiker og

[25] Kvinner som hadde født ble tidligere betraktet som urene. For å rense seg, måtte de ta imot en formaningstale av presten før han leide henne inn i kirken etter fødselen. Inngangskone kaltes en kvinne når hun gikk i kirken første gang etter fødselen (Skjelbred 1972).

kvinnesakskvinne, kan det også være interessant å undersøke om det finnes eksempler på kampanjejournalistikk hos henne.[26]

Jeg vil altså undersøke når de ulike kategoriene dominerer sidene, om noen tema er knyttet til bestemte tiår, hvilke tema som er gjennomgående og hvordan temaene korresponderer med hva som utspilte seg i Norge og verden for øvrig i de enkelte tiårene. Det gjør jeg ved for eksempel å stille spørsmål om hvordan arbeidsløsheten på 1930-tallet kommer til uttrykk på Vi og Våre, hvordan opptrappingen til andre verdenskrig viser igjen på sidene, om bolignøden i etterkrigstiden resulterer i mer boligstoff, hvordan ungdomsopprøret på 60-tallet blir omtalt på sidene og hvilken betydning Kvinneåret i 1975 blir tillagt på Vi og Våre.

I analysen vil jeg også se nærmere på Ruth Thomsens utvikling som journalist i forhold til profesjonen og profesjonaliseringen av yrket. Ut fra de temaene hun valgte, hvilke journalistideal sto hun for? Hvilken rolle spilte hun som journalist og hvordan avspeilte det seg i det hun skrev, de temaene hun valgte og de standpunktene hun inntok? Hvordan viste hennes "sivile" roller igjen i journalistikken? Kvinnesakskvinnen, middelklassekvinnen, yrkeskvinnen, politikeren, husmoren, hustruen og moren?

4.5 Intervjuer

Ruth Thomsen døde sommeren 2003, før jeg fikk intervjuet henne i forbindelse med hovedoppgaven min. Hennes uttalelser stammer derfor i hovedsak fra et intervju jeg gjorde med henne 16. oktober 2002 i forbindelse med semesteroppgaven "Kvinnesak eller kvinnesaker? Analyse av Vi og våre-sidene i *Stavanger Aftenblad* i 1951 og i 1959" på hovedfagskurset "Kjønn og journalistikk" ved Høgskolen i Oslo høsten 2002.

Jeg har også intervjuet Ruth Thomsens datter, Kari Thomsen.[27] Hun har selv en lang karriere bak seg som journalist og redaktør og har derfor også en profesjonell holdning til sin mors arbeid. Hun tok over som redaktør av Vi og våre i noen år da hennes mor ble pensjonist. Jeg har også fått gode innspill fra de to andre barna, Eivind og Hanne Thomsen.

Alle Ruth Thomsens tidlige samtidige i *Aftenbladet* er gått bort. Noen av kollegene fra 1940-tallet lever fortsatt, og jeg har snakket med flere av dem. Jeg har også intervjuet Alf Aadnøy, en av de eldste gjenlevende. Både med Alf Aadnøy og Kari Thomsen har jeg foretatt semistrukturerte intervjuer.

4.6 Skriftlige kilder

I tillegg til Vi og Våre-sidene 1934-1980, har jeg også benyttet meg av bøker fra Ruth Thomsens rikholdige bibliotek. Dette er bøker som var viktige for

---

[26] Med kampanjejournalistikk mener jeg journalistikk som har til hensikt å fremme en bestemt sak eller et bestemt syn gjennom flere artikler, og gjerne med en bestemt vinkling.

[27] Aspirant i Bergens Tidende 1956-57, lærling i Porsgrunns Dagblad 1959-60, journalist i Stavanger Aftenblad 1960-63 og 1967-70, journalist i Arbeideravisa 1973, journalist i Adresseavisen 1974-77, journalist i Stavanger Aftenblad 1977-91, redaktør i Stavanger Aftenblad 1991-2002.

henne selv, og som hun ba meg lese i forbindelse med våre innledende samtaler.

Når Thomsen leste bøker, understreket hun og kommenterte innholdet i margen, både når hun ble begeistret og når hun ble provosert. De skriftlige kommentarene hennes "snakker til meg" og har gitt meg en dypere forståelse av Ruth Thomsens syn på en rekke ulike saker.

5. Jeg fant, jeg fant...

Da jeg leste gjennom Vi og Våre-sidene første gang, tenkte jeg at her har vi *enda* en journalist som "skriver sitt liv": Om utdanning som ung kvinne; arbeidsliv og husmorens vilkår som ung frue; dobbeltarbeid, barneoppdragelse og barnetilsyn som ung mor; hus, hjem og forbrukerstoff som eldre mor; og mot slutten av sitt yrkesaktive liv, de eldres situasjon. Jeg kunne ikke tatt mer feil.

For Ruth Thomsen levde som hun lærte. Gjennom hele livet skrev hun for "å gi kvinner selvtillit som kvinner, både i morsrollen, hustrurollen, husmorrollen og som yrkeskvinne". "Jeg ville at de mange kvinnene som følte seg ufri skulle se mulighetene til å kjempe seg fri", sa hun, og skrev for alle aldersgrupper.

5.1 Mellom kvinnesak og foreldreskap

Derfor er det kanskje ingen overraskelse at de to kategoriene som skårer høyest gjennom hele Thomsens journalistliv er "foreldre/barn" og "kvinnesak". I spennet mellom disse to kategoriene, finner vi flere av de rollene kvinner innehar gjennom sine liv: Mor (i forhold til barnet), hustru (i forhold til ektemannen), husmor (i forhold til hjemmet), yrkeskvinne (i forhold til arbeidet) og eventuelt kvinnesakskvinne (som vil bedre kvinnens kår). Når Ruth Thomsen ikke bare skrev om barn mens hun selv hadde barn hjemme, om helse bare når hun selv eller andre i hennes nærhet var syke, eller om eldre når hun selv nærmet seg pensjonsalderen, vitner det om at hun hadde ambisjoner om å skrive alle kvinners liv - inkludert sitt eget.

Kategoriseringen av hovedartiklene på Vi og Våre viser at det finnes artikler innen hver enkelt kategori i hvert eneste av de undersøkte tiårene. Oversikten viser også at noen av temaene forsvinner eller endrer karakter underveis, mens andre holder seg mer eller mindre uforandret tiår etter tiår. Fra starten i 1934, og til hun går av i 1980, er Ruth Thomsen for eksempel alltid like påpasselig med å minne sine lesere om hvor viktig det er å stemme inn kvinnene når det er valgår. Hun påpeker også med jevne mellomrom betydningen av å vise barn respekt, og hva et godt lekemiljø betyr for barna. Når ernæringsspørsmål blir tatt opp, er det oftest ut fra et sunnhetsaspekt, for eksempel hvordan man kan klare seg med mindre sukker i syltetøyet. Etter hvert som det kommer mer halvfabrikata på markedet, blir det mindre stoff om sylting og safting hjemme. Da er fokus flyttet over på for eksempel det usunne, skjulte fettet i kosten vår.

Mens prosentandelen for den i gjennomsnitt største kategorien, "foreldre/barn", går både opp og ned gjennom de fem undersøkte tiårene, følger kurven for den nest største kategorien, "kvinnesak", en nedadgående linje – fra 19 prosent i perioden 1934 -1940 til 11 prosent i 1970 -1980. Det er neppe et uttrykk for en dalende interesse for kvinnesak hos Ruth Thomsen, men snarere for at hun ikke føler seg like hjemme i den nye kvinnebevegelsen som i den gamle. Det tror i hvert fall hennes datter, Kari Thomsen: "Hun sa at

den nye bevegelsens fokusering på kvinners kropp og seksualitet ikke appellerte like mye til henne som den gamle bevegelsens arbeid for likelønn og likeverd. Og så mente hun at den nye kvinnebevegelsen var historieløs, at medlemmene trodde de tråkket opp helt nye stier der ingen hadde gått før" (Int. Thomsen 2004).

5.2 Forbruker og folkeopplyser

Kategoriene "helse", "forbruker" og "hus og hjem" ligger på de neste plassene når vi ser på gjennomsnittet for hele perioden. Utslaget i kategoriene "forbruker" og "hus og hjem" går litt opp og ned fra tiår til tiår, mens kategorien "helse" er den eneste kategorien i undersøkelsen som øker for hvert tiår. Det kan henge sammen med en generell økt bevissthet omkring helse, eller kanskje det skyldes personlig interesse hos Ruth Thomsen. Eller finner vi forklaringen i en kombinasjon av disse to? Uansett er dette kategorier som mange kvinner trolig vil kjenne tilhørighet til – i hvert fall kvinner med barn. Allerede på 1930-tallet tar Ruth Thomsen til orde for offentlige helsestasjoner for barn, og i oversikten er tannhelse og bekjempingen av tannråte gjengangere fra hun tar opp temaet første gang 11. januar 1936.

Uavhengig av om en kvinne er yrkesaktiv eller hjemmearbeidende, vil hun i de fleste tilfeller også være ansvarlig for at alt fungerer innenfor husets fire vegger og dermed ofte interessert i både forbrukerstoff og i stoff om hus og hjem. Statistikk fra Statistisk sentralbyrå viser at kvinnen alltid har arbeidet flere timer enn mannen i hjemmet. Det gjør hun også i dag.

5.3 Skaff dere utdanning, jenter

Kategorien "utdanning" skårer i gjennomsnitt nesten like høyt som de tre foregående kategoriene. Helt fra hun var tenåring var Ruth Thomsen opptatt av at hun, og hennes medsøstre, skulle få en utdanning. Hun mente *de* gikk en usikker framtid i møte som helt og holdent baserte seg på å "bli" gift, og dette kan være én forklaring til den sterke posisjonen "utdanning" har. En annen årsak til at denne kategoriens høye gjennomsnittsskår, kan være at utdanning er et hett tema hele den perioden Thomsen redigerte Vi og Våre. På 1930-tallet gjelder det yrkesutdanning for kvinner, og spesielt at husmødrene ønsker å bli betraktet som yrkeskvinner og derfor krever egne skoler for å høyne husmoryrkets status. Yrkesskoler for kvinner blir derfor ofte synonymt med husmorskoler. Det ser vi også i omtalen av og debatten om denne saken på Vi og Våre. Etter krigen står både likestilling i opplæringen, kjønnsroller i lærebøkene og store endringer i det norske skolesystemet på dagsorden. Dette avspeiler seg også på Vi og Våre-sidene.

5.4 Arbeid for alle

Midt på treet finner vi kategoriene "arbeidsliv", "politikk" og "ernæring". Thomsen regnet med at hennes lesere også interesserte seg for det som skjedde

utenfor hjemmet, at leseren ikke bare var interessert i de tradisjonelt myke stoffkategoriene. Når gjennomsnittet for disse kategoriene er under halvparten av gjennomsnittet for de største kategoriene, behøver ikke det bety at Thomsen fant dem mindre interessante eller mindre viktige. Det kan like gjerne være at denne type stoff oftest havner som mindre notiser andre steder på siden, og i mindre grad tas opp i hovedartikkelen. Inntrykket fra gjennomlesningen er at mye av stoffet i disse kategoriene er klippet fra andre aviser eller magasiner, og gjengitt i en kortversjon der bare det viktigste er tatt med. Det er de mer gjennomgående temaene i disse kategoriene, slik som hushjelpenes arbeidsvilkår, arbeid for fred og sammensetningen av kosten som blir tatt opp i hovedartiklene.

5.5 Klær skaper folk

Nederst i oversikten over gjennomsnittskategorier ligger "moter". Ruth Thomsen sa selv at hun ikke ville ha motestoff på siden sin. Hun lyktes imidlertid ikke i å fjerne motestoffet helt – heller ikke som hovedartikler. Kartleggingen viser at det blir færre og færre hovedartikler med motestoff med årene, men ved gjennomlesningen av alle sidene, registrerte jeg likevel at det som regel finnes en eller flere små notiser om moter på siden. Det samme kan man si om kategorien "matoppskrifter", som også skårer lavt når man ser på gjennomsnittet for hele perioden. Men selv om hovedoppslaget sjelden er hentet fra denne kategorien, finnes det alltid en matoppskrift på Vi og Våre. Kari Thomsen mener dette også kan skyldes avistekniske forhold: "I begynnelsen av mors journalistiske karriere hadde avisen ingen fotograf. Senere ble det ansatt én, og han var alene i mange år. Derfor var illustrasjoner alltid mangelvare, og foto til nyhetsoppslag ble prioritert fremfor oppslag på Vi og Våre. Min mor fotograferte aldri selv, og valgte derfor pressemeldinger med illustrasjoner når de fantes. Pressemeldinger om mote og mat var ofte illustrert" (Int.Thomsen 2004).

5.6 Ingen kommer med storken

"Samliv" er heller ingen stor kategori. Det rimer dårlig med at Ruth Thomsen selv var svært opptatt av dette temaet, enten det gjaldt å bedre samlivet mellom mann og kvinne eller å få seksualundervisning inn i skolene. Da jeg antydet at det fantes relativt lite stoff innen denne kategorien, protesterte Ruth Thomsen iherdig. Etter en nøyere gjennomgang av Vi og Våre fra 1934 til 1980, må jeg erkjenne at hun hadde delvis rett. Thomsen *skriver* om tema som faller inn under kategorien "samliv", men oftest uten at disse artiklene blir hovedoppslag på siden. Det kan henge sammen med Aftenbladets tradisjon og konvensjon, med en avis tuftet på høy moral, sosial samvittighet og kristne verdier. Kanskje føler Ruth Thomsen at samlivsstoff ikke vil bli verdsatt av avisens ledelse, eller at leserne vil mislike det, og at hun derfor gir det en mindre fremtredende plass. Det er mulig at hun tenker slik de første par årene, men etter hvert som tiden

går og hun blir tryggere i salen, holder neppe den teorien. Kanskje er årsaken at stoffet rett og slett ikke når opp i konkurranse med andre tema.

Én mulig årsak til det lave antallet hovedartikler innen kategorien "samliv" de siste tiårene, kan være Thomsens forbehold overfor den nye kvinnebevegelsens fokus på kvinne, kropp og seksualitet. De færreste vil karakterisere Ruth Thomsen som prippen, men det spørs om de "nye" kvinnesakskvinnene så henne som en av dem, all den tid hun skrev så lite om deres hjertesaker. Kanskje var hun så fast forankret i den gamle kvinnebevegelsens saker; likelønn, likestilling og lik adgang til utdannelse og arbeid, at hun hadde vanskelig for å se at en ny tid også førte med seg nye problemstillinger? I så måte var hun ikke alene. Selv en så sentral nyfeminist som Gloria Steinem i USA brukte flere år fra hun begynte som sosialt engasjert journalist og folketaler, til hun i 1970 våknet og viet livet sitt til feminismen, både som en av frontfigurene i den amerikanske kvinnebevegelsen og som en av grunnleggerne av kvinnemagasinet *Ms.* (Heilbrun 1995:169).

5.7 Mediemakt

Medieprofessor Gaye Tuchman skriver at "Like all other goods in the society, access to the news media as a resource are stratified. The news media are more accessible to some social movements, interest groups, political actors than others" (Tuchman 1978:189). Nå var Ruth Thomsen verken en bevegelse, en interessegruppe eller en politisk aktør i vanlig forstand. Men hennes nære forbindelser til *Aftenbladets* ledelse gjennom giftemålet med Per Thomsen, styrket nok både hennes selvbilde, adgangen til spaltene og hennes bestemmelsesrett over siden. Selv var hun usikker på hvilken betydning hennes ekteskap med redaktøren spilte, men hun opplevde aldri at Vi og Våre-sidene ble sensurert – heller ikke da hennes mann var menig journalist. Sin egen råderett over sidene illustrerte hun med følgende historie: "*Aftenbladet* kan ikke sies å ha vært en pådriver for selvbestemt abort, og jeg ga heller aldri uttrykk for hvor jeg sto i den saken. Men da abortmotstanderne gikk fra hus til hus og samlet underskrifter mot selvbestemt abort, tok jeg til orde for at det var en uverdig aksjonsform. Heller ikke det var det noen i redaksjonen som protesterte mot".

5.8 Kjønnskonservering eller kjønnsfrigjøring

Etter å ha studert Vi og Våre fra 1934 til 1980, fant jeg altså at matoppskrifter, praktiske råd i hjemmet og forbrukerstoff av ymse slag forekom omtrent på hver eneste side. Dette er stoff som mange forbinder med kvinnelige sysler i hjemmet, og som også mange kvinner er interessert i – eller føler at de må interessere seg for, når de har hovedansvaret for hus og hjem. Det *kan* ha bidratt til at Vi og Våre konstruerer et kvinnebilde som gir inntrykk av at husmoren får en større plass enn hun egentlig har. På den måten kan det praktiske stoffet ha gitt Vi og Våre en mer kjønnskonserverende image enn det som egentlig var Ruth Thomsens mening .

Resultatet av kategoriseringen av *hovedartiklene* taler imidlertid imot dette. Her er det slett ikke de praktiske kategoriene som dominerer, men kategorier som peker mer i retning av den *mangslungne* kvinnerollen enn den stereotype husmorrollen. Det er likevel ikke helt usannsynlig at mange lesere oppfattet Vi og Våre som en husmorside mer enn en generell kvinneside nettopp fordi det alltid fantes praktisk stoff på siden, mens de mindre praktisk orienterte kategoriene ikke var representert hver gang.

Jeg skrev tidligere at så godt som alle gifte kvinner inntok, eller ble tildelt, husmorrollen, uavhengig av om de var yrkesaktive eller ikke. Det samme gjelder også kvinner som, når de får barn, utvider sitt rollerepertoar med morsrollen. Ruth Thomsen var selv opptatt av å balansere yrkesarbeidende kvinners interesser med morens. Da er det også mulig at når kategoriene "kvinnesak" og "foreldre og barn" dominerer gjennom hele perioden, så står trolig også morsrollen sterkt på sidene gjennom alle tiårene.

Morsrollen viser også igjen i flere av kategoriene: Morens engasjement i barneoppdragelse faller inn under "foreldre og barn" fordi det handler om den oppdragende relasjonen mellom mor og barn, mens kravet om adgang til deltidsarbeid for å kombinere mors- og yrkesrollen er kategorisert under "kvinnesak" siden kravet om rett til deltidsarbeid lenge var et rent kvinnekrav. Når morsrollen betones så sterkt innen flere av kategoriene, kan det ha medført en, bevisst eller ubevisst, nedtoning av husmor- og hustrurollen i hovedartiklene. Kanskje følte både Ruth Thomsen og hennes lesere at i hvert fall hustrurollen ble en birolle etter som årene gikk og stadig flere kvinner ble yrkesaktive og dermed økonomisk uavhengige.

6. Vi og Våre i et halvt århundre

Etter denne sammenfatningen av hovedinntrykket fra analysen, vil jeg nå gå inn på hvert enkelt tiår og se hvordan de ulike kategoriene slår ut. Etter å ha drøftet funnene, vil jeg diskutere hvilke journalistideal Ruth Thomsen ser ut til å bekjenne seg til, og hvorvidt journalistikken på Vi og Våre kan sies å være en forløper til vår tids feminiserte journalistikk. Jeg drøfter også hvordan den implisitte leseren kommer til syne i teksten.

Jeg innleder analysen av hvert desennium med en beskrivelse av datidens syn på kvinnen og kvinnerollen, og en kort historisk oversikt med viktige hendelser det aktuelle tiåret. På den måten setter jeg også de enkelte kategoriene og artiklene inn i en tidskontekst. Når det ikke er oppgitt referanse, er de historiske opplysningene hentet fra "Århundrets krønike" av Jørgen Lorentzen og Roger W. Sørdahl (red.) og "En Rogalands-krønike 1893-1993 – det stod i Aftenbladet" av Per Surnevik (red.).

6.1 De harde 1930-årene

"Kvinnor i allmänhet existerade inte som individer, utan som kollektiv. Kvinnan var alltid "Någons hustru, Någons fästmö, Någons syster, Någons dotter"", skriver den svenske journalistikkforskeren Gullan Sköld om den svenske kvinnen på 1930-tallet[28] (Sköld 1998:85). Hun mener 1930-tallet er en tid med motstridende idealer, og begynnelsen på en omskiftende tid for kvinner i sin alminnelighet (Ibid:85). Majoriteten av både kvinner og menn tar det som en selvfølge at kvinner skal føde barn og oppdra dem. "Moderskapet var kvinnens specifika plikt gentemot samhället", men samtidig var hun også en "samhällelig varelse som måste befrias til samhällsarbete", skriver Sköld (Ibid:85). I debatten om kvinnerollen blir det lansert flere måter å frigjøre kvinnen på. Elin Wägner, som Ruth Thomsen satte svært høyt, vil binde kvinnene nærmere hjemmet (Ibid:85). Et annet av Thomsens forbilder, Alva Myrdal, vil knytte kvinnene nærmere mannen og sammen skal de "lämna hemmen för att inngå i den större mänskliga och sociala gemenskap som höll på att etableras i det växande folkhemmet" (Ibid:85).

1930-årene i Norge er preget av depresjon, arbeidsledighet og, etter hvert, angst for krig. Arbeiderpartiets ledelse og stortingsgruppe vedtar at adgangen til å søke arbeid må være lik for kvinner og menn, men mener også at bare den ene ektefellen bør ha lønnet arbeid. Vedtaket rammer så godt som bare kvinnene. Det blir arbeidet for en ny lov som blant annet skal regulere hushjelpenes arbeidstid. Folkeskolen på landet blir utvidet med fire uker årlig til en pliktig lesetid på 16 uker i småskolen og 18 uker i storskolen og vi får en ny rettskrivningsnorm. Funksjonalismen slår igjennom sammen med kubistisk kunst. Arbeidsløshetstrygd blir innført i 1939.

[28] Doktoravhandlingen "Från moder till samhällsvarelse. Vardagskvinnor och kvinnovardag från femtiotal til nittiotal i familjtidningen Året Runt" 1998.

Lokalt i Rogaland slår brislingfisket feil og sesongarbeiderne i hermetikkindustrien lever med usikkerheten. Verftsindustrien blir rammet av bankkrisen, men også småsparerne og kapitalistene føler krisen på kroppen.

Kvinnesak

I 1933 blir det valgt inn tre kvinner på Stortinget. Det er det høyeste tallet siden den første kvinnen tok plass i stortingssalen i 1921, men det utgjør bare to prosent av samtlige 150 representanter. På kommunenivå er 1,6 prosent av kommunestyremedlemmene kvinner.

Mot dette bakteppet er det kanskje ikke så underlig at den overlegent største kategorien på Vi og Våre på 1930-tallet, er "kvinnesak". Kvinnerollen var under press, og depresjonen gjorde kvinnene lite velkomne i arbeidslivet, der de "tok jobben fra mennene". 19 prosent av alle hovedartiklene i perioden 1934 -1940 er kategorisert som "kvinnesak".

Den første artikkelen i denne kategorien har tittelen "Hvor skal vi kvinner få selvtilliten fra?" (Vi og Våre 1. desember 1934). En ung pike med signaturen C.H. har ordet. Hun krever at folk må begynne å omtale kvinner slik at de føler at de har en verdi i seg selv fra barnsben av. På dette tidspunkt er Ruth Thomsen 21 år, og det er ikke usannsynlig at hun selv tumler med de samme tankene som den unge piken som her skriver. På 1930-tallet var artiklene sjelden signert med fullt navn, i beste fall med initialer, et fornavn eller et psevdonym. Thomsen hentet mye av stoffet fra ting hun selv leste og fant interessant, eller selv funderte over (Int. Thomsen 2004). Det er derfor ikke utenkelig at både usignerte artikler og senere artikler signert for eksempel "t" eller "T", er skrevet av redaktøren selv.[29] Jeg kan ikke se noe som binder disse artiklene sammen tematisk, og heller ikke noe mønster i når og innen hvilke kategorier disse signaturene går igjen. Kanskje er det bare en måte å variere signaturene på? I "Pennskaft" viser Margareta Berger til at flere av de kvinnelige journalistene i Stockholm i begynnelsen av det 20. århundre skrev under flere psevdonym (Berger 1977).

Uavhengig av hvem journalisten er: Sett mot Gullan Skölds påstand om at kvinnen i dette tiåret ikke var noe i kraft av seg selv, men alltid var "Någons hustru, Någons fästmö, Någons syster, Någons dotter", synes det som om Ruth Thomsen treffer spikeren på hodet med artikkelen "Hvor skal vi kvinner ta selvtilliten fra?" (Vi og Våre 1. desember 1934). Hun går rett mot sitt eget mål med siden, nemlig "å gi kvinner selvtillit som kvinner".

I statistikken over kategorien "kvinnesak", peker året 1937 seg ut med overlegent flest "kvinnesaker" i hele perioden, totalt 21, eller nesten en artikkel hver annen uke. Skjer det noe spesielt nettopp dette året? Debatterer man én bestemt sak, eller er det rett og slett redaktørens interesser som viser igjen i oppslagene?

Min gjennomgang av alle kvinnesaksartiklene i 1937 viser at de ikke dreier seg om én bestemt sak. Mange, også blant kvinnene, er selvsagt opptatt både av borgerkrigen i Spania, sommerolympiaden i Berlin året før og av at

[29] Det finnes også flere artikler signert R.T., men da er det liten tvil om hvem journalisten er.

den tyske jøden Carl von Ossietzky blir tildelt fredsprisen, men ingen av disse verdensbegivenhetene har betydning spesielt for kvinnene. Analysen av kvinnesaksartiklene viser først og fremst en stor bredde i valg av tema, både når det gjelder 1930-årene generelt og 1937 spesielt. Her er artikler som er ren folkeopplysning, for eksempel "Fra diskusjonen om den nye skilsmisseloven", som forteller om konsekvensene av den nye loven (Vi og Våre 8. mai 1937). Eller artikkelen "Husarbeidet – en økonomisk faktor", som handler om at den nye loven om ektefellers formuesforhold likestiller hustruens arbeid i hjemmet med "mannens tilskudd av kontante penger" (Vi og Våre 27. juli 1935).

Et gjennomgangstema på Vi og Våre i hele perioden, er oppfordringen til kvinnene om å stemme ved valgene og å stemme inn kvinner. Den første artikkelen om dette temaet står allerede 15. juni 1935. Artikkelen "Kvinner har hatt almindelig stemmerett i 25 år. Hva har de oppnådd i Rogaland og Stavanger?", spør "SCGJ", tar for seg utviklingen fra valget i 1910 og framover. Skribenten er skuffet over at ikke flere kvinner stemmer, og at ikke flere blir valgt inn. Temaet blir tatt opp igjen i valgåret 1937, først i artikkelen "Skal vi bestemme oss for å ville?", der "X" reflekterer over likheter og ulikheter og foreslår at kvinner skal jobbe sammen om det de er sammen om, for eksempel å stemme inn kvinner ved høstens valg (Vi og Våre 29. mai 1937). Artikkelen blir fulgt opp rett før valget med "Foran høstens kommunevalg. Kvinner stryker kvinner. Nu må det bli slutt på likegyldigheten". Her er det "t" som reflekterer over at kvinner stryker kvinner på listene, enten selv eller ved hjelp av sin mann. Hun skriver også at de dyktige kvinnelig politikerne ikke lenger vil utsettes for strykingen og derfor trekker seg. Artikkelen munner ut i et krav om at nå må partiene sørge for at kvinnene blir representert i styre og stell.

Kjønnsrollene er en annen gjenganger. "Svenske Ingrid snekrer sig kommode og lillebror syr overall. Er det noe rart da?" spør Vi og Våre i artikkelen om svenske skoler som gir både gutter og jenter praktisk undervisning i håndarbeid, sløyd og husstell (Vi og Våre14.august 1937). Til tross for at folkeskolen i Norge blir utvidet i dette tiåret, opprettholder skolemyndighetene kjønnsdelingen i de praktiske fagene. Det får Ruth Thomsen til å spørre "Hvorfor ligger håndarbeidsundervisningen i Stavanger folkeskole tilbake for andre skoler i fylket?" (Vi og Våre 10. juni 1939). Artikkelen blir fulgt opp uken etter med "Skolestyret bør interessere seg for håndarbeidsundervisningen" (Vi og Våre 17. juni 1939). I en siste artikkel støtter en innsender kritikken mot håndarbeidsundervisningen og oppfordrer håndarbeidslærerinnene om å "sende skolestyret et positivt forslag", mens "lærerinne" i den samme artikkelen syntes den eksisterende læreplanen er "utmerket" (Vi og Våre 1. juli 1939). Disse artiklene er det nærmeste vi kommer kampanjejournalistikk på Vi og Våre i dette tiåret, men tross redaktørens iherdige innsats, skal det gå mange tiår før det blir innført likestilling i undervisningen i håndarbeid, sløyd og husstell i Stavanger.

Den siste artikkelen i kategorien "kvinnesak" i 1937 tar for seg kvinners rettigheter i arbeidslivet: "Flere Stavanger-firmaer vil nekte den gifte kvinnen arbeid" (Vi og Våre 11. desember 1937). Her blir det fortalt om firmaer som

avtaler med den enkelte kvinne at giftemål er oppsigelsesgrunn. Loven sier imidlertid at kvinnen da kan kreve erstatning, og arbeidervernloven styrker også gifte kvinners rett til arbeid, heter det i artikkelen. Men det er høy arbeidsledighet, også i Stavanger, dette tiåret. Arbeiderpartiet har vedtatt begge ektefellers rett til arbeid, men med den viktige tilføyelsen at når den ene har full lønn bør ikke begge ha lønnet arbeid. Med denne artikkelen tar Vi og Våre opp et dagsaktuelt tema som mange kvinner trolig kjenner seg igjen i. Nyhetsartikler av dette slaget er relativt sjelden kost på Vi og Våre.

Til tross for den tilsynelatende utbredte motstanden mot kvinner i arbeidslivet, så er det et viktig tema på Vi og Våre også på 1930-tallet. "Der kommer en dag" er tittelen på en artikkel der "Celia" spør hva mor gjør når barna er blitt store? (Vi og Våre 7. desember 1935) Her blir det lagt vekt på betydningen av å ha interesser utenom familien, mens "Politikk – Kvinner – lønninger" handler om opprør i Danmark der kvinnene mener de er bedre økonomer enn mennene, og spør om de da "skal straffes med lavere lønn"? (Vi og Våre 13. juni 1936). Kravet om likelønn blir til og med støttet av en, ikke navngitt, tidligere dansk statsminister.

Men det er idealet som blir omtalt, nemlig kvinners rett til yrkesarbeid. Kvinnene som blir rammet av Arbeiderpartiets vedtak er ikke representert på Vi og Våre. Det blir heller ikke tatt opp hvilke konsekvenser det får for kvinner med forsørgeransvar eller dårlig råd når de blir presset ut av arbeidsmarkedet av menn på grunn av vedtaket i Arbeiderpartiet. Kanskje er dette ikke så sentrale problemstillinger for middelklassens kvinner, der Ruth Thomsen befinner seg, som for arbeiderklassens? Eller er det muligens en generell aksept i samfunnet for Arbeiderpartiets holdning til lønnsarbeid, siden det er høy arbeidsløshet, og dermed heller ikke noe det er nødvendig å diskutere? Fraværet av konsekvenser av vedtaket kan tyde på det.

Dersom stoffet her hjemme ikke føltes interessant nok, går Ruth Thomsen gjerne utenfor landets grenser i jakten på godt stoff om og for kvinner. I en artikkel 25. januar 1936 møter vi en "adelig, troende muhamedanerinne i Sarajevo som bekymrer seg for nålevende generasjoner, er mot kvinnelig stemmerett, mot europeisk klesstil og mot tvangsekteskap". I en annen artikkel heter det at republikken har gitt "Den nye spanjerinnen" stemmerett, noe som også har resultert i at flere kvinner studerer og driver idrett i Spania nå enn tidligere (Vi og Våre 20. juni 1936). Et annet sted fortelles det at "Hun har kastet sløret og sprengt haremsmurene. Den tyrkiske kvinnen arbeider for selvstendighet og frihet" (Vi og Våre 27. november 1937).

Presentasjonene av kvinners liv i andre land skal muligens sette debatten om kvinners kår her hjemme i perspektiv. Det spørs imidlertid om de gjør det. Mye av stoffet om utenlandske kvinner føles nok ganske eksotisk, for ikke å si kuriøst, for mange lesere. De færreste kan vel identifisere seg med en "adelig, troende muhammedanerinne", og hvor sannsynlig er det at stemmerett for kvinner fører til at flere driver idrett, slik artikkelen om spanske kvinner hevder? Men kanskje fikk det leserne til å se på sine egne kvinneroller med et mer positivt blikk enn tidligere? Denne type stoff – og måten det blir presentert på - er også ganske typisk for tidsepoken. Det er annerledesheten hos disse

kvinnene som blir trukket fram, og ikke en mulig likhet som måtte finnes mellom "dem" og "oss" (Eide 2002:133).

Fredsarbeid blant kvinner er et tema som opptok Ruth Thomsen gjennom hele livet. "Fred på jorden", ønsker den ferske redaktøren seg 22. desember 1934. Artikkelen sammenfatter tilstanden i Europa, og oppfordrer leserne til å tenke seg at grensene blir fjernet og at alle land blir én nasjon. Da vil det også bli fred, er konklusjonen. I den neste artikkelen, "Se glad ut – smil og vær vennlig. Hos barnet begynner kvinnens fredsarbeid", skriver "T" at fredsarbeidet må begynne hjemme, blant barna og i harmoni med mannen og andre mennesker" (Vi og Våre 29. august 1936). En mer militant, retorisk tittel finner vi året etter, "Kvinnenes korstog mot krig", der artikkelen handler om Hvite bånds avholds- og fredsarbeid (Vi og Våre 10. april 1937). Tiåret munner ut i oppslaget "Vi nådde det ikke i 1939 – men i 1940...? Har de et nyttårsønske? Spør vi kvinner i Stavanger og vi får det svar vi ventet: Ja, Fred!" (Vi og Våre 30. desember 1939). Her kommer kvinner i ulike organisasjoner med sine nyttårsønsker – også Ruth Thomsen, i egenskap av formann i Yrkeskvinnenes Klubb. Etter å ha ønsket seg flere medlemmer og minnet om kommende års viktige valg, avslutter hun: "Det var en uforglemmelig vakker julenatt i år med snø og stjernehimmel og stillhet uten like. Nyttårsønske: Måtte Hitler og Stalin se at slikt er vakkert og ukrenkelig". Å intervjue seg selv på denne måten er en mildt sagt uvanlig måte å ivareta profesjonsrollen på. Men kanskje er dette én måte å vise at den politiske situasjonen i Europa også har nådd *Aftenbladets* Vi og Våre-side?

Utdanning

Kategoriene "utdanning" og "foreldre/barn" utgjør begge 15 prosent av det totale antall artikler på 1930-tallet. De følgende tiårene blir kategorien "utdanning" halvert i forhold til omfanget på 1930-tallet.

Utdanning er en annen av Ruth Thomsens kjepphester. Hun tilhørte selv en generasjon som sjelden fikk ta den utdanningen de ønsket, og var de kvinner, var sjansene enda mindre. Derfor ivret hun hele livet for at kvinner måtte ta utdanning og ikke satse alt på "å bli gift" og dermed også forsørget.

Husmoren hadde i mange år higet etter anerkjennelse – på 1930-tallet fikk hun den. Mange av datidens kvinner betrakter husmoren som yrkeskvinne, ikke minst etter innføring av loven som likestiller hennes innsats i hjemmet økonomisk med mannens bidrag gjennom lønningsposen. Denne saken viser godt igjen på Vi og Våre – både i utallige artikler om husmorskolene og i diskusjonen om husmoryrkets status. "Buster" setter i gang husmordebatten med innlegget "Hvilket råd vil De gi Deres datter? La de mest begavede døtre bli huslige. De andre kan studere" (Vi og Våre 30. januar 1937). "Buster" vil at husmødrene skal få praktisk yrkesopplæring, og mener at man da vil få "dyktigere husmødre, lykkeligere hjem, et kraftigere folk". Reaksjonene lar ikke vente på seg (Vi og Våre 6. februar og 13. februar 1937). Husmoryrket blir grundig diskutert og frontene er klare: Husmødrene vil være yrkeskvinner, mens yrkeskvinnene ikke ser husmorarbeid som et yrke. Husmødrene krever respekt for sitt arbeid, og de vil ha utdannelse i husmoryrket.

Stavanger Aftenblad — Lørdag 1. desember 1934

Vi og våre

AUTORITET

MOTEN ER VIRKELIG UTPREGET KVINNELIG

LINJER FRA GAMLE DAGER

FRA VÅR GAMLE BOKHOLD KOM IKKE

ER DE PRAKTISK I DERES HUSARBEID?

SMÅ TIPP TIL NYTTIGE OG BILLIGE JULEGAVER

OM JEG VIL KALLES KONE ELLER HUSTRU?

KONE ELLER HUSTRU?

HUSTRU SELVFØLGELIG

BRIDGEKVELD

SMÅSORGER I HJEMMET

LÆGENS RÅD IDAG:

HJEMMELAGET KONFEKT

HØTKASSE

GODE RÅD ER IKKE DYRE

HVOR SKAL VI KVINNER FÅ SELVTILLITEN FRA?

EN UNG PIKE HAR ORDET

Vi og Våre 1. desember 1934. Gjengitt med tillatelse fra Stavanger Aftenblad.

Ruth Thomsen betrakter seg selv som yrkeskvinne, men hun er også husmor. Det kan se ut som om Thomsen har et ambivalent forhold til husmødrene, for samtidig som hun vil gjøre kvinner økonomisk uavhengige gjennom utdanning, så går hun inn for å utdanne dem til husmødre, noe som nesten uten unntak vil bety at de blir forsørget av mannen. Kanskje henger ambivalensen sammen med det middelklassemiljøet Ruth Thomsen er blitt en del av? Kvinnene skal ha *rett* til å arbeide, men ingen plikt. Og de kan gjerne arbeide deltid for å kombinere mor-, husmor-, hustru- og yrkesrollen. Den muligheten har bare de færreste arbeiderkvinnene, og de er ikke representert på Vi og Våre.

Men også kvinners muligheter innen høyere utdanning blir tatt opp i denne kategorien. Artikkelen "Duskeluen på plass – og hva så?" stiller kvinnelige studenter følgende spørsmål: "Hva vil De bli – vil De også være det hvis De gifter Dem, mener De at kvinner er menn overlegne, underlegne eller jevnbyrdige?" (Vi og Våre 25. juni 1938). Her møter vi ni ferske artianere som alle har fremtidsplanene klare: Lærer og barnevernspedagog, filolog og lege, journalist og gymnastikklærer. En av dem er så begeistret for Alva Myrdal at hun vil dra til hennes sosialpedagogiske seminar i Stockholm. De unge kvinnene føler seg slett ikke underlegne, men de har ulikt syn på kvinnens rolle i hjemmet. Noen vil gi opp yrket sitt og være hjemme hvis de gifter seg og får barn – andre vil fortsette i arbeid, så sant det går an å kombinere. Øverst på denne gamle avissiden har Ruth Thomsen skrevet med hånd "25 år etter?". Hun skrev aldri noen oppfølgingsartikkel, men det hadde utvilsomt vært spennende å se hva det ble av de ni unge kvinnene, og hvordan deres liv som yrkeskvinner, mødre, husmødre og hustruer artet seg.

Om kvinnene over det ganske land ikke har anledning til å dra til universitetet, så kommer kanskje universitetet til dem, slik artikkelen "Norges Husmorforbund setter i gang et vandrende husmoruniversitet" forteller om (Vi og Våre 16. desember 1939). Skjønt "universitet"? Her handler det om studieringer basert på verket "Våre hjem og våre barn", "med moderne viten på alle områder hvor en mor og en husmor trenger veiledning". Altså enda en gang et tilbud til husmødre med behov for utdannelse for å oppnå respekt i sitt yrke.

At ikke alle sider ved utdanning er like positive, vitner oppslaget på Vi og Våre den 4. juli 1936 om: "Eksamen er ikke populær og en tvangstrøie i den nyere frie skole". Her blir uviljen mot og urettferdigheten i eksamen beskrevet, likeså de nervøse elevene og sensorenes ulike bedømning. Det blir fremholdt som riktigere at en lærer som har hatt eleven gjennom hele året setter karakter, enn en sensor som bare har besvarelsen å forholde seg til.

Yrkesveiledning er en annen gjenganger i kategorien "utdanning", og over lengre tid blir "passende" og svært så tradisjonelle yrker for de unge kvinnene presentert: Husholdningslærerinne, skolekjøkkenlærerinne, telegrafistinne og telefonistinne, skjønnhetsekspert og friserdame, for å nevne noen (Vi og Våre 22. juni, 13. juli og 10. august 1935).

Analysen av kategorien "utdanning" viser at temaene her er betydelig mer konservative enn i kategorien "kvinnesak". Riktignok er Ruth Thomsens

utgangspunkt at kvinner bør skaffe seg en utdanning, men den utdanningen som blir omtalt, er oftest innen tradisjonelle kvinneyrker. Leserne får også en grundig innføring i hvilke utdanningsmuligheter som finnes for husmoren. Her skrives det spalte opp og spalte ned om kurs, husmorskoler og studiesirkler som skal gjøre husmoren kvalifisert til å kalle seg yrkeskvinne. Her er nesten ingen artikler om utdanning på universitetsnivå.

Med tanke på hvor opptatt Ruth Thomsen var av at kvinner skulle utdanne seg, er dette et overraskende resultat. En mulig årsak kan ligge i tidsepoken: Det er nedgangstider og mange familier har rett og slett ikke råd til å gi barna sine utdanning. Og dersom noen likevel ser seg råd til det, kommer oftest guttene først i køen. En annen forklaring kan henge sammen med kvinnens plass i samfunnet. Uansett om hun er yrkesaktiv eller hjemmearbeidende, enslig eller gift, så er hun også husmor.

Den høye arbeidsledigheten gjør også at mange følger oppfordringen fra Arbeiderpartiets om, av solidaritetshensyn, bare å ha én voksen i lønnet arbeid i hver familie. De færreste stiller spørsmål ved at den voksne så godt som alltid er mannen i huset. Ut fra den erkjennelsen, er det kanskje ikke så underlig at Vi og Våre har hovedfokus på husmoren når det gjelder utdanning. Da er man i hvert fall sikre på, bokstavelig talt, å treffe de fleste leserne hjemme.

Med nazistenes maktovertakelse i Tyskland blir "kinder, kirche und küche" ytterligere befestet som kvinnenes doméne. Dette stemmer dårlig med Ruth Thomsens idealer om frie og selvstendige kvinner. Kanskje er det nettopp den politiske utviklingen i Europa som får Thomsen til å påpeke hvor viktig det er med utdanning? Uten utdanning blir kvinnenes arena nesten automatisk "kinder, kirche und küche" i disse førkrigsårene. Og det er neppe hva Thomsen ønsker.

Foreldre og barn

I 1935 har Vi og Våre flest artikler innen kategorien "foreldre og barn". Som under kategorien "kvinnesak" i 1937, er det heller ikke her én enkeltsak som slår ut, men variasjonen i temaene som kjennetegner kategorien, som nå utgjør 15 prosent i gjennomsnitt. Det begynner allerede på Ruth Thomsens første Vi og Våre-side 6. oktober 1934. I spalten "Mellem mødre" stiller hun spørsmålet "Er deres begynt å gå"? Artikkelen dreier seg om babyens utvikling og hva foreldre er opptatt av. Uken etter er temaet i den samme spalten "Barnesinnet". Nå blir leserne fortalt hvordan foreldrenes holdning og sinnelag virker inn på barnets utvikling (Vi og Våre 13. oktober 1934).

Forholdet mellom foreldre og barn er fellesnevneren for mange av artiklene i kategorien "foreldre og barn". Mye av det disse artiklene handler om, blir oppsummert i "Foreldrenes ansvar for barna" (Vi og Våre 18. mai 1935). Her minner Vi og Våre om at foreldre er eksempler for barna og at de må tenke over hva de *gjør*, ikke bare hva de *sier*. Hun skriver også om betydningen av å lære barna forskjell på rett og galt, om hvor viktig det er å følge med i barnas skolegang og interesser – kort sagt at det er foreldrene som gjør barna til hva de er. Temaene er tradisjonelle og ofte universelle. Selv i våre dager vil mange nikke gjenkjennende til mange av temaene som tas opp, for

eksempel at ikke alle foreldre er seg sitt ansvar bevisst. Det kommer tydelig fram når det i en tittel blir spurt "Har ikke barnet også en far? Det trenger han likesåvel som en mor. Et alvorsord til alle de uinteresserte fedre" (Vi og Våre 19. september 1936). Artikkelen handler om hvilken betydning far har for barna, om far som kan slurve unna fordi mor trenger hvile, om mødre som skremmer barna med far – og hvordan den gode far er.

Men selv om stoffet som blir formidlet legger et stort ansvar på foreldrene, er det også artikler i denne kategorien som tar opp situasjonen til de "vanskelige" barna, de som foreldrene ikke kan rå med. Rikke Fjell reflekterer rundt barnevern med utgangspunkt i "Lov om de forsømte barn". Hun snakker om behovet for skolehjem og forteller fra et besøk på et skolehjem på Toten (Vi og Våre 23. mai 1936). Pastor Christian Svanholm i Stavanger forteller om erfaringer fra Danmark der man har åpnet poliklinikk for "de vanskelige børn" (Vi og Våre 21. september 1935). Vi og Våre gir ingen absolutte svar på problemet, men artiklene peker på ulike løsninger.

Et annet tema som mange lesere trolig kjenner seg igjen i, er ungdommen. "Vår ungdom – fremtidens håp – blir den oppdradd til å skuffe oss? Vurderer ungdommen bare fordeler?" (Vi og Våre 27. februar 1937). Svarene ligger implisitt i spørsmålsstillingen, for, som så ofte før, er det en voksen som har sett seg lei på ungdommens livsstil. Her er det "Ulla" som mener at utseende, penger, fine klær og tomme fornøyelser fyller ungdommens tid, og at de unge bør lære at lykken ikke ligger i ytre ting. Hun mener ungdommen får frihet uten ansvar, i stedet for frihet under ansvar. Det er som et ekko av Sokrates's klage på ungdommen for drøyt 2400 år siden, av mine foreldres klage på meg – og av mine klager over mine sønner.

Barnepsykolog Åse Gruda Skard er en annen bidragsyter på Vi og Våre. Hennes budskap kommer tydelig fram når hun skriver at "Vyrdnad for barnet gir menneskevyrdnad" (Vi og Våre 2. april 1938). Men også leserne blir invitert til å komme med sine erfaringer. "Hvorledes får De barna til å lyde?" spør Vi og Våre 10. september 1938. Foreldrenes svar på utfordringen vitner om det vi i dag vil kalle moderne tanker om barneoppdragelse: Lite tvang og straff, men klare rammer for hva som er tillatt. I god Gruda Skardsk ånd.

At ikke alle barn har det like godt, viser både artiklene om barnehjemmene og artikkelen "De vergeløse små i hjem og samfund" (Vi og Våre 17. desember 1938). Her skriver "K" om psykisk og fysisk mishandling av barn, og om de voksnes unnfallenhet når de blir vitner til noe slikt. Journalisten oppfordrer alle som oppdager noe slikt til å gi beskjed til rette instans.

Den urolige situasjonen ute i Europa på 1930-tallet viser igjen på Vi og Våre på ulike måter. I kategorien "foreldre og barn" rykker samtiden inn med artikkelen "Vi må rasjonere på radioen og stenge uhyggen ute fra hjemmet og barnet" (Vi og Våre 21. oktober 1939). Her er det den mangeårige bidragsyteren "Susan" som skriver om uhyggen ute i Europa og barna som blir redde når de hører på radioen. Hun oppfordrer foreldrene til å slå den av og heller spille, leke eller gjøre andre ting sammen med barna.

Som i kategorien "kvinnesak", munner også "foreldre og barn" i dette tiåret ut i et ønske om fred: "Men vi kan ikke oppgi håpet om fred på jorden. Selv om det er vanskelig å holde krigsmentaliteten borte fra barna, sier en engelsk mor. Og hvor vanskelig er det ikke for den finske mor" (Vi og Våre 20. desember 1939). Her handler det om hensynet til barna og om mødrenes bekymringer i en krigssituasjon i ulike land.

Det mest iøynefallende ved artiklene i kategorien "foreldre og barn" er gjenkjennelsen i stoffet. Her er tema vi fant i gårsdagens aviser, som vi finner i dagens, og sannsynligvis også i morgendagens. Kanskje er det slik at forholdet mellom foreldre og barn, barneoppdragelse og barnepsykologi er mer allmenngyldige og tidløse enn tema innen andre kategorier. Her er få overraskelser, ei heller mange nye utfordringer, så mye tyder på at dette er en kategori der mulighetene for variasjon i hvert fall ikke ligger opp i dagen.

En annen mulig forklaring på forutsigbarheten innen denne stoffkategorien, kan være at de fleste av disse årene hadde Ruth Thomsen ingen egne barn. Da hun tok over Vi og Våre i 1934, var hun en enslig, ugift kvinne. Hennes erfaring med barn begrenset seg trolig til oppveksten med de tre yngre brødrene. Hun fikk sin første datter i 1938, noe som for øvrig ikke kan spores i stoffet på Vi og Våre. Med en så vidt beskjeden erfaring med barn og unge, kjennes det trolig trygt å bygge på egne erfaringer og å ta opp de "evige" spørsmålene i forholdet mellom foreldre og barn. Ikke at det er noe galt i det – også datidens foreldre var opptatt av samme de temaene som salig Sokrates kommenterte for et par tusen år siden. Men det hadde kanskje gitt Vi og Våre et mer spennende uttrykk om Thomsen i større grad også hadde fanget opp de nye tankene innen barnepsykologi og barneoppdragelse som oppsto på denne tiden, som for eksempel flere av Alva Myrdals ideer om en kollektiv barneoppdragelse.

Arbeidsliv

Kategorien "arbeidsliv" blir aldri større enn den er i perioden 1934-1940, med et gjennomsnitt på 12 prosent av alle sakene. I de følgende tiårene synker den for hver periode, til den når bunnen i 1970-1980 med et gjennomsnitt på fire prosent. Gjennomgangstemaene på 1930-tallet er hushjelpens arbeidsforhold og husmorens krav om og behov for fritid, noe som stemmer godt med at det først og fremst var på 1930-tallet arbeidet med loven om hushjelpers arbeidsforhold ble gjort. Vi og Våre debatterer også hvordan hushjelp og husmor kan utfylle hverandre og hvilke plikter og krav som er mellom hushjelp og vertskap (Vi og våre 25. mai og 5. oktober 1935). 30. mai 1936 lager "t" en liten skisse av en samtale mellom to husmødre om hushjelpens fritid, om behovet for å kontrollere hushjelpen og om verdien av å gi henne fri midt på dagen. I forbindelse med forarbeidene til den nye hushjelploven, sender Statistisk sentralbyrå ut et spørreskjema om hushjelpenes arbeidsforhold, og Vi og Våre gir råd om utfylling av skjemaet (Vi og Våre 4. desember 1937). Her trer den implisitte leseren tydelig fram i og med at perspektivet er helt og holdent hos henne som ansetter hushjelpen. Ruth Thomsen var ikke personlig involvert i hushjelpspørsmålet i dette tiåret. Familien skaffet seg hjelp i huset først under

krigen, og den siste hushjelpen sluttet hos familien Thomsen i 1952 (Int. Thomsen 2004).

Også i kategorien "arbeidsliv" er det først og fremst bredden i temaene som slår en, fra artikkelen "Min kone behøver ikke tjene noe", via presentasjonen av kvinneyrker, til artikler om hvordan bondekonens harde arbeidsdag kan gjøres lettere og dermed begrense flukten fra landsbygden. 1939 er året med flest artikler i kategorien "arbeidsliv". Heller ikke dette spesielle året er det én sak som dominerer, men bondekvinnenes situasjon er oppe til diskusjon ved flere anledninger. 18. februar 1939 slår Vi og Våre fast at det er mangel på kvinnelig arbeidskraft på landsbygden, og at "Døtrene reiser fra de tunge vassbøttene og vil ikke mer. Hva kan en gjøre for å beholde dem?", spør redaktøren. Uken etter svarer bondekvinnenes leder, Guri Ånestad, at "meget vilde nok kunne bli annerledes hvis bare faren og brødrene vilde forstå". Hun oppfordrer bondekvinnene til å komme seg mer ut og delta mer i livet utenfor sitt eget kjøkken og jentene til å ta utdannelse. Flere tekniske hjelpemidler i hjemmet vil gjøre arbeidet mer attraktivt, heter det videre. Den gang var det slitet som drev kvinnene på flukt, i dag er det mangelen på kvinnearbeidsplasser i landdistriktene som får dem til å reise til byene. Det samme problemet – men med ulike årsaker.

Presentasjonen av kvinner som er yrkesaktive, gjerne under tittelen "Våre kvinner i arbeid", er mer variert i kategorien "arbeidsliv", enn i de typiske kvinneyrkene som blir presentert under kategorien "utdanning". På 1930-tallet møter vi både gartneren, gårdbrukeren og industriarbeidersken – i tillegg til den mer tradisjonelle veversken og barnehagefrøkenen. Litt spesiell er artikkelen fra 25. september 1937, som under vignetten "Våre kvinner i arbeid" presenterer yrket slik: "Den som gifter seg med en misjonær... Får mange oppgaver og mange vanskeligheter å stri med. Men et rikt arbeid". I dag vil vi kanskje smile litt av yrket "misjonærfrue", men i dette anonyme intervjuet forteller fruen om livet på misjonsmarken, som hun først sier er likt enhver norsk husmors arbeid, men som etter hvert fremstår som mye mer nyansert og krevende. Og som et yrke, ved siden av husmorarbeidet.

De små kategoriene

De minste kategoriene på 1930-tallet, er "eldre", "ernæring", "forbruker", "matoppskrifter" og "samliv". Under "eldre" er det faktisk bare registrert én sak: "La oss ta alderen med ro og verdighet" er tittelen på en artikkel der "Cathinka" med utgangspunkt i tre fotografier fra en kvinnes liv, skriver om å eldes (Vi og Våre 27. oktober 1934). Som jeg har drøftet tidligere, når kategorien "samliv" aldri særlig høyt opp. "Ernæring", "forbruker" og "matoppskrifter" hører inn under paraplyen "praktisk stoff". At Ruth Thomsen ikke gir disse kategoriene særlig store oppslag de første årene, kan skyldes at hun har mer tid til å lage egne artikler om det som rører seg i samfunnet, enn senere i livet, da mann og barn også krever sitt. Det er heller ikke umulig at hennes engasjement i Kvinnesaksforeningen, Yrkeskvinnenes Klubb og Venstre, gjør at hun mener artikler som behandler tema som disse

organisasjonene er opptatt av, fortjener størst oppslag – både i dette tiåret og senere.

6.2 De vanskelige 1940-årene

Stavanger Aftenblad er den første avisen i Norge som blir "nyordnet" med Johannes Kringlebotn som tvangsinnsatt NS-redaktør i april 1941, men allerede sommeren 1940 var redaktør Christian Oftedal blitt tvunget til å gå av (Hjeltnes 1990:64). Fra sommeren 1940 til april 1941 fungerer Sven N. Oftedal og Frithjof Lund som redaktører. Da NS-redaktøren tiltrådte hadde avisen 16.358 abonnenter. I november samme år er antallet sunket til 8.831 (Stahl 1964:104). I mellomtiden har høyesterettsadvokat Trygve Wyller oppfordret til abonnement- og annonseboikott. Den er virkningsfull (Ibid:102). I juli 1943 blir avisene Stavangeren[30] og Stavanger Aftenblad slått sammen til Stavanger Avis, og NS-mannen Paus Paussett blir redaktør. Etter sammenslåingen blir flere av medarbeiderne overtallige. Mange av dem blir da utskrevet til "tyskerarbeid" (Aadnøy 1993:116). Første nummer av Stavanger Aftenblad etter frigjøringen kommer ut 19. mai 1945.

"Spør en hva krigen betydde for kvinner i Norge og Europa spesielt fordi de var kvinner, er svaret for de fleste: mer husarbeid" (Kjeldstadli 1985:277). Det blir kvinnenes lodd å stå i kø for å skaffe maten. Maten må bearbeides, matauk blir en nødvendighet og krisekokebøkene resulterer i originale innslag på menyen – rå neslesaft, syresuppe og sirup av løvetannrot (Ibid:277). Krigen bekrefter på mange måter den tradisjonelle arbeidsdelingen mellom kjønnene. Det er flest menn som deltar i det organiserte motstandsarbeidet og forholdstallet mellom mannlige og kvinnelige krigsdødsfall i Norge er mer enn 10:1 (Ibid:282). "Da Hjemmefronten defilerer opp Karl Johan og foran slottet 9. juni 1945, står kvinnene som har deltatt i hjemmefrontarbeidet med livet som innsats, på fortauet og ser på. De har fått beskjed om at det ikke passer seg å ha jenter i paraden" (Wiig 1984:17).

Etterkrigsfølelsen av at "nå er alt mulig" gir likevel mange kvinner et håp om "nye holdninger til kvinnens plass i det samfunnet som skulle bygges opp" (Vold 1985:283). Samlingsregjeringen har et eget programpunkt om likestilling, og Kirsten Hansteen blir den første kvinnelige statsråd i Norge. Dagbladet hilser statsråden slik: "Vi gratulerer Viggo Hansteens[31] vakre og kloke hustru. Gjennom henne lever hans ånd videre" (Wiig 1984:39).

"30-årenes sterke motstand mot kvinner i arbeidslivet levde videre", konstaterer Birgit Wiig i boken "Kvinner selv" (Ibid:45). I margen i sitt eget eksemplar av denne boken kommenterer Ruth Thomsen: "Av mor er du kommet, til mor skal du bli".

Selv om kvinnene nå ønsker seg en mer mangslungen kvinnerolle enn før krigen, blir de snart innhentet av hverdagen. Rasjoneringen av mange varer krever fortsatt kvinnenes innsats på kjøkkenet. Det er mangel på mange småting som kvinner etterlyser – fra ullstrømper og undertøy til knapper, bånd

---

[30] Høyreavisen *Stavangeren* utkom 1916-1943 og 1945-1964.
[31] Motstandsmannen Viggo Hansteen ble drept under krigen .

og glidelåser. Synåler og knappenåler er på samme kvote som skip (begge deler var jo av metall). "Det førte til import av skip, men ikke knappenåler", kommenterer Birgit Wiig (Ibid:68).

Hverdagen er preget av gjenreisning. Bolignøden er stor og boligbyggingen blir prioritert. Mangelen på barnehager gjør det vanskelig for kvinnene å gå ut i arbeidslivet igjen etter barnefødslene. Faktisk synker antallet yrkesaktive kvinner fra 29,6 prosent i 1946 til 26 prosent i 1950.[32] Og færre skal det bli de neste ti årene.

Lokalt i Rogaland blir de første blokkene på Misjonsmarken bygget i Stavanger, mekaniseringen av landbruket skyter fart og veksthusene kommer for fullt. Åndssvakeomsorgen bygges ut på Nærland og Bakkebø. Sola blir hovedflyplass for rutene på Nord-Amerika, Lyse kraftverk vokser, Rogaland Teater blir satt i drift.

Kvinnesak

Ved siste stortingsvalg før andre verdenskrig synker antallet kvinnelige representanter fra tre i 1933 til én i 1936. *Hun* utgjør dermed 0,7 prosent av alle representantene. I 1945 og i 1949 blir det valgt inn sju kvinnelige representanter, eller 4,7 prosent av alle stortingsrepresentantene. I kommunestyrene stiger kvinneandelen på landsbasis fra 2,7 prosent i 1937 til 3,4 prosent kvinner i 1945 og videre til 4,8 prosent i 1947.

Mange beskriver kvinnerollen som tradisjonell både under og etter andre verdenskrig. Kanskje er det nettopp det, at kvinnene tilsynelatende står på stedet hvil, som får Ruth Thomsen til å reise kvinnefanen enda en gang. For også på 1940-tallet dominerer kategorien "kvinnesak" på Vi og Våre,[33] men kategorien er blitt mindre og artiklene utgjør nå 16 prosent av alt stoffet.

I månedene før tyskernes okkupasjon av Norge den 9. april 1940, handler alle artiklene i kategorien "kvinnesak" om kvinnerollen: Om hvem den moderne kvinne er og om hva som er kvinnenes oppgaver (Vi og Våre 24. februar og 2. mars 1940). "Susanne" reflekterer rundt kvinnerollen og maner kvinnene "Nå må vi ikke svikte!" (Vi og Våre 16. mars 1940). "-rie" funderer rundt kvinnens styrke i "Hører du til de sterke kvinnene? Så pass på at styrken ikke blir til svakhet" (Vi og Våre 30. mars 1940). Den siste hovedartikkelen før okkupasjonen slår fast at "Det er ikke sant demokrati så lenge kvinnene holdes utafor stell og styre. I 568 herredstyrer sitter det ikke ei eneste kvinne" (Vi og Våre 6. april 1940). Artikkelen er et utdrag av et radioforedrag om kvinner i arbeidslivet. Her blir det hevdet at ingen demokratier egentlig er demokratier. Det skyldes at de privilegerte gruppene har dominert de mindre privilegerte. Her i landet har for eksempel ikke kvinner nådd fram verken i arbeidslivet eller i styre og stell. Dette blir stående som det siste kvinnepolitiske budskapet fram til frigjøringen. De tre artiklene i kategorien "kvinnesak" under krigen er en gjengivelse av en studie av Ibsen og kvinnene, samt en markering av 100 årsdagen for Camilla Colletts debut (Vi og Våre 5. og 8. april og 20. september

[32] Alle tall er hentet fra arbeidskraftstatistikken til Statistisk sentralbyrå (SSB).

[33] Mellom 1. april 1942 og 7. juli 1945 ble ikke Vi og Våre produsert, verken i Stavanger Aftenblad eller den felles NS-avisen i Stavanger, Stavanger Avis.

1941). Den siste Vi og Våre-siden under krigen sto i *Aftenbladet* 1. april 1942. At siden forsvant, kan skyldes at Ruth Thomsen trakk seg da hennes andre barn ble født. Kari Thomsen mener det er mest sannsynlig at hennes mor sluttet i avisen samtidig med hennes far våren 1941, og at andre redaksjonelle medarbeidere drev Vi og Våre videre (Int. Thomsen 2004). Men nazistene truet avisens medarbeidere til å fortsette – også dem som hadde sagt opp (Stahl 1964:102). Det er derfor ikke umulig at også Ruth Thomsen måtte arbeide fram til fødselen. Uansett hvor lenge hun ble i avisen, kan det også være at papirmangelen[34] tvang NS-redaktøren til å prioritere stoffet enda strengere enn tidligere. Og da gikk trolig tyskernes propaganda foran Vi og Våre.

Det skulle gå to måneder fra frigjøringen til den første Vi og Våre-siden sto på trykk. Men 7. juli 1945 skriver Ruth Thomsen at "Alle kvinner innbys til samarbeid", og gjengir Norges Husmorforbunds program for arbeidet fremover med boligpolitikk, omsorg for mødre og barn, husmødrenes utdannelse med mer. På samme side bringer hun et intervju med Werna Gerhardsen, den nye statsministerfruen, som har følgende oppfordring til kvinnene: "Vi må frigjøre oss selv. Og ta politiske standpunkt". Gerhardsens erfaring er at kvinnene selv må løfte seg opp, fordi mannen aldri kommer til å gjøre det.

De to neste artiklene i kategorien "kvinnesak" fredssommeren gjelder en av Ruth Thomsens gamle kjepphester: "Nå må kvinnene handle. Hvis de vil inn i offentlig styre og stell" (Vi og Våre 28. juli 1945). Artikkelen "Det er fremskritt vi vil. Da må vi ikke slå vrak på kvinnenes sosiale sans og praktiske erfaring" handler om betydningen av å få kvinnene med, samtidig som de blir oppfordret til å stille opp selv og å stemme kvinner inn i kommunestyrene ved valget (Vi og Våre 9. august 1945).

Og resultatet? Artikkelen "Valget og framtida" forteller at "Jo, det gikk da framover et lite stykke når det gjelder kvinnenes representasjon i kommunenes styrer i Rogaland. Bare litt. Men likevel framover. Når dette skrives kjenner vi ikke det endelige resultatet i Stavanger og Haugesund. Representasjonen i fylket ser ut til å ha tredoblet seg, kanskje firdoblet. Men det skulle jo ikke så meget til. Ved forrige valg sto landkommunene i Rogaland blant de aller dårligste i hele landet – med 4 kvinner" (Vi og Våre 7. desember 1945).

Med et så vidt nedslående resultat, ville det ikke vært urimelig om Ruth Thomsen lot kjepphesten hvile noen år. Utålmodigheten som her kommer til syne – det går framover, men "bare litt", synes imidlertid å spore til ytterligere innsats i årene som kommer. Både i 1947, da det var kommunevalg, i 1948, som ikke var valgår, og i forbindelse med stortingsvalget i 1949 bringer Vi og Våre artikler med det samme budskapet som tidligere: Få kvinnene inn på listene og stem dem inn i styre og stell (Vi og Våre 4. oktober 1947, 4.desember 1948 og 24. september 1949). Sakte men sikkert øker også antallet kvinnelige representanter.

Ruth Thomsens kampanje for å få kvinner med i styre og stell er kanskje det tydeligste eksempel på henne som forskjellsfeminist. Hun mener at kvinner

[34] Papirrasjoneringen varte til 1954 (Wasberg 1960:30).

nettopp i kraft av sitt kjønn gjør en forskjell ved at de bringer inn et annet perspektiv enn mannens. Kvinnen som særart har noen kvaliteter som mannen ikke besitter, og derfor er det også viktig at kvinner er representert i maktens korridorer. Thomsen var også sterkt opptatt av likestilling og av at menn og kvinner skulle ha like rettigheter og plikter. Hun så imidlertid ikke det som et hinder for at kvinnen kunne særbehandles for å oppnå representasjon. Thomsen tar altså til orde for kvotering, selv om begrepet ikke var oppfunnet på 1940-tallet.

Etter krigen blir møtene i kvinneorganisasjonene igjen synlige på Vi og Våre. Ruth Thomsen referer fra ulike møter og med ulike tema: Kvinneligaen for Fred og Frihet diskuterer sosiale og internasjonale problemer, og Kerstin Hesselgrens foredrag om Beveridge-planen som vil avskaffe all fattigdom blir referert (Vi og Våre 13. september 1945). Kvinnen og Tidens studielederkurs "Oppdragelse til demokrati" på Nansenskolen blir presentert, og når yrkeskvinnene i Norden samles til møte i Stavanger, blir programmet behørig forhåndsomtalt (Vi og Våre 13. september 1946 og 7. august 1948). Norske Kvinners Nasjonalråds landsmøte blir dekket ved at Vi og Våre refererer Verdens Gangs referat fra møtet: "Klipp fra N.K.N.s landsmøte: De upolitiske kvinneorganisasjonene har en stor politisk oppgave for seg nå. Følges partidirektiver blindt er det likegyldig om mann eller kvinne møter i Stortinget" (Vi og Våre 28. september 1948). Artikkelen gjengir høyesterettsadvokat Signe Strays tale på møtet. Hun mener kvinneorganisasjonene har en viktig oppgave som pådrivere for kvinnesaker og at kvinnelige politikere må ta hensyn til organisasjonenes innspill og ikke følge partiene sine blindt.

Det siste møtereferatet dette tiåret, er fra Oslo Kvinnesaksforening om "Problemet ekteskap og yrke. Kvinnene kan ikke i det uendelige bære dobbelt byrde" (Vi og Våre 12. mars 1949). I følge referatet mente både talere og møtedeltakerne at likelønn, fjerning av samskatten og lettelser i kvinnenes arbeidsbyrde i hjemmene var en forutsetning for å få kvinnene til å bruke utdanningen sin.

Med unntak av forhåndsomtalen av NKNs landsmøte, der VG er kilde, ser det ut som om Ruth Thomsen selv har vært til stede under disse møtene, enten de avholdes i Stavanger, Oslo, Lillehammer eller Sverige. Det er ikke mulig å si om hun reiste til møtene i ens ærend, men det finnes intet på Vi og Våre fra den tiden som tyder på at hun skrev flere artikler da hun var i Oslo, Lillehammer eller Sverige. Reiste hun dit kanskje av andre grunner, for eksempel sammen med sin mann redaktøren? I så fall kan man jo si at det var et heldig sammentreff at det også fantes arrangementer som passet for Vi og Våre. Uansett årsaken til at Thomsen befant seg på de aktuelle stedene, så var det sannsynligvis viktig for henne å dekke møtene for å bringe videre de temaene som ble tatt opp. Her er det nemlig svært så viktige tema som blir diskutert: Kampen mot fattigdommen, demokratisering, kvinners problem på arbeidsplassen, upolitiske kvinneorganisasjoners politiske oppgaver og kvinners dobbeltarbeid. Sentrale problemstillinger den gang – og like viktige i dag. Det er så man noen ganger lurer på om verden har stått stille. Men selv om problemstillingene er de samme, kan jo innholdet ha endret seg i tidens løp.

Samskatten er for eksempel fjernet og stopper ikke lenger kvinner som vil ut i arbeidslivet, men mangelen på barnehageplasser kan fortsatt hindre kvinner som vil fortsette i yrket sitt. Arenaen for debatt har i mange tilfeller flyttet seg fra offentlige møter til avisenes debattsider eller fjernsynets debattprogram.

Utover debatten om kvinnerollen før krigen og den evige kampen for å få kvinnene til å stemme på kvinner mot slutten av 1940-tallet, er det ingen enkeltsak som får spesiell oppmerksomhet i denne perioden, men stor variasjon i temavalg. Arkitekt Kirsten Sinding-Larsen åpner med en artikkel der hun krever at den usmakelige reklamen som påstår at kvinnen blir mer tiltrekkende hvis hun dufter godt, fjernes (Vi og Våre 6. januar 1940). I løpet av perioden blir det tatt opp så vidt forskjellige tema som at jenter må få kvinnelige lærere i gymnastikk og helselære, kvinnelig verneplikt og at også sønner må læres opp til huslige sysler (Vi og Våre 16. februar og 23. november 1946 og 13. august 1949). I en artikkel sakset fra *Norges Kvinder* krever Nic Waal at kvinner må være med i de råd og utvalg som bestemmer hvordan boligene skal planlegges, ut fra erfaringen at de blir lite praktiske år bare menn planlegger (Vi og Våre 3. august 1946). Kanskje var det denne artikkelen som fikk Venstres Gerd Benneche til å fremme krav om husmorråd i bystyret i Stavanger seks år senere? Resultatet ble at Stavanger Boligbyggelag oppnevnte Ruth Thomsen som den ene av to husmødre som skulle være med når nye boliger skulle planlegges.

Variasjonen i tema og de konkrete resultatene av journalistikken på Vi og Våre, er tydelige tegn på hvor vidt Ruth Thomsen ønsket å favne. Det gjelder også innen kategorien "kvinnesak" som nok av enkelte lesere ble sett på med en viss skepsis i et tiår der de fleste gifte kvinner også var husmødre. Det kunne neppe Thomsen bry seg om, all den tid hun ville at Vi og Våre skulle ha stoff for *alle* kvinner.

Forbruker

På de neste plassene i 1940-årene kommer kategoriene "forbruker" og "foreldre og barn", som begge utgjør 11 prosent, "ernæring" med 10 prosent og "helse" og "arbeidsliv" med 9 prosent hver av alle artiklene. Kategorien "forbruker" steg fra fire prosent på 1930-tallet til 11 prosent på 1940-tallet. To tredeler av artiklene sto på trykk før Vi og Våre gikk inn i 1942. Typisk for disse artiklene er at de gir råd og vink om hvordan man (les:husmoren) skal klare seg i en periode med vareknapphet og rasjonering. Her er det tips om hvordan jordkjelleren bør bygges og om å etablere private byttesentraler for klær (Vi og Våre 17. august og 20. juli 1940). Én artikkel forklarer hvordan man kan redde bedervet mat, en annen tipser om vask og vaskemidler og en tredje utlyser konkurranse om de beste sparerådene (Vi og våre 11. og 18. januar og 10. mai 1941). Rådene kan komme til nytte i alle husholdninger, og med de fleste leserne i samme båt, kan Vi og Våre på denne måten virke samlende i en vanskelig tid. Mens den øvrige avisen blir fylt med stadig mer NS-propaganda etter "nyordningen" i april 1941, kan Vi og Våre fortsette å trykke artikler som neppe kan kalles politiske, men som definitivt avspeiler den situasjonen folk er kommet i på grunn av den politiske situasjonen i Europa.

Fredag 13 september 1946 — Stavanger Aftenblad — 5

Vi og våre

REDIGERT AV RUTH THORSEN

Husmødrene og formiddagsmusikken

Lekeplassen ennå en gang

Kvinner fra alle partier og yrker går en uke på medborger-skole

Fra „Kvinnen og Tiden"s studieledere på Hansenskolen

Vi lagrer - for vinteren

Overall til lensteolen

Innerst inne et ulykkelig lite menneske

Oppdragelse til dronning

Godt sagt

Hva leser barna dine?

Lagring av frukt

Deltidsarbeid for gifte sykepleiersker

God epiapnos

Levekostnadene

Ny husholdningsundersøkelse?

HVA VIL DU VITE

Kniver
ATA
Persil-produkt

Vi og Våre 13. september 1946. Gjengitt med tillatelse fra Stavanger Aftenblad.

Etter frigjøringen i 1945 endrer forbrukerstoffet karakter. Konkrete råd om matauk og oppbevaring av mat blir erstattet av artikler om hvordan de knappe ressursene på andre områder kan utnyttes best mulig. Nå blir spaltene fylt med artikler om reparasjon av klær, om å spare på tøyet og slutte med de unødvendige konfirmasjonskjolene og om hvordan man kan utstyre en toroms leilighet (Vi og Våre 26. april og 18. oktober 1947 og 3. april 1948). Ernæringsperspektivet kommer inn også i forbrukerstoffet, for eksempel gjennom kravet om å datostemple nypesuppen for å sikre vitamininnholdet (Vi og Våre 4. juni 1948). Kollektivtanken dukker opp igjen i ulike sammenhenger, men spesielt når det gjelder å gå sammen om vaskemaskiner og dele på hushjelpen (Vi og Våre 5. mars 1949). Det er mangel på vaskemaskiner, og det blir heller ikke ansett som nødvendig at hver enkelt familie skal ha en egen.

Foreldre og barn

Kategorien "foreldre og barn" ligger altså som nummer to blant alle kategoriene også på 1940-tallet. Men med 11 prosent av alle artiklene er det likevel det laveste tallet noen sinne for denne kategorien og en nedgang på fire prosent i forhold til foregående tiår. Det er ingen åpenbar forklaring på nedgangen, men trolig gjør krigen at Ruth Thomsen anser andre kategorier som viktigere enn "foreldre og barn".

I dette tiåret finnes det ingen tema i kategorien "foreldre og barn" som kan karakteriseres som gjengangere. Men fortsatt handler mange av artiklene om barneoppdragelse. Det er heller ingen tydelig forbindelse mellom temaene som tas opp og aktuelle saker i samtiden. Vi og Våre diskuterer "evige" spørsmål som hva slags ansvar samfunnet har overfor problembarn, samarbeidet hjem og skole og kjærlighet og strenghet i oppdragelsen (Vi og Våre 6. november og 30. oktober 1948 og 8. november 1941). Kanskje kan vi se et sterkere fokus på *barna* i siste halvdel av tiåret, blant annet med en oppfordring om å leke mer med barna og om å la barna hjelpe til hjemme (Vi og Våre 21. desember 1946 og 2. oktober 1948).

Denne perioden kan vi muligens trekke en liten parallell mellom det som står på Vi og Våre og Ruth Thomsens eget liv. I 1947 fødte Thomsen sin yngste datter. Hun hadde da allerede to barn i småskolen. Det er ikke umulig at hun da følte behov for å trekke barna mer med i husarbeidet, både fordi hun trengte hjelpen, men også for å sysselsette barna mens hun selv var opptatt med den nye babyen. Og kanskje gikk oppfordringen om å leke mer med barna vel så mye til barnas far som til deres mor? Det blir aldri sagt rett ut, men de voksne blir i hvert fall tipset om ulike leker som foreldre og barn kan leke sammen. Kanskje trenger fedrene slike tips mer enn mødrene?

Ernæring

Artiklene i kategorien "ernæring" øker fra to prosent på 1930-tallet til ti prosent på 1940-tallet. Hovedårsaken til den kraftige økningen ligger trolig i lesernes behov for kostholdsråd i starten av krigen. Det viser også statistikken, der antallet artikler i kategorien "ernæring" er betraktelig høyere i 1940 og 1941 enn i de øvrige årene.

Like før og under krigen gir artiklene i denne kategorien råd om hvordan råvarene bør brukes og tilberedes slik at kostholdet blir sunnest mulig. Det er også i en artikkel i kategorien "ernæring" vi første gang møter kravet om at margarinen må bli tilsatt vitaminer (Vi og Våre 30.november 1940).

Etter frigjøringen fokuserer artiklene ikke lenger på hvordan man skal lage den sunneste maten når det er lite råvarer, men på tema som innføring av skolefrokost i Stavanger, på ferdiglaget barnemat og på at tannråten sprer seg (Vi og Våre 21. august 1946, 18. januar 1947 og 22. mai 1948). Tannråten blir en gjenganger i årene som kommer, og høsten 1948 blir det lansert en "propagandauke" for bedre tannhelse i Stavanger: Nå skal barna spise grovt brød, ost og frukt, mens gjestene får sjokoladen (Vi og Våre 20. november 1948). Mange brukte margarin på brødet i denne tiden, og margarinen var vitaminfattig. Det nesten ti år gamle kravet om vitamintilsetting i margarinen dukker opp igjen (Vi og Våre 7. mai 1949). Da ingenting skjer, finner redaktøren det betimelig med en påminnelse senere på året (Vi og Våre 15. oktober 1949). I og med at kravet om vitamintilsetting i margarinen blir hovedartikkel på Vi og Våre ved flere anledninger på 1940-tallet, kan det tyde på at redaktøren ser dette som et svært viktig ernæringsmessig tema.

6.3 De optimistiske 1950-årene

Kari Melby karakteriserer 1950-tallet som "husmorens epoke" (I Blom 1999:227). Normen er at gifte kvinner skal være hjemmearbeidende husmødre og fra 1950 til 1960 stiger andelen gifte kvinner fra 57 prosent til 62 prosent (Avdem 2001:16 og 18). I samme periode synker prosentdelen for yrkesaktive kvinner fra 26 til 23,8. De som vil kombinere yrkesrollen med husmor- og morsrollen merker presset fra storsamfunnet. For de fleste menn er det "naturlig" med en hjemmearbeidende kone og i de fleste mediene blir husmoren dyrket fram som idealet. Kvinne- og husmorbladet fremfor noen, Alle Kvinners Blad, hadde 300.000 i opplag i 1953 (Avdem 2001:26). I 1949 kommer Simone de Beauvoirs "Le deuxième sexe". Boken blir ikke oversatt til norsk før i 1970, så innflytelsen på 1950-tallets kvinner i Norge er trolig begrenset. Men de som leser den, må ha strevd i en tid som idealiserte husmorrollen. Her møter de en medsøster som karakteriserer kvinnen som "det annet kjønn" og som ikke vil ofre noe av det som er viktig for henne: Frihet, arbeid og kjærlighet. I manges øyne er nok det en uhørt ambisjon for en kvinne midt i husmorens epoke.

Kvinneorganisasjonene arbeider for å få fjernet frøkentittelen og samskatten, og krever likelønn, morstrygd, barnetrygd, barnehager og at kvinner skal kunne bli prester. Kvinnesaksforeningen er skeptisk til deltidsarbeid, og mener kvinnene bør arbeide fulltid slik at de kan konkurrere på like fot med mennene. Kravet om lik pensjonsalder for kvinner og menn ender med at kvinnenes pensjonsalder blir hevet til mennenes nivå. "Likhet ble i praksis slik menn hadde det", kommenterer Birgit Wiig (Wiig 1984:58), og gir dermed uttrykk for en erfaring forskjellsfeministene senere har trukket lærdom av når de fremholder kvinnens særart som sentralt i

likestillingsdebatten. Kvinnene er knapt nok registrert i arbeidsledighetsstatistikken, men i trygderegnskapet finner man kvinnene fra 40 år og oppover. Lege Inger Halvorsens undersøkelse fra Bergen i 1953 viser at 68 prosent av de enslige kvinnene mellom 40 og 70 år er uføretrygdet, mot 14 prosent av mennene i samme aldersgruppe (Wiig 1984:169). "Oftest ble kvinnene registrert som 50 prosent uføre. De kunne jo gjøre husarbeid. Det ble en mager levevei. Arbeidsmarkedet hadde ikke plass til henne" (Ibid:169).

Velferdsstaten blir født. I 1959 faller behovsprøving av alderstrygd bort. Småbruk blir lagt ned og folk flytter til byene der jobbene er. Industrisamfunnet vokser. Den sosiale boligbyggingen gir løfter om en bedre fremtid, og nye skolebygg åpner for en skole med et mer vidtfavnende innhold enn det som var mulig i de gamle skolestuene. Camping gjør sitt inntog, og grilling blir stadig mer populært.

Lokalt i Rogaland ekspanderer industrien: Rosenberg bygger stadig større båter, Kverneland begynner å eksportere, Brøyt-maskinene kommer på markedet. Det store sildefisket skaffer distriktet hardt tiltrengte inntekter, før det igjen slår feil mot slutten av tiåret. "Tomat-øyene" i Ryfylke bugner og meieribransjen fornyer seg. Det er stor strid om å sanere eller beholde "Gamle Stavanger". Hotell Atlantic og *Aftenbladets* nybygg er eksempler på at byen vokser.

Kvinnesak

Mens husmødrene blir stadig flere, fortsetter Ruth Thomsen å skrive om kvinnesak på Vi og Våre. Men kategorien minker noe – i dette tiåret dreier 15 prosent av hovedartiklene seg om kvinnesak, mot 19 prosent på 1930-tallet. Det er liten grunn til å tro at Thomsen er mer fornøyd med kvinnenes stilling i samfunnet i dette tiåret enn i de foregående, men kanskje er hennes egen stilling mer presset enn tidligere, slik at tiden ikke alltid strekker til. Hun har tre barn, og på 1950-tallet blir to av dem tenåringer. I 1952 slutter familiens siste hushjelp. Hennes mann tar over som ansvarlig redaktør i Stavanger Aftenblad da Christian Oftedal dør i 1955. Nå får hun mer enn noen gang tidligere føle på kroppen det dobbeltarbeidet hun har skrevet om i alle år.

Kanskje er dét en av grunnene til at *kvinners arbeid* blir en gjenganger dette tiåret? Ved flere anledninger krever Thomsen at kvinnene må få mulighet til å arbeide deltid. "For lite arbeidskraft i dag. Hvorfor ikke mer deltidsarbeid. Mon ikke norske arbeidsgivere er for lite elastiske – til skade for arbeidslivet og for mange hjem?" er tittelen på en artikkel om kvinner som arbeidskraftreserve (Vi og Våre 11. november 1950). Her hevder hun at mange kvier seg for å arbeide når det i realiteten blir dobbeltarbeid, både hjemme og ute, uten avlasting. I den samme artikkelen tar hun også til orde for at deltidsarbeid kan være en måte å få kvinnene inn på arbeidsmarkedet. Her er Ruth Thomsen på kollisjonskurs med Norsk Kvinnesaksforening, som mener kvinnene bør arbeide fulltid for å konkurrere på likefot med mennene. I artikkelen "Flere halvdagsposter. De overarbeidede som ikke har noen arbeidervernlov" peker Thomsen på at dobbeltarbeidende kvinner ikke har noen arbeidervernlov på sin andre arbeidsplass – i hjemmet (Vi og Våre 4.

august 1951). Her må det være tillatt å spørre om deltidsjobbing fører til at arbeidervernloven også begynner å gjelde i hjemmet? Det er neppe tilfellet, så den koblingen kan synes en smule søkt. "Likestilling med særrettigheter?" spør redaktøren i en annen artikkel, og fortsetter: "Likestilling for kvinnen i det moderne samfunn det må være likestilling + visse særrettigheter som har forbindelse med kvinnens oppgaver som slektens bevarer" (Vi og Våre 15. mai 1953). En av de særrettighetene som trekkes fram er, nok en gang, kvinners adgang til deltidsarbeid. I forbindelse med at det er satt ned en departemental komité som skal "studere spørsmålet om hva som kan gjøres for å lette 40-års kvinnenes arbeidsmuligheter", slås det fast at "vi er helere med halv dags arbeid" (Vi og Våre 3. mars 1956).

På denne tiden er Ruth Thomsen godt etablert både som journalist og husmor, hustru og mor i en solid middelklassefamilie. Hun er like glødende opptatt av kvinners rettigheter på 1950-tallet som i sin ungdom, men det vi i dag kaller "tidsklemma" har antakelig innhentet henne. Selv om hun har arbeidet deltid siden hennes første datter ble født i 1938, føler hun trolig hvor vanskelig det var å fylle alle rollene sine. Det er uaktuelt for henne å bli hjemmearbeidende på heltid, og trolig er det nettopp hennes egne erfaringer som gjør at hun fører fram kravet om deltidsarbeid for kvinnene. At også menn kan redusere arbeidstiden, synes utenkelig. Det er tanker som kommer langt senere, og som hører den moderne kvinnebevegelsen til.

Men ikke alle arbeidende kvinner har mulighet til å redusere arbeidstiden sin. De enslige, alenemødrene, kvinner med arbeidsløse eller arbeidsuføre menn, og kvinner i familier der mannen tjener lite, må fortsette med dobbeltarbeidet for å få hjulene til å gå rundt. Disse kvinnene er ikke representert på Vi og Våre. Der er det middelklassekvinnene som befolker arbeidsmarkedet, både i denne perioden og de senere. Dette er neppe en bevisst strategi fra Thomsen, som i mange andre saker viser et stort sosialt ansvar og sinnelag. Men siden hun ofte henter inspirasjon og idéer i sin egen omgangskrets, er det ikke overraskende at hun først og fremst skriver om det hennes medsøstre i middelklassen er opptatt av. Det er også deres situasjon hun kjenner best, men kanskje burde hun også sett utover sitt eget miljø? For blant hennes egne finnes neppe en enslig hermetikkarbeiderske med ansvar for to mindreårige barn, bosatt i en "tyskerbrakke" uten innlagt varmt vann. Eller en utslitt vaskekone med en alkoholisert mann. Satt opp mot denne (usynlige) delen av virkeligheten, kan kanskje Ruth Thomsens krav om deltidsarbeid ses som et luksuskrav. Men for de middelklassekvinnene som følte tidsklemma, var trolig deltidsarbeid en løsning som gjorde det mulig for dem å være både mor og yrkeskvinne samtidig. Dermed opplevde Thomsen og hennes medsøstre i middelklassen det sannsynligvis heller ikke som noen form for luksus.

Når diskursanalytikeren Norman Fairclough snakker om usynliggjøring i mediene, er det nettopp slike tilfeller som hermetikkarbeiderskene han har i tankene. Faircloughs stige differensierer graden av tilstedeværelse fra "absent" til "foregrounded" (Fairclough 1995:106). På Vi og Våre er arbeiderkvinnene "absent", altså fraværende eller usynlige, og befinner seg dermed nederst på denne stigen.

Vi og Våre

Vi har bruk for ambulerende arbeidsterapeuter i fylket vårt

Gamle, syke og fanger sitter helt uvirksomme og stiner fysisk og psykisk

Arbeidsterapeuter utdannes nå i Norge

Flott tiltak: Husstellkurs for gamle enlige menn

Nye for fylkestinget

GJØR LEILIGHETEN STØRRE — ved mer bruksmessig innredning

Sild mer enn første dagen

De yngste yrkeskvinner slurver med kosten

DET forlengelige HJØRNE

Rensing av sengetøy

Vårt nye rensenanlegg gir gammelt sengetøy nytt liv.

— Vi henter og bringer —

Korem Baade?

Selv den beste vaskemaskin besørger bare en del av vasken!

Se efter et navnet ACME når på vrimaskinen

Når De kjøper en vaskemaskin, bør De bestemme på at den har en ACME vrimaskinen

Østervåg Jernvare

Vi og Våre 8. februar 1958. Gjengitt med tillatelse fra Stavanger Aftenblad

Alenemoren er en annen kvinne som svært sjelden viser igjen på Vi og Våre. Man skulle kanskje trodd at hennes situasjon ville vært et tema som passet både for en sosialt engasjert kvinnesakskvinne som Ruth Thomsen og for Vi og Våre. Det ser ikke slik ut. Artikkelen "Fordøm ikke den ugifte mor. Spebarnsdødeligheten blant barn utenfor ekteskap dobbelt så høy som blant barn i ekteskap. Ny lov om mødrehjelp på trappene" er den første jeg har registrert som behandler temaet (Vi og Våre 9. mars 1957). Her blir Chris Bruusgaard ved Oslo Mødrehygienekontor intervjuet om hvorfor barn født utenfor ekteskap dør oftere enn barn født i ekteskap, om enslige mødre og deres økonomiske og sosiale situasjon og om den nye loven. Alenemødrenes spesielle problem med å få kabalen med barn, barnetilsyn og arbeid til å gå opp, er ikke et tema, verken i denne artikkelen eller i andre artikler. Kan det muligens også skyldes at alenemødrene befinner seg langt unna Thomsens middelklassemiljø? I hennes sosiale lag var det alminnelig at ugifte jenter som ble gravide "måtte" gifte seg, eller de ble sendt bort for å føde og deretter adoptere bort barnet sitt.

Den usynliggjøringen alenemødrene er utsatt for er en annen enn den hermetikkarbeiderskene opplever. Mens hermetikkarbeiderskene er totalt fraværende i spaltene, står alenemødrene et trinn høyere på Faircloughs stige, der noe er "presupposed", noe usagt, men likevel underforstått (Fairclough 1995:106). Når Vi og Våre omtaler for eksempel barnehjem og barnehjemsbarn, er det unødvendig å si det selvsagte: At mange er barn av alenemødre som ikke kan ta seg av dem. Når sender og mottaker behersker samme kode og forståelsen av den, er det unødvendig å si noe mer.

En mulig parallell til usynliggjøring i våre dager kan være hvilke kvinner som kommer til orde i fjernsynet. TV-stasjonene blir ofte beskyldt for kjønnsdiskriminering når det gjelder kvinnerepresentasjon og en undersøkelse fra 1997 viser at bare 11 prosent av personer over 50 som fikk snakke i NRK/TV var kvinner (Eide 2000:180). I dag kan det derfor virke som om alderen ekskluderer (de eldre) kvinnene fra TV-ruten, mens klassetilhørigheten muligens hadde samme funksjon på Vi og Våre på 1950-tallet (og trolig også påfølgende tiår).

Denne usynliggjøringen viser igjen også i andre tema som berører arbeid og "kvinnesak" på 1950-tallet. Det er middelklassehustruen som kan være "bare" husmor og på den måten bidra til familieøkonomien gjennom arbeid i hjemmet (Vi og Våre 29. september 1953). Som regel er det middelklassekvinnene som får utdanne seg til lærerinner. Når de kommer ut i arbeidslivet, oppdager de at de bare får undervise i de laveste klassene i folkeskolen (Vi og Våre 6. november 1954). Eldre kvinners fortreffelighet som arbeidskraft blir tatt opp på et mer prinsipielt grunnlag (Vi og Våre 16. april 1955). Selv om vi ikke her kan snakke om usynliggjøring av eldre kvinner, kan vi heller ikke si at de blir stilt i forgrunnen. I beste fall kan man si at de befinner seg på nest øverste trinn, i bakgrunnen, slik Norman Fairclough rangerer dem på stigen sin (Fairclough 1995:106). Vi og Våre tar også til orde for at alle kvinner bør skaffe seg en utdannelse. Men har alle kvinner den

muligheten på 1950-tallet? Sannsynligvis ikke. Det skriver Vi og Våre ingenting om.

I en periode med den høyeste andelen hjemmearbeidende kvinner noen sinne i moderne tid, skriver altså Vi og Våre jevnlig om kvinners arbeid utenfor hjemmet. Selv om det fortsatt finnes mange praktiske råd om hus og hjem, er det altså ofte lønnsarbeidet som er tema i hovedartiklene. Én årsak kan være at en av Ruth Thomsens kjepphester er nettopp at det skal være mulig å kombinere mors-, husmor- og yrkeskvinnerollen. Hun lar seg ikke rive med av den idylliseringen av husmorens verden som både filmer og mange ukeblader driver med i denne tiden. Kanskje er artiklene om kvinner i arbeid utenfor hjemmet en protest nettopp mot "husmorifiseringen" av kvinnerollen, et opprør mot å lenke kvinnene til kjøkkenbenken. Thomsen vil muligens gi dem et alternativ, og hun vil utvilsomt at de skal interessere seg også for det som rører seg utenfor hjemmets fire vegger. Kan det være årsaken til at referatene fra møtene i kvinneorganisasjonene øker dette tiåret? Både Yrkeskvinnenes Klubb, Kvinnesakforeningene, Venstrekvinnene, Oslos Kvinneorganisasjoner og Dansk Kvindesamfund blir avlagt flere besøk, enten av Ruth Thomsen selv eller av andre av sidens bidragsytere. Eller hun intervjuer noen som har vært til stede på møtene. Uansett blir det gjort grundig rede for hvilke saker som er oppe til diskusjon, saker som gjerne blir presentert på Vi og Våre i andre sammenhenger.

For de kvinnepolitiske og sosiale sakene kvinneorganisasjonene tar opp, faller ofte sammen med de temaene som blir diskutert på Vi og Våre: Samskatt, likelønn, morstrygd, barnetrygd, ektefellepensjon og forsørgerbidrag. Også bystyret i Stavanger blir avlagt en sjelden visitt, da Venstres Gerd Benneche foreslår at husmødrene skal være representert i et råd som godkjenner alle boligtegninger i boligbyggelaget[35] (Vi og Våre 1. november 1952). Bakgrunnen er at husmødrene i flere sammenheng har klaget på dårlige løsninger som arkitektene ikke har sett, men som husmødrene har følt på kroppen. I løpet av kort tid blir det etablert slike husmorråd både i Stavanger og andre steder i landet.

Gerd Benneche er jurist og Ruth Thomsens gode venninne. I dette konkrete tilfellet kommer Benneches utspill i et offentlig møte, men ofte blir Thomsens venner og bekjente intervjuet i forbindelse med saker som ble tas opp på Vi og Våre. I dag ville nok en slik praksis vært i konflikt med kildekritiske prinsipper, men den gang var de etiske reglene ikke så tydelige. Dessuten er kildetilfanget større i dag. Den gang fantes ingen informasjonsavdelinger, informasjonsbyråer eller PR-byråer som uttalte seg på vegne av bedrifter, organisasjoner eller andre grupper. Den gang var det naturlig å vende seg til dem man kjente og som hadde en viss innsikt i den aktuelle saken. Ruth Thomsen finner ofte informatørene i omgangskretsen.

En annen mulighet er å hente stoff og ideer fra andre aviser og blader, slik Thomsen gjør i stadig større grad utover 1950-tallet. Hennes mann

---

[35] Første gang dette temaet blir behandlet på Vi og Våre er i en artikkel av Nic Waal som blant annet spør om "...boligene [ville] bli bedre innredet om kvinner var med og planla og bestemte i boligbyggingen? Er det galt slik mennene bygger for oss?" (Vi og Våre 3. august 1946).

redaktøren bringer med seg hjem både de største norske, nordiske og enkelte europeiske og amerikanske aviser, tidsskrifter og magasiner. Her henter hun inspirasjon og får idéer til egne artikler, men hun sakser også stoff som hun senere setter inn på Vi og Våre. Hun velger det som interesserer henne og som hun derfor antar andre også gjerne vil lese (Int. Thomsen 2004). Muligheten til å klippe fra andre gjør det også enklere for henne å fylle siden og ikke alltid være avhengig av egenprodusert stoff. Særlig i den travleste perioden som mor og yrkeskvinne på 1950-tallet, ser det ut til at klippene fra andre publikasjoner er gode å ty til. Det gjelder både hovedartiklene og, kanskje i enda større grad, småstoffet med nyheter, praktiske råd og oppskrifter som fyller siden. Referansene viser bredde også når det gjelder hvor hun henter stoffet: *Politiken, Vår skole og Retning Venstre, Aftenposten, Dagbladet* og *Arbeiderbladet*, for å nevne noen.

Forbruker

Med de moderne hjelpemidlene på full fart inn i hjemmet, øker antallet artikler i kategorien "forbruker" til 14 prosent av alle hovedartiklene på Vi og Våre på 1950-tallet. Det er den høyeste prosenten noen sinne.

Samtidig som "forbruker" øker, synker andre liknende kategorier. Ernæring utgjør for eksempel bare tre prosent av artiklene, mot ti prosent på 1940-tallet. En mulig forklaring på nedgangen kan være at verken matauk, rasjonering eller vitaminmangel nå er like aktuelt som i de tidlige etterkrigsårene. Mote utgjør bare én prosent av sakene og matoppskrifter to prosent.

Det store antallet artikler i kategorien "forbruker" skyldes trolig først og fremst et økende antall nye husholdsmaskiner og nye metoder for konservering av mat, for eksempel ved frysing (Vi og Våre 16. februar 1952, 28. april 1956 og 5. august 1950). Ikke alle har råd til å skaffe seg de nye maskinene, og Vi og Våre foreslår da rimeligere alternativ. Artikkelen "Vekk med den gamle klesvasken. Og fram med råd og dåd for bedre vask. Vi ser på "folkevaskemaskin" i arbeid" omtaler en ny vaskemotor som kan brukes både i bryggerpannen, i badekaret og i vaskestampen (Vi og Våre 25. mars 1950).

Forbrukerrådet blir etablert i dette tiåret, og kravet om varedeklarasjon på produktene blir en gjenganger på Vi og Våre. I flere artikler blir det klaget over tøy som blir ødelagt fordi fabrikanten ikke har oppgitt hva tøyet er laget av (Vi og Våre 21. april 1951, 28. februar 1953 og 25. juni 1955). Forbrukerne kjenner bomull-, ull- og linstoffene, men de nye syntetiske stoffene som kommer for fullt på 1950-tallet, krever en annen behandling enn de "gamle". Det kan se ut som om Vi og Våre ser det som sin oppgave å gi folk denne type kunnskap. Folkeopplysningstanken er svært tydelig på Vi og Våre i kategorien "forbruker" på 1950-tallet. Dette er optimismens tiår, og selv om det fortsatt er mangel på en rekke varer og boliger, er folk flest opptatt av at nå kan det bare gå en vei: Oppover. Det gjenspeiler seg også i forbrukerstoffet, med store og små omtaler av nye eller forbedrede produkter på nesten hver eneste side.

Journalistikkforsker Jo Bech-Karlsen mener at det har sneket det seg inn en stadig tydeligere konsumentholdning i måten å henvende seg til publikum

på i moderne journalistikk. "Lesere, lyttere og seere anses ikke lenger som samfunnsborgere, men som konsumenter", skriver han (Bech-Karlsen 1996:67). Det er mulig at den moderne journalistikken bidrar til en slik avpolitisering av mediene, ikke minst gjennom den såkalte "du-journalistikken", der journalisten henvender seg til leser, lytter eller seer som en konsument, en kunde, og ikke en likeverdig partner i en samtale (Ibid:73). Bech-Karlsen mener dette skjer så gradvis og umerkelig at mange journalister vil oppfatte det som modernisering av folkeopplysningstanken (Ibid:73).

Forbrukerjournalistikken på Vi og Våre på 1950-tallet henvender seg også direkte til leseren, men med informasjon som er nødvendig for at folk skal kunne følge med i utviklingen og klare seg i hverdagen. Dette står i kontrast til den moderne konsumentjournalistikken, der det viktigste synes å være å påvirke publikum til å konsumere. Yrkesidealet pedagogen er svært tydelig også på 1950-tallet, for eksempel når leserne får råd om hvordan de kan innarbeide gode vaner hos barna, om strømsparing og om å lage budsjett (Vi og Våre 2. september 1950, 13. januar 1951 og 3. januar 1953). Alle de tre artiklene vil trolig passere som folkeopplysning, også hos en kritisk leser som Jo Bech-Karlsen. Her blir nødvendig informasjon formidlet fra en likeverdig samtalepartner til en annen, og ikke til et "objekt for påvirkning", en konsument (Ibid:72).

Hus og hjem

En annen kategori som også setter forbrukeren i høysetet, er "hus og hjem" med ti prosent av artiklene. Hovedtema gjennom hele dette tiåret er hvordan man skal bygge og innrede husene mest mulig praktisk. Boligmangelen var et resultat av krigen, så her kan man si at byggevirksomheten avspeiler verden utenfor på Vi og Våre-sidene. De tidligere omtalte husmorutvalgene kommer også til orde med sine erfaringer. Blant annet mener Elisabeth Solvig i Stavanger boligbyggelags husmorutvalg at de stadig må være på vakt når de får tegningene til nye typehus, men at deres innvendinger blir hørt og oftest gjort noe med.(Vi og Våre 7. januar 1956). Det blir også opplyst at "Vi var først tre i utvalget, men nå er det bare Ruth Thomsen og jeg...". Thomsen blir ikke intervjuet, men i dag virker det kanskje litt underlig at Vi og Våres redaktør blir omtalt på den måten i en artikkel hun skriver på sin egen side.

Helse

En kategori som øker for hvert tiår, er "helse". På 1930-tallet utgjorde den seks prosent av alle artiklene, på 1950-tallet er den oppe i ti prosent. Hovedbudskapet i disse artiklene er hvordan man skal *bevare* helsen, først og fremst gjennom forebygging. Artikkelen "Vi er ikke snille nok mot musklene våre. Belastningssykdommene er blitt en av våre sosiale problemer, sier dr. Arne Nielsen" forteller om årsakene til belastningssykdommene, hvor man finner dem og i hvilken form, om "husmorryggen" og at maskinene må tilpasses mennesket (Vi og Våre 29. oktober 1955). Artikkelen tar opp at moderne maskiner gjør arbeid og arbeidsstillinger ensformige, og at det øker belastningen på kroppen. Andre artikler handler om å forebygge vonde føtter

og om betydningen av å holde én sammenhengende lang ferie i stedet for flere korte (Vi og Våre 26. juli 1958 og 27. juni 1959).

Helse*tjenester* er et annet tema som går igjen på Vi og Våre. Her er det kvinnenes ønsker og behov som skinner igjennom: Spedbarnskontroll , husmorkontroll, hjemmehjelpstjenester, mødrehygienekontor og besøkstjeneste for eldre er blant de temaene som tas opp i 1950-årene (Vi og Våre blant annet 10. november 1956, 24. februar 1951, 20. november 1954, 9. mars 1957 og 26. mars 1955). Mange av disse kravene går helt tilbake til 1930-tallet, og man kan jo spørre hvorfor for eksempel spedbarnskontroll ennå ikke er kommet i tilfredsstillende former? Kan det skyldes at det er kvinner som driver – og har drevet – kravet? For første gang skriver Vi og Våre om smertefri fødsel (Vi og Våre 4. februar 1950). Gjennom å lære å slappe av skal fødslene nå skje uten frykt og (nesten) uten smerte.

Ruth Thomsen fylte 40 år i 1953. Foreldregenerasjonen trekker på årene, og kanskje blir helse derfor et mer aktuelt tema enn tidligere. Som tidligere beskrevet, står folkeopplysningstanken sterkt i dette tiåret, og få områder egner seg vel bedre til å spre budskap om nyvinninger, enn nettopp helse. I spennet mellom spedbarnskontroll og eldres evne til å lære og bevare åndsevnene, finner lesere i alle aldre artikler som berører nettopp dem eller deres familie (Vi og Våre 10. november 1956 og 19. januar 1957). Mye av dette stoffet finner Ruth Thomsen i andre publikasjoner. En grovtelling viser at knapt halvparten av alle artiklene innen kategorien "helse" er klippet fra andre aviser og blader: *Liv og Helse, Hus og Heim, Newsweek, Dagbladet, Arbeiderbladet* og *Politiken,* samt *Jonas Øglænds bedriftsblad.* Saksingen fra andre publikasjoner skyldes trolig ikke bare mangel på tid. Ruth Thomsen er også opptatt av å formidle strømninger i tiden. Derfor finner vi gjennom hele hennes redaktørtid henvisninger på Vi og Våre til hva utenlandske aviser og blader er opptatt av.

6.4 De gyldne 1960-årene

Ved inngangen til 1960-tallet skal kvinner fortsatt "bli gift" og de fleste blir hjemmearbeidende husmødre når de gifter seg og får barn. Men tidene forandrer seg og kvinnenes yrkesdeltakelse dette tiåret stiger fra 23,8 prosent i 1960 til 44,7 prosent i 1972. Samtidig øker kvinneandelen både på gymnasene og ved universitetene, og mannsdominerte yrker blir etter hvert tilgjengelige også for kvinner. I boken "Myten om kvinnen" tar Betty Friedan et oppgjør med forestillingen om at kvinner kan realisere seg selv gjennom husmor- og morsrollen (Friedan 1967). Hun anklager media og en rekke spesialister for å skape usikkerhet, frykt og frustrasjon hos alminnelige kvinner som ikke kan eller ikke vil leve opp til idealet "den lykkelige husmor-heltinnen" (Ibid:32)). Boken regnes som starteskuddet for den "nye" kvinnebevegelsen.

Friedans målgruppe er middelklassekvinnene i forstedene. Mange av de yngre kvinnene kjenner seg ikke igjen i forstadskvinnenes situasjon. De danner senere mer radikale kvinnebevegelser som Women's Liberation Movement, der Gloria Steinem blir en av lederskikkelsene. Betty Friedans ideer når etter hvert

også Norge, og virker revitaliserende på eksisterende kvinneorganisasjoner som Norsk Kvinnesaksforening.

I USA blir John F. Kennedy valgt til president, Cubakrisen bringer verden på kanten av en ny krig og Martin Luther King jr. står fram som den store lederen for de svartes sak. Krigen i Vietnam trappes opp, og de første meldingene om bruk av napalmbomber utløser demonstrasjoner verden over. I Kina tar kommunistpartiet det ideologiske oppgjøret med Moskva og den såkalte kulturelle opprenskningen i partiet blir stadfestet. Kulturrevolusjonen er et faktum. Sovjetiske tropper rykker inn i Praha. I Sør-Afrika foretar Christiaan Barnard den første hjertetransplantasjonen.

1960-årene er vekstoptimismens tiår i Norge. Folketrygden blir innført i 1967. Industrien vokser, og vi får de første signalene om hva oljen skal bringe med seg. Samtidig mister teko-, sko- og lærvareindustrien nesten all tollbeskyttelse, og konkurransen med utlandet blir beinhard. Her arbeider flest kvinner, og mange av dem mister jobben. Likevel øker antallet kvinner i arbeid utenfor hjemmet, og ikke alle menn er like begeistret. Lagdommer L'Abée-Lund uttaler i 1968 at de utearbeidende mødrene har en vesentlig del av skylden for den tiltakende ungdomskriminaliteten. Mødrene skal være hjemme til barna fyller 15 år, mener han (Wiig 1984:161). Vekstepoken krever mer kunnskap og både ungdomsskolen og distriktsskolene blir innført. Fjernsynet blir etter hvert allemannseie. Narkotikaen kommer på markedet. Den ukentlige arbeidstiden blir redusert fra 45 til 42,5 timer.

Lokalt i Rogaland blir Stavanger basishavn for oljeleting i Nordsjøen, Rogaland Distriktshøgskole tar opp de første studentene og Utstein Kloster blir gjenåpnet. Industrien, og spesielt den oljerelaterte virksomheten, ekspanderer, mens tradisjonsrike Rosenberg verft blir solgt til Kværner. Seminoksene forvandler Sør- og Vestlandsfeet til Norsk Rødt Fe (NRF).

Foreldre og barn

På 1960-tallet blir kategorien "foreldre og barn" den største på Vi og Våre. Med 18 prosent av alle sakene ligger den seks prosent foran både den tidligere største kategorien, "kvinnesak", og kategorien "hus og hjem". "Kvinnesak" fortsetter å minke, mens "hus og hjem" har sin høyeste prosentandel noen sinne. Det samme gjelder "foreldre og barn".

Kategorien "arbeidsliv" er nå ned på fire prosent, mot 12 prosent på 1930-tallet. En mulig forklaring til at denne kategorien taper terreng hvert tiår, kan være at det med årene er blitt mer alminnelig med kvinner i arbeidslivet, og at det derfor ikke er det ikke nødvendig lenger å minne om deres eksistens. En annen årsak kan være at i dette tiåret er flere av temaene som vedrører kvinner og arbeid kategorisert under "kvinnesak", fordi det gjelder kravet om likelønn og kravet om bedre arbeidsfordeling hjemme – slik at kvinnene ikke blir "arbeidsplassenes trette proletariat" (Vi og Våre 6. februar 1960 og 13. oktober 1964).

Den kraftige økningen innen kategorien "foreldre og barn" skyldes heller ikke denne gang en enkeltsak. Her er tema som også dagens foreldre vil nikke gjenkjennende til, enten det dreier seg om å betydningen av å lese for

barna fra de er små, barne- og ungdomstidens usikkerhet, ungdomskriminalitet eller sex og samliv.

I dette tiåret er Ruth Thomsens to eldste barn flyttet hjemmefra, mens yngstedatteren gjør seg ferdig med tenårene og forlater hjemmet mot slutten av perioden. Kanskje høster Thomsen nå av de erfaringene hun selv har gjort som mor. Bredden i temavalg taler for det. Vi og Våre behandler små og store problemer som barn og unge bringer med seg gjennom årene. Leserne blir orientert om nye (og gamle) trender i barneoppdragelsen. Farens rolle blir fremhevet, det samme gjør betydningen av å lese for barna, å sette grenser, men også av å ta barna med på råd. Mye av stoffet er gjengangere fra tidligere år, men det finnes også nye tema som dukker opp på 1960-tallet.

Et av dem er årsaker til og forebygging av ungdomskriminalitet. I artikkelen "Det angår først og fremst far og mor. Det er kjærlighet og arbeidsglede som holder oss i live", blir det vist til erfaringer fra Danmark og Sverige når følelseskulde mellom foreldre og barn lanseres som en årsak til ungdomskriminaliteten (Vi og Våre 30. april 1960). Noen år senere gjengir Vi og Våre en artikkel av barnebokforfatteren Sonja Hagemann om "de følger det kan ha for en ungdom å stå med sitt navn i strafferegisteret med betinget eller ubetinget dom" (Vi og Våre 30. mars 1963). I 1966 spør Vi og Våre "Har ungdomskriminaliteten røtter i småbarnalderen?" (Vi og Våre 16. april 1966). Svaret blir hentet fra en artikkel i *Norsk Pedagogisk Tidsskrift* og er basert på tidligere forskning: Arv, hjerneskade, lav intelligens og forhold i hjemmet er blant de årsakene som trekkes fram. Følelseskulden er på nytt i søkelyset i artikkelen "Når barna er et nødvendig onde", som omtaler en svensk undersøkelse om ungdomskriminalitet, der den "følelsesmessige fattigdom og likegyldighet for barna" er gjennomgangstema (Vi og Våre 22. juli 1967). En annen årsak til ungdomskriminalitet som har vært mye fremme de siste tiårene, blir lansert av statistikksjef Sigurd Mortensen, som mener bedre bomiljøer kan redusere kriminaliteten (Vi og Våre 8. juni 1968), mens oppsummeringen av tiåret kommer i artikkelen "Det hender i de "beste familier". Problembarn og problemforeldre finner man i alle samfunnslag" (Vi og Våre 23. august 1969). Vi og Våre omtaler en dansk undersøkelse av 1200 familier. Halvparten var problemfamilier. Bare ti prosent av de undersøkte familiene vet eller innrømmer at deres barn har tilpasningsvansker, og de finnes i alle lag og inntektsgrupper.

Det hører til sjeldenhetene at Ruth Thomsen bruker statistikk i artiklene sine, slik som her. Selv om det er flere hovedartikler som behandler temaet ungdomskriminalitet, får vi ingen forståelse av hvor stort dette problemet er. Vi får vite hva forskerne mener om årsakene, hva foreldrene kan gjøre for å forhindre at barna havner på skråplanet, men vi får ikke greie på omfanget av problemet. Kanskje er det ennå ikke vanlig å bruke statistikk i journalistikken? Eller er den muligens vanskeligere tilgjengelig den gang enn i dag, når vi kan gå inn på internett og finne det vi leter etter? Kanskje var problemet ekstra stort for Ruth Thomsen som redigerte siden sin hjemmefra, og derfor ikke hadde samme daglige adgang til aktuelle pressemeldinger og statistikker som kom til avisen, eller for den del, til *Stavanger Aftenblads* arkiv.

Noen nye trender blir raskt fanget opp på Vi og Våre sidene. Etter seks år med prøvesendinger, blir fjernsynet offisielt åpnet av kong Olav 20. august 1960. Samme år tar Vi og Våre opp "Televisjon på godt og ondt", der det blir advart mot at "etter kort tid blir sunne barn gode TV-kikkere, men det blir ofte for lite søvn." Artikkelen er basert på undersøkelser i Sverige og England (Vi og Våre 27. februar 1960). Ruth Thomsen følger det nye mediet tett og allerede året etter rapporterer hun at "Barn blir for tidlig voksne i dag. "Livets alvor" inn i stue og unge sinn – via bl.a. TV-skjermen. Pass på balansen" (Vi og Våre 7. oktober 1961). Kanskje ante hun allerede da hvilken stor innflytelse det nye mediet skulle få på de fleste menneskers liv. Eller benyttet hun muligens anledningen til å heve en advarende pekefinger?

Kvinnesak

Ved valget i 1961 blir 13 kvinner valgt inn på Stortinget. Det er 8,7 prosent av alle representantene. I kommunestyrene er kvinneandelen 6,3 prosent i 1963.

Kvinneroller. Kvinner i arbeid. Kvinner og valg. Det er de tre hovedsakene som blir tatt opp på Vi og Våre på 1960-tallet under kategorien "kvinnesak". Det betyr ikke at de tre temaene dominerer sidene, for her er fortsatt stor variasjon, men det er de temaene som behandles jevnligst gjennom hele perioden.

Fra første dag som journalist arbeidet Ruth Thomsen for å få kvinnene til å stemme. "Å få kvinnene med i debatten. Å få dem inn i politikken, få dem inn på listene ved valget, få dem til å bruke stemmeretten gjennom å kumulere og stemme inn kvinner", svarte hun, blant annet, på spørsmålet mitt om hvilke saker som var viktige for henne å ta opp. Når valgdagen nærmer seg blir kvinnene alltid oppfordret til å bruke stemmeretten, og å stemme kvinner inn i styre og stell. 1960-tallet er intet unntak i så måte, og 50-årsjubileet for kvinnenes stemmerett i Norge blir markert med artikkelen "Nå må vi snakke om politiske plikter! I 50 år har det vært talt om rettigheter" (Vi og Våre 27. april 1963). Her blir det hevdet (enda en gang) at kvinnene ikke bruker stemmeretten tilstrekkelig: "Nå er tiden kommet til å ville. Til virkelig å ville være med og ha en mening om det samfunnet vi er borgere av".

Hvordan står det egentlig til, 50 år etter at kvinner i Norge fikk allmenn stemmerett? Er stemmeprosenten virkelig så lav som man kan få inntrykk av når Vi og Våre fortsetter å kalle kvinnene til urnene? Eller rir Thomsen kjepphesten nærmest av gammel vane, eller i indignasjon over at ikke *alle* kvinner stemmer ved hvert valg? Valgstatistikken til Statisk Sentralbyrå viser at fra byrået begynte å skille kvinnelige og mannlige velgere i 1909, øker antallet avgitte stemmer fra kvinner fra valgår til valgår. Ved Stortingsvalget i 1961 stemmer for eksempel 922.850 kvinner av 1.193.834 stemmeberettigede kvinner. Det gir en valgdeltakelse på 77,3 prosent. Ved stortingsvalget fire år senere passerer antallet kvinnestemmer for første gang én million, 1.032.019 av 1.227.461, eller en valgdeltakelse på 84,1 prosent. Det er bare ubetydelig lavere enn menns valgdeltakelse på 86,8 prosent samme år. Også i årene som kommer benytter stadig flere kvinner seg av stemmeretten.

Når tallene er så klare, hvorfor fortsetter da Ruth Thomsen sin, tilsynelatende unødvendige, kampanje for å få kvinnene til å stemme? Kanskje er problemet ikke at kvinnene ikke stemmer, men hva og hvordan de stemmer. Formannen i Norske Kvinners Nasjonalråd, Astri Rønning, tar fatt i problemet i artikkelen "Kvinnene på stedet marsj i politikken? Er det fordi de ennå deltar som gruppe og ikke i første rekke som individer, spør Nasjonalrådets formann" (Vi og Våre 31. august 1963). Hun hevder at kvinnene selv må bære hovedansvaret for at de ennå ikke har nådd en rimelig representasjon, kanskje fordi de hittil er tildelt plass som "kollektiv" og ikke etter individuell vurdering. Har kanskje formannen rett, er det representasjonen som er problemet, at det ikke er nok kvinner i styre og stell?

Ruth Thomsen vil ha kvinner med i styre og stell fordi de er kvinner. Det gjør henne til en forskjellsfeminist, noe som også viser igjen på andre områder. Ikke minst gjennom hennes lange kamp for deltidsarbeid for kvinner. Her mener hun kvinnene må særbehandles fordi de er kvinner og fordi deltidsarbeid er det som skal til for å få dem ut i yrkeslivet mens de har barn. Hun er for likestilling og likeverd mellom kjønnene, men innser at likestilling mellom menn og kvinner ofte blir likestilling på menns premisser. Derfor krever hun særrettigheter for kvinnene for at likestilling skulle bli virkelighet (Vi og Våre 15. mai 1953). Artikkelen "Vi trenger flere kvinner til å løse sosialpolitiske saker" lanserer de samme forskjellsfeministiske tankene og oppfordrer: "La oss feire 50 års stemmerett med å stemme dem inn" (Vi og Våre 21. september 1963). "Vi er ennå ikke nådd mange skrittene på veien inn i det som skulle være *folkestyret*, menn og kvinner i samarbeid til felles beste", konstaterer Vi og Våre i den usignerte artikkelen. I margen har Ruth Thomsen markert følgende avsnitt med blyantstreker: "Det er sagt at den største innflytelsen kvinnene hittil har nådd i det politiske liv er den at partiene har måttet ta inn poster på sitt program som beiler til kvinnens gunst, fordi kvinnene er majoriteten av velgerne. Dermed er mange sosiale saker løftet fram som politiske arbeidsprogrammer". Underforstått: Kvinner bidrar med sine kunnskaper og sin erfaring i kraft av sitt kjønn, eller sin særart. Lengre ute i artikkelen blir det hevdet at kvinnene står for langt nede på Stortingslistene til å komme inn annet enn en kort periode som varakvinne, men "på kommunelistene [er de] likevel fullt valgbare – om velgerne bare ville velge dem". Det kan altså se ut som om det ikke lenger først og fremst gjelder å få kvinnene til å stemme, for det gjør de. Nå gjelder det å få dem inn på listene for å sikre at kvinneperspektivet er med når avgjørelsene blir tatt. I den samme artikkelen blir leserne også instruert i hvordan de skal kumulere, noe artikkelforfatteren anser helt nødvendig hvis kvinnene skal komme inn i styre og stell. Etter kommunevalget i 1963 utgjør kvinnene 6,3 prosent av alle kommunestyrerepresentantene i Norge. Men noe er i ferd med å skje, for allerede i 1967 øker andelen kvinner til 9,5 og i 1971 til 14,8 prosent.

I mellomtiden setter Venstre i Rogaland for første gang en kvinne øverst på listen ved stortingsvalget i 1965, og Vi og Våre slår fast: "Endelig kan vi stemme inn en kvinne! La valget vise tydelig at kvinnene vil ha noe å si i norsk politikk" (Vi og Våre 4. september 1965). Kvinnene i Rogaland følger

oppfordringen og Inga Tusvik blir én av de 12 kvinnene som stemmes inn på Stortinget dette året. Men hun er ikke den eneste kvinnen fra sitt fylke. Arbeiderpartiet i Rogaland har også en kvinne høyt på listen – og også Sunniva Hakestad Møller får plass på Stortinget i 1965. Det forteller ikke Vi og Våre noe om. Kanskje er dette et av de få tilfellene der Ruth Thomsen driver partipolitikk? Når Rogalands velgere for en gangs skyld har sjansen til å stemme inn to kvinner, er det i det minste litt pussig at den andre kvinnelige kandidaten ikke blir nevnt med et ord. Usynliggjøring av politiske motstandere er ingen nyhet, men at det skjer i en valgsammenheng på Vi og Våre, stemmer dårlig med tidligere års praksis. Kanskje har *Aftenbladets* ledelse for en gangs skyld inkludert Vi og Våre i sin kampanje for Venstres kandidater? Det kan være en mulig forklaring, siden toppkandidaten dette året er en kvinne, og avisens ledelse trolig ser Vi og Våres potensial for å nå leserne i denne sammenheng. Hvor står Ruth Thomsen i denne sammenheng? Trolig midt oppi det. Hun er muligens "brukt" av ledelsen, men i dette tilfellet faller trolig hennes og avisens interesser sammen: Venstres toppkandidat blir promotert på Vi og Våre, samtidig som kvinneperspektivet kommer i fokus. Men det forklarer ikke hvorfor Arbeiderpartiets kandidat blir usynliggjort. Og da er det nærliggende å tro at i denne sammenheng agerer *venstrekvinnen* Ruth Thomsen, mer enn journalisten Ruth Thomsen, som bevisst eller ubevisst plasserer Sunniva Hakestad Møller nederst på Faircloughs stige (Fairclough 1996:106).

Hvis den første parolen på Vi og Våre i 1960-årene er flere kvinner i politikken, er den andre flere kvinner i arbeid. Temaene som berører kvinner og arbeid er nå knyttet opp mot kvinnenes krav til arbeidsmarkedet, i motsetning til tidligere tiår der yrkesveiledning og yrkesmuligheter for kvinner var gjennomgangstemaene. Fortsatt argumenterer Vi og Våre for deltidsarbeid for å få flere gifte kvinner ut i arbeidslivet, blant annet for å gjøre noe med sykepleiemangelen (Vi og Våre 18. februar 1961). Lønn etter arbeid, ikke etter kjønn, er en like aktuell parole ved tarifforhandlingene (Vi og Våre 6. februar 1960). Det blir også meldt om mangel på kvinner innen forskning og vitenskap, og om behov for teknisk utdannede kvinner i industrien (Vi og Våre 9. september 1961 og 5. mai 1962). På det nordiske kvinnesaksmøtet i København i 1964 hevder den norske sosiologen Harriet Holter at "hvis utviklingen fortsetter, uten bedre fordeling av oppgavene i hjemmet, blir kvinnene arbeidsplassenes trette proletariat" (Vi og Våre 3. oktober 1964). Med utgangspunkt i en TV-debatt om kvinner og yrkesarbeid, slår Vi og Våre fast at med den mangelen som nå finnes på arbeidskraft her i landet, står valget mellom kvinner eller importert arbeidskraft (Vi og Våre 20. februar 1965). Vi og Våre gjør ikke mer ut av denne problemstillingen enn å poengtere at valget står mellom den innenlandske kvinnelige arbeidskraften – eller den importerte mannlige arbeidskraften. Lite ante noen den gang at dette skulle bli et av de store stridsspørsmålene i Norge kommende år: Innvandrerne som kommer og "tar jobbene fra oss".

Mens debatten om hvordan man skal få flere kvinner ut i arbeidslivet raser som verst, blir prosentdelen yrkesarbeidende kvinner doblet fra 1960 til

1972. Økningen skyldes trolig først og fremst at kvinnene i større grad enn før går ut i arbeidslivet igjen når barna er blitt store. Mangelen på barnehageplasser er stor, så fortsatt er mange yngre mødre hjemme mens barna er små. Vi ser altså en klar dreining fra 1950-tallets heltidshusmor til kvinnen som deltidshusmor *og* yrkeskvinne på 1960-tallet.

Hus og hjem

Boligbyggingen og gjenreisningen etter krigen når sitt høydepunkt på 1950-tallet, noe forrige kapittel viste også avspeiler seg på Vi og Våre sidene. Når kategorien "hus og hjem" når toppen på 1960-tallet, skyldes ikke det lenger artikler om bolignød og boligbygging, slik tilfellet var i årene like etter krigen og på 1950-tallet. Nå er det planlegging som er løsenordet – planlegging både av nye boligområder og av den enkelte boligen, både innendørs og utendørs. Vi og Våre rapporterer også om eksperimenter med nye boformer i våre naboland Danmark og Sverige, og lokalt om de første høyblokkene i Stavanger.

Boligfelt er et nytt ord som dukker opp i etterkrigstiden. Vi og Våre er raskt på plass når planene for den nye "byen" på Kristianslyst blir lansert med både småhus, rekkehus, terrasseblokker og, etter hvert, en av Stavangers høyeste boligblokker (Vi og Våre 1. oktober 1966). Her stiller Ruth Thomsen krav om blant annet kino og ungdomslokaler for at boligområdet skal bli en trivelig bydel. "Kan den få noe av småbyens atmosfære?" spør hun i tittelen, som også gir et slags svar: "Bare hvis kommunen vil fra første begynnelse!". Og det har trolig ikke kommunen villet, i hvert fall ikke i de planene som ligger på tegnebordet. Etter at de første beboerne er flyttet inn på Kristianslyst, skriver Vi og Våre: "Småbarna må vi ta bedre vare på. Barnevernsnemnder bør være mer aktive i debatten om boligmiljøet" (Vi og Våre 28. juni 1969). Her blir det argumentert for at barnevernsnemndene må gå sterkt inn ved planleggingen av nye boligstrøk slik at også barna blir tilgodesett. "Det har virket skremmende å se den minimale plass planleggerne av den første bydel fra "jomfruelig mark" innen Stavanger har avsatt til småbarnas liv og trivsel – vi tenker her på den nye byen Kristianslyst. [...] Men området vet vi er svært tettpakket og planleggerne har tidligere neglisjert barnevernsnemndas klage over at området har for liten plass for småbarna", skriver Vi og Våre. Uken etter blir saken fulgt opp med artikkelen "Lekeplassene er der fra starten av", som forteller om erfaringene fra Haugerud ved Oslo, der det allerede på planleggingsstadiet ble utarbeidet en fullstendig utendørsplan. Artikkelen forteller også om Gladsaxe i Danmark, der en steril steinørken ble forandret til en aktivitetsplass.

Men hjalp det beboerne på Kristianslyst? I dag, 35 år etter innflytting, mangler området fortsatt større parkområder og lekeplasser for voksne og barn. Kino og ungdomslokaler ble det aldri noe av. Men kanskje tok planleggerne erfaringene fra Kristianslyst med seg når nye områder skulle planlegges? Senere reportasjer på Vi og Våre kan tyde på det.

På 1960-tallet presenterer og diskuterer Vi og Våre også ulike boliger og boformer. Hvorfor denne interessen for boliger og bomiljø dukker opp nettopp nå, er vanskelig å si. "Min mor sa ofte at hun gjerne ville vært arkitekt dersom hun hadde fått tatt utdannelse", forteller datteren Kari Thomsen. "Men om det

er et ønske som utviklet seg med årene da interessen for arkitektur og boliger økte, eller om det var der fra starten av, det er jeg ikke så sikker på" (Int. Thomsen 2004). At interessen er der, og at den også kommer til uttrykk på Vi og Våre, er tydelig på 1960-tallet. Her blir fremtidens boliger omtalt, og planleggerne blir oppfordret til å ta utgangspunkt i folks behov (Vi og Våre 6. august 1966). "Er dette fremtidens rekkehus?" spør Ruth Thomsen i en artikkel om svenske atriumhus i rekke, der biltrafikken løper i en tunnel under hver husrad, og der også garasjen er plassert under jorden (Vi og Våre 4. juni 1960). Vi får høre om blokkleiligheter med eneboligens egenskaper, og ved Teknisk skole i Stavanger tegner elevene blokkleiligheter med hageveranda (Vi og Våre 29. januar 1966 og 15. april 1967). Ved flere anledninger blir det argumentert for å bygge hus og hage der også barna kan boltre seg, og "allrommet" blir introdusert som husets viktigste rom der foreldre og barn kan omgås (Vi og Våre 28. april 1962 og 17. juli 1965).

Kanskje kan man si at Ruth Thomsen samler sitt syn på det å bo i artikkelen "Et hjem er noe levende" (Vi og Våre 31. desember 1966)? Den tar utgangspunkt i Carl Larssons hjem på Sundborn i Sverige og handler om betydningen av et levende hjem med enkle møbler, et hjem som ikke står på stas. Vi og Våre oppfordrer leseren til å hente inspirasjon hos Larsson. Det er mange likhetstrekk mellom hjemmet på Sundborn og Ruth Thomsens eget hjem på Gausel utenfor Stavanger, og det er slett ikke umulig at hun selv er blitt inspirert av Larsson. Hennes eget hjem er enkelt og stilfullt – uten at det står på stas. Det er i høyeste grad et levende hjem, og historiene er mange både om viktige møter, store fester og et godt familieliv i stuene på Gausel. Mange vil sikkert nikke gjenkjennende når de kommer dit for første gang, nettopp fordi de har Carl Larssons tegninger fra Sundborn i bakhodet. Slik bruker Ruth Thomsen sitt eget hus, sine egne interesser og inspirasjonskilder til også å inspirere Vi og Våres lesere. Også her er det middelklassens verdier som er mest fremtredende.

Spranget er derfor stort fra den Larssonske idyllen til Stavangers høyeste boligblokk i artikkelen "Slik skal de bo i høyhuset i Godalen" (Vi og Våre 14. februar 1967). Men også denne boformen får positiv omtale: "Stavangers første bolighøyhus trekker som et festlig lystårn oppmerksomheten til seg nå i vintermorgenene mens arbeiderne er i gang med innredningen. Der må bli en fabelaktig utsikt, sier folk", heter det i ingressen. Mot slutten av tiåret er holdningen til høyhus blitt mer negativ. Artikkelen "Barnet i det høye huset" refererer fra en undersøkelse som viser at jo høyere husene er, jo færre barn er ute og leker. Artikkelen foreslår lekeplasser nær husene og store altaner for å få barna ut av huset (Vi og Våre 25. oktober 1969). Hvorfor ta opp et slikt tema når de fleste leserne bor i rekkehus eller småhus? Stavangerområdet hadde – og har – relativt få høyblokker. Men tomtearealet skrumper stadig inn, og kanskje frykter Ruth Thomsen at det vil bli flere høyblokker i årene som kommer. Kanskje ser hun det også som en oppgave å minne planleggerne om å ta hensyn til barna. I ettertid kan man kanskje si at hun lyktes, hvis hensynet til barna er tilstrekkelig ivaretatt når det i dag sprenges inn små lekeplasser mellom

blokkene. På den annen side ser heller ikke dagens planleggere ut til å ta synderlig hensyn til behovet for områder med skog og mark til fri lek.

6.5 De opprørske 1970-årene

Utviklingen fra 1960-tallet fortsetter inn i 1970-årene. Ungdomsopprøret fra 1968 fører til store endringer i utdanningssystemet. Nå er parolen utdanning for alle, uavhengig av kjønn og klasse. Radikale kvinner her i landet danner nye organisasjoner etter modell fra USA, og Kvinnefronten og Nyfeministene ser dagens lys. De unge kvinnene nøyer seg ikke lenger med moderskapet alene, men takker ja til begge deler og går frimodig ut i arbeidslivet, eller tar opp studiene igjen, etter barnefødslene. Det kunne de knapt gjøre uten at også mannsrollen endret seg – og på 1970-tallet møter vi de første "myke mennene" som tar sin del av det man tidligere kalte "kvinnelige sysler". I 1980 er 55,1 prosent av alle kvinner yrkesaktive.

Jeg er en av de unge kvinnene som nå får nyte godt av våre formødres kamp. Vi føler oss ofte privilegert i forhold til tidligere generasjoners kvinner og kan på mange måter velge på øverste hylle, i hvert fall de av oss som får mulighet til høyere utdanning. Men heller ikke vi kommer alltid til dekket bord - kampen for likestilling og likeverd fortsetter, og først i 1979 trer likestillingsloven og ordningen med likestillingsombud i kraft. Kravene om selvbestemt abort, om flere barnehager og om lik lønn for likt arbeid er gjengangere i 8.mars-togene i 1970-årene.

Salvador Allende i Chile blir valgt til president på programmet "sosialisme i frihet" – og blir drept under et blodig kupp tre år senere. Terrororganisasjoner herjer i Tyskland og Italia. De krigførende partene i Vietnam undertegner våpenhvile avtale i Paris. Fredsforhandlerne i Vietnam, Le Duc Tho og Henrik Kissinger, blir tildelt Nobels Fredspris i 1973, og en rekke land protesterer mot prinsippet om å gi prisen til to tidligere krigførende parter. En ny fredsbevegelse oppstår som følge av NATOs dobbeltvedtak om utplassering av mellomdistanseraketter med atomladning.

Oljefunnene endrer forholdene i Norge i løpet av kort tid. Et presset arbeidsmarked får lønninger og priser til å fyke i været, mens myndighetene forsøker å stoppe utviklingen med "Kleppe-pakker" og andre inflasjonshemmende tiltak. Det blir innført merverdiavgift på omsetning av varer og tjenester. Stortingsmelding 27 fra 1971-72 er det første offentlige dokumentet der det blir slått fast at det er et mål å øke mulighetene for kvinners yrkesdeltakelse. Den første folkeavstemningen om EU skaper harde fronter mellom tilhengere og motstandere. Antall fremmedarbeidere øker sterkt de første årene.

Lokalt i Rogaland blir Stavanger oljehovedstaden, oljedirektoratet og oljeselskapene flytter til byen og det blir etablert en rekke oljerelaterte virksomheter i distriktet. Rosenberg Verft skifter fra skip til plattformdekk. Den nyrike rogalendingen bygger overdådige hus, kjøper aksjer og drar til Syden. Og prisene stiger.

Vi og våre

Nå kommer unge, sinte kvinner

Aggresjon Radstromper på mørej fremmøte

Mindre fett og mer grønnsaker

Overvekt er et stort sosialt problem

Sykling inne for de eldre

Egentreningsplakat er blitt et vanlig omplanningsproblem

Sko med ormemønster skal avløse lakken

Gult og sølv til selskapsbruk vist på internasjonal skomesse

Kasserte ting blir verdifulle presanger

Det praktiske hjørne

Vi og Våre 4. april 1970. Gjengitt med tillatelse fra Stavanger Aftenblad.

Foreldre og barn

Også på 1970-tallet er det flest hovedartikler i kategorien "foreldre og barn" på Vi og Våre, men andelen er nå nede i 15 prosent. Kategorien "helse" øker fortsatt og stopper på 13 prosent. "Kvinnesak" er nede i 11 prosent, til tross for et lite hopp oppover i kvinneåret 1975.

Mer enn noen sinne er variasjon stikkordet i artiklene i kategorien "foreldre og barn". Det brede spekteret gjør det også vanskelig å kategorisere artiklene tematisk innen denne kategorien, men en grovsortering viser at tema som å få barn og det viktige første året, kjønnsroller hos barn, foreldre- og spesielt farsrollen, er gjengangere. Og selvsagt bli barneåret markert i 1979. I forhold til foregående tiår, er det påfallende lite om tenåringer, og temaet ungdomskriminalitet er så godt som forsvunnet. Samtidig dukker det opp nye tema som tidligere hørte hjemme i privatsfæren.

Et slikt tema, som også blir behandlet på en ny måte, er barnevernets omsorgsovertakelse av barn. I artikkelen "Opprivende å ta barn fra hjem og foreldre. Skoleskulk kan få slike følger" forteller sosionom Beret Hjelmeland historien om da barnevernet tok over Gunnar og anbrakte ham på barnepensjonat (Vi og Våre 12. juni 1971). Men var det riktig? spør hun. To uker senere får hun svar fra Johanne Lea, som mener barnevernet valgte en lettvint løsning. Hun synes barnevernet tok altfor overfladisk på saken, og at de burde gått dypere i materien og funnet årsaken til Gunnars uro og dermed alternativ hjelp. Vi får ikke vite om historien om Gunnar er hentet fra virkeligheten, eller om den er en konstruert, men "typisk", historie fra barnevernet. Artikkelen forteller heller ikke om Gunnar er guttens riktige navn eller et psevdonym, slik vi ville gjort i dag. Men å fortelle en "human interest"-historie på denne måten, ut fra et "case", er sjelden kost på Vi og Våre. Som regel har artiklene her bare med noen kjappe eksempler, uten at hele historien blir fortalt. "Human interest", eller personifisering, er også et eksempel på det van Zoonen kaller feminisering av journalistikken (Van Zoonen 1998).

Et annet nytt tema blir introdusert i artikkelen "Den åpne familien" (Vi og Våre 4. desember 1971). Artikkelen forteller om erfaringer fra USA der hvite ektepar adopterer fargede barn, om hvordan barna tilpasser seg, om omgivelsenes reaksjoner og om identitetsfølelse hos adoptivbarnet. På denne tiden er de fleste adoptivbarn her i landet fortsatt hvite og norske, og den eneste erfaringen norske adoptivforeldre har med utenlandsadopsjoner, er med barn fra Korea. De færreste ante vel den gang at majoriteten av adopsjoner i Norge i løpet av få år ville være utenlandske. Det trodde neppe Ruth Thomsen heller, men ved å rapportere om fenomenet, setter hun det tidlig på dagsorden her hjemme. Det gjør hun også med barnemishandling. I artikkelen "Skamslåtte barn" forteller hun om store mørketall og at det bak hvert anmeldte tilfelle står mangfoldige uanmeldte (Vi og Våre 12. februar 1972). Hun forteller om hvem som slår og hvorfor, at folk ikke tør å gripe inn og at loven som tidligere ga foreldre lov til å slå barna sine nå er opphevet. Den gang må opplysningen om en egen telefonlinje i Tyskland for unge som trenger råd ha vakt en smule oppsikt, men noen år senere har behovet presset fram en tilsvarende linje hos barneombudet her hjemme.

Samtidig som Vi og Våre gjennom alle år har tatt til orde for barns rett til å være barn, mener redaktøren også at "De unge må lære mer om sine foreldre" (Vi og Våre 11. januar 1975). Bak denne uskyldige tittelen skjuler det seg et krav om at store barn bør få kunnskap om hva foreldrene sliter med, enten det er fysisk sykdom, depresjoner, vantrivsel eller ensomhet. Som så ofte før har redaktøren hentet stoff fra andre publikasjoner, denne gang fra det svenske "*Socialmedisinsk tidsskrift*". Mens Vi og Våre tidligere har vernet om barna rett til å være barn, settes her foreldrenes behov i fokus. Riktignok er det "de unge" som skal bli informert, men det er trolig ikke uproblematisk å ta opp et slikt tema bare noen få år før vi får verdens første barneombud[36] og foreldre blir oppfordret til å være *foreldre*. Enda en gang ser det ut til at Ruth Thomsen er forut for sin tid. For det skal ta mange år før psykiatrien "oppdager" at også psykiatriske pasienter har barn, og setter inn hjelpetiltak hvis mor eller far havner på sykehus.

FN utnevnte 1979 til "Barnets år", og Ruth Thomsen markerer det første gang med artikkelen "De blir snart store", der hun forteller hva barneåret innebærer, hva som blir gjort for barn i førskolealderen i Danmark og Sverige, om hvordan morgendagens barn bør oppdras, om statens ansvar og foreldrenes (Vi og Våre 16. oktober 1976). Ved inngangen til 1979 reflekterer hun rundt barneåret, og ved dets utgang intervjuer hun leder i barneårskomiteen i Rogaland om resultatet av satsningene det året (Vi og Våre 13. januar 1979 og 5. januar 1980). For øvrig blir ikke barneåret markert i noen hovedartikler på Vi og Våre. Det kan skyldes at foreldre og barn alltid har fått stor plass på disse sidene, og at det derfor ikke er behov for å øke dekningen i barneåret. Eller kanskje det ikke skjer noe som er viktig nok til å dekke. Barneår eller ikke, "foreldre og barn" er en sentral kategori som markerer seg gjennom hele Ruth Thomsens redaktørtid på Vi og Våre. Derfor føltes det kanskje like lite naturlig å øke dekningen innen denne kategorien i barneåret som innen kategorien "kvinnesak" i kvinneåret 1975, slik vi skal se senere i dette kapitlet.

Helse

Kategorien "helse" er den eneste som øker i antall gjennom de fem tiårene jeg har undersøkt. På 1970-tallet utgjør helseartiklene 13 prosent. Grovt sagt er temaene i denne kategorien forebygging og ansvar for egen helse, konkrete lidelser og behandling av dem, samt fødsel og barsel. I dette tiåret finner vi også eksempler på tema som tidligere har vært temmelig tabubelagt, som fysiske og psykiske årsaker til impotens, selvmord blant unge, anoreksi og inkontinens (Vi og Våre 2. februar 1974, 21. juni 1975, 27. mai og 3. juni 1978).

Med unntak for anoreksi, kan man neppe si at noen av disse temaene er "nye" i folks bevissthet. Som med mange av temaene på Vi og Våre, har de opprinnelig tilhold i intimsfæren. Dermed tar det også lengre tid å løfte dem ut i offentligheten. Men hvorfor akkurat nå? Kanskje ligger noe av forklaringen at Ruth Thomsen så slutten på sin journalistiske karriere, og ville trekke fram noe

[36] Norges første barneombud, Målfrid Grude Flekkøy, ble utnevnt 21. august 1981.

av det hun ikke hadde rukket over tidligere. Kanskje føltes tiden moden nettopp i dette tiåret hvor så mange andre konvensjoner sto for fall, og hvor den nye kvinnebevegelsen markerer så tydelig at "det private er politisk".

Men det stopper ikke der. "Kvinnelidelser" var lenge noe man knapt nok snakket med sine nærmeste venninner om, og i hvert fall skrev man ikke om det i avisen. I artikkelen "Bare en liten klump" skriver Ruth Thomsen om betydningen av å undersøke brystene selv og hvordan man gjør det, om å bry legen og om symptomer på og behandling av brystkreft (Vi og Våre 12. april 1980). "Når operasjonen for brystkreft er over. Er hjelpen god nok da?" spør hun i en oppfølgingsartikkel (Vi og Våre 3. mai 1980). Her forteller hun om kontakttjenesten som er etablert av tidligere brystopererte, hva den består i, hva slags hjelp kvinnene behøver, hva de vil snakke om og om brystproteser. Ren folkeopplysning, som så ofte før, om et viktig emne som lett kunne blitt tiet i hjel dersom *Aftenbladet* ikke hadde hatt en kvinneside. For er det særlig sannsynlig at artikler om brystkreft skulle ta plassen fra en "viktig" politisk nyhet eller et nytt oljefunn i Nordsjøen?

Mot slutten av sin journalistgjerning blir Ruth Thomsen sterkt engasjert i retten til en verdig død. I artikkelen "Debatten om døden" skriver hun om at livstestamentet skal respekteres, om å få dø hjemme, om legeetikk og behandling og om klinikker for døende (Vi og Våre 19. juni 1976). Da det blir dannet en norsk filial av organisasjonen "Mitt livstestamente", er hun der med informasjon om hva organisasjonen står for og hvem som er med (Vi og Våre 22. oktober 1977). Hun poengterer at det ikke handler om dødshjelp, men om retten til å dø når alt håp er ute for den syke. I en siste artikkel tar hun til orde for en åpnere holdning til døden (Vi og Våre 1. april 1978). Illustrert med erfaringer og synspunkter fra Sverige og Danmark, understreker hun enda en gang at retten til en verdig død betyr å slippe å bli holdt kunstig i live. I en alder av 65 år har Ruth Thomsen selv begynt å fundere over hva som vil skje med henne når hun blir gammel. Hun er ikke religiøs, og hun ser med stor skepsis på hva det medisinske framskrittet kan føre med seg når mennesker holdes kunstig i live. Da blir det viktig å sikre en verdig død (Int. Thomsen 2004). Som så mange ganger tidligere viser hennes engasjement på et område igjen på Vi og Våre.

Kvinnesak

Fra valget i 1969 til valget i 1973 øker antallet kvinnelige representanter på Stortinget fra 14 til 24, og kvinnene utgjør dermed 15,5 prosent av representantene. I 1977 er 37 av stortingsrepresentantene kvinner. Ved kommunevalget stiger kvinneandelen fra 9,5 prosent i 1967 til 14,8 prosent i 1971. I alle år har menn strøket kvinner fra listene når de har ønsket menn inn i kommunestyrene. I 1971 gjør kvinnene det samme, men med motsatt kjønn. Det blir ropt om "kvinnekupp" og (mannlige) politikere spør bekymret hvordan det skal gå med så mange kvinner i kommunestyrene (Wiig 1984:226). I 1979 er 22,8 prosent av kommunestyrerepresentantene kvinner.

Vi og våre

Stavanger Aftenblad
Lørdag 3. mai 1980

Vi og våre

Når operasjonen for brystkreft er over

Er hjelpen god nok da?

Ny kontakttjeneste av tidligere pasienter er etablert ved Stavanger sykehus

Av Ruth Thomsen

Hun hadde mistet et bryst. Hun var en av de 1400 som årlig i Norge oppdager en kreftknute i brystet. Hun som la i sengen ved siden av hensa på sykehuset hadde fått fjernet sitt annet bryst også.

Vi skrev nylig på denne siden om det som er skjedd med dem, fra de gjennom utvandrerbølgen tidlig gjøder 10 prosent av tilfellene) fant den mistenkelige klumpen - og til de er operert og har fått beskjed om eventuell etterbehandling og vitebrukstrøst.

Men nå skal de kjem. Hjem til familie og arbeid - og ektefelle. Hjem til fortsatt liv og samliv. Hvordan skal det gå? De er engstelige overfor denne nye situasjonen, trevi etter operasjonens påkjenning. Deprimert. Redd.

Vi møtes i et lyst og hyggelig rom i Stavanger sykehus. Det er et av de nye rommene som er blitt innredet som et slags kontaktsted for tidligere pasienter som er blitt opereret for brystkreftsykdom. Det Lande.

Fem kvinner sitter i en sirkel og ser på meg. Det er ikke det jeg er vant til i min jobb som journalist. Det er ikke det jeg er vant til som kvinne. Det er noe annet. Det er noe som jeg ikke er i stand til å forstå. Det er noe som jeg ikke er i stand til å forholde meg til. Det er noe som jeg ikke er i stand til å forholde meg til som kvinne.

Det er noe som jeg ikke er i stand til å forholde meg til som mor. Det er noe som jeg ikke er i stand til å forholde meg til som ektefelle. Det er noe som jeg ikke er i stand til å forholde meg til som menneske.

Det er noe som jeg ikke er i stand til å forholde meg til som jeg er i stand til å forholde meg til som jeg er i stand til å forholde meg til som jeg

Med den nye kvinnebevegelsen trenger nye tema seg fram i kategorien "kvinnesak", men nedgangen fortsetter og på 1970-tallet er bare 11 prosent av artiklene innen denne kategorien. "Nå kommer unge, sinte kvinner. Aggressive Rødstrømper på marsj fremover", utbasunerer Mathilde Oftedal Broch i en artikkel om den nye kvinnebevegelsen i USA (Vi og Våre 4. april 1970). Oftedal Broch er ikke synlig begeistret for de nye representantene for kvinnebevegelsen, som hun beskriver som mannshatere. "Og de kan komme hit", advarer hun, og skriver videre: "Lykke bringer de neppe, verken for kvinner eller menn". Da er det mer begeistring å merke hos den unge feministen Sigrid Grønstøl som rapporterer om den nye kvinnebevegelsen i England (Vi og Våre 26. februar 1972). Artikkelen "Nyfeminister ser seg selv" gjengir en reportasje fra *The New York Times* fra et bevisstgjøringsmøte om arbeid hos nyfeministene (Vi og Våre 26. juni 1972). "Gjennom bevisstgjøring blir felles skjebne felles sak og ikke privat ulykke", slår artikkelen fast.

Ingen av disse tre artiklene om den nye kvinnebevegelsen er skrevet av Ruth Thomsen. Kanskje er det symptomatisk? Thomsen har sin bakgrunn i den "gamle" kvinnebevegelsen, og føler seg ikke helt hjemme blant de unge kvinnene i den "nye" bevegelsen (Int. Thomsen 2004). Men hun er seg sitt kvinnepolitiske ansvar bevisst, og slipper den nye bevegelsen til i spaltene. For første gang på Vi og Våre finner vi en artikkel som argumenterer mot en av Thomsens gamle hjertesaker, "Deltid i lavtlønnsgruppe er ingen vei til likestilling" (Vi og Våre 28. august 1971). Kvinnesaksforeningen har vært motstander av deltidsarbeid for kvinner i flere tiår, men først nå kommer motstanden fram på Vi og Våre. I et intervju sier sosiologen Harriet Holter at kvinnene ikke skal være arbeidskraftreserve og at likestilling på menns premisser er intet verd. Ruth Thomsens datter Kari Thomsen argumenterer i en annen artikkel mot husmorlønn, slik forfatteren Alfred Hauge har foreslått. Hun mener det er både praktiske problem ved gjennomføringen og at en slik lønn vil binde kvinnen ytterligere til hjemmet (Vi og Våre 6. januar 1973). Ruth Thomsen har neppe vært enig med alle som gjennom årenes løp har uttalt seg på Vi og Våre, men det virker påfallende at kvinneorganisasjonene ikke har sluppet til med sitt syn i en viktig sak som retten til deltidsarbeid, som også har vært en av de store sakene på Vi og Våre gjennom flere tiår. At de slipper til nå, kan henge sammen med at de nye kvinneorganisasjonene har en helt annen agenda enn de gamle, og at det derfor føles naturlig for Ruth Thomsen også å slippe til gamle motstandere.

Artikkelen "Kvinner var Freuds "blinde punkt"" handler om Freuds teorier, om datidens kritikk og dagens feministiske kritikk (Vi og Våre 4. november 1972). "Enhver stor tenker har i det minste ett blindt punkt. Freuds var kvinner", heter det i artikkelen som er sakset fra *The New York Times*, og som representerer den feministiske teoriens inntog på Vi og Våre.

Vi har sett flere eksempler på at Ruth Thomsen hentet inspirasjon fra utlandet. Men det spørs om hun vet hvor tidlig ute hun er når hun setter på trykk artikkelen "Mot seksuell forfølgelse på arbeidsplassen. Kvinner i USA reiser opprørsfane på ny", hentet fra det amerikanske feministmagasinet *Ms*. Artikkelen handler om underordnede kvinner som er økonomisk avhengige av

jobben sin og som derfor må velge mellom å beholde jobben eller å gå med på den overordnede mannens tilnærmelser (Vi og Våre 14. januar 1978). På dette tidspunkt er det knapt noen i Norge som har satt ord på fenomenet – selv om mange kvinner nok har følt sexpress på kroppen også her til lands.

Et referat fra et møte i Stavanger Kvinnesakforening forteller om hvordan utenlandske eksperter ødelegger selvstendige kvinners livsmønster og status i u-land. Ved å henvende seg til menn på områder der kvinner tidligere har hatt ansvaret, for eksempel innen jordbruket, påtvinger ekspertene kvinnene et tradisjonelt rollemønster (Vi og Våre 22. april 1972). Gjennom alle år har Vi og Våre rapportert om kvinners kår i andre land, men ofte med et eksotisk fortegn. Her får vi for første gang beskrevet kvinners hverdag uten at annerledesgjøringen er det mest fremtredende. *Stavanger Aftenblad* har lange tradisjoner med reportasjevirksomhet fra misjonsmarkene, men også i den sammenheng er annerledesheten ofte blitt trukket fram (Eide 2002). Nå er det en annen tid, og både ekspertenes synder og gamle stammeritualer blir beskrevet uten omskrivinger. I "Blodig urett mot kvinner i Afrika", en artikkel fra *Win News*, blir omskjæring av kvinner for første gang omtalt på Vi og Våre (Vi og Våre 6. mai 1978). Omskjæringen blir beskrevet i direkte ordelag. Leserne får vite bakgrunnen for ritualet og hvordan det skjer, samt hvilke konsekvenser det har for kvinnene. FN blir kritisert for sin unnfallenhet, mens Norge roses for et forslag om å ta saken opp med de aktuelle landene.

Med så mange nye tema innen kategorien "kvinnesak", skulle man kanskje tro at de gikk på bekostning av de "gamle" sakene, mange av dem Ruth Thomsens kjepphester. Det ser ikke ut til å være tilfellet. Hun skriver fortsatt om kvinner i uvanlige yrker – som for eksempel klokkeren, som mener kvinner burde stille opp for kvinnelige prester (Vi og Våre 2. mai 1970). "Arbeidslivet trenger flere kvinner", er tittelen til en artikkel om at "Industrien tilbyr variert arbeidstid" (Vi og Våre 17. oktober 1970). Her får vi ytterligere en påminnelse om at kvinnene er ønsket også utenfor hjemmets fire vegger. Heller ikke i dette tiåret slipper kvinnene unna påminnelsen om å stemme inn kvinner i styre og stell. "Kvinner må kumulere mer" heter det før kommunevalget i 1971 (Vi og Våre 18. september 1971). Fire år senere ber Vi og Våre leserne sine "Kryss kvinner inn i kommunestyrene" (Vi og Våre 6. september 1975). Foran det siste kommunevalget på 1970-tallet er budskapet ikke til å ta feil av: "Skap et kvinnelig politisk miljø. Menn er blitt stemt inn i alle år fordi de er menn. Nå må kvinner bli med og bestemme over den hverdag de lever i, sier Grethe Vernø i Norske kvinners Nasjonalråd" (Vi og Våre 8. september 1979). I 1979 øker kvinneandelen i kommunestyrene til 22,8 prosent.

Et av de siste oppslagene på Vi og våre i kategorien "kvinnesak" før Ruth Thomsen overlater stafettpinnen til datteren Kari Thomsen, er oppslaget på kvinnedagen: "Kvinner for fred. Den største bevegelsen kvinnesaken har akkurat nå er den nordiske protestaksjonen mot krig og opprustning" (Vi og Våre 8. mars 1980). Dermed kan vi kanskje si at sirkelen er sluttet med et tema som engasjerte Ruth Thomsen hele livet, og som hun skrev engasjert om på Vi og Våre i nesten 50 år. Ved siden av nye bevegelser og nye tema, holdt hun

samtidig fast ved de gamle. Også det hun så som et av de viktigste: Fred på jord.

7. Konklusjon

7.1 Journalistrollen

Om kvinnerollen var under press og diskusjon på 1930-tallet, kan man neppe si det samme om journalistrollen. Da Norsk Presseforbunds Journalistgruppe ble etablert i 1931, var gruppens oppgave først og fremst å ivareta medlemmens økonomiske og faglige interesser (Ottosen 1996:109). Spørsmålet om å etablere en norsk journalistutdanning hadde vært oppe på et nordisk pressemøte i Malmø allerede i 1926, uten at det kom noe ut av det (Ibid:262). Først i 1951 fikk Norge sin første fagutdanning for journalister gjennom etableringen av Journalistakademiet i Oslo (Ibid:263).

Profesjonaliseringsdebatten var altså knapt nok i gang da Ruth Thomsen begynte som journalist, og journalistene som etablerte seg i første halvdel av det 20. århundre måtte finne sin rolle innen journalistikken på egenhånd. Det gjaldt ikke minst for de kvinnelige journalistene, som manglet forbilder også blant sitt eget kjønn.

I det tiåret Ruth Thomsen etablerte seg som journalist, ble radioen allemannseie i Norge. I 1930 fantes det 77.000 radiolisenser i Norge, og det bodde 2,8 millioner mennesker i landet. I 1940 var antallet lisenser nesten seks ganger så stort – 424.000.[37] Nå var folketallet økt til nesten tre millioner. Med én lisens per hushold, betyr det at bortimot en halv million husstander hadde radio da krigen brøt ut. Folkeopplysningstanken avspeilte seg sterkt i programtilbudet. Det gjorde den også i mye av stoffet i avisene generelt, og på Vi og Våre spesielt.

Ruth Thomsen ble også først og fremst folkeopplyser som journalist. Margareta Melin-Higgins kaller dette yrkesidealet for *pedagogen* (Melin-Higgins 1996:45). Pedagogen er *kunnskapsrik, engasjert* og *empatisk*. Hun vil lære bort det hun kan, og som hun synes er viktig, til dem som ikke kan så mye (Ibid:45). *Kunnskapen* kommer tydelig fram når Vi og Våre vil opplyse, som i artikkelen "Hvor får vi vitaminer fra om vinteren?" (Vi og Våre 10. november 1934). Her forteller "Husmor" om ansvaret husmødrene har for et sunt kosthold og om hvordan de kan utnytte grønnsakene slik at vitaminene holder seg gjennom vinterhalvåret. "Ernæring" er også en av de kategoriene der opplysningstanken står sterkest på Vi og Våre gjennom hele Ruth Thomsens redaktørtid.

Engasjementet kommer fram i svært ulike artikler, men innen de fleste kategoriene, og spesielt i de tilfellene der Thomsen åpner for diskusjon i spaltene på Vi og Våre. Hun var ikke redd for å ta opp kontroversielle problem, og ble tidlig regnet som en radikal kvinnesakskvinne (Int. Aadnøy 2004). I "Ukens problem" på Vi og Våre 26. februar 1938 spør hun: "Hvorfor stiger antallet skilsmisser? 10 kroner for beste innlegg. 5 kroner for innlegg som blir offentliggjort". På denne tiden var skilsmisser temmelig uvanlig, og slett ikke så akseptert som i dag. To uker senere svarer leserne i artikkelen "Hvorfor så

[37] SSBs historiske statistikk "NRK – lisenser, sendetid og sysselsatte", samt befolkningsstatistikken.

mange skilsmisser? Hvordan skal vi leve lykkelig til døden skiller oss ad? En skal leve og la leve, tilgi, smile og være glad" (Vi og Våre 12. mars 1938). Oppsummering av lesernes syn får vi den påfølgende uken: "Hun trenger trygghetsfølelse – han må gi faderskapets glede den rette plass" (Vi og Våre 19. mars 1938).

Artikler i kategorien "kvinnesak" avspeiler også ofte engasjementet. "Likestilling med særrettigheter?" spør redaktøren og krever rett til deltidsarbeid for yrkeskvinner (Vi og Våre 15. mai 1953). Begrepet kampanjejournalistikk var lite brukt i Ruth Thomsens journalisttid. Ikke dermed sagt at det ikke eksisterte, for det finnes flere eksempler på at Thomsens engasjement resulterte i det vi i dag ville karakterisert som kampanjejournalistikk på Vi og Våre. Kampen for retten til deltidsarbeid er et slikt eksempel, de mange oppfordringene om å få kvinnene til å stemme på kvinner, et annet. Slike kampanjer representerte tilsynelatende intet problem. Partipressen var fortsatt temmelig utbredt i de fleste av Thomsens journalistår. Det ble derfor trolig sett på som helt legitimt å drive fram politiske saker, som de ovennevnte, også på en side som Vi og Våre. Når engasjementet dominerer i journalistikken hennes, finner vi også spor av det journalistiske yrkesidealet talerøret, som jeg diskuterer senere i dette kapitlet.

Empatien hos journalisten Ruth Thomsen viser seg på mange områder, enten hun skildrer hushjelpenes og bondekvinnenes harde og lange arbeidsdager, eller omsorgssvikt overfor barn og unge. En liten nyhetsartikkel forteller at "Hun har bare sig selv å stole på. Måtte enkeklubben i Stavanger med tiden skaffe samfundets stebarn levelige kår" (Vi og Våre 8. august 1936). Artikkelen forteller om den nystartede enkeklubben, som i første omgang skal hjelpe enker som er dårlig stilt, men som også har et langsiktig mål om å få til en enkepensjon. I artikkelen "Samfunnet ber om åpne hjem for barn i en krisesituasjon. Og for et sted å være nå i sommerferien" reflekterer R.T. rundt barns behov for tilhørighet (Vi og Våre 17. juni 1972). Hun intervjuer leder for fosterhjemssentralen om behovet for fosterhjem og hva det betyr for barna, og besøker en fosterhjemsfamilie. Ruth Thomsens sosiale sinnelag bunnet trolig i en genuin interesse for mennesker, men også *Stavanger Aftenblad* hadde, og har, lange tradisjoner for å ta opp sosiale spørsmål. Her faller Thomsens interesser sammen med avisens på en helt annen måte enn for eksempel når hun bedriver kvinnesak, der hennes ettermæle er at hun var langt mer radikal enn avisen.[38] I kvinnesaksspørsmål ser vi også tydelige spor etter talerøret. Men hennes kunnskaper, hennes engasjement og empatiske evner gjorde henne i alle år først og fremst til en pedagog i utøvelsen av journalistrollen.

I mitt materiale finnes ingen spor av det journalistiske yrkesidealet *sporhunden*. Det henger trolig sammen med at den undersøkende sjangeren aldri var særlig framtredende på Vi og Våre i Ruth Thomsens redaktørtid, sannsynligvis fordi hun ikke hadde tid til å grave og fordype seg i en problemstilling over lengre tid. Ofte hadde hun nok med å få fylt Vi og Våre hver uke.

---

[38] Dette er oppfatningen til flere av hennes kolleger i Aftenbladet som jeg har snakket med, blant annet Alf Aadnøy.

Det journalistiske yrkesidealet *håndverkeren* er noe oftere representert på Vi og Våre. Kanskje ser vi spor av henne når hun klipper stoff fra andre aviser og blader, for eksempel i artikkelen "Gi barna en sjanse til å spille piano", som er hentet fra ukebladet Urd (Vi og Vår 30. november 1935). Et kjennetegn ved håndverkeren er at hun snekrer sammen artiklene på hurtigste og smidigste måte, gjerne basert på pressemeldinger (Melin-Higgins 1996:46). Men kan gjengivelse av en artikkel fra et annet medium sammenliknes med å snekre artikler basert på pressemeldinger? I det siste tilfellet må journalisten trolig legge ned mer arbeid i sammensnekringen enn når artikkelen settes inn mer eller mindre i sin helhet. Samtidig kan man si at å kunne vurdere hva som er interessant for leserne også handler om sortering og redigering, og dermed tilfredsstiller noen av kravene til håndverkeren.

Det journalistiske yrkesidealet *talerøret* har tilsynelatende ingen framtredende rolle på Vi og Våre. Melin-Higgins mener at talerøret skiller seg fra agitatoren ved at hun er politisk styrt og ved at hun blir brukt som politisk verktøy, av politiske krefter, for å nå publikum (Ibid:46). Men hva da med journalisters ønske om å være de svakes talerør? Er det da snakk om journalistisk passivitet og politisk styring? Noen ganger er kanskje journalistens beveggrunn for å tale de svakes sak politisk motivert, men at hun også skulle være politisk styrt, vil nok mange journalister protestere iherdig mot. Ruth Thomsen var utvilsomt et politisk menneske, men var hun også politisk styrt? Kunne ikke hennes sosiale samvittighet være drivkraften når hun talte på vegne av "den lille mann"? At Thomsen hadde en psykisk utviklingshemmet søster, medførte tidlig ansvar. Det er også sannsynlig at søsterens skjebne påvirket hennes sosiale sinnelag og interesse for sosiale spørsmål (Int. Thomsen 2004). Dersom det var den sosiale samvittigheten som drev Ruth Thomsen, blir Melin-Higgins's definisjon av det journalistiske yrkesidealet talerøret for snever. Engasjementet og empatien, som Melin-Higgins mener er karakteristisk for pedagogen, bør kanskje også inkluderes i en alternativ definisjon av talerøret? Disse egenskapene er i hvert fall fremtredende når Ruth Thomsens opptrer som talerør for de svake i samfunnet, som for eksempel i artikkelen "Fordøm ikke den enslige mor", som handler om enslige mødres situasjon økonomisk og sosialt (Vi og Våre 9. mars 1957).

Da "M.O.B."[39] intervjuet Lulli Lous om hva Venstre har gjort for boligsaken i Oslo, kan man nok si at det er Melin-Higgins tradisjonelle talerør som er i aksjon (Vi og Våre 10. oktober 1936). Artikkelen bringer en lang "skryteliste" over Venstres innsats for å bedre boligsituasjonen, noe som passer godt med at *Stavanger Aftenblad* var en Venstre-avis.

Men Ruth Thomsens bevissthet i forhold til å springe andres ærend som journalist taler også mot at hun og Vi og Våre fungerte som talerør for bestemte interesser. Hun innrømmet likevel at saker fra hennes eget parti Venstre og de organisasjonene hun var medlem i, havnet på Vi og Våre. "Men det var fordi de var av allmenn interesse, og ikke for å fremme mine forenings- eller partiinteresser". Når partier eller organisasjoner kommer til orde på Vi og Våre,

[39] Alice og Lars Oftedals datter, Mathilde Oftedal, som etter å ha inngått ekteskap også bar etternavnet Broch.

er det imidlertid først og fremst hennes eget parti og hennes egne organisasjoner. Det var heller ikke uvanlig i norsk presse i store deler av Ruth Thomsens aktive tid som journalist (Ottosen 1996).

Da både Rogaland Arbeiderparti og Rogaland Venstre hadde kvinner øverst på listene ved Stortingsvalget i 1965, oppfordret Vi og Våre leserne til å stemme på Venstres kandidat, uten å nevne at det fantes et alternativ i et annet parti (Vi og Våre 4. september 1965). Her er det muligens også snakk om en politisk styring av Ruth Thomsen fra avisens side. Om hun var klar over denne styringen, er mer usikkert, men hun var tross alt ansvarlig for hva som sto på Vi og Våre og må dermed også ta et selvstendig ansvar for sidens innhold. Kanskje kan man også si at dersom hun ble politisk styrt, så falt hennes interesser ofte sammen med interessene til dem som styrte henne.

Det kan også stilles spørsmål ved om ikke referatene fra foreningsmøtene gjorde Vi og Våre til talerør for kvinnesaksorganisasjonene. For selv om sakene var av "allmenn interesse", kunne de nok ha vært dekket både grundigere og mer spennende ved å velge en annen sjanger enn referatet. Men det var en enkel og tidsbesparende måte å skaffe stoff på, og i en travel hverdag var det også et vektig argument for redaktøren. Resultatet ble nok likevel at mange av leserne oppfattet henne som talerør for kvinnebevegelsen.

Det er altså ting som tyder på at Ruth Thomsen i enkelte tilfeller var et politisk styrt talerør, slik Melin-Higgins tradisjonelt definerer det. Men hun var *også* et engasjert og empatisk talerør for de svake i samfunnet.

7.2 Feminisert journalistikk

Avisenes kvinnesider generelt, og Vi og Våre spesielt, kan sees som forløpere til det vi i dag kaller *feminisert* journalistikk på noen områder, for eksempel med forbrukerstoffet. Gjennom hele sin redaktørtid valgte Ruth Thomsen temaene på Vi og Våre ut fra sine egne interesser. Hun regnet med at når hun interesserte seg for en sak, så gjorde også andre kvinner det (Int. Thomsen 2004). Bredden i temaene viser spennet i hennes interessefelt, men også at det lå i en ganske klar feminisert, og feministisk retning.[40]

Allerede på 1930-tallet finner vi artikler som henter tema fra intimsfæren, der datidens kvinner ofte befant seg. Når Vi og Våre bringer barnemishandling inn i det offentlige rom og offentlig diskuterer kvinners manglende selvtillit, vil nok mange si at dette er tidlige eksempler på feminisert journalistikk (Vi og Våre 17. desember 1938 og 27. juni 1936). Det samme gjelder artikkelen om hvilken betydning atmosfæren i hjemmet har for barns utvikling, og artikkelen om å undersøke brystene selv for å oppdage brystkreft (Vi og Våre 7. juli 1962 og 12. april 1980). Noen vil muligens innvende at det er få konkrete og navngitte eksempler i artiklene, altså lite "human interest", eller personifisering, som Liesbet van Zoonen mener er et av kjennetegnene ved feminisert journalistikk (van Zoonen 1998). Men for at journalistikken skal kalles feminisert, må ikke nødvendigvis alle dens kjennetegn være til stede.

[40] Feminisert henviser til "human interest", publikumsvennlighet og emosjonelle investeringer, mens feministisk er agitasjon for en feministisk ideologi.

Mye av det vi i dag regner som en naturlig del av det offentlige rom, for eksempel seksualundervisning, hørte tidligere hjemme i intimsfæren. I artikkelen "Nødvendigheten av seksualundervisningen. "Når foreldre ikke forstår sitt ansvar, må skolen ta saken i sin hånd"" argumenterer Vi og Våre for seksualundervisning i skolen, og begrunner det med at man da kan få redusert kjønnssykdommer og antall tenåringsmødre (Vi og Våre 20. mai 1939. Denne type tema var ikke daglig kost i det offentlige rommet i 1939. Da kan vi muligens si at feminiseringen i dagens medier slett ikke er noen ny foreteelse, men en videreføring av det arbeidet Ruth Thomsen (og andre foregangskvinner) påbegynte for nesten 70 år siden. Gjennom en generell feminisering av journalistikken, ikke bare på kvinnesidene, har kanskje kvinnene fått en større adgang til det universelle stoffet og ikke bare det spesielle på kvinnesidene.

Kartleggingen av stoffkategoriene på Vi og Våre viser at det helt fra starten av finnes et sterkt innslag av forbrukerstoff, som er en stoffkategori som ofte er knyttet til feminisering av journalistikken. I motsetning til dagens forbrukerstoff, var artiklene på Vi og Våre oftest ren folkeopplysning om varer eller tjenester som skulle gjøre hverdagen lettere for folk flest. Dagens forbrukerstoff har mye større preg av konsum- og du-journalistikk,[41] en sjanger som i liten grad finnes på Vi og Våre i perioden 1934 til 1980.

70 år etter at Ruth Thomsen første gang satte sitt preg på Vi og Våre, har tendensen med forbrukerstoff spredd seg også til andre sider, både i *Stavanger Aftenblad* og i andre aviser. Spørsmålet nå er hvor lenge det vil ta før forbrukerstoffet blir det dominerende stoffområdet, og hvilke konsekvenser det får? Når raske medier som radio, fjernsyn og nettaviser tar over stadig mer av nyhetsformidlingen, er det neppe usannsynlig at forbrukerstoff, ved siden av kommentarer og bakgrunnsstoff, blir hovedingrediensene i framtidens aviser. Jo Bech-Karlsen mener det har sneket seg inn en konsumentholdning i all journalistikk – fra kulturstoff til nyheter, og at serviceidealet synes å bli den nye journalistikkens bærende filosofi (Bech-Karlsen 1996:67).

Selv om det verken ble forsket på feminisering av pressen, eller sagt høyt den gang Ruth Thomsen redigerte Vi og Våre, så tenkte nok mange mannlige journalister og redaktører den gang at stoff om og for kvinner burde plasseres på egne sider. Som tidligere diskutert, kan dette ses på som en form for usynliggjøring av kvinnestoffet. Det kan også sees som en form for feminisering å særbehandle stoff om og for kvinner og plassere det på en egen side. Ved å samle stoffet på én side, blir det kanskje også mer ufarliggjort, siden det da både er lettere å finne for de spesielt interesserte og lettere å hoppe over for dem som ikke er interessert. Man kan ikke se bort fra at det også var en mulig strategi fra (den mannlige) redaksjonsledelsens side.

Om strategien lyktes? I 1989 ble Ruth Thomsen tildelt Stavanger kommunes likestillingspris. I takketalen uttrykte hun glede over å få prisen i en alder "hvor [en] stundevis spør seg selv om en nå har brukt seg selv på en

[41] "Du-journalistikken" er et eksempel på det Jo Bech-Karlsen kaller "konsumentholdning" i måten å henvende seg til publikum på, der publikum ikke lenger ses som samfunnsborgere men som konsumenter (Bech-Karlsen 1996:67).

meningsfylt måte".[42] Om sitt arbeid med Vi og Våre sa hun: "Likestillingskampen har for meg vært meningsfull helt siden jeg var ung jente og begynte å se og føle mange av de meningsløse ulikheter som stengte for kvinners utvikling til friere mennesker. Og var så heldig å få en skanse å stå på slik en presse kan være i en kampsituasjon". Selv om hun ikke alltid følte at "skansen" fikk den framtredende plassen den fortjente, er det intet i takketalen som taler for at Ruth Thomsen opplevde at hun eller stoffet hennes ble usynliggjort.

7.3 Mykt eller hardt stoff?

Hvis vi betrakter Vi og Våre som *Aftenbladets* alibi når det gjelder kvinnestoff, er det allerede i utgangspunktet lite sannsynlig at "den maskuline journalistkulturen" vil fortrenge kvinnelige vurderinger som for eksempel empati og hensyn (Zilliacus-Tikkanen 1997). Men vi finner også her tydelige tegn på kjønnets betydning i kampen om spalteplass for det myke eller det harde stoffet. Mot normalt er det her en kvinne som bestemmer hva som får plass på siden, og det kan da være rimelig å anta at det stoffet som tradisjonelt har appellert til kvinnene får forrang foran tema som primært interesserer menn, eller begge kjønn like mye.

Et viktig skille i journalistikken har tradisjonelt gått ved mannlige journalisters hang til harde nyheter og kvinnenes preferanse for myke saker (Zilliacus-Tikkanen 1996). Sett i det perspektivet, blir harde og myke nyheter ofte en parallell til mannlig og kvinnelig, og en feminisering slik som Elisabeth Eide og Berit von der Lippe tidligere var inne på i diskusjonen i Dagens Næringsliv og Klassekampen vinteren 2003/2004.

Vi og Våre kan altså være et tidlig eksempel på feminisert journalistikk, der de myke sakene dominerer, men der også den mer politiske kategorien "kvinnesak" står sterkt gjennom hele perioden. Med tanke på sidens målgruppe, er *det* knapt noen overraskelse. Men at det harde stoffet, som innbefatter kategoriene "politikk" og "kvinnesak", er så pass sterkt representert på en kvinneside, er nok mer uvanlig. Et eksempel på dette kan være artikkelen om Alva Myrdals innsats på nedrustningskonferansen, et annet artikkelen om Amnesty-rapporten som viser at kvinner i fengsel er spesielt utsatt for overgrep og fornedrelse (Vi og Våre 16. november 1968 og 1. oktober 1977). Undersøkelser av kvinnesider både i USA og i Sverige viser at det myke stoffet hadde en langt sterkere posisjon der enn tilfellet er på Vi og Våre (Tuchman 1978; Lundgren 2002). En mulig forklaring til at Vi og Våre avviker på dette området, kan være Ruth Thomsens klare programerklæring da hun tok over som redaktør i 1934: "Å frigjøre både menn og kvinner slik at de ble likestilte på alle områder". For å nå det målet kunne hun ikke bare forholde seg til det tradisjonelt myke stoffet, noe kategoriseringen av hovedartiklene bekrefter. Dagens debatt om feminisering av journalistikken, om mykt og hardt stoff, virker mange ganger ganske historieløs. Noen av debattantene synes å ha glemt

[42] Hentet fra Ruth Thomsens manuskript til takketalen.

det som faktisk skjedde på Vi og Våre og andre kvinnesider fra første halvdel av 20-århundre og framover: Det som tidligere ble betraktet som hjemmehørende i privatsfæren, for eksempel kvinnemishandling og prevensjon, ble løftet fram i offentligheten, først på kvinnesidene og senere også på avisenes øvrige sider.

Gaye Tuchman finner det vanskelig å skille mellom harde og myke nyheter, særlig når nyhetsjournalistene selv definerer harde nyheter som viktige og myke som interessante (Tuchman 1978:47). Hun mener problemet er at det ofte er umulig å avgjøre om noe er viktig, interessant eller begge deler. Dermed kan en hendelse bli presentert både som hard og myk i ulike medier. Spørsmålet er om Tuchmans innvending er relevant når det gjelder stoffet på Vi og Våre. Som analysen viser, fantes det både hardt og mykt stoff på sidene, både etter den "gamle" og den "nye" definisjonen (Zilliacus-Tikkanen 1996). Det er neppe avgjørende, verken for sidens eller avisens redaktør, om stoffet blir definert som det ene eller det andre. Det sentrale er ikke hvilke merkelapper det får, men at stoffet som blir presentert er aktuelt stoff om eller for kvinner, og at det er viktig *og* interessant for dem. Dermed blir skillet mannlig og kvinnelig viktigere enn mykt og hardt. Det skillet er heller ikke entydig, slik tidligere drøftinger har vist.

Men på Vi og Våre er heller ikke dette en regel uten unntak. Det kan henge sammen med at Ruth Thomsen også var inkluderende, at hun også ville nå mannlige lesere. Hun sa selv at med årene fikk hun også henvendelser fra menn som sa de leste Vi og Våre. Dette har ikke vært mulig å få bekreftet for eksempel i form av leserbrev, men det er liten grunn til å betvile Thomsens ord. Slik hun belyste mannsrollen og hvordan gutter burde oppdras, vitner om at hun var opptatt også av deres situasjon. Det vil være å gå for langt å si at Ruth Thomsen ofte var kjønnsoverskridende i det hun skrev, men kanskje er det nettopp det hun er når hun 1939 stiller spørsmål ved at bare gutter får sløydundervisning, mens bare jenter får husstellundervisning? (Vi og Våre 10. juli 1939). Her beskriver hun hvordan hun vil at verden skal være, men slik den ennå ikke er. Det var trolig, den gang, et helt utenkelig scenario for mange: Skal jentene innta sløydsalene? Og hva har nå guttene på skolekjøkkenet å gjøre? Ved å påpeke urettferdighet og manglende likestilling mellom kjønnene, kunne Ruth Thomsens journalistikk også være kjønnsoverskridende i en tid da kjønnsrollene var enda klarere definert og mer segregert enn de er i dag.

7.4 Den implisitte leseren

"Alle" jeg har snakket med sier at Ruth Thomsen var forut for sin tid. Samtidig forbinder mange Vi og Våre med tradisjonelt praktisk stoff om hus og hjem. Hvordan kan dette henge i hop? Hvem henvendte hun seg egentlig til? Den tradisjonelle husmoren med interesse for praktiske råd om hus og hjem, eller kvinnesakskvinnen som ønsker å endre samfunnet og gjøre verden til et bedre sted både for kvinner og menn?

Stilt overfor spørsmålet, ville Ruth Thomsen trolig "tatt en Ole Brumm" og svart: "Begge deler". For henne var det ikke et enten eller, slik tilfellet lenge

var på kvinnesidene i USA (Tuchman 1978). På Vi og Våre fikk Thomsen mulighet til å ta inn det hun syntes var viktig, enten det gjaldt matoppskrifter, ernæringsråd, kvinnesak eller politikk. Hun aksepterte ikke at kvinners interessefelt begrenset seg til hus og hjem, og ville at dette skulle avspeile seg på Vi og Våre. Samtidig regnet hun med at hennes medsøstre leste også andre deler av avisen for å holde seg oppdatert. Det var også et av hennes argument for å samle stoff for og om kvinner på én side: De skulle være like sikre på å finne det spesifikke kvinnestoffet på Vi og Våre, som de skulle være på at de ikke ville finne det på avisens øvrige sider.

Det er en mulig årsak til at lesernes oppfatning av Vi og Våre spriker. Her fantes det typiske hus og hjem-stoffet myntet på husmoren, men her var også kvinnesaksstoff som utfordret leseren til å tenke i nye baner. Ut fra tankegangen at noen er mødre, noen er yrkeskvinner, men alle er husmødre, klarte Ruth Thomsen å tilgodese alle de ulike kvinnerollene uten at noen følte seg forfordelt. Lesernes reaksjoner kunne ved flere anledninger være kritiske til enkeltartikler på Vi og Våre, men det synes å være bred enighet om at her skulle være noe for enhver smak.

De som hadde grunn til å klage, gjorde det ikke. Arbeiderklassens kvinner, de enslige mødrene eller andre som ikke hørte til middelklassen. Som tidligere vist, var det først og fremst middelklassens interesser og verdier som ble formidlet på Vi og Våre. Det er også mulig at arbeiderklassens kvinner ikke leste Vi og Våre spesielt, eller *Stavanger Aftenblad* generelt. I hele Ruth Thomsens redaktørtid fantes også en arbeiderpartiavis i Stavanger – *1.mai* (senere *Rogalands Avis).* Dersom arbeiderkvinnene, eller deres menn, abonnerte på en avis, var det trolig mindre sannsynlig at det var *Stavanger Aftenblad* enn at det var arbeiderpartiavisen, i hvert fall i de første tiårene da klasseskillene var tydeligst. Tausheten fra disse kvinnene kan altså rett og slett skyldes at de ikke leste *Aftenbladet* og derfor heller ikke etterlyste den type stoff som manglet og som ville vært viktig for kvinner i arbeiderklassen.

Dersom Ruth Thomsen i dag skulle sammenfattet hva hun trodde hun hadde betydd for sine lesere, ville hun muligens plukket fram et ark fra sine gjemmer. Der har hun skrevet ned et avsnitt fra Olga Stokkes artikkel "Kampen inn i et nytt århundre", som avrunder århundret som har revolusjonert norske kvinners rettigheter og muligheter (Aftenposten 18.november 1999). Hun har selv streket under: "1900-tallets kvinneforkjempere pløyde og sådde slik at dagens unge kvinner kan høste – ingen god avling uten gjødsel".

En bedre karakteristikk av arven etter Ruth Thomsen på Vi og Våre-sidene i *Stavanger Aftenblad* skal man lete lenge etter.

Litteratur

Arrhenius, Sara (1999): *En ekte kvinne. En kritikk av den nye biologismen.* Spartacus Forlag, Oslo

Avdem, Anna Jorunn (2001): *Husmorparadiset.* Det Norske Samlaget, Oslo

Bech-Karlsen, Jo (1996): *Ubehaget i journalistikken.* Forum, Oslo

Bech-Karlsen, Jo (2000): *Reportasjen.* Universitetsforlaget, Oslo

Berger, Margareta (1977): *Pennskaft. Kvinnliga journalister i svensk dagspress 1690-1975.* P.A.Norstedt & Söners förlag, Stockholm

Bjørnsen, Gunn (2003): *Journalister i støpeskjeen? Om holdninger til yrke og utdanning blant journaliststudentene i Volda og Oslo.* HiO-rapport 2003 nr.23, Høgskolen i Oslo

Blom, Ida og Sogner, Sølvi (red.) (1999): *Med kjønnsperspektiv på norsk historie. Fra vikingtid til 2000-årsskiftet.* Cappelen akademiske forlag, Oslo

Brettell, Caroline B. (1999): *Writing against the Wind. A Mother's Life History.* Scholarly Resources Inc., Wilmington, Delaware

Butler, Judith [1990] (1999): *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity.* Routledge, New York

Carter, Cynthia m.fl. (red.) (1998): *News, Gender and Power.* Routledge, London and New York

Cavling, Ole (1928): *Journalistikk. Kortfattet vejledning i moderne journalistikk.* Gyldendalske Boghandel Nordisk Forlag, København

Eide, Elisabeth (1991): *Kvinnebildet i norsk dagspresse ved inngangen til 1990-årene – og journalistenes bilde.* Forskningsrapport nr.6, Norsk journalisthøgskole, Oslo

Eide, Elisabeth (red.) (2000): *Narrespeil. Kjønn, sex og medier.* Høyskoleforlaget, Kristiansand

Eide, Elisabeth (2002): *"Down there" and "up here". "Europe's Others" in Norwegian feature stories.* Unipub AS, Oslo

Eide, Elisabeth og Von der Lippe, Berit (2004): "Å lese medier med kjønnsbriller", i Von der Lippe, Berit (red.): *Medier, politikk og samfunn.* J.W.Cappelens forlag, Oslo

Fairclough, Norman (1995): *Media Discourse.* Arnold, London

Friedan, Betty (1967): *Myten om kvinnen.* Universitetsforlaget, Oslo

Geiger, Susan (1986): *Women's Life Histories: Method and Content.* Signs, volum 11, nr. 2

Hagemann, Gro og Krogstad, Anne (red.) (1994): *Høydeskrekk. Kvinner og offentlighet.* Ad Notam Gyldendal, Oslo

Heilbrun, Carolyn G. (1995): *The Education of a Woman. The Life of Gloria Steinem.* Ballantine Books, New York

Hjeltnes, Guri (1990): *Avisoppgjøret etter 1945.* H. Aschehoug & Co. (William Nygaard), Oslo

Hultén, Britt m.fl. (2000): *Pennskaft blir reporter. Sluttrapport av ett HSFR-prosjekt.* Skriftserien 2000:2, Journalistikk, medier och kommunikation, Stockholms universitet, Stockholm

Hultén, Britt (2001): *Massmedieretoriska mönster i journalistiken. Exempel från 30-tal till 90-tal.* I Svensk sakprosa nr.34, Institutionen för nordiska språk, Lunds universitet, Lund

Kjeldstadli, Knut (1985): "Motstand og matauk under 2.verdenskrig", i *Kvinnenes kulturhistorie*, bind 2, Universitetsforlaget, Oslo

Kjønn i media. Konferanserapport om utviklingen i mediene i et kjønnsperspektiv (1996). Likestillingsrådets publikasjonsserie, nr.6, Oslo

Kleberg, Madeleine (1999): *Skötsam kvinnosyn. Hem- och familjereportage i svensk TV åren 1956 – 1969.* Institutionen för journalistikk, medier och kommunikation, Stockholms universitet, Stockholm

Kvaale, Reidun (1984): *Et yrke å bli gammel i?* Institutt for journalistikk, Fredrikstad

Kvaale, Reidun (1986): *Kvinner i norsk presse gjennom 150 år.* Gyldendal Norsk Forlag, Oslo

Larsen, Vibeke (2000): "Ut av kjøkkenet – inn på sosial- og forbrukerstoff? Om kjønnspreget arbeidsdeling i redaksjonene" i Eide, Elisabeth (red.) (2000): *Narrespeil. Kjønn, sex og medier.* Høyskoleforlaget, Kristiansand.

Lorentzen, Jørgen og Sørdahl, Roger W. (red.) (1988): *Århundrets krønike.* J.W.Cappelens Forlag a.s., Oslo

Lundgren, Kristina (2002): *Solister i mångfalden. Signaturerna Bang, Maud och Attis och andra kvinnliga dagspressjournalister med utgångspunkt i 1930-talet.* Institutionen för journalistikk, medier och kommunikation, Stockholms universitet, Stockholm

McQuail, Denis (1987): *Mass communication theory. An introduction.* Sage Publications, London

Melin-Higgins, Margareta (1996): *Pedagoger och spårhundar. En studie av svenska journalisters yrkesideal.* Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet, Gøteborg

Moi, Toril (1994): "Att erövra Bourdieu", i Kvinnovetenskaplig tidsskrift nr.1/94

Moi, Toril (1998): *Hva er en kvinne? Kjønn og kropp i feministisk teori.* Gyldendal Norsk Forlag, Oslo

Molaug, Ingvar m.fl. (1968): *Det siste ord blir aldri sagt. Tre enere og en avis.* J.W.Cappelens forlag, Oslo

Mühleisen, Wenche (2003): "Nå teller vi kjønn igjen", *Klassekampen 23.desember 2003*

Ney, Birgitta (red.) (1998): *Kraftfält. Forskning om kön och journalistik.* Skriftserien 1998:1, Institutionen för journalistikk, medier och kommunikation, Stockholms universitet, Stockholm

Nørgaard, Lise (1993): *De sendte en dame. Erindringer 2.* Gyldendals Paperbacks, København

Ottosen, Rune (1996): *Fra fjørpenn til internett. Journalister i organisasjon og samfunn.* H. Aschehoug & Co (W. Nygaard), Oslo

Roalsø, Else-Beth (2002): *Kvinnesak eller kvinnesaker? Analyse av Vi og våre-sidene i Stavanger Aftenblad i 1951 og 1959.* Semesteroppgave hovedfag i journalistikk, IMK, Universitetet i Oslo

Rosenlund, Lennart (1991): "Om smak og behag", Tidvise skrifter nr.4, Høgskolesenteret i Rogaland, Stavanger

Skjelbred, Ann Helene Bolstad (1972): *Uren og hedning: barselkvinnen i norsk folketradisjon.* Universitetsforlaget, Bergen

Sköld, Gullan (1998): *Från moder till samhällsvarelse. Vardagskvinnor och kvinnovardag från femtiotal till nittiotal i familjtidningen Året Runt.*

Institutionen för Journalistikk, Medier och Kommunikation, Stockholms Universitet, Stockholm

Slapgard, Sigrun (2002): *Krigens penn: ein biografi om Lise Lindbæk.* Gyldendal, Oslo

Stahl, Knut (1964): *De lange årene 1940-1945*, Stabenfeldt Forlag, Stavanger

Steinem, Gloria (1983): *Outrageous Acts and Everyday Rebellions.* Holt, Rinehart and Winston, New York

Stål, Margareta (2002): *Signaturen Bansai. Ester Blenda Nordström. Pennskaft och reporter på det tidiga 1900-talet.* Institutionen för journalistikk och kommunikation, Göteborgs universitet, Göteborg

Thomsen, Ruth (1953): ""Fra kvindernes leir" til "Vi og Våre". Skaff noe damestoff, sa lord Northcliffe og la grunnen til sin karriere som bladkonge", *Stavanger Aftenblad 29.august 1953*

Tuchman, Gaye (red.m.fl.) (1978): *Hearth & Home. Images of Women in the Mass Media.* Oxford University Press, New York

Van Zoonen, Liesbet (1994): *Feminist Media Studies.* Sage Publications, London

Van Zoonen, Liesbet (1998): "One of the girls?" I Carter, Cynthia m.fl. (red.) (1998): *News, Gender and Power.* Routledge, London and New York

Vold, Karin Beate (1985): "Kvinnen og Tiden", I *Kvinnenes kulturhistorie.* Universitetsforlaget, Oslo

Wasberg, Gunnar Christie (1960): *Aftenposten I hundre år 1820-1920.* Chr. Schibsteds Forlag, Oslo

Wiig, Birgit (1984): *Kvinner selv. Den skjulte Norgeshistorien fra vår nære fortid.* J.W.Cappelens Forlag, Oslo

Wright, Hilde og Østrem, Veslemøy (1994): *Kvinnesider i VG og Dagbladet.* Semesteroppgave Norsk journalisthøgskole, Oslo

Zilliacus-Tikkanen, Henrika (1997): *Journalistikens essens i ett könsperspektiv.* Rundradions Jämställdhetskommitté, Helsingfors

Østbye, Helge m.fl. (2002): *Metodebok for mediefag.* Fagbokforlaget, Bergen

Aadnøy, Alf (1993): *Avisen og menneskene. Stavanger Aftenblad 100 år*. Paul T. Dreyers Forlag, Stavanger

Vedlegg:

Skjema for registrering av hovedartikler
Hovedoppslag VI OG VÅRE-sidene
År: 1934
Måned: Desember

Dato	Tittel	Innhold	Kategori
01.12.34	Hvor skal vi kvinner få selvtilliten fra? En ung pike har ordet	Omtalen av kvinner må endres, slik at kvinner får et verd i seg selv fra barnsben av.	kvinnesak
08.12.34	Tåler De kritikk av Deres barn? En far forteller om den kritikk han fikk av sin sønn, hvordan han tok den og hvorledes resultatet ble.	Om en sønn som påpekte farens inkonsekvente holdning til ulike ting, med én regel for ham en annen for barna. Familieråd, på farens initiativ, reulterte i større forståelse og "vi var ikke lenger to partier, foreldre og barn, men vi var kamerater"	foreldre/barn
15.12.34	Er vi overutdannet?	Gjengivelse av gammelt foredrag av professor Lehman om "Ungdommens overutdannelse og åndelige underernæring". Piker må få skoler hvor "den unge pike kan få næring til å fylle alle sine naturlige oppgaver, for dem som vil dette, vel å merke"	utdanning
22.12.34	Fred på jorden	En oppsummering av tilstanden i Europa, med oppfordring til å tenke seg at grensene ble fjernet og at alle ble en nasjon – da ble det også fred	politikk
29.12.34	Tåler De kritikk av Deres barn?	En lærer svarer på tidligere utfordring om barneoppdragelse og mener foreldre bør opptre så korrekt som mulig, slik at de ikke må innrømme for ofte at barna har rett i sin kritikk av dem. Da svekkes autoriteten	foreldre/barn

Intervju med Ruth Thomsen 16. oktober 2002

Hvilket bilde hadde du av kvinnens stilling i samfunnet på 50-tallet?

- Min mor var en av de får kvinnene i hennes generasjon som hadde fått seg en utdanning. Hun hadde tatt telegrafskolen. Det, sammen med hennes engasjement i Sanitetskvinnene (og kanskje Hjemmenes Vel), gjorde at hun fremsto som en mer moderne kvinne enn mange andre på den tiden.

Mine venninner misunte for eksempel meg for at jeg visste hva menstruasjon var før jeg fikk den. Det hadde mor fortalt meg. Samtidig var hun også en tradisjonell husmor, som mange andre. Min bakgrunn har nok gjort at mitt syn på kvinnen er ganske vidt, også på 50-tallet. Jeg så henne både som yrkeskvinne (selv om de kvinnene var i mindretall), som mor og husmor.

Hva var din tanke med Vi og Våre-sidene?

- Jeg hadde et stort ønske: Å frigjøre både menn og kvinner slik at de blir likestilte på alle områder. Det var også mitt hovedmål med Vi og Våre.

Hvem var målgruppen for disse sidene? Gjorde du noe for å nå både menn og kvinner – for eksempel ved å nøytralisere stoffet?

- Alle kvinner. Yrkeskvinner og husmødre, unge og eldre, jeg prøvde å favne alle. Jeg bare måtte gjøre kvinnene litt mer frigjorte. Og det gjaldt alle – uansett stilling og stand. Dermed både henvendte jeg meg primært til kvinnene og valgte ut stoff som jeg trodde ville interessere. Men jeg vet også at mange menn leste siden min. Det har jeg fått vite senere av leserne.

50-tallet var det tiåret da de fleste kvinner var husmødre i landet vårt uavhengig av hvilken klasse de tilhørte. Var husmødrene en spesiell målgruppe?

- Husmødrene var en målgruppe fordi de var kvinner. Jeg henvendte meg ikke spesielt til dem, men det kan kanskje se sånn ut når det også finnes mye praktisk stoff på siden. De var imidlertid ikke en mer sentral målgruppe enn andre kvinner.

Hvorfor valgte du en egen side til dette stoffet? Hvorfor ikke heller la det inngå i avisens daglige spalter?

- Jeg var redd for at stoff om og til kvinner ville drukne eller redigeres bort dersom det skulle slåss om plassen ellers i avisen. Med én hel side hver uke visste jeg i hvert fall at stoffet kom på. Og jeg bestemte selv hva som skulle på. Haldis Stenhamar i Dagbladet hånte siden min, men jeg mente at den direkte kontakten til kvinnene var viktig. Der fikk kvinnene lese at impulser utenfra

var viktig, enten de var yrkeskvinner eller husmødre. Og jeg oppfordret dem til å lese - skjønnlitteratur, faglitteratur, aviser og tidsskrift.

Hvilke saker var spesielt viktige for deg å ta opp? Hva valgte du bort? Var det tema du absolutt ikke ville ta opp?

- Å få kvinnene med i debatten. Å få dem inn i politikken, få dem inn på listene ved valget, få dem til å bruke stemmeretten gjennom å kumulere og stemme inn kvinner. Mange kvinner kom inn i by-, kommune og herredsstyrene fordi de fikk så mange slengstemmer gjennom kumulering fra andre lister. Gjennom å fremholde hvor viktig det var å bruke stemmeretten, å være med for å bli hørt, vokste det også frem en selvbevisshet hos kvinnene.

Etter krigen var det stor bolignød, så boligbygging ble et annet viktig område på Vi og Våre-sidene. Jeg kritiserte arkitektene og boligbyggelaget for å tegne boliger med upraktiske løsninger. Det endte med at boligbyggelaget dannet et husmorråd som skulle bistå i forbindelse med utformingen av nye boliger.

Vi fikk gjennom mange praktiske løsninger på denne måten. For eksempel var arkitekten veldig stolt av et skap han hadde laget, der strykebrettet var innfelt og kunne vippes ut eller inn etter behov. Problemet var bare at kontakten var plassert på en slik måte at strykingen måtte foregå med venstre hånd. Slike ting ble fikset etter at vi hadde påtalt det.

Andre viktige saker var barneoppdragelse, sunn kost, og den lange kampen for barnehager. Her måtte jeg tåle mange og harde angrep fra folk som ikke skjønte hvorfor barnehager var viktig. "Skal samfunnet nå også være barnepiker for at mødrene skal få gå på konditori?", skrev en leser til meg.

Da jeg tok til orde for en jevnere arbeidsdeling i hjemmet, var det også noen som syns jeg gikk for langt. For meg handlet det om likestilling. Om muligheten for kvinner til å kombinere yrkesrollen og morsrollen. Jeg var – og er for så vidt fortsatt – en varm forkjemper for muligheten for deltidsarbeid. Vi må skape et samfunn som har plass til barn, og da må vil også legge forholdene til rette. For eksempel gjennom mulighet for deltidsarbeid.

Selv kombinerte jeg jo de ulike rollene på en måte som fungerte for meg og min familie. Jeg redigerte sidene hjemmefra og jobbet én dag i redaksjonen i uken, samtidig med at jeg styrte hus og hjem. Når det stormet som verst, sa min mann alltid: Stå på videre. Det var det mange andre menn som ikke kunne forstå. Og det ble kanskje litt mye for enkelte da det viste seg jeg som kvinnesakskvinne og yrkeskvinne også kunne lage mat og knytte tepper...

Og så var det kampen for kvinnelige prester, der jeg nok kom på kant med mange. Men for meg var det helt selvfølgelig at en kvinne hadde like stor rett til å være prest som en mann. Til slutt lyktes det, og Ingrid Bjerkås ble ordinert i et kall langt opp langs kysten, et sted ingen andre ville...

Mitt overordnede mål med Vi og Våre var alltid å gi kvinner selvtillit som kvinner, både i morsrollen, hustrurollen, husmorrollen og i rollen som yrkeskvinne. Jeg ville at de mange kvinnene som følte seg ufri skulle se mulighetene til å kjempe seg fri. For å nå dette målet, brukte jeg også siden min

til å formidle tanker. Jeg var veldig begeistret for Elin Wägner [svensk journalist og forfatter av blant annet boken "Penneskaftet"], og var også inspirert av andre skribenter, spesielt i danske Politiken og svenske Dagens Nyheter. Vi og Våre-sidene har stadig småstoff sakset fra disse avisene. Fant jeg noe godt stoff, formidlet jeg det videre. Jeg behøvde jo ikke skrive alt selv, eller suge alt av eget bryst.

Det var ingen tema jeg absolutt ikke ville ta opp, men jeg valgte bort motestoff. Det hørte ikke hjemme på Vi og Våre-sidene, mente jeg og også mine etterkommere. Skulle man ha motestoff i Stavanger Aftenblad, fikk det konkurrere om plassen på andre sider. Og det gjorde det da også.

Var du engasjert i noen av kvinneforeningene på 50-tallet? Fikk det i så fall noen betydning for det du skrev?

- Jeg var med i Yrkeskvinnenes Klubb, der jeg også var formann i flere år. Og så satt jeg i herredsstyret i Hetland kommune i tre perioder for Venstre. Senere kom jeg også med i Kvinnesaksforeningen.

Det er klart at de sakene jeg arbeidet for i forenings- og partisammenheng ble også presentert på Vi og Våre-sidene. Men det var ikke for å fremme mine forenings- eller partiinteresser. Dette var jo saker som var aktuelle i tiden, som var aktuelle for kvinnene, og som derfor krevde sin plass i avisen.

Venstre tok i sin tid, for eksempel, opp hushjelpenes dårlige rettsvern og foreslo en egen hushjelplov som skulle bedre deres kår og regulere arbeidsforholdene deres. Loven kom, og resultatet ble at hushjelpene forsvant. Ingen familier hadde lenger råd til å ha hushjelp etter at de også skulle ha alminnelige arbeidsvilkår. Det er klart at en slik sak hørte hjemme på siden min – uavhengig av om det var mitt parti som kjørte saken eller ei.

Hvordan påvirket samfunnsdebatten innholdet på sidene dine? Hvordan avspeilte det seg på Vi og Våre-sidene?

- De spørsmålene som var opp i tiden, viste også igjen på sidene mine. Jeg fulgte selvsagt med i debatten – og da skrev jeg også om den. Mange av de spørsmålene jeg tok opp som spesifikke kvinnespørsmål, er i dag blitt samfunnsspørsmål. Tenk bare på alt vedrørende barn og barns oppvekst, barnehager, skoler, lekeplasser osv.

Fikk noen av de sakene du tok opp konsekvenser for lokalsamfunnet?

- Jeg skrev mye om manglende lekeplasser i planleggingen av nye boligfelt på 50-tallet. Det fikk konsekvenser i lokalsamfunnet gjennom et vedtak om at alle boligområder skal ha lekeplasser.

Hvordan jobbet du med research?

- Jeg leste mye andre aviser, blader, tidsskrifter og bøker. Her fant jeg mye stoff som jeg enten siterte eller arbeidet videre med og gjorde til mitt eget gjennom intervjuer med lokale intervjuobjekter.

Hvem bidro med stoff, utenom deg selv? Noen menn?

- Jeg hadde ingen faste bidragsytere, men leserne sendte inn alt fra oppskrifter og praktiske råd til romantiske dikt. Det siste ville jeg ikke ha, og returnerte dem alltid til avsender. Grete Janus, en dansk psykolog fra Bornholm, var jevnlig bidragsyter med artikler om for eksempel barneoppdragelse. Det hendte vel også at det kom bidrag fra mannlige lesere. De var like velkomne som kvinnenes, men de var definitivt i mindretall.

Hvordan reagerte leserne på de sakene du tok opp? Fikk du respons fra menn? Fikk du tips fra leserne?

- Leserne sendte fra tid til annen takkebrev når jeg hadde tatt opp noe de fant viktig, og jeg fikk mange muntlige tilbakemeldinger. Stort sett positive. Men en gang jeg hadde omtalt Elise Ottesen Jensens første bok, der hun tok til orde for prevensjonsveiledning, fikk Aftenbladet et par sinte reaksjoner fra Jelsa der brevskriverne sa opp abonnementet på avisen fordi de ikke kunne abonnere på en avis som forsvarte det Ottesen Jensen sto for. Eg sa til min mann (som var redaktør da?) at det var intet å bekymre seg for. De ville snart bestille avisen igjen. Det gjorde de også – en uke senere.

Vet du noe om responsen på denne siden i forhold til leserrespons på resten av avisen?

- Nei

Hvor fritt sto du redaksjonelt i forhold til innholdet på sidene?

- Jeg hadde full råderett over siden. Ingen leste den før den kom på trykk, og dermed var det heller ingen som sensurerte den.

Fra 1945 og utover hadde din mann Per Thomsen ulike redaktørstillinger i Stavanger Aftenblad. Hvilke betydning hadde det for din journalistiske frihet på Vi og våre-sidene?

- Jeg vet ikke om min manns stilling hadde noen betydning. Men Vi og Våre-sidene ble aldri sensurert – heller ikke da han var menig journalist.

Fantes det tema som du gjerne ville tatt opp, men som var tabu i Stavanger Aftenblad?

- Jeg kunne ta opp hva jeg ville på sidene mine. Det var ingenting som var tabu. Aftenbladet kan ikke sies å ha vært en pådriver for selvbestemt abort, men da abortmotstanderne gikk fra hus til hus og samlet underskrifter mot selvbestemt abort, tok jeg til orde for at det var en uverdig aksjonsform. Heller ikke det var det noen som protesterte mot i avisen.

Hvordan reagerte de øvrige journalistene i redaksjonen på Vi og Våre-sidene? Hvilken anseelse følte du at stoffet hadde?

- Jeg fikk få reaksjoner innad i redaksjonen. De mente vel at jeg satt der og stelte med mitt – og det gjorde jeg jo også. Jeg redigerte sidene stort sett hjemmefra, men hadde en lang dag i avisen i uken – dagen før siden skulle trykkes. Samtidig trengte jeg jo heller ingen av kollegene vekk, jeg hadde min side og konkurrerte ikke med dem. Det kan også være en grunn til at ingen sa noe. Jeg truet ikke deres posisjon. Men blant folk, leserne, fikk jeg gjenklang for stoffet . Det var minst like viktig.

Hva er du mest stolt av blant det du har skrevet? Og fra 50-tallet? Hva angrer du mest på?

- Jeg kan ikke trekke frem noe jeg er spesielt stolt av – eller angrer på. Men jeg blir litt glad når folk sier at det jeg har skrevet har betydd noe for dem. Spesielt når kvinner sier at de ble stimulert av det jeg skrev. Og så ble jeg både glad og stolt da jeg fikk Stavanger kommunes likestillingspris i 1989.

Hvem og/eller hva har inspirert deg mest når det gjelder journalistikk? (Urd, Kvinnen og tiden og lignende)

- Elin Wägner, Barbro Alving, Alva Myrdal, Haldis Stenhamar og Anna Caspsari Agerholt har inspirert meg. Ukebladet Urd inspirerte meg i ungdomstiden, Samtiden i voksen alder. Jeg lærte av andre kvinner som var kommet lengre enn meg. Også i studiesirkler med venninner.

Og kanskje av din mann, redaktør Per Thomsen?

- Per påstod alltid at jeg hadde vært hans inspirator innen journalistikken...

Alle kategorier, prosentvis fordeling
1934 - 1939

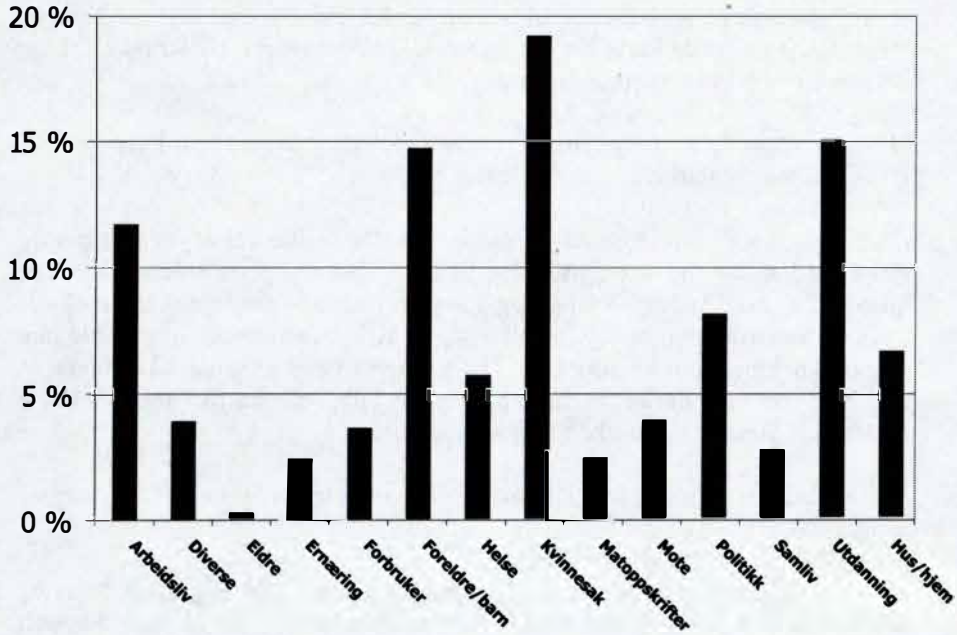

Alle kategorier, prosentvis fordeling
1940 - 1949

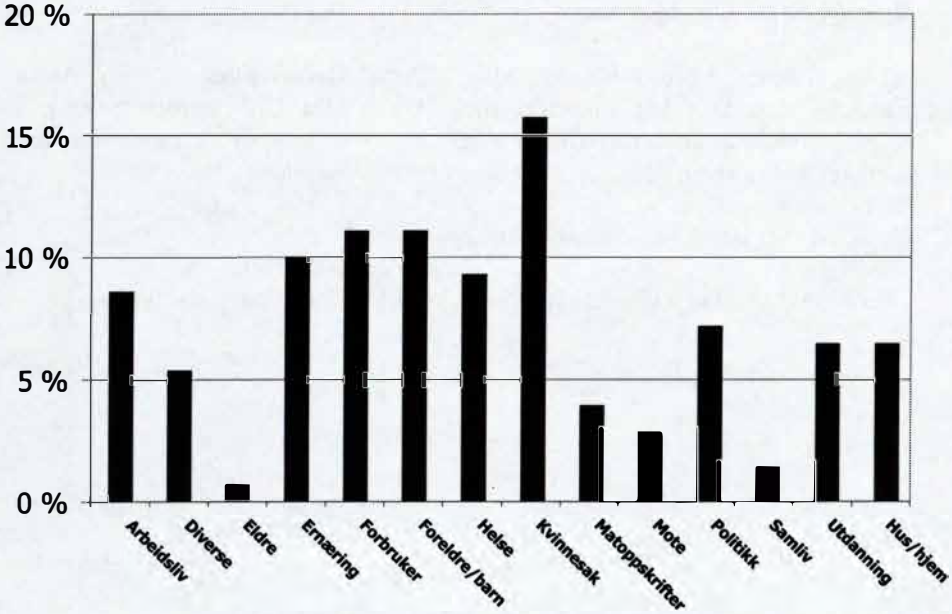

Alle kategorier, prosentvis fordeling
1950 - 1959

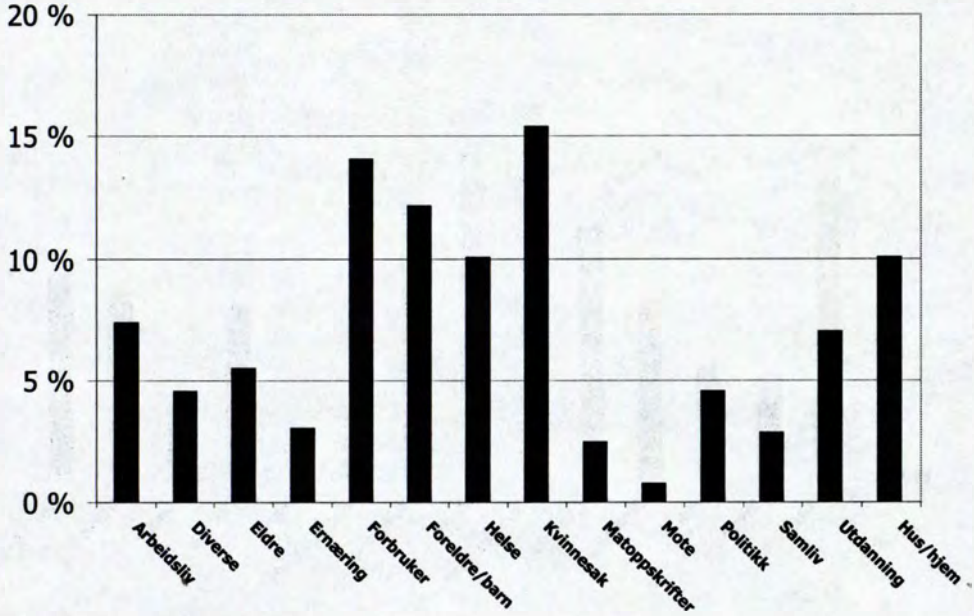

Alle kategorier, prosentvis fordeling
1960 - 1969

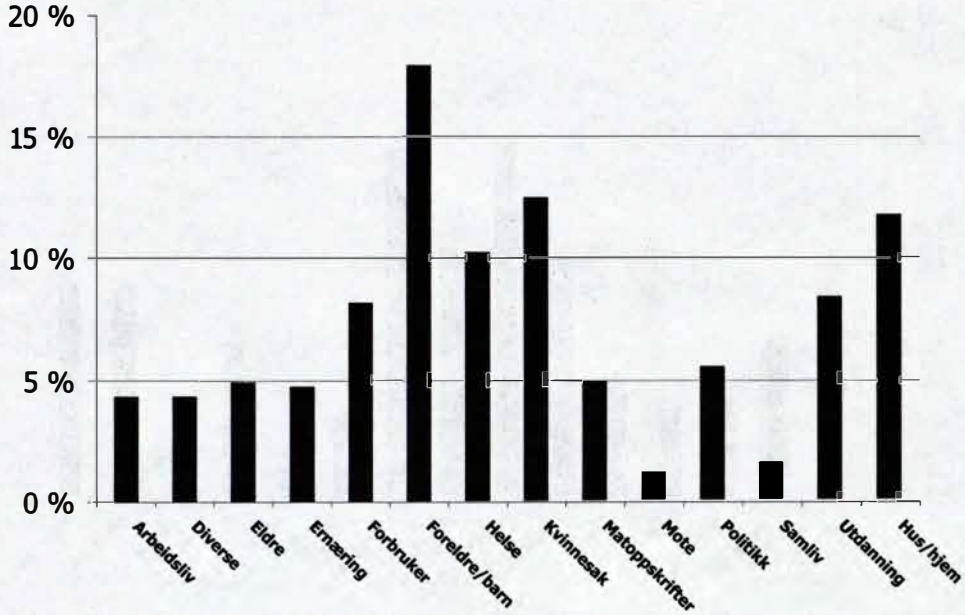

Alle kategorier, prosentvis fordeling
1970 - 1980

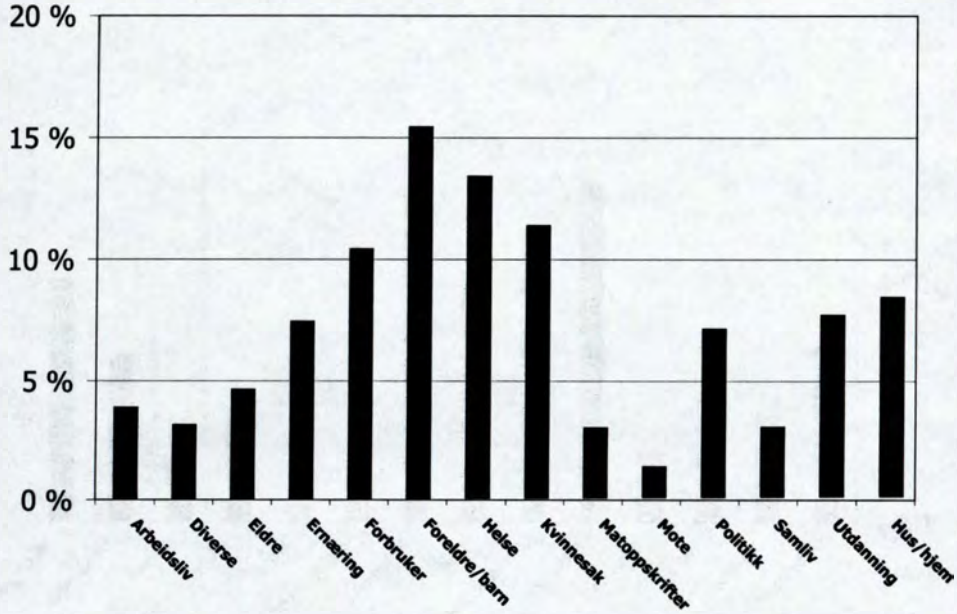

Alle kategorier, prosentvis fordeling
1934 - 1980

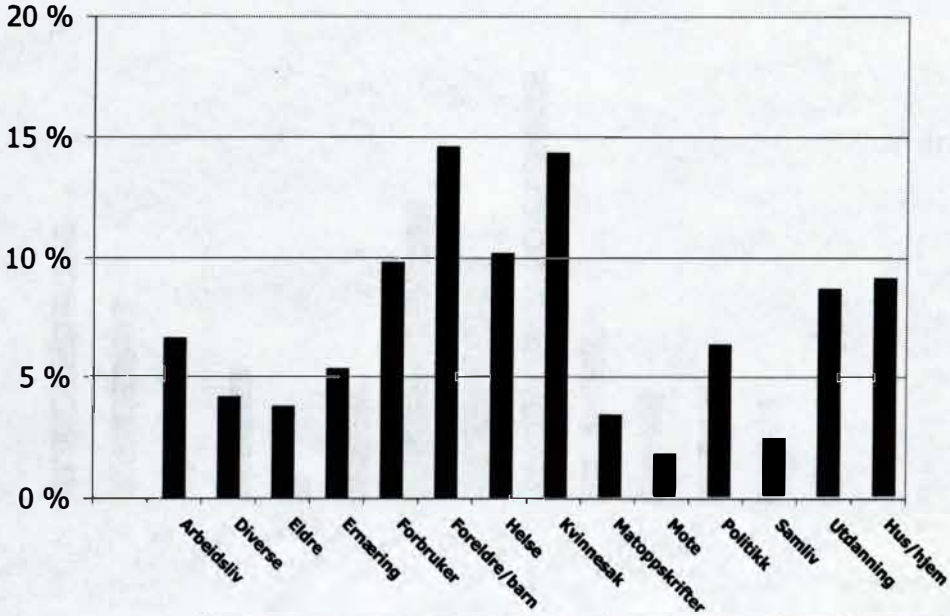

Alle kategorier, prosentvis fordeling per periode

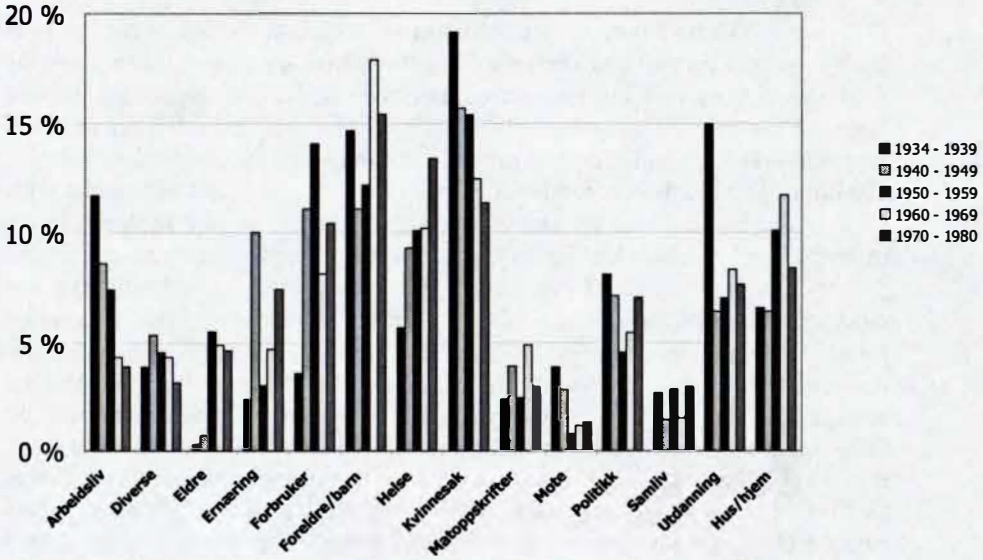

Alle kategorier, prosentvis fordeling

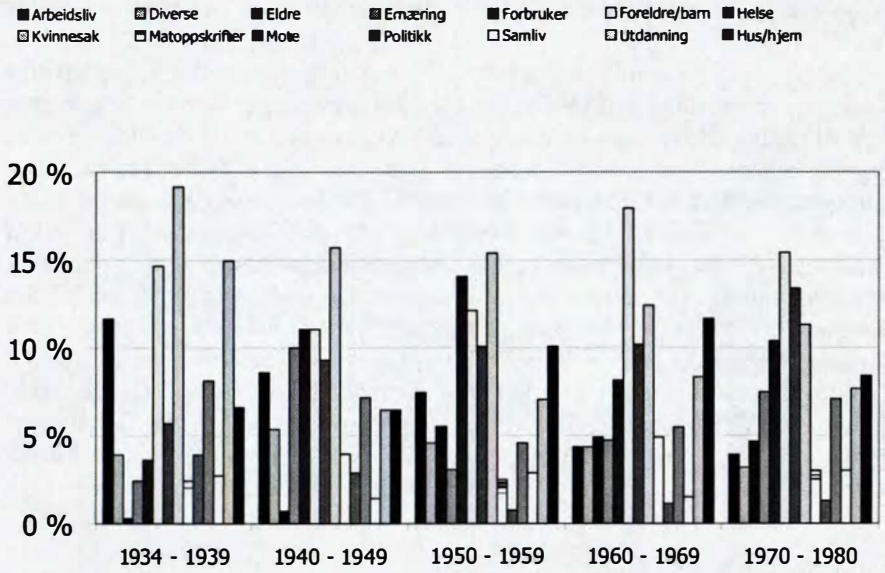

Aviser som historisk kjelde

av Hallvard Tjelmeland

Det er ein svak tradisjon for pressehistorie i Norge, og særleg er det ein svak tradisjon for at historikarar skriv pressehistorie. Men det er nok ingen andre fag som har brukt så mykje tid på aviser som historikarane, nettopp fordi avisene har vore sett på som ein viktig kjeldekategori. Avisene har tatt tidas puls, dei representerer det samtidige samfunnet, i avisene finn ein førstehands- eller i alle høve andrehands observasjonar over eit breitt felt – og på felt som det ikkje elles er lett å finna kjelder. Det er den sida ved avisene som kjelde som ein innanfor den historiske kjeldekritikken kallar beretningsaspektet. Så er det også den andre viktige sida ved kva vi som historikarar bruker kjelder til. Dei kan også seia noko utover det umiddelbare bodskapet, det som kjeldene direkte fortel. Då bruker ein kjelda som leivning, det vil seia at ho seier noko om opphavssituasjonen – om kjelda sjølv, i dette tilfellet avisene eller det miljøet avisa er ein del av. Ei og same kjelde kan utnyttast både som beretning og leivning, at til dømes ved at ein aksepterer det saksforholdet som blir lagt fram, men at ein også les haldningar ut av måten det blir omtalt på. Dette skiljet mellom å bruka kjelder som *beretning* eller *leivning* tilhøyrer fagets barnelærdom, det alle grunnfagsstudentar i historie får inn med teskei. Alt i 1929 skreiv Edvard Bull d.e. ein artikkel med overskrifta "Den moderne pressen som historisk kilde" som på ein skarpsindig måte diskuterte desse to sidene ved aviser som kjelder.[43] Eg kjem til å referera ein del til denne artikkelen, både fordi det framleis er mykje å henta her, men også for å visa at ikkje alle problemstillingane i dagens mediedebatt er så nye som vi kanskje trur.

Når historikarane har diskutert aviser som kjelder er det nettopp denne distinksjonen mellom å bruka aviser som beretningar og som leivningar som ligg til grunn, til dømes i publikasjonen "Aviser som historisk kilde" av den fremste innanfor dansk historisk metodologi etter krigen, H.P. Clausen.[44] Det var symptomatisk for den aukande interessa for aviser som kjelder på 1960-talet at dei fleste foredraga ved den nordiske metodekonferansen i historie i 1967 tok opp pressa på ulike måta – ein konferanse som hadde opinion og opinionsskaping som tema. Her vart det reist spørsmål som gjekk inn på det reint mediehistoriske, slik som korleis ein metodisk skulle gå fram for å kartleggja innhaldet i aviser og måla utbreiing, men også her låg eit slikt skilje mellom å utnytte avisene som leivning eller beretning under.[45] Denne enkle måten å sjå kjeldeverdi på, som at kjeldene anten fortel om verda eller speglar verda, kan det vera grunn til sjå nærare på. Som historikaren Narve Fulsås peiker i ein artikkel i Historisk Tidsskrift nyleg: Kjeldene kan i seg sjølv vera

---

[43] Edvard Bull: Den moderne pressen som historisk kilde. Nogen grunnlinjer, ut fra norsk materiale, *Scandia, band II, 1929.*

[44] H.P. Clausen: *Aviser som historisk kilde, Institut for presseforskning og samtidshistorie*, Århus 1962.

[45] Opinion och opinionsbildning som historiska forskningsobjekt, *Studier i historisk metod III*, Oslo 1968.

skapar av røyndom, og avisene er Fulsås sitt viktigaste døme på dette.[46] Og endeleg er det ein fjerde måte å sjå aviser som kjelder på, nemleg som kjelder til seg sjølv – som medieprodukt. Fordi mediefeltet i seg sjølv har blitt viktigare dei siste tiåra, er det truleg at historikarane i stigande grad vil få auga opp både for aviser og andre massemedia – også bakover i tid. Det er desse fire måtane å sjå avisene sin kjeldeverdi på, som eg vil sjå nærare på i dette foredraget.

Aviser brukt som beretning

Når vi bruker avisene som beretningar, er det for å henta informasjon som *lettast* eller *bare* kan finnast her. Slik har historikarane brukt aviser heilt sidan slutten av 1800-talet, då avisene fekk ein voldsam vekst og då heile samfunnet vart politisert på ein ny måte. I herads- og bystyreprotokollar står bare vedtaka. I avisene kan ein finna referat også av diskusjonane. Dessutan kan det vera god forskingsøkonomi å heller gå til avisene dersom ein skal plukka opp opplysningar, som ein elles måtte brukt mykje meir tid på å finna. Her finn ein referat av årsmøte frå ulike organisasjonar, frå sanitetsforeiningar til fagforeiningar – og det er ikkje alltid lett å finna primærkjeldene, og i alle høve kan det ta tid. Her kan ein finna referat frå rettssaker, med vitneavhøyr og domsavseiing. Stort sett kan ein følgja den tommelfingerregelen at dersom det er alvorlege feil i den slags type referat så vil det koma reaksjonar på det – og då vil det ofte vera ei feil prioritering av tid å søka etter primærkjelder. Dette er sjølvsagt avhengig av kor sentral den informasjonen ein søker etter er. Denne sida ved aviser som kjelder har bare blitt viktigare og viktigare i faget. Grunnen til det er at historikarane dei siste tiåra har opna opp feltet for kva som er historisk interessant. Først gjennom den sosialhistoriske vendinga på 1970-talet, då folk flest kom inn på den historiske arenaen for fullt – og deira levekår og kvardagsslit vart viktig. Dette vart sett som ei demokratisering av faget, ei historie sett nedanfrå. Dette vart forsterka av ei samtidig bølge av interesse for lokalhistorie, som kom til uttrykk i aukande satsing frå kommunane på å få skrive by- og bygdebøker. Den veldige veksten i lokale historielag og museum var ein del av dette. På 1980- 90-talet har det kome ei vending mot å løfta fram kulturen som eit sentralt felt for historisk forsking. Folks haldningar og mentale horisont vart interessant for historikarane, gjerne knytt til små fortellingar om lokale samfunn.

Desse to tendensane, den sosialhistoriske og seinare kulturhistoriske vendinga innanfor historiefaget, er internasjonale fenomen – og dei har gjort at avisene har blitt endå viktigare som historisk kjelde enn tidlegare. Dette heng saman med to forhold: Både ekspansjonen i kva slags tema historikarar skal arbeida med – ingenting menneskeleg er lenger historikarane framandt, og avisene sin karakter av å vera samtidige kjelder. Ein skal ha i minne at ei avis består av samtidsobservatørar, som hentar inn informasjon både frå skriftlege kjelder og samtalar med informantar. På mange måtar er det vanskeleg å skilja mellom avisene som kjelder og munnlege kjelder, som også er ein

[46] Narve Fulsås: Kva er gale med det historiske kjeldeomgrepet? Ein kritikk av kjeldekritikken, *Historisk tidsskrift 2/2001.*

kjeldekategori som har blitt tillagt mykje større vekt og har fått større prestisje i faget dei siste 2-3 tiåra. Ein skilnad er at den munnlege informasjonen i det eine tilfelle blir skriven ned av ein journalist, og er samtidig, mens munnlege kjelder i historiefagleg samanheng blir samla inn av historikaren, som regel på band, og blir gjort i ettertid. Det er sjølvsagt også andre viktige skilnader, blant anna at historikaren får svar på sine eigne spørsmål når han intervjuar sine informantar og kan dokumentera sine funn. Men det viktige i denne samanhengen er at *breidda* i avisene si dekning av samfunna i deira nedslagsfelt og *samtidigheten*, har gjort avisene langt viktigare enn tidlegare – då dei først og fremst vart nytta som kjelder til politisk historie. Dette har eg sjølv erfart som forfattar av historia om Tromsø etter 1945, bind 4 i tromsøområdets historie.[47] Eg vil utan å nøla seia at avisene var den viktigaste kjeldekategorien. Nå var jo eg heldig stilt, i den forstand at det var to dagsaviser gjennom heile perioden som kjempa om lesarmarknaden i utgivarkommunen, ein kommune i rask vekst og eit befolkningsmessig tyngdepunkt i regionen. Men avisene vil potensielt vera ei viktig kjelde over det meste av landet. Vi snakkar jo om den mest avislesande nasjonen i verda – og truleg om det landet der lokalpressa er best utbygd, ei lokalpresse som faktisk har vore i framgang dei siste tiåra.

Det er fleire grunnar til at avisene har eit slikt stort potensiale som kjelde til lokalhistorie. Det eine er at avisene er utruleg nyttige i høve til å koma på sporet av interessante problemstillingar og tema som ein kan arbeida vidare med ut frå andre kjelder. Ein blir først skikkeleg merksam på brennstoffet i ein reguleringsplan når ein ser avisene sitt oppslag om den – og lesarreaksjonar før og etter den kommunale behandlinga. Ikkje sikkert ein ville sett det ved å gå gjennom formannskapsprotokollen. Og når ein først har sett det lokale engasjementet og den betydninga denne reguleringssaken vart tillagt, kan ein så dukka djupare ned i det, ved å gå inn i saksdokument og intervjua dei aktuelle aktørane. Sjølv om avisene er ein svært tidkrevjande kjeldekategori, i alle fall når ein snakkar om dagsaviser og ein lang tidsperiode, så kan altså avisene også vera ei støtte til å rasjonera med bruk av tid. Den viktigaste dimensjonen ved avisene er likevel at dei gir informasjonar som ein rett og slett ikkje finn andre stader, ofte informasjonar der avisene er primærkjelder i ettertid – dvs. at avisene er den kjelda som står nærast det saksforholdet ein ønsker å skriva om. I mitt arbeid med tromsøhistoria gjaldt dette særleg dei kapitla som omhandla kulturen, anten det var den nye ungdomskulturen, fritidssamfunnet sin auka betydning eller kapitlet om opplevingssenteret Tromsø – som både handla om utelivet og om kulturlivet i meir tradisjonell forstand, som musikk og teater. Korleis skulle eg få informasjon om oppstyret rundt filmen "Rock around the Clock" i 1956, som starta med at formannskapet oppmoda kinostyret om å ikkje visa filmen på grunn av opptøyane ein hadde sett elles i den vestlege verda? Korleis kunne eg elles fått informasjon om at rektor Hansen utviste elevar på Tromsø Gymnas fordi dei hadde langt hår – eller om at oppstyret då Pussycats kom frå

[47] Hallvard Tjelmeland: Fra bona og byfolk til tromsøværing, *Tromsøområdets historie bind 4*, Tromsø 1996.

skandaleombrust konsertturné og ville visa seg fram for fansen i heimbyen, og ikkje fekk konsertlokale før kinobestyrar Arthur Arntzen på Bellevue i Tromsdalen som den einaste var villig til å opna dørene for ein konsert som gjekk til inntekt for kulturhus i byen? Korleis skulle eg elles få greie på at "Badestrendene ved Piteå er blitt Tromsøs Riviera", som det heitte i eit oppslag i bladet Tromsø i 1963, eller korleis restaurantlivet fekk heilt nye former på 1970-talet, blant anna ved at den nystarta "Peppermøllen" med den austerrikske kokken Sepp Perger fleska til med ufesk på menyen i 1972? "Nord-Norge er et gastronomisk u-land", uttalte han til Nordlys ved det høvet.

Men sjølvsagt må historikarane stilla seg kritisk til avisene som kjelde, slik som ein må driva kjeldekritikk overfor kva som helst slags kjelder ein skal nytta når fortida skal rekonstruerast og konstruerast. Ei openlys kjeldekritisk innvending gjeld den informasjonen ein får om politiske forhold i ei presse som sidan slutten av 1800-talet og langt inn på 1980-talet direkte eller meir indirekte var knytt til politiske parti. Det var jo ein del av profesjonaliseringa av journalistyrket at han ein skulle skilja mellom kommentarjournalistikk og nyheitsjournalistikk, ein problematikk som ein i pressa i stigande grad har fokusert på. Men det er klart at det er grunn til å vera ekstra forsiktig også med framstillinga av politiske nyheiter, ein journalistikk som ikkje er farga av journalistens subjektive føresetnader er umogleg. I partipressas tid vart i alle høve koplinga til politikk krystallklar for lesaren – og for historikaren som skal nytta avisene som kjelder. Ein vil uvilkårleg ta ei framstilling av avisas politiske motstandarar med ei klype salt – og så freista å korrigera biletet med å henta inn tilleggsinformasjon frå aviser med annan politisk farge, der det er mogleg. Etter avpartifiseringa, som det har blitt heitande, er ikkje dei underliggjande politiske premissa for avisene sin journalistikk så synlege lenger, men det er påpeikt av fleire – blant anna medievitaren Paul Bjerke – at det gamle partimønsteret framleis gjer seg gjeldande på kommentarplass i avisene.[48] Det kan også - slik som til dømes Martin Eide gjer – argumenterast for at den framherskande journalistideologien, som han med eit uttrykk lånt frå den svenske maktutgreiinga karakteriserer som journalisme, også skaper eit bilete av politikken som ikkje er politisk nøytralt. Politikk blir sett på som styrt av skjulte interesser og illegitim maktbruk, og journalistane sin rolle er å avsløra på vegne av folket. Sjølv om granskingar har vist at praktisk talt ingen journalistar stemmer på Framstegspartiet, kan det vel henda at dei likevel skaper eit bilete av politikk som samsvarer med dette partiet sin ideologi.[49] Alt Edvard Bull er inne på ein slik kjeldekritisk drøfting av avisene i den nemnde artikkelen frå 1929. Han meiner til dømes at arbeidarpressa er meir til å stola på når det gjeld dekking av eigne oppfatningar, fordi arbeidaravisene er eigd

[48] Paul Bjerke 1999: "En politisk vits". Pressen og sentrumsalternativet i 1997-valget, *Arbeidsrapport Høgskulen i Volda [og] Møreforsking Volda* og Paul Bjerke 2001: Fortsatt partipresse?. Norske avisers holdning til regjeringsskfitet i mars 2000, *Forskningsrapport nr. 46*, Høgskolen i Volda.

[49] Jan O. Simensen 1999: *Meningsbærer eller meningsløs. Om avisenes samfunnsrolle*, Fredriksatad Bjerke 1999 og 2001. Martin Eide: Journalistisk makt. Et oppslag, i Martin Eide (red.): *Til dagsorden! Journalistikk, makt og demokrati*, Oslo 2001 og Anders Johansen: Enkeltpersoner og kollektivpersoner. Journalistikk som bidrag til politisk kultur, i Martin Eide (red.): *Til dagsorden! Journalistikk, makt og demokrati*, Oslo 2001.

eller i alle høve leia av Arbeidarpartiet. "Det norske arbeiderpartis centralstyre fungerer likefrem som direksjon partiets hovedorgan 'Arbeiderbladet' i Oslo", som han skriv. Den borgarlege pressa var etter Bull si oppfatning pressa av andre interesser i større grad, av økonomiske og personlege.[50] Her føregreip han den debatten som kom på 1990-talet om følgjene av eigarkonsentrasjonane i mediesektoren. Han peikte også på ein annan ting, som vedrørte forholdet mellom arbeidarpressa i Norge og andre nordiske land. Arbeidarpressa i Norge var i større grad kontrollert lokalt, slik at det kunne oppstå usemje mellom hovudorganet, som var kontrollert av partiet sentralt og der redaktøren var landsmøtevalt heilt fram til midt på 1970-talet. Dette i motsetning til situasjonen til dømes i Danmark, der ein ikkje fekk vita særleg mykje meir om dansk arbeidarrørsle ved å lesa andre arbeidaraviser enn hovudorganet "Socialdemokraten".[51] Han diskuterer elles også skilnader mellom dei borgarlege avisene og deira respektive parti i denne artikkelen.

Når ein skal vurdera beretningsverdien av det avisene fortel, er det i det heile nødvendig å sjå det avisene skriv i høve til utviklinga i måtar aviser fortel på – endringar i sjangerformene.[52] Også dette aspektet er Edvard Bull inn på, i ei drøfting som framstår som svært moderne i dag. Han viser til at historikarane har ulike erfaringar med kvaliteten på dei stortingsreferata dei finn i avisene – og dei kan jo kontrollerast mot dei stenograferte, trykte. "Det viser sig da meget raskt at hver avis har sin tradisjon, som virker i høi grad bestemmende på forholdet mellem ogjektivitet, partiskhet og sensasjonsglede i referater og andre gjengivelser" – og, overraskande når ein veit at historikaren Bull på dette tidspunktet var nestleiar og på venstre fløy i eit svært så radikalt Arbeidarparti: "Norske historikere har i større utstrekning brukt 'Morgenbladet' som kilde enn noget annet blad", skriv han – både fordi avisa hadde gode innhaldsregister, men også fordi referata erfaringsmessig har vist seg å vera mindre unøyaktige.[53] Han framheva då også Morgenbladet som ei avis som strevde for å modernisera sin journalistikk, blant anna på grunn av konkurransen frå Aftenposten som var i sterk framgang på slutten av 1800-talet, med ein redaktør Amandus Schibsted som ikkje bare ville gjera avisa til eit frontorgan for høgresida, men som også var "en ualmindelig duelig reporter, der hadde særlige gaver for å snappe op bynyt".[54] Bull problematiserte elles to forhold ved avisene som kjelde, som også er tankevekkande den dag i dag: For det første forestillinga om at aviskonkurransen nødvendigvis innebar større breidde i den informasjonen publikum fekk. "Det er ikke bare jakten efter å komme først med en nyhet, som kan bringe avis til å lansere efterretninger uten enhver

---

[50] Bull 1929: 6.
[51] Bull 1929: 6f.
[52] Jfr. t.d. Thore Roksvold 1997: Riss av norske avisers sjangerhistorie, i Thore Roksvold: *Avissjangrer over tid*, Fredrikstad og Thore Roksvold: Norske avisers innenriksnyheter i et hundreårsperspektiv, i Henrik G. Bastiansen og Øystein Meland (red.): Fra Eidsvoll til Marienlyst. Studier i norske mediers historie fra Grunnloven til TV-alderen, Kristiansand 2001. Sjå også Jan Ekekrantz og Tom Olsson 1998: *Det redigerade samhället. Om journalistikens, beskrivningsmaktens och det informerade förnuftets historia*, Stockholm
[53] Bull 1929: 23, note 1.
[54] Bull 1929: 5.

rot i virkelighen, men også omvendt: det at en avis har bragt en nyhet, kan lokke de konkurrerende aviser til å fortie den, selv om den eller skulde passe godt i deres kram".[55] For det andre problematiserer han det å leggja for stor vekt på den fordelen avisene har som kjelde i at den er samtidig, ei oppfatning som til dømes den svenske historikaren Edvard Thermænius hadde argumentert for. Forestillinga om at pressa kunne brukast som "en fortlöpande krönika", meinte Bull vitna om manglande innsyn i "pressens arbeidsmåte" som var grunnleggjande prega av tidspress – noko som til dømes gjorde seg sterkare gjeldande i morgonaviser enn i kveldsaviser. Dette kunne til dømes vera forklaringar på blundarar han fann i overskrifter, som ikkje hadde dekning i oppslaget elles.[56] Denne problematikken har blitt ytterlegare aktuell i dag, då omgrepet "dead-line" har mista betydning i den nettbaserte pressa – dette må sjølvsagt trekkast med i vurderinga av kjeldedrøftinga av slik journalistikk.[57] Det dreiar seg til dømes om slike ting som einkjeldejournalistikk, bruk av anonyme kjelder etc. I ein note har han elles den interessante refleksjonen at norske aviser i all hovudsak var basert på abonnement, og ikkje laussal slik at "de særlige hensyn som må tas til de tilfeldige kjøpere – der i almindelighet vil være hissigere på å få 'sensasjon' end de faste abonnenter – kan derfor stort set settes ut av betraktning".[58] Dette var altså skrive i 1929, rett før den store omlegginga i Dagbladet i retning av å satsa meir på laussalet – og lenge før tabloidiseringa av VG frå midt på 1960-talet.[59]

Bull peikte altså alt i 1929 på sentrale sider ved forholdet mellom avisene og avisdrift som historikaren måtte trekka med i vurderinga av kjeldeverdien til det som stod i avisene. Skal ein nytta aviser som kjelde, er det ein fordel å ha kjennskap til korleis avisene har endra seg over tid – slik at ein veit korleis ein skal vurdera det som står der. Det har kome ut fleire oversiktsbøker dei seinare åra som gir eit første inntak til dette. I fjor kom boka "norsk pressehistorie" av Rune Ottosen, Lars Arve Røssland og Helge Østbye. Den tidlegare nemnde medievitaren Martin Eide har skrive ei bok om redaktørrolla si utvikling, som altså løftar fram betydninga av redaktøren som aktør, Rune Ottosen har skrive journalistane si historie, Sigurd Høst har skrive spesielt om utviklinga av arbeidarpressa etter krigen, særleg i høve til teoriar om aviskonkurranse og Svennik Høyer, sjølve nestoren i norsk medieforsking, har gitt ei oversikt over både norsk og internasjonal pressehistorie, der forholdet til marknad og teknologi står sentralt. Slik oversikt trengs når ein skal vurdera viktige spørsmål som har betydning for forståinga av avisene som

---

[55] Bull 1929: 21.
[56] Bull 1929: 18f, 29.
[57] Terje Rasmussen: Press og nettpresse, i Martin Eide (red.): *Til dagsorden! Journalistikk, makt og demokrati*, Oslo 2001.
[58] Bull 1929: 14.
[59] Denne omlegginga i retning av å satsa meir på laussalet gjennom opprioritering av nyhendestoffet og meir visualisering er omtalt i Hans Fredrik Dahl: Da Dagbladet ble "Dagbladet", i Hans Fredrik Dahl, Gudleiv Forr, Leiv Mjeldheim og Arve Solstad (red.): Utskjelt og utsolgt. Dagbladet gjennom 125 år, Oslo 1993. Utviklinga i VG er elles godt dokumentert i Martin Eide: Bl od, sverte og gledestårer: VG, Verdens Gang 1945-95, Oslo 1995. Eide viser elles at "populariseringsprosessen" i VG var langstrekt og ikkje kan knyttast direkte til overgang til tabloidformatet i 1963.

kjelder.[60] Det kan som nemnd vera utviklinga av journalistikk og sjangrar, til dømes kva det inneber for kjeldetolkinga at journalistikken går over frå referatet som hovudsjangerform til reportasjen, som inneber at journalisten får ein meir sjølvstendig rolle. Tidlegare kunne ein finna utførlege referat av kommunestyremøte eller møter i lag og foreiningar. I dag er det langt mindre av slikt. Referata er langt meir fokusert, og i tillegg kjem sjølvstendig journalistisk bearbeiding gjennom nyhetsreportasjar som – i alle høve i prinsippet – skal gå bak det som går føre seg i det offentlege rom. Ei slik endring gjer ikkje nødvendigvis avisene til betre eller dårlegare kjelder, men forståinga av sjangeren har betydning for korleis ein tolkar avisartiklane. Kva slags forhold avisene har til dei politiske partia eller til eigarane deira kan det likeeins vera nyttig å ha i bakhovudet i vurderinga av slike ting som politisk journalistikk eller næringslivsjournalistikk, slik som Bull var inne på alt i 1929. Eller slike ting som Sigurd Allern har peika på, korleis journalistane sine kjelder på 1980-90-talet byrja å utvikla ein mediestrategi som også kan ha påverka oppslaga i avisa. "Når kildene byr opp til dans", som han formulerer det.[61]

Eit anna forhold som sjølvsagt har betydning når ein skal vurdera kva avisene skriv om og korleis dei skriv, er kva dei kan skriva om – og då er vi inne på spørsmålet om rammene for ytringsfridomen, og korleis det har endra seg. Edvard Bull er også inne på dette spørsmålet i sin artikkel, der han viser korleis "de ledende presseorganers representanter" regelmessig vart kalla inn til utanriksministeren eller statsministeren under unionskrisa i 1905 og under verdskrigen "for å bli instruert om hvad regjeringen ønsket der skulde sies eller ikke sies" – og det har så avgjort med kjeldeverdien til avisene å gjera i slike tider .[62] I hovudsak så må ein vel seia at ytringsfridomen både som prinsipp og realitet var gjennomført i første halvdel av 1800-talet, som blant anna Odd Raaum har vist.[63] Men ytringsfridomen vart ikkje vunnen ein gong for alle, det er ei stadig tautrekking om rammene for den, og i boka "Hvor fritt et land" viser Henrik Bastiansen og Hans Fredrik Dahl at ytringsfridommen var alvorleg svekka under den kalde krigen, noko som også må ha hatt betydning for journalistikken i denne perioden.[64] I mitt eige arbeid med Nordlys si historie har eg til dømes omtrent ikkje funne døme på at kommunistane kom til

---

[60] Rune Ottosen, Lars Arve Røssland og Helge Østbye: *Norsk pressehistorie*, Oslo 2002. Martin Eide: *Den redigerende makt. Redaktørrollens norske historie*, Kristiansand 2000. Rune Ottosen: *Fra fjærpenn til Internett. Journalister i organisasjon og samfunn*, Oslo 1996. Sigurd Høst: *Aviskonkurransen. Nye og gamle teorier belyst gjennom A-pressens utvikling*, Fredrikstad 1996. Svennik Høyer: *Pressen mellom teknologi og samfunn. Norske og internasjonale perspektiver på pressehistorien fra Gutenberg til vår tid*, Oslo 1995.

[61] Sigurd Allern: *Kildenes makt. Ytringsfrihetens politiske økonomi*, Oslo 1996 (1992) og *Nyhetsverdier. Om markedsorientering og journalistikk i ti norske aviser*, Oslo 2001.

[62] Bull 1929: 27.

[63] Odd Raaum: Pressefrihetens røtter og første nyttevekster, i Henrik G. Bastiansen og Øystein Meland (red.): *Fra Eidsvoll til Marienlyst. Studier i norske mediers historie fra grunnloven til TV-alderen*, Krisitansand 2001.

[64] Hans Fredrik Dahl, Henrik G. Bastiansen: *Hvor fritt et land? : sensur og meningstvang i Norge i det 20. århundre*, Oslo 2000. Opphaveleg eit vedlegg til Ytringsfrihetskommisjonens innstilling i 1999.

orde på 1940- 50-talet, trass i at dei vart utsett for tøff behandling både på kommentar- og reportasjeplass.

Det er også andre problem knytt til å nytta avisene som kjelder, som er felles i høve til kva som helst slags historiske kjelder ein bruker. For det første er det aldri slik at sanninga spring rett ut av kjeldene. For at eg skulle finna noko interessant i dei spreidde oppslaga om ungdommens galskapar i Tromsø på 1950- og 60-talet. føresette det at eg var obs på at dette var ei tid der ungdommen for første gong oppstår som ein sjølvstendig sosial kategori, som ein eigen livsfase mellom barn og vaksen – og ei slik innsikt i oppkomsten av den nye ungdomskulturen er også nødvendig når eg skal *forklara* mine funn, til dømes kva som er særeige for Tromsø, og som difor krev lokale forklaringar, og kva som fell inn i eit meir generelt, globalt mønster, som krev meir allmenne forklaringar. Eg måtte altså lesa meg opp på ungdomsforsking, før eg kunne gå inn i dette stoffet. Dessutan er det slik at sjølv om avisene gir informasjon om forhold som det elles ikkje er så lett å finna kjelder til, særleg innanfor kulturfeltet, så gir dei ikkje heile biletet. Kari Myklebost skriv i ei hovudfagsoppgåve i historie om bruk av munnlege kjelder til studiet av ungdomsidentitet med utgangspunkt i ungdom i Tromsø på 1960-talet og i dag, følgjande i ein samanheng der ho legg vekt på verdien av munnlege kjelder: "Går vi til lokale aviser, vil vi for eksempel finne en del artikler som omtaler ungdom og ungdomskultur på 1960-tallet. Et fellestrekk ved disse kildene er imidlertid at de i liten grad gir ungdommene en egen stemme; i stedet er de kilder til voksne autoritetes syn på ungdom. Ungdommens nye kulturformer, som swing, rock og klær i 'american style' beskrives av voksne journalister delvis i undrende termer, og med en tydelig distanse". Og i noten til denne strenge kjeldekritiske vurderinga av avisene som kjelder, som absolutt har gode poeng, blir det altså vist til mi bok om Tromsøs historie etter krigen – skriven av hennar eigen rettleiar.[65] Men slikt må ein finna seg i!

Avisene brukt som leivning

Når Myklebost skriv at det avisene skriv om ungdomskulturen på 1950- og 60-talet først og fremst er ei kjelde til dei vaksne, i dette tilfelle journalistane, sitt syn på ungdommen – og ikkje ei kjelde til ungdomskulturen sjølv, då er ho inne på det andre hovudmomentet eg hadde tenkt å ta opp i dette foredraget: Avisene brukt som leivning. Denne måten å bruka aviser som kjelde på, har også lange røtter. Det kan vera alt frå å sjå kva avisa sjølv står for haldningsmessig og politisk, til å sjå avisa som spegel for meir allmenne haldningar i samfunnet. Edvard Bull dekkar begge tilfelle når han stiller spørsmålet: "I hvilken grad er pressen bare uttrykk for en – mer eller mindre latent – eksisterende offentlig mening, i hvilken grad virker den selv direkte meningsdannende?"[66] Eg nemnde at temaet for den Nordiske fagkonferansen i

[65] Kari Myklebost: Muntlige fortellinger som kilder – refleksjoner rundt teoretiske og metodiske aspekter ved bruk av muntlige kilder som inntak til identitet, utrykka hovudfagsoppgåve i historie, Universitetet i Tromsø 2002: 60.

[66] Bull 1929: 25. Bull nemner også andre døme på bruk av aviser som leivningar, til dømes annonsene som uttrykk for "bestemte kulturforhold" (s. 15). Ein kan elles merka seg at Bull også drøftar ein i dag så aktuell problemstilling som tekstreklame (s. 30).

historisk metodelære i 1967 hadde opinion og opinionsskaping som hovudtema. Og spørsmålet om avisene som kjelde til opinionen i samfunnet kan delast i to: Anten som kjelde til avisene sin eigen opinion, altså avisene som aktørar i den politiske kampen. Eller meir indirekte, korleis avisene speglar opinionen i samfunnet – både i form av eigne meiningsytringar på kommentarplass eller gjennom studiet av lesarinnlegg og artiklar skrivne av folk utanfor redaksjonen.

Det er gjort ei lang rekke studiar av kva ulike presseorgan har meint om dette og hint. Eg kan nemna døme som Tormod Valaker si bok om borgarlege avisers forhold til den europeiske fascismen på 1930-talet, med den talande tittelen: "Litt fascisme, hr. statsminister!" og Knut Einar Eriksen si bok om DNA og Nato der lokale arbeidarpartiaviser er ei viktig kjelde til lokale oppfatningar og brytningar i arbeidarrørsla på vegen inn i den nye forsvarsalliansen.[67] Avisene kan også brukast som kjelde til meiningsdanning og haldningar som går utover den den typen ytringar, som dreier seg om at avisene deltar i den politiske kampen. Stipendiat Teemu Ryymin har nyleg levert ei doktorgradsavhandling om korleis kvenene i Norge blir framstilt i den finske offentlegheiten 1800-1940. Då ser han på avisene som offentlegheit, og er først og fremst ute etter å kartleggja synet på kvenane i Norge i Finland, korleis dei vart framstilt, om det var endringar i oppfatningane over tid og kva som låg til grunn for dei oppfatningane som kom til uttrykk, i lesarbrev, i reportasjar og artiklar, særleg i aviser og tidsskrift tilknytta den finsknasjonale rørsla. Han har sjølvsagt måtte gjera utval. Hadde han starta seinare med arbeidet sitt, kunne han trekt vekslar på basen over aviser som er digitalisert ved Universitetsbiblioteket i Helsingfors, der samtlege finske aviser ligg i elektronisk form frå dei første kom på 1770-talet og fram til 1860 – som eit apropos til det viktige arbeidet som nå blir gjort ved Nasjonalbiblioteket her på Mo for å digitalisera norske aviser.[68] Eit døme på korleis aviser kan nyttast for å kartleggja meir allmenne haldningar og mentalitetar, er Frode Liland si hovudfagsoppgåve i historie frå 1992 der han freistar å kartleggja det han kallar "kollektive forestillinger om Amerika i Norge 1945-49", for å tilføra studiet av den kalde krigen dimensjonar som går utover det tradisjonelt diplomatihistoriske, det som vedrører spenningane mellom dei to supermaktene og deira allierte. Avisene er ein av dei viktigaste kjeldene han bruker for å fanga opp haldningane til USA og det amerikanske i denne perioden.[69] I denne samanhengen kan også nemnast eit pågåande arbeid av stipendiat Stian Bones Larsen ved Luftfartsmuseet i Bodø. Han studerer den kalde krigens regionale nedslag i Nord-Norge, der særleg haldningane i befolkning og i dei politiske og militære styresmaktene står i fokus. Også for han er avisene ein svært viktig

---

[67] Tormod Valaker : *"Litt fascisme, hr. statsminister!" : historien om den borgerlige pressen og fascismen*, Oslo 1999. Knut Einar Eriksen: DNA og NATO. Striden om norsk NATO-medlemskap innen regjeringspartiet 1948-49, Oslo 1972.

[68] Teemu Ryymin: Framstilling av kvenene i den finske offentligheten 1800-1940, avhandling levert til vurdering for dr.art-graden, Institutt for historie, Universitetet i Tromsø 2003: 39.

[69] Frode Liland: De som elsket Amerika. Kollektive forestillinger om Amerika i Norge 1945-1949, utrykka hovudoppgåve i historie, Universitetet i Oslo 1992: 3, 12, 18.

kjeldekategori.[70] Eit siste døme på dette med å utnytta avisa som leivning kan vera ei hovudfagsoppgåve i historie frå 2001 av Jarle Stave Botnen om nordmenn sine haldningar til ikkje-vestlege innvandrarar i perioden 1972-1999. Ved sida av meiningsmålingane i perioden er lesarbrev i Aftenposten og VG i utvalte periodar den viktigaste kjeldekategorien.[71]

Aviser som skapar av røyndom

Som eg var inne på innleiingsvis, er det også ein tredje måte å sjå avisene som kjelder på – utover at dei kan brukast som beretningar og leivningar. Ein kan også sjå det slik at dei *skaper* den røyndomen som ein elles ser dei som aktørar i eller spegel for. Narve Fulsås viser dette med utgangspunkt i korleis drukningsulukker vart omtalt i avisene på 1800-talet. Sjølve fenomenet drukning endra karakter gjennom måten pressa framstilte det på. Midt på 1800-talet var avisene lite presise om drukningstragediane på Lofothavet, og slike rapportar kom gjerne i avisene lenge etter at desse hadde funne stad. Lofotfisket var først og fremst ei kjelde til nasjonens rikdom, tap av menneskeliv følgde med på kjøpet. Alt tjue år seinare vart meldingane meir presise og etter kvart kom ulukkene i Lofoten også inn i statistikken. Nå var telegrammet kome, og hendingane vart på ein heilt annan måte samtidige. Når ein så går heilt fram til det store ulukkesåret 1893, då 120 fiskarar omkom i ein storm 25. januar, vart media sin rolle heilt annleis enn bare nokre tiår tidlegare. Nå var ulukka blitt ein sak, på ein heilt annan måte enn tidlegare. Det kom rapportar fortløpande i avisa om omfanget av ulukka og avisene stiller seg bak innsamlingsaksjonar. Ein storstorm på Vestlandet i oktober 1899 viser for fullt at fenomenet "drukning på havet" var blitt noko heilt anna enn 50 år tidlegare. Over 200 personar drukna på ulike stader langs kysten. Det var svære oppslag i hovudstadspressa, frå dei første meldingane tikka inn, informasjonen var meir påliteleg, det vart laga reportasjar til dømes i Verdens Gang frå eigne medarbeidarar der det vart spelt på lesarane sine kjensler. Dei store endringane i måten store drukningsulukker vart framstilt på frå midt på til slutten av 1800-talet tilbakefører Fulsås til kombinasjonen av teknologiske endringar, innføringa av telegrafen, og endringar i pressebiletet, at dagsavisene hadde fått ein massemarknad. Før var ulukkene noko som hadde hendt, andre stader. Nå var slike dramatiske hendingar blitt del av ei felles nåtid – dei vart nasjonale hendingar, og vedrørte alle samstundes. Det skjedde ei nasjonalisering av ulukker, meiner Fulsås, og peiker på at dette også fekk følgjer for oppfatninga av ulukka og synet på tryggleik og risiko på sjøen. "Når ikkje bare rikdomsproduksjonen, men også risikoproduksjonen i fiskeria var blitt nasjonalisert, så innebar det at ein på lengre sikt ikkje kunne slå seg til ro med at dødsfall på havet skuldast reint naturlege årsaksfaktorar, ein måtte finne

[70] Jfr. Stian Bones Larsen: "The Labour Party-Press and the Cold War in Northern Norway 1947-70", i Karl L. Kleve: *The Cold War, Military Power and the Civilian Society. Report from the conference in Bodø*, Sept 12-13. 2002, Bodø 2003.

[71] Jarle Stave Botnen: Fra svart/hvitt til farger : nordmenns holdninger til ikke-vestlige innvandrere i perioden 1972 til 1999 : en studie av meningsmålinger og leserbrevspalter i Aftenposten og Verdens Gang, utrykka hovudfagsoppgåve i historie, Universitetet i Oslo 2001.

årsaker som det stod i menneskeleg makt å gjere noko med".[72] Narve Fulsås støttar seg blant anna på analysane til Benedict Andersson, som ser avisene som avgjerande for at forestillinga om eit nasjonalt fellesskap i ei heterogen befolkning i det heile tatt kunne oppstå – og såleis at avisene som massemedium var ein føresetnad for at nasjonsbygginga på 1800-talet kunne støtta seg på ei kjensle av fellesskap mellom innbyggjarane, ein massenasjonalisme.[73]

Fenomenet "død på havet" vart altså endra gjennom måten det vart omtalt på. Det er lett å sjå at media ofte spelar ein slik rolle, slik som når massemedia skriv om dei interne konfliktane i Arbeidarpartiet og samstundes påverkar dei interne relasjonane som dei skriv om. Hanne Marit Mauno har vist i ei hovudfagsoppgåve om det biletet som pressa skapte av forholdet mellom Norge og Finland i tida rundt etableringa av Finland som sjølvstendig stat, at pressa ikkje her bare kan nyttast som beretningar, det vil seia at dei fortel om faktiske forhold i denne perioden, eller som leivningar, at dei speglar samtidas oppfatningar. Ho viser at dei på mange måtar konstruerte det røyndomsbiletet som politikarane handla på bakgrunn av. Departementsskuffene var fulle av avisartiklar, og særleg Tidens Tegn. "Det er mye som tyder på at denne avisen presenterte det mest overbevisende 'virkelighetsbildet' av Finland og finsk politikk i forhold til utenriksledelsen", skriv ho – og årsaka finn ho ikkje bare i avisa stod den borgarlege politiske eliten nært, men også i at avisa var godt bygd ut i høve til å dekka utanrikspolitiske saker, med breitt nett av korrespondentar og nyhendebyrået United Press.[74]

Så avisene skaper også røyndom, og er ikkje bare passive refleksar av si samtid. Slik kan altså avisene også vera ei kjelde til korleis røyndommen blir til, eller rettare – korleis røyndommen vart konstruert. Sjølv har eg vore oppteken nettopp av det aspektet som nemnde Benedict Anderson har lagt vekt, avisene som skapar av fellesskap.[75] Fellesskap oppstår ikkje utan vidare - verken dei lokale, nasjonale, regionale, klassemessige eller etniske. Ein arbeidshypotese kan då vera: Avisene utgjer ein viktig føresetnad for at fellesskapa skulle kunna oppstå, og avisene speglar og formar gjerne ulike fellesskap på same tid – med innebygde spenningar. Den fellesskapsdanninga, identitetsskapinga, som avisene bidrar til vedrører både meiningsproduksjonen, oppkomst av avisene som offentlegheit og avisene som medieprodukt. Dei ulike avisene inngjekk i ulike fellesskap som gjekk ut over avisene sjølve, ja kanskje var avisene sin viktigaste funksjon å skapa slike fellesskap. Lokalsamfunna vart ikkje lokalsamfunn før innbyggjarane opplevde seg som del av eit fellesskap. Slike opplevde, forestilte fellesskap kunne vanskeleg oppstå og bli inderleggjorte utover grenda eller bedarlaga sine grenser før

---

[72] Fulsås 2001: 242, omtalen av dette står elles på s. 236-242.

[73] Fulsås 2001: 240. Benedict Anderson: *Imagines Communities*, London 1983, norsk utgåve (Forestilte fellesskap : refleksjoner omkring nasjonalismens opprinnelse og spredning) i 1996.

[74] Hanne Marit H. Mauno: "En farlig nabo"? Norge, Finland og Ishavsspørsmålet i norske aviser 1917-24, utrykka hovudfagsoppgåve i historie, Universitetet i Tromsø 1994: 114.

[75] Framstillinga nedanfor er henta frå Hallvard Tjelmeland: Aviser som produsent og produkt av fellesskap – eksemplet Nord-Norge, *Arbeiderhistorie* 2003.

lokalavisa kom.[76] Sjølv har eg skrive *Nordlys* si historie, og denne avisa gir et godt døme på korleis pressa både politisk, gjennom kommentarjournalistikk, og i nyhendejournalistikken skaper eit bestemt bilete av verda som verkar fellesskapsbyggjande.

Det var ikkje noko tilfelle at avisa Nordlys vart etablert før Troms Arbeidarparti i 1902. Avisa var grunnleggjande for etableringa av eit underklassefellesskap i ein landsdel utan ein moderne industriarbeidarklasse - slik konservative aviser og venstreavisene også knytte avisene opp mot nasjonale politiske fellesskap. Det er klart at jo hardare klassemotsetningane vart opplevd, jo svakare grunnlag var det for å utvikla regionale eller lokale fellesskap. Utviklinga av mottoa til avisa *Finnmarken*, den gongen i Vardø, er typisk for dette: Frå avisa vart starta i 1899 var det eit "fisker- og arbeiderorgan" som vart etablert i eit sterkfølt sakn "af et venstreorgan for Østfinnmarken". I 1906 braut redaktør Sivert Magnus Gundersen med Venstre og støtta Arbeidarpartiet - utan at avisa vart eit partiorgan. Då vart mottoet Det kommunistiske manifest sin parole: "Arbeidere i alle lande! Foren eder!" Under den etterfølgjande redaktør Ingebrigt Nygaard vart mottoet for avisa ytterlegare skjerpa: Først med eit "Fiskere og arbeidere organiser dere" og så det revolusjonære "Til kamp brødre! Hvor vi end er - ute eller hjemme - vi er i fiendens land!"[77] I eit slikt avismotto "vi er i fiendens land" - var det ikkje rom for andre typar fellesskap enn klassefellesskapet. Det seier seg sjølv at slike perspektiv også måtte farga omtalen av hendingar, anten det var meir fjerne ting som den russiske revolusjon eller nære ting som ein lokal streik.

Framveksten av arbeidaravisene i nord var svar på og viktige pådrivarar for ei sosialistisk rørsle, ei rørsle som både omfatta ein raskt veksande industriarbeidarklasse og underklassane i klassepolariserte fiskarbondesamfunn.[78] Dei utfordra hegemoniet til borgarlege aviser som i utgangspunktet danna lokale offentlegheiter og lokale fellesskap, men på det borgarlege samfunnets grunn – slik det vart opplevd av dei som tok sikte på å splintra den lokale idyll ved å etablera motoffentlegheiter på klassefellesskapets grunn. Fremover siterte i 1906 den tyske sosialistleiaren Wilhelm Liebknecht sine ord om at den arbeidar som heldt eit "kapitalistorgan" i staden for ei arbeidaravis, var ein forrædar mot sin klasse. Slik skulle ein hamra inn eit fellesskap i konfrontasjon mot dei fellesskap som venstreorganet Narvik Tidende og den konservative Ofotens Tidende vendte seg til og sprang ut av.[79]

Det var to særtrekk ved den nordnorske pressehistoria som kan trekkast fram i denne samanhengen, når det gjeld avisene si rolle i å forma fellesskap.

---

[76] Omgrepet "forestilte fellesskap" fekk eit gjennomslag i litteraturen om identitetsskaping med Bendedict Anderson: *Imagined Communities. Reflections on the Origin ans Spread of Nationalism*, London 1983. Forestilt tyder ikkje her innbilt eller ikkje reelt, men meir at fellesskapet føreset ei mental skaping.

[77] Randi Rønning Balsvik: *Vardø. Grensepost ogfiskevær 1850-1950*, bind 2, Vardø 1989: 117.

[78] Om særtrekka ved den norske arbeidarrrørsla, sjå Einar Arne Drivenes og Hallvard Tjelmeland: Nordnorsk arbeiderbevegelse mellom region og nasjon, i Øyvind Thomassen og Jostein Lorås (red.): *Spenningenes land. Nord-Norge etter 1945*, Oslo 1997.

[79] Steinar Aas: Byen, banen og bolaget, *Narviks historie, bind 1 1902-1950*, Narvik 2001: 141f.

For det første at det så tidleg som på 1870-talet kom to aviser som vendte seg til etniske fellesskap i Vadsø, den samiske avisa *Muitalægje* (Forteljaren) og den kvenske avisa *Ruijan Suomenkielinen Lehti* (Finnmarkens finskspråklege avis). På eit tidspunkt då det bare var to norskspråklege aviser i Finnmark, vart det altså etablert to minoritetsorgan – rett nok med kort levetid. Ein grunn til at det skulle dryga mange tiår før det igjen kom samiske aviser, var nok at minoritetane i nord vart skvisa av andre fellesskap – og her var avisene svært sentrale. Det gjaldt for det første bygginga av ein norsk identitet, som i høve til samar og kvenar vart fornorskingspolitikk. Det var som nemnd bygging av politiske og sosiale fellesskap, og det gjaldt – og då kjem vi til det andre særtrekket ved nordnorsk pressehistorie – freistnader på å byggja eit regionalt, eit nordnorsk fellesskap. Saman med Einar Niemi ved mitt eige universitet har eg sett på framveksten av ein nordnorsk regionalisme – og nettopp dei nordnorske avisene har vore den sentrale kjelda i dette arbeidet.[80] Eg skal difor gå litt nærare inn på det. Dette var synleg alt på 1910-talet. Fleire aviser gjorde Nord-Norge-tilknytninga klart i undertittelen. Det gjaldt bladet *Tromsø* som frå 1915 hadde undertittelen "Dagblad for Nord-Norge", *Nordlys* med ASocialdemokratisk dagblad for Nord-Norge" (bare i 1920) og *Lofotposten* (Blad for Nord-Norge 1924-36, Hele Nord-Norges avis frå 1936) og *Haalogaland* med Nord-Norge som undertittel frå 1914. Eit interessant intermesso avisa *Nord-Norge* som kom ut i Tromsø i 1912. Den erklærte seg som upolitisk" og skulle hæve sig over den til alle tider splittende partipolitikk" og arbeida for Nord-Norges særinteresser". I mellomkrigstida vart det også etablert ei avis med namnet Nord-Norge – i Narvik i perioden 1927-29 (Frisinnede Venstre).

Det må vera rett å seia at desse tidlege uttrykka for ei Nord-Norge-orientering, ein slags tidleg nordnorsk regionalisme, frå 1910-talet og framover var eit elitefenomen og lenge vart artikulert primært av aviser med eit borgarleg politisk utgangspunkt. For mange var også slike Nord-Norge-motto meir propagandistiske enn uttrykk for kva slags territorielt nedslagsfelt dei kunne venta seg, blant anna på grunn av kommunikasjonane - dette var før flya og vegutløysinga si tid. Det var eit unnatak frå regelen om at Nord-Norge-orienteringa ikkje kunne knytast til avisenes reelle geografiske nedslagsfelt: *Lofotposten*, som med utgangspunkt i utgivarkommunen Svolvær på mange måtar vart "Hele Nord-Norges avis". På 1930-talet køyrte avisa ut artikkelseriar som "Nord-Norges reisning" og kraftfulle leiarartiklar som mante til landsdelspatriotisme.[81] Det dreidde seg om ei avis som ikkje skapte identitet knytt til politikk, men til næringsutøving – eit kystfellesskap, som strakte seg

---

[80] Sjå til dømes Einar Niemi: North Norwegian Rising! Regionalism and Nation Building in the North, 1900-1940, Richard Holt, Hilde Lange and Ulrike Spring (eds.): *Internationlisation in the History of Northern Europe. Report of the Nordsaga '99 Conference University of Tromsø, 17-21-nov 1999*, Tromsø 2000, Einar Niemi: Nordnorske regionale strategier: Fortidsforestillinger og hjemkomstmyter, Trond Thuen (red.): Fortidsforståelser, Norges Forskningsråd: *Kulturstudier nr. 18*, Kristiansand 2001, og Hallvard Tjelmeland: The Making of a subarctic Region: Northern Norway, 1900-2000, http://www.oslo2000.uio.no/english/index.htm.

[81] Niemi 2000: 48, Hallvard Tjelmeland: Stat, ideologi og økonomi i Nord-Norge 1935-1995, i Øystein Thomassen og Jostein Lorås (red.): *Spenningenes land. Nord-Norge etter 1945*, Oslo: 188.

utover landsdelens grenser. Men Lofotposten hadde sett si beste tid. Midt på 1960-talet vart avisa passert av Nordlys som største avis i landsdelen, og seinare har den blitt redusert til ei lokalavis i Lofoten. Frå utgangen av andre verdskrig overtar Nordlys som det viktigaste talerøyret for regionale interesser, som formidlar mellom nasjonalt og regionalt moderniseringsstrev. Den nordnorske patriotismen og regionbygginga som Nordlys stod for under redaktør Ingvald Jaklin og etterfølgjarane Magne Jønsson og Reidar Nielsen baserte seg på at det lenge var samanfall mellom moderniseringsstrev ovanfrå og moderniseringsentusiasme nedanfrå. Både på Youngstorget, i dei lokale avisredaksjonane og i folk sin kvardag var det draumen om det moderne Norge som gjaldt, frå store ting som fly og høgare utdanning til meir lokale ting som vegutløysing og innlagt vatn – alt referert med moderniseringspatos i avisene. Ved inngangen til 1970-talet gjekk desse to rørslene frå kvarandre – på den eine sida framhald av industrisamfunnets moderniseringsmodell, på den andre sida oppkomst av ein regionalisme i store delar av befolkninga som knytte vonene og draumane til alternative samfunnsmodellar, gjerne i fortida – til dyrking av fiskarbonden og det førindustrielle Nord-Norge, eller til framheving av det kulturelle mangfaldet, det fleirkulturelle Nord-Norge. Avisene i landsdelen vart ståande på sida av sitt publikum, slik ein tydeleg såg det demonstrert i 1972, då Nordlys som mest alle andre aviser i landsdelen stilte seg på ja-sida, mens meir enn sju av ti nordlendingar stemte nei.

Mot slutten av 1980-talet kom ei nyorientering, med Ivan Kristoffersen som sjefredaktør. Midtvegs i hans periode som redaktør tok avisa steget frå å vera eit partiorgan til å bli eit nordleg utkikspunkt, med eit nordområdeperspektiv på verda. I "Nordlys'lille røde", et strategidokument som sprang ut av dei interne diskusjonane og arbeidet med et nytt aviskonsept på slutten av 1980-tallet, heitte det blant anna at avisa skulle bidra til å "skape en identitet for landsdelen og dens befolkning". Avisa vart nå "landsdelsavisa" i ei utvida tyding av ordet - eit talerøyr for nordnorsk regionalisme. Ein ny type fellesskap slo nå igjennom, og tilkytinga til tidlegare former for fellesskap og samhald knytt til den organiserte arbeidarrørsla, særleg Arbeidarpartiet, vart tona ned. Aviskonkurransen sette likevel skrankar for regionambisjonane – særleg konkurransen frå rivalen i utgivarkommunen og befolkningstyngdepunktet Tromsø, nr. 2-avisa bladet *Tromsø*. Tromsø køyrer hardt på nyhende frå byen og på bygging av byidentitet, skaping av eit *byfellesskap* – gjerne med front mot omlandet. Gradvis har difor Nordlys satsa meir og meir på stoff som vedrører befolkningstyngdepunktet og vekstmotoren Tromsø. Lenge kunne ein ha mistanke om at Nordlys også skulle bli byavis og bidra til å sementera ein byidentitet blant lesarane i utgivarkommunen, men dagens sjefredaktør, Hans Kristian Amundsen, som overtok i 2001, markerte seg frå første dag som regionbyggjar – med ein serie kraftfulle leiarar som har mant til regionalt samhald og agitert for betydninga av at regionar mobiliserer sine ressursar og komparative fortrinn. På den andre sida ser ein at landsdelens nest største avis, Avisa Nordland, nå profilerer seg som fylkesavis, som byggjar av ein Nordlands-identitet i konkurranse med landsdelsidentiteten, og dei siste

åra har avisfloraen i nord også blitt rikare med aviser som målber dei fellesskapa som spring ut av dei samiske og kvenske revitaliseringsrørslene.

Avisene skaper altså fellesskap, men ikkje på ein eintydig måte. Det kan i ei og same avis vera ei spenning mellom skaping av klasseidentitet og nasjonal identitet, mellom etnisk identitet og regional identitet, mellom regional og lokal identitet – og som under den kalde krigen, mellom skaping av eit atlantisk fellesskap under den kalde krigen (med front mot nasjonal og internasjonal kommunisme) på den eine sida og vektlegging av nasjonale og regionale interesser knytt til geopolitikk og politiske tradisjonar på den andre. Når ein diskuterer avisene si rolle som skaparar og produkt av fellesskap, må ein også ta høgde for avisene som medieprodukt – som heile tida måtte vinna og halda på lesarar for å overleva. Ein årsak til at norsk arbeidarpresse heldt stillinga betre enn i noko anna land, er nok at strategane i denne avisgruppa tidleg vart merksame på betydninga av å laga gode og lesverdige aviser – at avisene ikkje kunne overleva som politiske forkynningsorgan aleine.[82] Eit interessant tidleg uttrykk for ei slik tenking er namnet på NKP si avis i Harstad i mellomkrigsåra: *Dagens Nyheter* (1924-31). Då *Flodbølgen* vart etablert som "Vefsna's arbeiderorgan" i 1931, midt under storlockouten, heitte det i eigenreklamen i første nummer: "Arbeider! Abonner på ditt organ. Alltid nyeste nytt!" – med ein appell til klassefellesskap på den eine sida og ein garanti om god aviskvalitet på den andre.[83]

Den identitetsformande sida ved avisene er altså bare eit aspekt ved avisrøyndommen. Men i studiet av avisene si rolle i fellesskapsdanning, kan ein ikkje avgrensa seg til ytringar på leiar- og kommentarplass. Spenningar mellom ulike former for fellesskap er ikkje bare noko som kjem til i meiningsproduksjonen – det er også noko som må granskast ut frå den praktiske journalistikken. Dersom ein granskar innretninga på reportasjar, vinkling på nyhende og stoffprioriteringar, kan ein finna noko om kva slags type fellesskap avisene spelar på, og også eit inntak til å forstå kva slags fellesskapsformer som eksisterer i samfunnet. Eit viktig døme på korleis avisene formar røyndommen gjeld dei kjønnsbileta som blir skapt, eit tema som særleg medievitaren Elisabeth Eide har løfta fram. Ho finn at om lag to tredjedelar av oppslaga i ei gruppe aviser ho har undersøkt er mannlege, ut frå ei gransking av kjeldebruk, biletebruk og vinklingar av ti aviser i 1979 og 1989. Ei gransking av dei same avisene ti år seinare viser det same biletet – med andre ord ein utruleg kontinuitet gjennom tjue år med store endringar i kvinnene si stilling i samfunnet. Framleis er tre av fire journalistar og ni av ti toppsjefar i avisene menn.[84] Avisene kan altså nyttast som leivningar til studiet av kjønnsideologi, men dei bidrar dessutan til å forma eit kjønnsvridd bilete av

---

[82] Sjå til dømes Sigurd Høst: *Aviskonkurransen. Nye og gamle teorier belyst gjennom A-pressens utvikling*, Fredrikstad 1996: 147f, 155.

[83] *Flodbølgen* 23.4.31.

[84] Eilsabeth Eide 1999: *Kvinnebilder i norsk dagspresse ved inngangen til 1990-årene – og journalistenes bilde*, Norsk journalisthøgskole, Julie Gjørven, Margunn Grønn og Helle Vaagland 2000: Det tapte tiåret. Om kvinnebildet i dagspressen ved inngangen til år 2000, i Eilsabeth Eide (red.): *Narrespeil. Kjønn, sex og medier*, Kristiansand. Sigurd Allern 2001: Nyhetsverdier. Om markedsorientering og journalistikk i ti norske aviser, Kristiansand, kapittel 9: "Pressens kjønnsbilder".

samfunnet. Og då er vi inne på det siste aspektet eg hadde tenkt å ta for meg i dette foredraget om aviser som kjelde: Aviser som kjelder til seg sjølve.

Aviser som medieprodukt

Det er på høg tid at historikarane blir merksam på den historiske betydninga av massemedia som fenomen, ikkje bare som aktuell kjeldekategori. Avisene har vore viktig i forming av røyndomsoppfatningar, som eg alt har vore inne på. "Nyheter er ikke hendelser eller begivenheter eller saksforhold eller idéer. Nyheter blir det først når det er gjort til en nyhet, gjennom aktiv bearbeiding og fortolkning (....)", skriv Martin Eide ein stad[85] – og det er noko av det eg har vore inne på når eg tidlegare sa at avisene også skaper den røyndomen dei kan vera kjelder til. Det er også viktig å sjå avisene som arena, som offentlegheit. Tabellen nedanfor gir eit bilete av dette, noko som tabellen nedanfor seier noko om:

Norske og nordnorske aviser 1850 – 2000

	1850	1880	1900	1920	1939	1950	1969	2000
Nordland	0	3	11	19	21	17	15	13
Troms	1	2	5	7	7	7	6	7
Finnmark	0	2	5	10	12	9	4	6
Nord-Norge	*1*	*7*	*21*	*36*	*40*	*33*	*25*	*26*
Norge	*41*		*184*			*209*	*187*	*151*

Kjelde: Norske aviser 1763-1969. Tal for Norge: Ottosen m.fl.: 55. Aviskatalogen 2001, web-utgåve

Vi ser her ein kraftig ekspansjon fram til mellomkrigstida, noko som nemnd må ha vore avgjerande for at både dei nasjonale, lokale, sosiale og politiske fellesskap – og også det norske demokratiet – skulle kunna utvikla seg. Seinare har talet på aviser gått ned. På den andre sida har vi dei siste tre tiåra sett både oppkomsten av reelle riksaviser, det vil seia aviser som nådde ut til eit større avispublikum i heile landet, først og fremst VG og Dagbladet, og ei oppblomstring av talet på lokalaviser. Talet på avislesarar har såleis ikkje blitt mindre, men avisene har blitt kraftig utfordra av andre massemedia. Avisene har likevel halde stillinga, men avisene har endra karakter undervegs, og deira rolle som offentlegheit har skifta – på godt og vondt. Dette er heilt avgjerande føresetnader for å forstå utviklinga av demokratiet og det politiske systemet i det heile, både lokalt og nasjonalt. Truleg er avisene viktigare i dag som ein offentleg arena enn nokon gong tidlegare, særleg dersom ein ser på den plassen lesarbreva opptar i avisene og kor stor del av befolkninga som faktisk nyttar denne kanalen ut i det offentlege rom.[86]

Skal avisene takast på alvor som medieprodukt, må ein inn og vurdera innhaldet i avisene – og då kan ein fort drukna i tekstmengda. Då må ein lesa

[85] Her etter Mauno 1994: 17.

[86] Jfr. t.d. Øystein Sande 1994: Lesernærhet i en norsk lokalavis. En avishistorisk studie av Drammens Tidende og Buskeruds blad., *Publikasjon nr. 48, Møre og Romsdal Distriktshøgskule* Volda.

seg opp på teoriar som gjer det mogleg å analysera utviklinga av sjangrar, ein må skaffa seg kjennskap til metodar for å få grep på utviklinga av redaksjonelle prioriteringar og stoffordeling, ein må kjenna den pressehistoriske samanhengen – og i stigande grad er det nødvendig å ha eit generelt kjennskap til mediehistorie for å kunna seia noko om relasjonen mellom aviser og nyare massemedia, frå radioen i mellomkrigsåra, til fjernsyn på 1960-talet og Internett ved inngangen til vårt århundre. Ein må kort og godt fuska i medievitskapen for å bruka avisene som kjelder til seg sjølv. Når ein skal arbeida med historisk materiale, må ein henta inspirasjon og tankekraft frå mange vitskapar. Knut Kjeldstadli skriv då også i forordet til si grunnbok i historisk teori og metode, som fekk tittelen "Fortiden er ikke hva den en gang var", at han hadde som arbeidstittel: "Kjøteren lever", for å få fram at historie er eit bastardfag som hentar litt her og litt der. Og det gjeld ikkje minst når ein skal inn i mediehistoria, men det skal eg ikkje gå nærare inn på her. Her har poenget vore å seia noko om kva aviser kan brukast til i ein historiefagleg samanheng, og samstundes understreka betydninga av at avisarkiv blir tatt vare på – av det arbeidet som nå blir gjort ved Nasjonalbiblioteket for å gjera aviser lettare tilgjengeleg ved å laga digitale utgåver. Eit viktig kulturhistorisk og historiefagleg prosjekt!

Artikkelen er opphaveleg Hallvard Tjelmeland sitt foredrag ved Nasjonalbiblioteket i Mo i Rana, 13. juni 2003

PRESSE KLIPPET

1. mai 's leder "Ingen nordmann til salgs"

28. september 1940

Josef Terbovens gjorde den 25. september 1940 det kjent at Administrasjonsrådet var avsatt og erstattet med såkalte kommissariske statsråder som var medlemmer eller sympatisører av NS. Tre dager etter publiserte redaktør Trond Hegna i avisen *1. mai* i Stavanger sin berømte leder under tittelen: "Ingen nordmann til salgs". I etterkrigstiden har denne artikkelen blitt et viktig symbol på norske motstandsvilje mot den tyske okkupantmakten. Hegna beskriver i sine egne memoarer "Min versjon" som kom ut i 1983 om sin egen opplevelse av denne situasjonen. Her kommer det fram at Hegna slett ikke følte seg vel med den helterollen han ble tildelt. Som så mange andre norske avisredaktører måtte han balansere mellom sin egen overbevisning og hva okkupantmakten tillot av ytringer. Hegna forklarer at dagen etter Terbovens tale ble han innkalt til politimesteren i Stavanger som kunngjorde at det var oppnevnt som "tilsynsmann" i redaksjonen. Andre redaktører over hele landet opplevde på samme måte å bli satt under "kommisarisk ledelse". Dette skjedde en fredag, og tilsynsmannen ga beskjed om nyordningen ville tre i funksjon den påfølgende mandag. Hegna skrev da den berømte lederen (se faksimile). I boken beskriver Hegna dilemmaet han hadde med å opprettholde avisdrift for å sikre arbeidsplasser og samtidig risikere å bli medløpere for okkupanten. Etter Terbovens tale var grensen etter hans mening nådd. Slike moralske valg måtte tas i de fleste redaksjonene, og av den enkelte journalist og redaktør. Noen tok skrittet fullt ut og meldte seg inn i NS. Noen forlot pressen for aldri å vende tilbake. Noen ønsket å slutte, men fikk ikke lov av NS og tyskerne. Mange ble i sine jobber og balanserte som best de kunne.

Mange av de som ble i sine jobber måtte etter krigen forklare sine valg om å fortsette som journalister, både overfor kolleger og den såkalte æresretten som ble opprettet av Norsk Presseforbund. Trond Hegna skriver i sin bok at han selv kunne fått landssvikstemplet på seg hvis ting hadde utviklet seg litt annerledes fordi han fram til nyordningen hadde vært en del av det tyske kontrollregimet, fordi han som alle andre redaktører ikke hadde noe valg hvis avisa skulle komme ut. Daglig opplevde han den vanskelige balansegangen der han selv indirekte prøvde å motvirke den tyske propagandaen samtidige som han måtte referere bestemte hendelser fra krigens gang etter pålegg. I september hadde han en samtale med den lokale representant for

INGEN NORD-MANN TIL SALGS!

REICHSKOMMISSAR TERBOVEN *har rettet den ærekrenkende beskyldning mot våre stortingsmenn at de er villig til å kaste på båten alt det som for dem er hellig bare for å redde sin egen personlige materielle eksistens.*

Stortingsmennene vil sikkert ta oppgjøret både overfor seg selv og overfor sine velgere.

Men det er jo ikke bare stortingsmennene det gjelder.

Vi, 98 prosent av det norske velgerfolket, har valt dem som våre høyeste politiske representanter.

I verdens og våre egne øyne er det en beskyldning som rammer folket.

ÆREKRENKELSEN må vasket av. *Vi er et lovlydig folk med motvilje mot alt som kan forstyrre den offentlige orden og vår samfunnsplikt overfor vårt arbeid og vår familie vil vi gjøre så langt ingen mod makt vil hindre oss i det.*

Men det er én klar vei å gå.

Hvis noen av oss skulle stilles overfor spørsmålet om å kaste i øyen det vi har gått inn for av alvorlig overbevisning om hva som tjener vårt folk, for å gå over til noe som vi har bekjempet og foraktet — alt i den beregning at vi på denne måten skal redde vår egen personlige materielle fordel — da er parolen:

INGEN NORDMANN TIL SALGS!

NOEN HUNDRE NORDMENN *har ofret sitt liv for noe som var hellig for dem. Det er også hellig for oss. Gjøre det ikke.*

Vi lever i en verdenshistorisk tid. Hundretusener av Europas ungdom tilintetgjøres i massedøden på sjø og land ennå før de har levet. Sivilbefolkningen, menn, kvinner og barn er trukket inn og den moralske styrken hos denne sivilbefolkning er blitt et av de avgjørende spørsmål for utfallet.

I en slik tid er det ikke på plass å ta det hensyn til de personlige forhold som er rimelige i mere fredelige tider. Det er vårt folks ære og framtid det gjelder.

Presseabteilung, som Hegna ironisk kaller dr. Goebel, om riksrådsforhandlingene og striden omkring Administrasjonsrådet. Goebel var ute etter en stemningsrapport som han kunne gi til sine overordnede, og ba Hegna om en skriftlig framstilling av sine synspunkter. Som Hegna selv formulerer det: "Jeg skrev brevet. Hadde utviklingen gått annerledes kunne dette brev under et landssvikoppgjør blitt en ganske tung belastning for meg i statsadvokatens hånd. Her ble det jo faktisk gitt okkupasjonsmakten gode råd i en vanskelig situasjon" (sitert fra Ottosen 1996).

Etter krigen var det en stemning der svart-hvitt tenkning preget den offentlige atmosfæren og pressen var ikke noe unntak. Det var viktig å vise at man hadde stått for en motstandsvilje for å bli akseptert i det gode selskap. Mange skrøt på seg motstand som aldri hadde funnet sted og andre forsøkte så godt de kunne å skjule tvilsomme bånd til okkupantmakten. Derfor er det befriende å lese at Trond Hegna som mer enn noen fikk heltestatus i pressekretser så konkret viser hvordan han selv kunne trått feil.

RO

Referanse: Ottosen, Rune (1996). *Fra fjærpenn til Internett. Journalister i organisasjon og samfunn.* Oslo: Aschehoug forlag.

Det beste SMØR koster mer billigs fo

Hans Meister

1STE MAI

Lørdag 28. september ◆ 40. årgang - Nr. 222 - 1940

SELV OM

ikke avisa i alt kan bli som for — så er dem trost alt.

1STE MAI

NASJONALHJELPEN i Rogaland tar sikte på å få inn millionbeløp.

Foran åpningen av „NASJONALHJELPENS UKE" i Rogaland.

I morgen starter en et stort LOTTERI

Et eksempel.

Et firma her i fylket har gitt 42000 kroner til Nasjonalhjelpen. En vakker gave og et eksempel til etterfølgelse for andre.

Viktig pakt mellom Japan, Tyskland og Italia.

Japan vil gå inn i krigen på aksemaktenes side hvis disse kommer i krig med en ny makt

Forholdet til Sovjetsamveldet utforandret.

Også KAKER blir rasjonert.

Vi må ha BRODKORT MED når vi går på kafé

INGEN NORDMANN TIL SALGS!

Saudafabrikkene skal produsere rujern.

10.000 tonn skal omsmelles av norsk kis.

Luftätakene holder stadig fram

Igår mistet engelskmennene 27 fly

Kunstforeningen.

NASJONALHJELPENS UKE I STAVANGER

HAFFA BOMBARDERT.

PASS-FOTOGRAFERINGER

Søndag er PASSFOTOSENTRALEN åpen fra kl. ½1 til 7.

Pass-fotografering for Ryfylke og Jæren.

STAVANGER FOTOGRAFLAUG. Skoogen 14.

1ste mai si framside den 28. september 1940.

PRESSE MINNER

Prosjektet *Norsk presses historie* har fra starten av vært opptatt av å samle inn yrkeserfaringene fra norske journalister, redaktører, grafiske personale og andre som har arbeidet i norsk presse. Når vi er så heldige å ha mange hundre levende kilder omkring oss i Norge i løpet av de årene prosjektet vil pågå, ønsker vi å gjennomføre en del intervjuer, samtidig som vi oppfordrer disse dyktige skrivende veteranene til selv å skrive sine presseminner.

Ønsket fra prosjektet er at disse presseminnene skrives con amore. Ta med deg det du vil selv, det du husker best, det du selv synes er viktig. Prosjektet setter pris på en god historie eller to, og ellers alt fra beskrivelser av teknologi og utstyr til enkeltopplevelser i redaksjonen eller ute i feltet, til forhold parti-presse og så videre.

De tre minnene som trykkes i denne utgaven av Pressehistoriske skrifter viser både i sitt innhold og ved sin tematiske bredde hvor stor verdi slike selvskrevne minner har. Vi håper de vil inspirere andre til å skrive ned sine presseminner.

Spørsmål kan rettes til red.sekr. Idar Flo (tlf. 70 07 52 22 eller 95 76 27 62) eller red. Guri Hjeltnes (tlf. 22 98 51 13 eller 45 23 03 53). Presseminner kan sendes til Idar Flo v/Møreforsking, pb. 325, 6101 Volda, eller elektronisk til idar.flo@hivolda.no

I forrige nummer ble et av presseminnene utstyrt med feil navn, Ingjerd Galtung. Det korrekte skal vere *Ingegerd Galtung* som var forfatter av *Til Østen som fjerde styrmann*. Vi beklager trykkfeilen.

Fra skog og fjell til Akersgata

av Gunvor Gjessing, f. Rusånes

Jeg er født den 24. juni 1932 og vokste opp mellom skog og fjell på et lite sted i Saltdal i Nordland. Siden jeg attpåtil var pike, var det ingen opplagt sak at jeg skulle tilbringe mesteparten av livet som journalist i Oslo. I familien min hadde det aldri vært pressefolk før. Veien inn i yrket var et bevisst valg – jeg hadde bestemt meg allerede i tiårsalderen. Mine foreldre likte dårlig at det deres eneste barn skulle bli journalist. "Journalister bare drikker," som min mor sa.

Etter artium begynte jeg som journalistlærling i Nordlandsposten i Bodø høsten 1952. Der var til jeg kom inn på Journalistakademiet i 1954, og etter

Akademiet var jeg en tid i avisen igjen, til jeg begynte å studere i Oslo høsten 1955. Jeg var i Nordlandsposten også i et par ferier.

Jeg ble journalist i Aftenposten sommeren 1960, dels all round, dels med kunst og film som spesialområder. I årene 1961 –77 var jeg filmanmelder og dekket blant annet Cannes-festivalen, som jeg også laget featurereportasjer fra på slutten av 1980-tallet- Det ble ti festvaler i alt.

Sommeren 1977 ble jeg redaksjonssekretær i kulturredaksjonen, en jobb jeg hadde i trekvart år, inntil jeg ble daglig leder i A-Magasinet i 1978. Der var jeg til 1985, da jeg vendte tilbake til skrivingen, som feature- og kulturjournalist. Da jeg ble pensjonist i 1999, hadde jeg vært journalist i kulturreportasjeavdelingen i noen år. I 1995 ga jeg ut boken, "Møbeleventyret," som var om en snekkerifabrikk som min familie drev i Saltdal. Miljøet rundt fabrikken kan nok ha bidratt til mitt valg av yrke, for det var uvanlig: Min onkel var utdannet som snekkermester og møbelarkitekt i Tyskland og Paris. Min far hadde utdannelse som billedkunstner, fra Oslo og Seattle, men kunne ikke leve av å være maler, så han gikk inn i en annen gren av firmaet. Min mor var svensk. Til fabrikken kom det snekkere fra mange kanter av Nord-Norge. Det var i det hele tatt mange impulser å få på stedet.

Jeg har ikke hatt politiske verv eller på annen måte vært politisk engasjert. I noen år var jeg styremedlem i Norsk Forening til Kreftens Bekjempelse, som siden ble slått sammen med Landsforeningen mot Kreft.

Jeg begynte som journalist i blyets tid, da manuskripter ble levert til maskinsettere og det klapret og raslet på setteriene. Jeg tok notater med blyant på kladdeblokk og skrev å skrivemaskin. Jeg hadde et gammelt svart-hvitt-kamera som jeg tok noen bilder med i Nordlandsposten, men ellers var det journalistkolleger med Rollerflex som besørget fotojobbene. Fotofirmaet Johnson & Sotberg ble også brukt. Aftenposten derimot, hadde en stab av pressefotografer da jeg begynte der. Kassettopptaker ble etter hvert en del av utstyret, men på grunn av tidkrevende utskriving brukte jeg den sjelden. Jeg foretrakk å ta notater på blokk med kulepenn og siden skrive ut på en Underwood, helt til jeg fikk IBM med kulehode på slutten av 1970-tallet, og siden andre elektriske skrivemaskiner.

Jeg husker ikke hvilket år vi begynte å skrive på PC i Aftenposten, men det var senere enn i mange andre aviser på grunn av motstand fra Grafisk Klubb, som tviholdt lenge på den såkalte filmsatsparagrafen. Produksjon av stoff var deres enerett, men journalistene fikk etter hvert dispensasjon.

Å sende hjem stoff fra for eksempel Cannes, foregikk på 1960-tallet ved at journalistene ringte mottagningen i avisen, der damer tok imot på telefon og skrev av på voksruller. Fra Cannes ble det siden telex-overføring og til slutt direkte fra bærbar PC med modem. Men på jobben der det ikke var tilgang til telex, var telefonoverføring til mottagningen eneste mulighet.

Forholdet mellom avis og parti var som kjent adskillig tettere på 1950-tallet enn det senere har vært. Høyres Pressekontor var sterkt benyttet som stoffleverandør til Nordlandsposten, og lokale Høyre-størrelser utøvde et visst press for å få sine synspunkter frem, gjerne via redaktøren. Det lyktes ofte. Forholdet mellom aviser og partier ble for øvrig illustrert ved en hovedtittel i

Dagbladet på valgdagen det året jeg var førstegangsvelger ved stortingsvalget: "Vakkert vær ved Venstres valg." Men været i Bodø var elendig den dagen, og Venstres valgresultat på landsbasis ble like bedrøvelig.

Journalistakademiets kvinnelige elever 1954 – 55. F.v. Gunvor Rusånes, Turi Hagerup Corneliussen, Aase Dybing, Olise Sandnes og Åshild Eskeland.

Forholdet mellom redaktører, journalister og teknisk personale har vært varierende i min tid. Hva Nordlandsposten angår, var det en privateid avis, og den feiret sitt 90-årsjubileum i høsten 1952 med en stor middag for alle ansatte. Eieren, boktrykker Johs. Petersen, holdt festtalen og roste hver enkelt typograf ved navn for lang og tro tjeneste, men nevnte overhodet ikke at avisen hadde en redaksjon. Redaktøren skummet over på jobben neste dag, forståelig nok, men bare innenfor reaksjonslokalenes dører.

Jeg har alltid opplevd gode kollegiale forhold, men kvinner hadde begrensete muligheter til å kombinere jobb med familie, kan man nok si. Kvinnelige journalister skulle helst ikke ha barn på 1950-tallet (jeg har ingen selv). Svangerskapspermisjoner på 60-tallet var tre måneder, og i Aftenposten var det en uskreven regel at kvinnelige medarbeidere måtte ta den ene måneden før nedkomsten. Fotografene nektet å gå på jobb sammen med høygravide kvinner. Dette hadde jeg glemt, men redaktør Solveig Jølstad minnet meg om det en gang jeg snakket med henne.

Jeg begynte i Nordlandsposten med en lønn på 300 kroner per måned. Den strakk dårlig til, siden jeg måtte bo på hybel, så en høst stjal jeg turnips på Landbruksskolen fordi jeg ikke hadde penger til mat. Aviser og tidsskrifter som vi trengte for å følge med, måtte vi betale selv, og det samme gjaldt notatblokken og blyanter. Av brev som jeg skrev til mine foreldre i 1952, virker det som som avisens to journalistlærlinger med artium bare fikk utbetalt 2/3 av tarifflønnen fordi aviseier Petersen ikke hadde godtatt tariffavtalen. Som

Men hovedtyngden av arbeidet gikk ut på lesing og skriving. I lesingen inngikk korrektur – ni timer i strekk var dagsrekorden i mitt tilfelle.

Blant arbeidsoppgavene var innsamling av nyheter fra distriktene. Vi fikk tildelt hvert vårt område, og jeg, som aldri hadde vært i Lofoten, fikk beskjed om å ta telefonen til "våre venner ordførerne" for å fritte dem ut om hva som skjedde på fiskeri-, vei- og skolesektoren. Det resulterte gjerne i tospalters oppslag om nye skolebygg. Å reise til Lofoten for å drive reportasje kom aldri på tale.

Min reportasjeoppgave som lærling het "Hernes-gården som forsvinner," og handlet om gårdsbruk på Hernes i Bodø som ble ekspropriert på grunn av utbyggingen av Bodø flyplass. Jeg tror det dreide seg om 10-12 gårder, som ble omtalt hver for seg, en hver uke. Reisen til gårdene foregikk per bybuss og til fots – å ta drosje kom aldri på tale. Sammenlagt ble det ganske mange kilometer til fots, og etter hvert som vinteren nærmet seg ble jobben en kald fornøyelse.

Da jeg begynte i Aftenposten var det til en lønn av 12.000 kroner året. To dager i uken hadde vi delt arbeidstid, fra kl. 8.30 til 14.00 og fra kl.18 til kl. 20. Det var ingen begrensning på overtidsbruk disse dagene, og ingen ekstrabetaling eller avspasering heller. Som filmanmelder måtte jeg ofte gå på jobb kl. 17 (femmer[illegible] på kino) og skrive anmeldelse til neste dag. I en lang periode redigerte jeg bysiden sammen med en kollega, og måtte etter endt skrivejobb være til stede på setteriet når siden ble brukket om. Det innebar ofte en kveldsvakt fra kl. 17 til kl. 23 (i tillegg til formiddagstimene) uten noen form for kompensasjon. Sterkt! Men jobben var morsom og arbeidsmiljøet godt, og bortskjemte var vi ikke.

Forskjellen mellom "den ideelle journalistrollen og "journalistisk hverdag" lå nok for en stor del i presset fra handelsstand, politikere og andre lokale aktører som ville ha sin plass i spaltene, mens vi ville drive en mer kritisk form for journalistikk. (Dette gjaldt særlig min tid i Bodø). Siden, i Aftenpostens kulturredaksjon, kom enn annen form for press – fra blant annet gallerister og forlag som oppfattet journalistikk som PR for sin virksomhet.

En liten anekdote til slutt. Å være på jobb med fotograf har alltid hvert anekdotegivende, og Bjørn Fjørtoft i Aftenposten var et oppkomme i så måte. En gang på 1960-tallet hadde Fjørtoft tatt et poetisk motlysbilde av en hund som løftet benet mot et tre i Slottsparken. bildet havnet på bordet til sjefsekretær Johan Sauge, som sterkt misbilligende sa: "Kan Aftenposten bringe dette bildet av en urinerende hund?" Tilfeldigvis kom sjefsredaktør Einar Diesen innom sentralredaksjonen akkurat da, og han avgjorde at det kunne Aftenposten så absolutt. Så bildet kom på trykk.

Kampanjejournalistikk og avisenes samfunnskontrakt

av Odd Gjerstad

Jeg ble født den 22. juni 1939 og vokste opp i en familie hvor far var sjømann/transportarbeider og mor rengjøringshjelp og husmor. Ingen i familien hadde noen pressebakgrunn, men min yngste sønn har valgt presseyrket og er nå journalist i Dagbladet.

Mitt yrkesvalg var temmelig bevisst på bakgrunn av min tilknytning til Nord-Norges største avis, Lofotposten, som kom ut på mitt hjemsted. Her jobbet jeg først som avisselger, bud, pakker, og en tid i forretningsavdelingen, før jeg begynte å skrive litt om bøker og endel freelancerportasjer. Det førte til redaksjonen og fast jobb som journalist fra 1960.

Utdanningen består av den vanlige folkeskolen, ett-årig handelsskole, det nordiske journalistkurset i Århus og en rekke pressekurs gjennom årene. Det meste av mitt yrkesliv var jeg knyttet til Lofotposten. Like etter den redaksjonelle ansettelsen i 1960, ble jeg sendt til avisens avdelingskontor i Hammerfest som enemedarbeider. Her var jeg i to år og dekket Finnmark alene, og relevante deler av Nord-Finland. Det fortsatte jeg med i flere år senere gjennom hyppige reportasjeturer, i en tid da Lofotposten hadde hele Nord-Norge som sitt dekningsområde. Det medførte forøvrig reportasjereiser i hele landsdelen, fra Helgeland til Sør-Varanger.

I midten av 60-årene var jeg ett års tid i Trønder-Avisa i Steinkjer (under Torbjørn Wale og Gregar Rekaa), som vaktsjef og reportasjejournalist. Avisen var et samarbeidsprosjekt mellom Venstre (Wale) og Senterpartiet (Rekaa). De to skapte sammen et meget fint redaksjonelt arbeidsmiljø. Avisen hadde til da mest konsentrert seg om jordbruksmiljøet i Inntrøndelag. Jeg var vel den første som brakte avisen i kontakt med kyststrøkene i Nord-Trøndelag gjennom flere reportasjeturer, blant annet en serie om fraflyttingen fra kysten til industriområdene ved Drammen.

Etter Steinkjer kom jeg tilbake til Lofotposten, og fortsatte her som vaktsjef, kombinert med reportasje og lederskriving (med ett års tid på avdelingskontor i Vest-Lofoten). I 1983 ble jeg stipendiat ved Fiskeriteknologisk Forskningsinstitutt i Trondheim, med støtte fra Norges Forskningsråd og Sjøfartsdirektoratet for å studere sikkerheten for fiskerne. Jeg var i Lofotposten til 1985, da jeg ble ansatt som redaktør og disponent i tidsskriftet Næring i Nord i Bodø. Her var jeg i to-tre år, før jeg i 1988 kom tilbake til Lofotposten. Her var jeg til slutten av 90-årene, da helseproblemer førte til langtidssykemelding og uførepensjonering. I denne siste tiden var jeg periodevis vaktsjef kombinert med nyheter og reportasjer, og senere redaksjonssekretær og i noen tid stedfortredende redaksjonssjef og redaktør.

Gjennom flere perioder i Lofotposten var jeg også korrespondent for Aftenposten, Sjøfartstidende og NRK/Nordland, foruten stoffleverandør til diverse blader, ikke minst Magasinet for Alle. Forøvrig har jeg skrevet en kirkehistorie, en bedriftshistorie og Lofotpostens 100-års historie, som ble utgitt som jubileumsmagasin i 1996. Av politiske verv var jeg en kort tid

sekretær i SF/SV på lokalt plan, før jeg fant at det ikke passet med jobben. Ellers har jeg i lange perioder vært klubbleder og ellers hatt andre tillitsverv i jobbsammenheng, i tillegg til en kort tid som varamedlem til NJs landsstyre.

Da jeg begynte i yrket var blyet det alt dominerende, med det som hørte til av settemaskiner, ludlow og dels håndsetting. Og selvsagt de vanlige skrivemaskinene, telexen og diktafonen (blant annet med voksrullene). Før jeg kom til redaksjonen var jeg en kort tid en slags læregutt i kjemigrafien og opplevde hvordan sinkklisjeene ble til i syrebad i et primitivt kjellerrom, hvor en tusenkunstner av en tekniker hadde etablert seg med sine spesielle metoder, med usedvanlig godt resultat. Senere ble det jo plastklisjeene på fotomottakeren, som det store fremskrittet.

Lofotpostens desk like før avisen flyttet til nytt avishus i 1963. Det var ikke rare greiene, men her ble Nord-Norges største avis gjennom mange tiår redigert og planlagt, med et opplag på opptil 33.000 eksemplarer. Fra venstre journalistene Kristian Gjertsen og Odd Gjerstad, og sekretær Kitty Endresen, som senere ble journalist.

Rotasjonspressen var en gammel, skramlende Frankenthaler innkjøpt fra Trondheim i slutten av 30-årene, men fullt brukbar med en dagsproduksjon på opptil 25.000 – 30.000 aviser i mange år etter krigen. I det hele tatt en teknologi med mye tradisjon i seg, og følgelig mye murring blant typografene ved overgangen til nye løsninger. Men den gikk forbausende greitt, avskjeden med blytiden i 1975

Lofotposten representerte på mange måter en egen kultur i det nordnorske avisbildet. Avisen var landsdelens største til langt ut på 60-tallet, men den fortsatte å være det dominerende avisnavnet blant publikum lenge etter at Nordlys hadde gått forbi i opplag, men uten å innta samme posisjon som landsdelsavis. Lofotposten var selve avisen blant folk fra sør til nord i Nord-Norge. Vi som jobbet her følte denne spesielle posisjonen, og den – kanskje litt motstrebende – anseelsen fra våre kolleger i andre aviser ganske sterkt, med den prestisje denne innebar. Det var med andre ord ekstra "fint" å jobbe i Lofotpostens redaksjon.

Dette ga oss en ekstra tyngde i det daglige arbeid, og ganske spesielt når vi tok opp ulike saker. Det snakkes i dag om "kampanjejornalistikk" med en viss forakt i enkelte kretser. Det gjorde man ikke i min tid i Lofotposten. Bortsett fra at ordet ikke var oppfunnet da, var denne arbeidsmåten omfattet med respekt og anerkjennelse, og ettertraktet som journalistisk metode. Den var et middel for å oppfylle Lofotpostens "samfunnskontrakt". Også det et på den tid ukjent ord blant oss. Vi selv mente vel ganske enkelt at det dreide seg om en helt naturlig og selvfølgelig forpliktelse Lofotposten hadde overfor sine lesere.

Mange viktige samfunnssaker ble tatt opp og løst på denne måten av Lofotposten, noe som forklarer hvorfor avisnes posisjon og navn ble så sterkt befestet blant folk flest, og høyt og lavt i det nordnorske samfunn, selv i flere tiår etter at andre aviser i nord hadde gått forbi i opplag og vi mer og mer ble en lokalavis på en øy i havet.

Det kan være grunn til å stoppe litt opp akkurat ved dette forholdet: Lesernes tillit til sin avis. Det handler jo i all enkelhet om pressens eksistens og fremtid. Og for å gjøre det klart: Jeg snakker om avis som det trykte produkt, ikke om nettaviser og andre nett-tilbud, hvor avisene med stor iver har lagt ut sine nyheter gratis og franko, til egen undergravelse. Det er i seg selv ganske utfattelig, men dem og det. Legger man imidlertid dette til den alminnelige svekkelse av forholdet mellom leser og avis, kan det være all grunn til bekymring på vegne av de trykte media, som vi har gitt hele vårt yrkesliv til.

Tilliten gjelder ikke bare hvorvidt avisen referer objektivt og korrekt dagens begivenheter, slik at man får en fremstilling som er til å stole på. Men det er i seg selv blitt en krevende og stadig mer utfordrende oppgave etter hvert som den redaksjonelle bemanning stadig begrenses av eiernes kortsiktige inntjeningskrav. Tiden til å sjekke en sak blir bare stadig mer begrenset, hvilket vil gå på troverdigheten og tilliten løs. Men jeg tenker speiselt på tilliten en leser vil ha til at ens avis tar opp og fører frem saker som er av betydning for ham og henne, her og nå og på sikt. Altså troen på at avisen bryr seg og er i stand til å gjøre noe med det i samfunnsmessig sammenheng. Mangelen på et slikt avisengasjement vil med tiden kunne få ødeleggende virkninger for dette

vårt felles anliggende. Jeg er glad for å ha opplevd en tid da vi følte lesernes sterkt uttrykte tillit og var i stand til ofte å kunne imøtekomme og innfri forventningene.

Hvordan fungerte det, og hva var bakgrunnen? Denne formen for journalistikk som ble praktisert i Lofotposten må også ses i sammenheng med nord-sør-problematikken. Det var en utbredt og godt begrunnet oppfatning i nord om at det bød på helt spesielle problemer å få gehør i de sentrale maktmiljøer i sør for forhold vi hadde å slite med i nord. Det var så lett å avfeie krav og kritikk med at det bare var "syting", en holdning man ennå finner svært mange eksempler på. Men som regel var det, og er det, uttrykk for reelle problemer, som man bagtelliserte, både hos sentrale myndigheter og media i sør.

For å korrigere feiloppfatninger og utbre en større forståelse for de faktiske forholdene i nord, spilte Lofotposten en sentral rolle gjennom å ta opp viktige saker av betydning for utviklingen av Nord-Norge. Spesielt fra 60-årene ble dette journlistisk fokusert. Det gjaldt blant annet å få gjennomslag for en lang rekke samferdselsprosjekt, som realiseringen av lokale veianlegg, bevaringen av Hurtigruten, utviklingen av flynettet, forbedringen av stamveinettet og fremskyndingen av fjernsynsnettet. I alle disse sakene spilte avisen en avgjørende rolle gjennom sin journalistikk. Slik gjorde Lofotposten sin historiske innsats for å gjøre den nordligste landsdelen til en mer likeverdig del av landet.

Det er sus over disse årene, og jeg tror nok at alle vi som var med på disse sakene føler at vi var med på noe stort, som ga en ekstra yrkesstolthet. Her er det også all grunn til å understreke at det skjedde innenfor rammene av fullt forsvarlige arbeidsmetoder. Alle parter kom til orde med sine synspunkter, men det som kjennetegnet denne "kampanjejournalistikken" var at vi sto på hele tiden frem til en full avklaring og løsning av det saken gjaldt. Det var en usedvanlig utholdende og gravende arbeidsinnsats, som aldri etterlot en sak halvløst. Når folk tok kontakt med avisen for å få fremmet en sak, så visste de at vi aldri slapp den når vi først hadde tatt den på oss.

Senere, og i de siste årene, utviklet de journalistiske arbeidsmetodene og siktepunktet seg i en annen retning, samtidig som avisens nordnorske dekning ble stadig mer innskrenket og avisen til slutt ble en ren lokalavis for Lofoten. Den vanlige personfokserte journalistikken overtok stadig mer, og med eierskiftet i 1990 utviklet det hele seg til en parodisk etterplapring av VG/Dagbladets oppslagsstil, med ulykkelige konsekvenser. Leserne protesterte, de kjente ikke igjen avisen sin, og opplaget raste. Storhetstiden var definitivt over.

Jeg tror at avisens anseelse og posisjon i sin tid opgså hadde en viss sammenheng med at den ikke hadde noen partimessig tilknytning. Den ble oppfattet som helt uavhengigt, hvilket den også var, selv om den definerte seg selv som en uavhengig borgerlig avis. Dens overordnede oppgave var å være et nordnorsk talerør.

Nettopp avisens sterke posisjon preget også de interne forholdene. Alle, enten vi snakker om redaksjonen, teknisk avdeling eller forretningsavdelingen,

følte at det var noe spesielt å arbeide i denne avisen, noe som ga en stolhet og en følelse av å være i en særklasse. Det skapte et meget sterkt samhold og et godt arbeidsmiljø. Det preget også forholdet mellom menn og kvinner, med stor grad av likeverdighet og gjensidig respekt, også etter hvert som det ble mer kvinnelige innslag i redaksjonen, noe det overhodet ikke var i min første tid.

Men samtidig som vi hadde et godt arbeidsmiljø og kunne sole oss i glansen av avisens posisjon, var det en meget slitsom tid. De første 10-15 årene var det ikke snakk om noen særlig overtidsbetaling, men dagene kunne bli ekstremt lange, spesielt etter langvarige reportasjereiser. Stoffet skulle skrives ut i en fart, og det var ofte svært mye etter en to-tre ukers tur. Det var full arbeidstid fra morgenen av og til langt ut på kvelden, og ut i nattetimene. Uten overtidsbetaling.

Jeg ble sendt til Finnmark med en årslønn på 10.000 kroner og null overtid. Da var det også slik at jeg måtte sende inn et bindende budsjett foran hver reportasjetur. Jeg oppdaget fort at hvis jeg laget et realistisk overslag ble det ikke noe av turen. Derfor underbudsjetterte jeg for å komme meg ut, med den følge at det endte med underskudd som jeg selv måtte dekke. Jeg levde derfor konstant på forskudd, og i lange perioder med bare det absolutt mest nødtørftige til å leve på. Knekkebrød og brunost var ofte det eneste kostholdet. Det sto på sett og vis i stil med det stedet jeg bodde og hadde kontor i Hammerfest. Det var nemlig i samme hus som en meget nøysom katolsk liten nonnekrets holdt til: Jesus små søstre. Men jeg kan ikke i farten huske at jeg følte noen særlig trøst med naboskapet.

I det hele var lønns-og arbeidsbetingelsene de første årene steintøffe. Litt bedre ble det gradvis etter at Vegard Sletten begynte å få en viss skikk på forholdene et stykke ut i 60-årene. Jobben skulle nærmest være et kall, og man skulle være glad til for at man hadde det privilegium å være journalist. At man nødvendigvis måtte ha noe å leve av, var det heller liten interesse for i aviseierkretsene. Sånn sett var Lofotposten ikke noe unntak, holdningen var bare slik. Spesielt ille var det å være på det fjerneste avdelingskontoret. Da var man så til de grader ute av øye, og tilsvarende ute av sinn. At vi aksepterte det på et vis, kom av at vi egentlig ikke hadde noe valg. Vi var jo alle i samme båt. Men jeg tror også at litt av forklaringen var at vi så at Lofotpostens eier heller ikke tok så mye ut av bedriften for sin egen del. Overskuddet skulle komme avisen til gode.

Men selv om lønnsbetingelsene var stramme, viste avisen ansvar for sine ansatte. Lofoposten var den første avisen i Nord-Norge og en av de første i landet som innførte tjenestepensjon. Den ble forberedt allerede under krigen og gjennomført etter krigen. I tillegg til dette ble det gitt julegratialer og årlige stipendier fordelt på de ansatte, for besøk ved andre avisbedrifter i inn- og utland. Ellers ble det bygget funksjonærhytte.

Den eneste ekstraytelsen jeg fikk under min tid i Finnmark, var da jeg fikk en pipe som honnør for en forferdelig arbeidsøkt, døgn etter døgn, i en hel uke i forbindelse med dekningen av det til da største fiskebåtforliset, da "Peder Vinje" forsvant med 14 mann ombord. Men det fulgte ikke tobakk med til pipen.

Avisen var gjennom alle år familieeid, og vi fikk aldri mer i lønn enn det vi hadde krav på, og de personlige tilleggene var hele tiden på minimum. Da avisen ble solgt i 1990 ble det ikke noe bedre, bare med den forskjellen at de nye eierne sørget bedre for seg selv. Noe bedre ble det heller ikke da A-pressen overtok i 1995. Kanskje heller tvertimot, etter hvert som inntjeningskravene økte.

Jeg har ingen erfaringer hverken fra krigsårene eller gjenreisningen av avisene etter krigen, bortsett fra en spesiell erfaring fra den kalde krigens tid. Da det ble åpnet for innsyn i "mappene", meldte jeg meg på av ren nyfikenhet for å se om de hadde noe på meg fra min tid i SF/SV. Stor var min overraskelse da jeg fikk tilsendt mappen min, og det viste seg at jeg overhodet ikke var registrert for politisk virksomhet, men for min yrkesutøvelse. Det var mine reportasjereiser i Finnmark og dels Nord-Finland som hadde vakt Overvåkingspolitiets mistenksomhet. Åpenbart ved hjelp av informasjon, ikke minst fra en av mine kolleger, konkluderte de med at jeg var en potensiell agent for russerne. Det var vist til en lang rekke repotasjereiser, med sterkt mistenkeliggjørende påstander, spekket med uetteretteligheter. Det hele dreide seg om 60-årene, hvor både Overvåkingspolitiet sentralt og regionalt var sterkt involvert i å holde øye med meg. Det var et sjokk som ennå sitter igjen. Forsøk på å få noen form for beklagelse eller erstatning for overvåking av min lovlige yrkesutøvelse, førte ikke frem. Politiet hadde loven på sin side, fikk jeg vite. Men jeg kan ennå ikke forstå det. Det går det sterkest inn på meg at en av mine kolleger i min nærmeste krets har bistått politet med å heng ut en av sine arbeidskamerater på en så grovt løgnaktig og ondskapsfull måte, med de konsekvenser det høyst sannsylig har fått for meg i ettertid. Det vil jeg aldri kunne klare å forsone meg med.

Når jeg nå ser tilbake på et over 40 år lang presseliv, er det mange motstridende følelser. Men skal jeg våge meg på en oppsummering, blir nok det overveiende inntrykket at jeg har fått anledning til å gjøre en jobb som har vært av betydning for endel mennesker og samfunn, gjort livet litt lettere og tryggere for dem. Jeg vil i alle fall tro det i det lengste, og har jeg klart det skal jeg være vel fornøyd. Jeg tenker blant annet på at jeg gjorde mitt til for at sikkerhetsopplæringen for fiskere kom igang, etter mange år med en lang rekke tragiske forlis og store tap av menneskeliv. Også bevaringen av Hurtigruten var jeg delaktig i, og noen veier her og der, så folk kunne komme seg lettere og tryggere frem. Fremskyndingen av fjernsynet til Nord-Norge hadde jeg ellers en finger med i. Men med dagens programtilbud er jeg ikke sikker på at det var noen velgjerning. Men så skal man da også ha noe som man ønsker ugjort.

En god historie? Tja, her er en liten fra min tid som leserbrevredaktør. Dessverre må man av og til gripe inn mot leserbrevenes lengde. I slike tilfeller utstyrte jeg brevet med følgende: "Innlegget er noe forkortet. Red." Jeg ante fred og ingen fare, inntil jeg etter en tid oppdaget at typografen på egen hånd hadde foretatt sin egen lille forkortelse for å få den lille tilføyelsen inn på en linje: "Innlegget er noe forkort. Red." Det skal bare legges til at vi for ettertiden kostet på oss to linjer, slik at man ikke skulle forlenge unødig det utrolige historiske faktum at en redaktør oppfordrer innsendere til å skrive lenger.

Journalist: En gang og alltid

av Sven R. Gjems

Undertegnede seniormedlem av Norsk Journalistlag takker for invitasjonen til å gi et bidrag med minner fra mine tilsammen 42 år som journalist. Min far var stor skogeier og var allerede fra etterkrigstiden en legende som skytter og jeger, og dessuten kjent for sitt farlige bråsinne. Jeg ble født 10. oktober i Grue kommune under elgjakten i 1938, og det var neppe noe ønskelig tidspunkt på Gjemshus. Som den mellomste av tre sønner ble jeg ikke stilt i utsikt å bli skogeier. Dessuten var jeg den eneste av brødrene som opponerte mot opphavet, og kom meg vekk hjemmefra så snart som mulig - til 2-årig gymnas i Sogndal i Sogn. Jeg var der redaktør av russeavisen, men hadde ingen tanker om noen fremtid som pressemann. Tre dager etter artium begynte jeg på Befalskolen for Hærens Artilleri på gamle Kongsvinger festning. Det tror jeg ble godt mottatt av opphavet (min mor hadde ikke lov til å ha for tydelige meninger om noe), men da jeg etter endt plikttjeneste som befal i den stående Brigaden i Sør-Norge kom hjem og fortalte at jeg ville bli avismann, ble nyheten mottatt med hoderysting. Jeg fikk følelsen av å være en sønn som hadde falt på hodet ned fra låvebrua i ung alder og truffet slipesteinen - og siden ikke blitt til noe - da jeg begynte som lærling i avisen «Nationen» i Oslo tyve år gammel.

Under mitt år som befalingsmann falt tiden lang i leiren, og jeg valgte å ta et kurs i journalistikk på Korrespondanseakademiet. Her ville tilfeldighetene at jeg fikk Carl Just som min veileder, og da jeg i 1961 begynte på Journalistakademiet fikk jeg Just som rektor. Mange hadde meninger om Carl Just; at hans undervisningsopplegg tilhørte en fossil fortid etc. For meg ble han nok den viktigste personen blant alle læremestre og forbilder jeg senere måtte ha hatt innen journalistikken. Hans krav om etterrettelighet og «akkuratesse» sitter der ennå i vår tabloide tidsalder, der jeg selv virkelig føler meg som et fossil.

Jeg kan vel ikke påstå at jeg hadde skriveevnen i blodet, selv om min farfar, Valdemar Gjems (formann i Det Norske Studentersamfunn i 1911, det året da Det Kgl. Fredriks universitet feiret sine 100 år) i sine fattige år som jusstudent arbeidet på natten i Morgenbladet for å finansiere sine studier. Da jeg begynte i Nationen var avisen på flyttefot. Halve staben leide i VG - og kveldsvakta, der jeg arbeidet i tre år, holdt hus i Morgenbladets gård. Det ga en rar følelse å vite at min bestefar hadde sprunget i de samme nedslitte trappene før begynnelsen av 1900-tallet. Han hadde for øvrig en søster, Aagot Gjems, som ble skuespillerinne ved Christiania Theater, senere gift med legen Selmer og oppga sin karriere. I stedet begynte hun å skrive bøker, 12-13 i tallet til slutt, og noen av dem ble oversatt til en rekke språk. Det er imidlertid hennes barnebøker («Da mor var liden», m.fl. fra det gamle Kongsvinger) som ennå huskes og henvises til. Om hennes status kan henvises til Norsk Kvinnemuseum i samme by). På min farmors side kan jeg nevne hennes far, general Haakon B.Hansen, som var sjef for den norske generalstaben fra 1892 -

1914) og således var med og ledet unionsforhandlingene i Karlstad i 1905. Han var av fattige kår fra Nord-Odal, og i motsetning til det øvrige offiserskorpset på den tid var han Venstre-mann. Sverdrup ville ha han til forsvarsminister, men det satte kong Oscar II seg sterkt imot. Oldefar var for radikal, han var nemlig også Stortingsrepresentant for Venstre i Kristiania og understøttet i betydelig grad datidens viktigste Venstreavis. Men alt dette hadde jeg ikke den fjerneste anelse om og interesse for på den tiden jeg selv gikk inn i journalistikken.

Om lønnsforholdene

Da jeg i 1960 møtte første dag på kontoret til redaktør Johnsen i Nationen fikk jeg vite at min månedsgasje som lærling var kr. 400, - nokså mye mindre enn jeg hadde hatt i lønn som militær befalingsmann. Da han så min mine, la han til at «det var en heder i seg selv å bli opptatt som lærling i avisen, det hadde bare skjedd noen få ganger etter krigen og de hadde blitt fremragende journalister». En av dem var for øvrig Andreas Hagen, som langt senere skulle bli min sjefredaktør i Østlendingen, der jeg fikk 25 års tjeneste. Men det er en senere historie. Da trikkekortet og leien til hybelen som jeg tilfeldig fikk tak i ute på Jar var betalt, hadde jeg 200 kroner igjen å «leve av» i tigerstaden. Hjemme var det intet å hente «siden jeg hadde vært så dum å velge å bli journalist». Det betød at jeg måtte ta meg en ekstrajobb utenom nattevaktene i Nationen under tiden på Jourmalistakademiet. Det ble en oversetterjobb i Leif Kloed Breiens Forlag. Jeg er ikke akkurat stolt over å fortelle det, men det var således jeg som oversatte eller forfattet en rekke av fortellingene i bladet «Cowboy», der jeg satt i kruttrøyk og tomhylser til knes på morgenkvisten på min hybel. Hjemme forsøkte jeg tappert å late som jeg levde det søte liv i hovedstaden... Men jeg levde iallefall et interessant liv der inne!

Etter eksamen fra Journalistakademiet fikk jeg jobb i Hamar Stiftstidende på Hamar, og etter et knapt år ble jeg avisens bestyrer av Østerdalsavdelingen i Elverum. På denne tiden (1962) ble jeg opptatt som medlem i Norsk Journalistlag og fikk en anstendig årslønn, og som kontorbestyrer svimlende 12.000 kroner, hybel og ny folkevogn til min disposisjon. Her kom jeg med i vennekretsen til Dagfinn Grønoset, som allerde var mitt forbilde når det gjaldt lokalavis-journalistikken (jeg har for øvrig skrevet en biografisk bok om Grønoset, «Gluggsol over grendene», 1999). Jeg var glad for å slippe vekk fra miljøet på Hamar, der dikteren Rolf Jacobsen var en av de få jeg kunne snakke om noe fornuftig med. Det var litt for mye drikking på jobb blant kollegaene, noe jeg hadde liten sans, selv om jeg så langt fra spyttet i glasset når det var fest. Men uten humor var tilværelsen på Hamar dog ikke, og her er en anektote fra den tiden:

En morgen da vi hadde såkalt «andakt» inne på kontoret hos redaktør Rolf Borge Aaserud ble en telefon satt inn til ham. Vi, 7-8 journalister som satt der, hørte tydelig at noen var opphisset i telefonen. Ansiktsfargen til Borge Aaserud ble mørkerød og blodårene begynte å svulme på pannen hans. Det var et dårlig varsel. - Jeg kan bare beklage, - et øyeblikk skal De få snakke med den som hadde ansvaret for kveldsvakten, sa vår sjef og rakte telefonen over til

synderen. Det som hadde skjedd var at en av avisens trofaste lesere og kilder hadde ringt fra Nes og fortalt at NN var død og at dette burde omtales i morgendagens avis. Nå hadde ulykkeligvis denne personen et navn som bare manglet èn bokstav for å være likt med en av Mjøs-områdets mest kjente menn. På denne tiden hadde vi kjentfolk arkivert «stående i bly», dvs. at blysatsen i forbindelse med en fødselsdagsomtale e.l. ble bevart i noen store skap med en rad smale skuffer. Dersom noe skulle skrives når vedkommende senere fylte år e.l., kunne man bruke det meste av satsen og bare forandre titelen. Dette for å spare tid, for nå er vi tilbake til blysats-og matrisetiden i avis-setteriene. Nattredaktøren hadde trukket ut bokstavskuffen og funnet en halv meter med sats liggende der. Noe sent på natten var det, men denne nyheten måtte med! Hamar Arbeiderblad hadde sikkert fått tak i det, og dette gjaldt dessuten en person fra Høyre-kretser. Kort sagt ble det katastrofe:

Under åndeløs stillhet mottok vår ulykksalige venn nølende telefonrøret. - Dette er NN, hørte vi vedkommende brøle i den andre enden, hvoretter «avdøde» lot falle en drepende taushet. Da er det journalisten våkner i hans søvntunge skalle, og nå kom replikken som ble husket lenge i det gamle avishuset i Stiftsstaden: - Unnskyld, men hvor ringer De fra...?
«Avdøde» hadde heldigvis humoristisk sans, og etter mange muntlige og senere skriftelige beklagelser var saken ute av verden.

Om rekruttering
I Elverum likte jeg meg godt, selv om det var hardt å skulle konkurrere med såvel Østlendingen som Hamar Arbeiderblad i Østerdalen. Det krevde reiser på opptil 25 mil for å få referert hva Høyre-representanten i bygdene lengst nord og øst måtte ha for gullkorn å komme med i debattene. Den røde Folkevognen med «Presse» pålakkert over frontruta trillet sine modige 50.000 km eller mer i disse årene. Som nevnt innledningsvis vokste jeg opp i en kjent storviltjegers hjem, og i tillegg til at jeg var «miljøskadd» derfra, så lå nok denne interessen i genene. I grunneier-organet Nationen hadde jeg blitt pressekontakten som ble benyttet av generalsekretæren i Norges Jeger-og Fiskerforbund når han hadde noe å meddele, og etter hvert skrev jeg også en del artikler i NJ&FF's tidsskrift «Jakt, fiske og friluftsliv». Et av styremedlemmene i NJ&FF holdt til i Elverum og slik ble jeg igjen en mye brukt aviskontakt fra dette interesseområdet, som er viktig i Hedmark, der man har to tidsregninger: før og etter elgjakta. Interessen brakte meg også i vennskapelig omgang med Tore Fossum, nyansatt direktør i det vordende Norsk Skogbruksmuseum, Jakt, Fiske.

På denne tiden besto museet kun av den gamle Klokkergarden, et våningshus og en tømmerlåve, der jeg var med og bar inn gevirer og annet materiale til museets første lille utstilling. Langt senere i livet skulle jeg sitte en årrekke i representantskapet for det samme museet, som i 2002 ble gitt prisen som årets norske riksmuseum med et enormt besøkstall.

Jeg likte meg godt i Elverum, og det ble en vanskelig avgjørelse å ta da general-sekretær Knut Rom i NJ&FF en dag skrev til meg og oppfordret meg til å ta imot studieplassen som Norge hadde ved Øster-Malma i Sverige, der man utdannet de såkalte viltmestrene (viltstell-konsulenter/forvaltere) i vårt

naboland. Her i landet fantes ingen tilsvarende læreinstitusjon den gang. Ragnar Frislid, benådet skribent og naturfotograf, hadde varslet om at han i løpet av få år ville flytte over til Naturvernforbundets organ. -Dersom jeg tok denne utdannelsen, ville ingen kunne nekte meg å bli hans etterfølger, mente Rom. På denne tiden jobbet jeg vanvittig mye; dagen før julaften husker jeg at jeg kollapset på kontoret og havnet på Elverum sykehus, hvorfra jeg løp tilbake til kontoret i bare skjorta i vinterkulda før de hadde klart å skrive meg inn som pasient over julen. (Som en digresjon har jeg aldri feilet noe siden, og er fremdeles i skrivende stund ved god helse). Jeg fikk etter hvert med meg en journalistlærling på kontoret. Blant ti søknader valgte jeg en som hadde gått samme befalskole som meg med gode karakterer. Men om hans militære ferdigheter sto seg, så manglet han journalistisk sans. På mitt råd etter et års samarbeid valgte han å begynne på lærerskolen i Elverum, og ble i stedet en utmerket lærer.

En sommerferie skulle jeg vikariere for journalisten som hadde lokalkontoret i mine hjemtrakter, Solør. Siden man ønsker noen anekdoter, kan jeg ta med denne erindringen, som også viser at enkelte innenfor yrket hadde et for stort og tett inntak av alkohol. En vinterkveld kom jeg kjørende fra et besøk hos mine foreldre på Finnskogen i retning mot bygdesenteret, fikk jeg av sporene på nysnøen se at en mopedist hadde hatt store problemer med å holde seg på bilvegen. Etter en rekke piruetter på vegbanen hadde mopeden havnet rett ut til skogs, og sto der forlatt mot et grantre. I vegbanen lå igjen et Flexaret 2-øyet speilreflekskamera i lærveske og sporene viste at apparatets eier hadde fortsatt til fots. På kameravesken sto navnet på vår konkurrerende lokalavis, «Glåmdalen». Da jeg avleverte fotoapparetet der, fikk jeg vite at den uheldige mopedist var freelance-journalist for avisen der i bygda. Han var egentlig skogsarbeider av profesjon, mens lokalkontoret ble drevet av en tidligere frisør. Han snappet opp nytt i sin frisørsalong og ringte sin partiavis, og en dag ble frisørskiltet skiftet ut med avisens skilt. Frisøren ble for øvrig en arbeidssom og iherdig journalist med stort kontaktnett i bygda. Jeg nevner dette kun for å vise til hvordan man ofte ble rekruttert til yrket på denne tiden. Å nevne for kolleger ute i lokalavisene at man hadde gått på Journalistakademiet ble møtt med et hånlig snøft, og det gjorde man nødig.

Men tilbake til moped-reporteren. At den uryddige kjøringen hans ikke bare hadde sammenheng med glatt vinterføre, forsto jeg noen måneder senere. Da skulle jeg altså ferievikariere i min hjembygd, Grue, der man skulle innvie det nye svømmebassenget i ungdomsskolens kjeller. Invitert var sjefen ved Statens Ungdoms-og Idrettskontor, Rolf Hofmo, fylkesmann Frydenberg og andre notabiliteter. Vi var tre lokalpressemenn skulle ta våre bilder av de to ovennevnte og ordføreren på bassengkanten og strevet rundt dem med 6 x 6-kameraene nederst på magen og Meca-blitzen høyt hevet over hodet. Min mopederende kollega, som nok hadde styrket seg en smule forut for dette celebre oppdrag, kom herunder for langt ut på kanten mot bassenget der det var dypest. Gående baklengs og stirrende ned på speilreflekskameraets matte glassrute mistet han brått fotfestet og falt uti. Den unge mannen, som stilte i blådress og slips, ble helt stiv og sank sakte ned i det grønne vannet. Det siste

som stakk opp var hånden, og som man kunne forestille seg Frihetsgudinnen med sin fakkel synke ned i New Yorks havneinløp, slik sank Glåmdalens unge freelancer mot bunnen. Idet vannet nådde håndleddet gikk blitzen av. Vi var alt for perplekse og kollegiale til å ta bilder av ham, og forsøkte i stedet å rekke ham hendene til redning. De høye herrer derimot klarte ikke å holde seg, der de sto tvikroket av latter og holdt seg i bassengtrappens blanke gelender. Som tidligere moralisert; alkohol i arbeidstiden hører heller ikke dette yrket til.

Inn i politikk og organisasjonsliv

Det ble altså til at jeg valgte Sverige. For første gang tror jeg min grumme fader syntes at jeg hadde gjort et fornuftig valg. De viltbiologiske studiene over Nordens viltarter ble i vesentlig grad finansiert gjennom artikler i fagpresse og annet her hjemme omkring jakt, fiskestell og viltforvaltning. Dyreliv-og naturjournalistikk begynte å få interesse i våre media for alvor på denne tiden. Mens jeg studerte i nabolandet ble jeg trukket inn i en stor odelssak som vedrørte en skogeiendom på nærmere 50.000 dekar etter en grandonkel. Her valgte det sosialistiske flertallet på Stortinget (med SF's 2 stemmer på vippen) å forandre odelsloven, slik at staten kunne oppheve denne «når særlige interesser forelå». Etter at Borten-regjeringen overtok endte saken med forlik: Et tyvetalls bygdebønder fikk kjøpe 1/3 av eiendommene, staten beholdt 1/3 mens kommunen og jeg, som odelspretendent, kjøpte hver vår del av den siste tredjedelen. Den såkalte «Lex Gruset» består ennå, men er aldri siden blitt brukt.

For å kunne forvalte eiendommene søkte jeg Statens skogskole og ble forstmann. Men journalisten gikk som et nemesis gjennom mitt liv; Det siste studieåret ødela jeg ryggen min på et sagbruk og måtte opereres. Kirurgenes dom var hard: Noe praktisk arbeid i skogbruket kom ikke på tale. - Dersom De har noen annen utdannelse, så må De satse på et kontoryrke, sa overlegen på Sophies Minde. I 1967 ble jeg ansatt i Østlendingen, først et par år ved distriktsredaksjonen i Kongsvinger, og fra 1969 med nyåpnet kontor på Kirkenær i hjembygda Grue. Her ble jeg i 25 år som alenearbeidende journalist på 24 timers døgnvakt. Tillitsmannen i avisen nektet å videresende uketime-skjemaet mitt, de få gangene jeg fikk spørreskjema fra Norsk Journalistlag om mine arbeidsforhold. Vår avis var på denne tiden i realiteten konkurs, og det visste både vi medarbeiderne og også våre konkurrenter. Da Kirkenær-kontoret ble åpnet 1. april skrev Hamar Arbeiderblad spydig at oppslaget herom var den beste aprilspøken hos Østlendingen dette året. Men som man vil vite, klarte avisen gjennom innsamlingen til et investeringsfond og redaktør Thor Solbergs smartness ved innføringen av ny teknologi å holde seg på beina. Det var ingen aksjonærer som la press på ledelsen, for noen avkastning hadde de aldri hatt på sine aksjer. Vi var et menighetsblad for Senterpartiet, kort og godt.

Jeg hadde tidligere ikke vært spesielt interessert i politikk, og hadde aldri vært medlem av noe parti, selv om jeg før refererte fra kommunestyrene rundt om i Hedmark for en Høyre-avis. Men før jeg havnet i Østlendingen hadde den omtalte skogsaken, som både illustrert presse og dagspressen gasset seg i gjennom en årrekke, tent meg politisk. Jeg ble våren 1969 valgt til

formann i Hedmark Senterungdom og ble vararepresentant for Senterpartiet på Stortinget, der jeg for øvrig møtte den begivenhetsrike vinteren 1972/73.

Her møtte jeg av alle ting i utenrikskomiteen, - de store guttas klubb - den SP- representanten jeg møtte for var Per Bortens høyre hånd i komiteen. Mitt første møte i komiteen hadde jeg kort etter at Venstre hadde hatt sitt brudd på Røros, og komiteens medlem Helge Seip arbeidet frenetisk overfor Stortinget for å få godkjennelse for sitt nye partinavn. Det ene forslaget (Nye Venstre, osv.) etter hverandre ble stadig underkjent. Idet Seip kommer farende inn med dokumentmappa dinglende og frakken høyst upassende på, og med lånesveisen i stor uorden rett ut fra skallen, blåser Reidulf Steen ut en stor røyksky fra krokpipa og spør ertende: - «Nå Helge, - hva heter dere i dag 'a?» Da forsto jeg at tonen kanskje var mer uhøytidelig enn jeg hadde trodd.

Min innsats i møtet besto kun i å holde Per Borten med sigaretter. Et lite minne fra dette møtet, som klargjorde for meg at forholdet mellom Borten og Kåre Willoch for tiden ikke var det aller beste. De satt og snakket sammen om en eller annen detalj omkring EF-spørsmålet, om jeg husker rett. Jeg røkte den gang og hadde en nyåpnet 20-pakning med sigaretter liggende mellom oss. Willoch kom på sin mest infame måte med svært en syrlig replikk til Borten, som forsøkte å le gomodig der han satt med min fulle sigarettpakke i sin svære bondeneve. Pakken ble imidlertid klemt i stumper og stykker, så her lå det nok sterke motsetninger under. De to hørte da også hjemme i hver sin verden...

Jeg ble også engasjert i lokalpolitikken på samme tid (fra 1969) og gikk rett inn i formannskapet i hjemkommunen som eneste ikke-sosialist. Det ble en ensom og strevsom jobb, der jeg måtte være omhyggelig med roller og hatter med tanke på min integritet som pressemann. På de 16 årene jeg var med i formannskapet, kommunestyret, skolestyret, kulturstyret, viltnemnda, generalplanrådet, helserådet m.v. klarte jeg å unngå å komme i dobbeltroller som avstedkom åpen kritikk fra mine politiske motstandere. Det synes jeg selv var godt gjort. De fleste av disse møtene skulle jeg allikevel referere fra, så vervene var ikke så stor belastning arbeidsmessig. Min kollega i den konkurrerende avisen var også medlem av kommunestyret for AP, som hadde opptil 20 av de 25 representantene. Han klarte ofte å fiske ut nyheter fra formannskapssakene, mens jeg som satt der som medlem måtte la pennen ligge. Det var enerverende og ikke særlig morsomt for meg.

Jeg var nygift og fikk med kona, som var lærerinne fra Elverum, etter hvert tre sønner sammen. At jeg i den følgende 20-årsperioden var leder eller medlem av styret i hele sju fylkesorganisasjoner forstår jeg idag nesten ikke gikk an. Blant disse vervene var:

1. Formann i Hedmark Fylkes Jakt-og Fiskeforbund med 9.000 medlemmer og 60 lokallag.
2. Nestformann i Samarbeidsordningen for Jakt, fiske og bygdeturisme i Hedmark i 10 år,
3. Styremedlem i Hedmark Naturvern,
4. Leder av Hedmark Senterungdom,
5. Styremedlem i Hedmark Senterparti («Hedmarks-geriljaen»),
6. Leder og styremedlem av Hedmark Forfatterlag,

7. Styremedlem i Hedmark Skogteknikerforbund.

I tillegg ble jeg etter hvert medlem av hovedstyret og arbeidsutvalget i Norges Jeger-og Fiskerforbund. Herfra ble jeg valgt til medlem av representantskapet i World Wildlife Fund, Det internasjonale jaktrådet CIC, Nordisk Jegersamvirke og Norsk Skogbruks-museum. Jeg satt også i to offentlige utredningsutvalg; det ene laget den obligatoriske prøven som alle førstegangsjegere må gjennomføre her i landet (fra 1982, det andre utvalget laget regelverket for storviltjegernes nye skyteprøve. I samme slengen kan jeg vel ta med at jeg i 10 år var redaktør og bygget opp Bokklubben Jakt og Fiske, som nå eies av Landbruksforlaget i Oslo. Videre var jeg en årrekke medlem av representantskapet for Glommen Skogeierforening. I tillegg kommer en masse verv i ulike lokallag disse årene.

Møtet med ny teknikk

I pressens organisasjoner kom jeg aldri særlig med. Jeg møtte riktignok på et landsmøte i NJ et av de første årene jeg var ansatt i avisen Østlendingen, og var noen år styremedlem i Kongsvinger Journalistlag. Årsaken til egasjementet her var vel bl.a. at jeg holdt til alene ute i periferien, og ikke hadde hovedredaksjonens faglige og miljømessige problemer inne på livet, slik at andre kolleger naturligere frontet den biten. Ikke slik å forstå at mitt liv som alenejournalist på heldøgnvakt var enkelt. Men jeg hadde en enorm arbeidsglede/-kapasitet og dessuten særdeles snill kjerring, som etter at jeg hadde hatt min tid med foranstående ble kommunepolitiker, tillitsvalgt i Undervisningsforbundet, leder av teknisk hovedutvalg osv. på sine middelaldrende dager. Tre sønner, stort hus og en mann i stadig møtevirksomhet (eller på jakt i fritiden) krevde sitt. Men vi har dratt godt sammen og har faktisk aldri kranglet en dag. Hun er fremdeles det beste livet har gitt meg!

Den vanskeligste tiden i alle mine avisår var overgangen til den nye teknikken. Her var som kjent A/S Østlendingen aller først ute, og «modell Østlendingen» ble etter hvert et begrep (det var med en viss stolthet at vi hadde Osloavisene på studieopplæring hos oss i Elverum). For meg ble denne forsøksperioden utrivelig. Siden Kirkenær-kontoret var et enmanns-foretak, fant man det opportunt å la meg få utprøve en rekke ulike datasystemer og maskiner som forsøkskanin, mens resten av avishuset satt trygge og skrev på sin Kontiki og hadde Daldata og annen servicehjelp rundt seg til enhver tid.

Mitt lokalkontor lå beleilig inntil lensmannskontoret i landbrukssenterets moderne forretningsgård, men ubeleilig nok hadde jeg bygdas store kornsilo som nærmeste nabo. Dersom kornet som skulle tørkes ned var særlig rått, tok igangsettingen av tørkene så mye av strømmen at alt jeg hadde på skjermen ble slettet. Et par av de nye datamaskinene som ble utprøvet på Kirkenær-kontoret manglet dessuten enhver mulighet til lagring av stoffet. Slik mistet jeg ved en anledning en hel lørdagsside da strømmen plutselig ble borte. I mitt raseri og fortvilelse ba jeg en bekjent som var innom om å åpne vinduet, slik at jeg kunne slippe maskinen fra 3. etasje og ned i den asfalterte bakgården. Vedkommende fikk meg bort fra tanken, men følgen var at jeg

måtte sitte og skrive hele saken om igjen på kontoret utover kvelden, da siden var avtalt og bestilt. Slikt opplevde man tross alt ikke med fjern-skriveren, som var teknikken vi hadde å sende stoffet over i årene før data-alderen i våre avishus. Selv var jeg slett ikke det minste data-interessert, og mitt forhold til datamaskinene ble av ovennevnte grunner noe negativt. Mine kolleger ellers i vår avis møtte stort sett alt dette nye, først offset-trykk og tilhørende ny layout og senere data-teknologien med større entusiasme enn meg.

Thor Solberg, som i gavnet var den som styrte hele «Sirkus Østlendingen», hadde lenge før min inntreden i avisen som ansatt vært min venn. Han var en børste med økende diktatoriske tendenser, og mot slutten av mitt 25-årige engasjement kunne nok stemningen mellom han og redaksjonsstaben (og andre) være temmelig anstrengt. Siden jeg satt på min lille tue ute i periferien, at jeg gjorde min jobb og vel så det, og ledelsen utmerket godt visste at det ble drevet rovdrift på meg, fikk jeg til gjengjeld styre i «mitt eget rike» som jeg ville. Vi økte dekningsprosenten fra 16 til 42 i løpet av disse årene i kommunen vår, og det var ikke så verst i kampen mot en god og totalt dominerende konkurrent (Glåmdalen). Da jeg sluttet ble kontoret lagt ned. Idag ligger dekningsprosenten omkring der jeg startet. Dette med avisens nærhet i lokalmiljøet og kontaktnettet dette gir kan ikke overvurderes, men på den annen side skriver man heller ikke smånotiser om smånytt i noen av disse lokalavisene heller, unntatt når det gjelder nyheter som man får fra politiet om utbrente ransbiler gjensatt på øde grendeveger og lignende.

Et verdens-scoop

Selv om jeg arbeidet på et lokalkontor, hadde jeg mine muligheter til å komme med riksnyheter en og annen gang, men det var langt mellom slike «drammer». Mitt eneste sikre verdens-scoop gikk i vasken i Polen. Jeg ble i 1969 sendt avgårde som representant fra Nasjonalkomiteen for internasjonalt ungdomsarbeid til verdenskongress i Warszawa. Det var Senterungdommens tur til å sende representanten fra Norge til denne årlige kongress med formål forståelse og forsoning, etc. Fra sentralstyret kunne hverken de to senere statsrådene Johan J. Jacobsen eller Svein Sundsbø reise, og dermed falt valget på meg. Det ingen fortalte meg før avreisedatoen var, at alle vestlige og ikke-sosialistiske delegater hadde trukket seg og boikottet kongressen i protest mot at den kulminerte med feiringen av 25-årsjubileet for Sovjets såkalte frigjøring av Polen!

Siden jeg ikke tilhørte sosialistenes rekker ble jeg en person av stor interesse på denne kongressen. Senterungdommen hadde sentralt kort før jeg reiste gjort et begrunnet vedtak om å støtte Willy Brandts politikk om «Oder-Neise-linjen». Da jeg i debatten allerede første dag fremmet dette standpunkt, fikk jeg vertslandets umiddelbare sympati, mens det ulmet i øynene til Komsomol-representantene og russernes mest trofaste venner (som f.eks. Bulgaria, mens Ungarn-delegatene ville ha kontakt når andre ikke så det).

Under den nærmere to uker lange kongressen var det innlagt en dag med utferd til utryddelsleiren Majdanek og den 21. juli skulle vi på utflukt til Frederic Chopins fødested, der vi skulle få oppleve en klaverkonsert av en av

Polens dyktigste unge pianister. Natten forut hadde jeg sittet med polske journalistkolleger i en presseklubb i Warszawa og sett Neil Armstrong & Co. lande med sitt fartøy «Eagle» på månens overflate. At astronautenes små vektløse jump representerte et stort skritt i menneskehetens historie, forsto vi alle der vi satt. Da vi neste formiddag hadde opplevet en vakker konsert på Chopins fødested, godset Zelazowa Vola, forlot kongressdeltakerne stedet i en rekke busser. Idet vi hadde kommet midt i den lange poppelallèen som førte ut fra den nydelige herregården, møtte vi en kortesje, - en limousin med rød kommandovimpel og to motorsykkel-ordonanser foran. Det ble parlamentering og roping mellom sjåførene. Plutselig reiste lederen for Komsomol i Moskva seg i setet foran meg, pekte og ropte noe på russisk. Ungareren ved siden av meg forklarte på engelsk at rangpersonen i den møtende bilen var oberst Valentina Teresjkova - den første kvinne som hadde vært ute i verdensrommet (1963) med Vostok 6. Hun var i likhet med alle kommuniststatenes overhoder og andre notabiliteter invitert som gjest til Warszawa for å overvære feiringen av ovennevnte 25-årsjubileum.

Delegatene begynte å strømme ut av bussen og omringet damen, som hadde steget ut av den sorte limousinen. Astronauten og tobarnsmoren var fremdeles en vakker kvinne, og Komsomol-lederen kjente henne åpenbart fra før da de to smilende håndhilste på hverandre. Journalisten i meg våknet til dåd, og med mitt kamera parat presset jeg meg frem og fikk revet av noen bilder av damen i lys blå spaserdrakt. Jeg visste at kamerat Komsomol forsto engelsk og kakket ham på skulderen. - Spør henne hva hun synes om amerikanernes landing på månen i natt, sa jeg ivrig. Hun snudde seg brått mot meg da han oversatte spørsmålet, stirret granskende på meg og spurte vaktsomt om hvorfor jeg ville vite det? «Han er norsk journalist og delegat på ungdomskongressen», forklarte åpenbart min uventede hjelper til det jeg nå ante kunne bli et verdens-scoop!

Hun ga meg et kjølig blikk og svarte kort på engelsk: - «A good job»! Hvoretter hun raskt steg inn i bilen igjen. Bare tre ord, men trolig var jeg den eneste vestlige journalist som kunne bringe Vesten en fersk kommentar til den første månelandingen fra en russisk kosmonaut. Nå gjaldt det om å få sendt nyheten hjem til NTB og til min avis. Kongressen var lagt til et forfallent slott, Rosalyn, omkring tre mil utenfor Warszawa. Herfra forsøkte jeg å få sendt kommentaren hjem pr. telefon da vi nådde tilbake, men uten hell. Telefoner fra den eneste ikke-sosialistiske deltaker skulle trolig avlyttes, og noen som talte norsk var kanskje ikke så lett å få fatt i, hva vet jeg...? Samtalebestillingen gjennom sentralbordet ble i allefall ettertrykkelig sabotert. Plutselig kunne ingen et ord engelsk, bare polsk eller russisk. Jeg drev på til midnatt, uten å komme igjennom, og måtte til slutt gi opp. Kosmonautens kommentar med bilde kom to uker senere på en lørdagsside i min avis Østlendingen, men det ble jo ikke helt det samme.

Som en epilog til den historien: Ved kongressens avslutning ble vi fraktet i bussene inn til Warszawa for å overvære «frigjørings»-jubileet. Det var reist en stor ærestribune foran kulturpalasset og herfra skulle vi gjennom timer bivåne uendelige kolonner av marsjerende soldater, stridsvogner og

trekkvogner med kjemperaketter. Over oss fløy hylende 48 jetfly og dannet den polske ørn. På øverste avsats av tribunen, bare tyve meter fra oss ungdomsdelegatene, sto rekken av alvorlige kommunistledere; Bresjnev, Husak, Podgorny og hva de het alle sammen. Det hele var uvirkelig. I ettertid har jeg jo lurt på hvilke arkivmapper mitt navn havnet i etter dette stykke absurdteater!

Om hvorledes forholdet mellom avis og parti var kan jeg kort si følgende i tillegg til det jeg alt har skrevet: journalistene var tro mot de politiske hovedlinjer avisen skulle representere, selv om bare et fåtall av oss var medlem av Senterpartiet. Mot slutten av mine år i Østlendingen tror jeg SV hadde langt flere medlemmer i journaliststaben enn de som tilhørte partiet. Jeg hadde ellers den lykke å slutte før avisen ble oppkjøpt av Orkla. Som trønderne sier: - Æ sæi itj meir!

Om pressens makt og mer

Når det gjaldt forholdet mellom typografer, journalister og redaktører, så var det slik jeg oppfattet det var i de fleste andre aviser. Man skulle ikke trå innenfor de andres sirkler! Men med datateknikken og modell Østlendingen, som jo var et kompromiss for å finne en løsning der typografene kunne integreres i den nye produksjonsmetoden, fikk jeg inntrykk av at forholdet var kontruktivt og optimistisk.

Vedrørende lønns-og arbeidsforholdene har jeg sagt litt om disse tidligere. Som de fleste andre i avisen hadde jeg tarifflønnen etter ansiennitet og år, ingen personlige tillegg. Som bestyrer av lokalkontoret fikk jeg et tillegg som i 1992 var oppe i skarve 2500 kroner. Konkurransen med de to andre lokalavisene, HA og Glåmdalen, var beinhard over hele fylket. Da jeg begynte å besøke kollegaene på Glåmdalens kontor på Flisa for å drikke kaffe med dem ved lunsjtider, instituerte jeg noe nytt som senere ikke fortsatte, dessverre.

Det spørres etter en sak, der egen journalistisk innsats var avgjørende for utfallet av en sak. I virkeligheten skjedde dette i mange saker, for pressens makt var stor i bygdene. Det hendte meg flere ganger under kommunestyremøter i Nord-Odal at ordføreren brøt av diskusjonene og kom bort og rådførte seg med pressebordet! Den første store saken der jeg oppnådde noe (stor etter oppslagenes omfang) gjaldt en arbeidssom tater, som ønsket å få kjøpe seg tomt på Hemmefeltet i Våler i Solør. AP-ordføreren sa under debatten om dette, at «disse tatera gjorde vi best i å plassere i et reservat i Spulsåsen!» Hamar Stiftstidende slo til, jeg fikk intervjue taterfamilien, der jeg møtte nærmere 20 personer i ei taterstue på anslagsvis 20 kvadratmeter. Atmosfæren var sterk, og minnet mye om et revehi. Men jeg fikk det jeg ville ha, og dobbeltsideoppslagene om «Våler - Norges Litle Rock» medførte at tateren og blikkenslageren fikk sin tomt.

På den tiden da denne saken verserte, var jeg bestyrer av Østerdalsavdelingen (på to personer og vaskehjelp) og fikk kort etter besøk av en sykesøster fra Nord-Norge. Hun var sørpå fra Tromsø på et anestesikurs ved Elverum sykehus. Her hadde hun lett i telefon-katalogen etter en journalist, og slo opp mitt navn ved en tilfeldighet. Det hun hadde å fortelle fra sitt hjemlige

sykehus, var at en dansk legestudent hadde bløffet seg til å lede sykehuset, der han og et par kollegaer oppførte seg som gale (de plastret sykkelen de kjørte med i korridorene i fylla etter havari i veggen, og la sykkelen inn i sykeseng som journalført pasient. Ved et tilfelle falt en finne som var med på festlighetene ned en trapp og slo seg ihjel under mystiske omstendigheter, etc.) Etter at hennes bekjennelse, som hun ikke turde komme med hjemme, hadde stått i avisen, ble jeg kontaktet av politimesteren, Gisle Ianke tror jeg han het, om saken. Nå rullet den opp i Dagbladet og VG, og skandalen ble landskjent og den danske legestudenten fengslet. Ja, det er jaggu mye rart vi opplever i et langt liv i pressen.

Det spørres til slutt om anekdoter. Jeg har allerede kommet med noen. En annen er fra Østlendingen før min tid. Kollega Ledvin Bæk (forlengst engel) var egentlig bussjåfør på Trysilbussen, der han hørte masse nytt på turene mellom Innbygda og Elverum st. Han begynte å tipse Østlendingen (som den gang gjerne ble omtalt som «Trysil-posten») om slike småsaker, dette ballet på seg, - han ble en slags korrespondent, og en vakker dag parkerte Ledvin bussen og troppet opp hos redaktør Grambo (fra Trysil) i Østlendingen og ba om jobb. Det fikk han. Dette skjedde på våren, på den tiden da Grundset-Mart'n setter Leiret på hodet i Elverum og omland. Ledvin skulle få med seg avisens fotoapparat og lage noen intervjuer blant markens-gjengerne, - skinnhandlere, pølseselgere og publikum ute fra avkrokene som gjestet byen. Han var ventet inn igjen ved lunsjtider, men ingen Ledvin kom. Først langt utpå kveldingen kom han tilbake, dog uten fotoapparat, for å låne penger til å få løst ut en hest, som han hadde kjøpt av en hestehandler eller tater. Fotoapparatet hadde han deponert som sikkerhet for hestehandelen, og noen reportasje ble det ikke denne første dagen!

I parentes til ovenstående sannferdige anekdote kan jeg nevne at det for øvrig var samme Ledvin Bæk som var min forgjenger etter noen år ved Hamar Stiftstidendes kontor. Han ville nå tilbake til Østlendingen. Rise Grønoset var en annen av våre journalister som startet sin karriere ved det samme beskjedne kontoret. Hun ble en fremragende journalist, og har i likhet med sin mann Dagfinn skrevet noen nydelige bøker.

For undertegnede ble det også mer og mer bokskriving utover fra 1980, da Bjarne H. Reenskaug hadde etablert sin forlagsvirksomhet på Gruset herregård i min hjembygd, for øvrig gården der mine forfedre hadde bodd og hvorfra den skogen jeg kjøpte på odel i 1967 hadde hørt til. Jeg bygget opp Bokklubben Jakt og Fiske som et samarbeidsforetak mellom Reenskaug og NJ&FF, noe begge tjente store penger på. Selv jobbet jeg med dette på fyrabend (og hadde på det meste 11.400 kroner i årsgodtgjørelse) for dette som eieren tjente 4-6 millioner kr. netto i året på. Da Reenskaug solgte virksomheten til Schibsted-gruppen beholdt han bokklubben som den «gullegget» den var. Senere solgte han også den til Landbruksforlaget i Oslo, og bokklubben går fremdeles så det suser.

Mine første bøker her var «Jakt i gamle dager», «Gamle jegere forteller» og «Elgjegerens bok». Senere kom samarbeidet med kunstmaleren Reidar Fritzvold. Vi laget tre praktbøker sammen, - «Jo Gjendes Rike» (1982),

«Storjegere i Østerdalene» (1986) og «Finnskogene - spenningens grenseland» i 1990. For trilogien mottok jeg i 1991 Det internasjonale Jaktrådet CIC's litteraturpris i Quebec i Canada. Senere har jeg skrevet en rekke bøker, de fleste fra jaktens og innlandsfiskets kulturhistorie, men også lærebøker, jubileumsbøker og annet. Siden 1992, da jeg tok farvel med min gamle arbeidsgiver, A/S Østlendingen, har jeg vært primus motor i Solørforlaget, et idealistisk dugnadsforetak.

Der har jeg vært «fadder» for 36 bøker for andre og redaktør av Solørboka - årbok for lokalhistorie og litteratur inntil ifjor. I mitt siste redaktørår avsluttet jeg med en artikkel under titelen Om media og «fordummelsens skole», om pressens makt og avmakt, og den nye tid der kunnskapsløshet og slett oppførsel dominerer og svekker yrkets anseelse. Her minnet jeg om Carl Just's postludium om at vår yrkesetikk og overbevisninger ikke måtte komme på salg. - Dyrk sannheten og avstå fra sensasjoner som urettferdig kan skade andre mennesker, var budskapet til min gamle venn rektoren fra Journalistakademiet. Heldigvis er moralistene en seiglivet rase. Dagens unge journalister vil nok trekke på skuldrene med et flir over slike fossile betraktninger, men det får bare stå sin prøve.

Jeg sluttet i jobben etter å ha sprunget i samme avis med tunga hengende som et slips i 25 år. Jeg hadde nå klart å bli gjeldfri på den skogen på 8000 dekar som jeg hadde gitt millionbeløp for, og ville drive som praktisk skogbruker i kombinasjon med å skrive bøker og artikler på freelance-basis. Det siste decenniet har jeg brukt til frivillige, ubetalte kulturoppgaver såsom Gruetunet Museum og opparbeidelsen av Norsk Skogsfinsk Museum samt interimstyret for et «Norsk Elg-senter» på Finnskogen, et riksanlegg for forskning og næringsutvikling i likhet med f.eks. Laksesenteret i Lærdal og Hjortesenteret på Svanøy. En hel del annet har jeg også brukt tid og krefter på, og i 1995 ble jeg tildelt HM Kongens fortjenstmedalje i gull. Det er jo alltids noe. Undertegnede titulerer seg imidlertid ikke som skogeier, den har jeg overlatt til mine etterkommere. I telefonkatalogen vil det til min død stå: journalist. En gang og alltid.

NORSK PRESSEHISTORISK FORENING

Da Ruth Thomsen tok over som redaktør for Vi og Våre-siden i Stavanger Aftenblad i 1934, hadde hun som mål å nå alle kvinner; unge og eldre, husmødre, mødre og yrkeskvinner. **Else-Beth Roalsø** analyserer hvilke tema Thomsen skrev om - og hvilke hun ikke skrev om, hvilket kvinnebilde som ble formidlet og hvilken profesjonsidentitet man kan skimte hos Ruth Thomsen.

Pa 1930-tallet fantes det fa kvinnelige journalister her i landet, og Thomsen måtte selv skape sin egen journalistrolle. Det gjorde hun først og fremst som folkeopplyser, men hun var også talerør for svake grupper i samfunnet og for kvinneorganisasjonene. Kan Vi og Vare ses som en forløper til dagens feminiserte journalistikk, spør Roalsø, og undersøker hvordan den artet seg fra 1934-1980.

Else-Beth Roalsø er høyskolelektor i journalistikk ved Høgskolen i Stavanger. *Å skrive i motvind* er hennes hovedoppgave i journalistikk.

Hallvard Tjelmeland vurderer hvordan vi kan bruke det omfangsrike og unike avismaterialet i historieforskningen i artikkelen *Aviser som historisk kjelde*.

Pressehistoriske skrifter fortsetter sin serie med presseminner. Gjennom flere anekdoter gir **Sven R. Gjems** (f. 1938) et godt bilde av hvordan det var å være journalist i Hedmark på 1960-tallet. **Gunvor Gjessing** (f. 1932) skriver blant annet om trange arbeidsvilkår i Nordlandsposten tidlig på 1950-tallet, mens **Odd Gjerstad** (f. 1939) reflekterer over avisenes samfunnsrolle.

ISSN 1503-9161
ISBN 82-92587-02-0